

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

КРЕДИТНО-МОДУЛЬНИЙ КУРС

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

3-тє видання, перероблене та доповнене

За редакцією

*доктора економічних наук, професора,
академіка АЕН України Козака Ю. Г.,
кандидата економічних наук, доцента Ковалевського В. В.
доцента Логвінової Н. С.,*

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

УДК 339.52(075.8)
ББК 65.58я73
М 58

Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-906 від 18.10.2006)

Рецензенти:

Макогон Ю. В. – доктор економічних наук, професор, академік АЕН України, завідувач кафедри міжнародної економіки Донецького національного університету;
Якубовський С. О. – доктор економічних наук, професор (Одеський державний економічний університет);
Уперенко М. О. – доктор економічних наук, професор (Одеський державний економічний університет).

Автори:

Ковалевський В. В., Козак Ю.Г., Лебедева С. Н., Наумчик А. А., Логвінова Н. С., Апосталюк Л. П., Граматик Ю. І., Барановська М. І., Левицький М. А., Воронова О. В., Захарченко О. В., Гаврилов М. С., Лапін К. В., Кравченко Є. В.

Міжнародні організації. Кредитно-модульний курс.: 3-тє вид. перероб. та доп.
М 58 Навч. посіб. / За ред. Козака Ю. Г., Ковалевського В. В., Логвінової Н. С., – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.

ISBN 978-611-01-0085-4

Посібник побудовано відповідно до вимог Болонської системи навчання. Зміст сконцентровано у трьох модулях, які охоплюють характеристику найкрупніших типових блоків міжнародних організацій. Розглядаються загальні закономірності діяльності й історія виникнення міжнародних організацій. Дається характеристика глобальних організацій за галузевою ознакою, регіональних і неурядових економічних організацій. Належна увага приділена огляду особливостей діяльності України в міжнародних організаціях.

Навчальний посібник містить проблемно-пошукові питання, теми доповідей і рефератів до змістових модулів курсу, тестові завдання та контрольні питання до кожного узагальненого модуля курсу, а також підсумкові тестові завдання та контрольні питання до курсу в цілому.

Призначається для студентів економічних вузів і факультетів.

УДК 339.52(075.8)
ББК 65.58я73

ISBN 978-611-01-0085-4

© Козак Ю.Г., Ковалевський В.
В., Логвінова Н. С., та ін., 2011
© Центр учбової літератури, 2011

ПЕРЕДМОВА

Курс «Міжнародні організації» є важливою складовою частиною комплексу дисциплін, знання яких необхідно фахівцеві зі спеціальності «міжнародна економіка». Міжнародні організації є дієвим регулятором міжнародних відносин, зокрема в економічній сфері. Їхнє значення як інституційних одиниць міжнародної економіки дедалі зростає. Зараз практично всі держави світу — від найпотужніших до невеликих і таких, економічний рівень яких ще невисокий, — поєднуються у світовій мережі міжнародних організацій. Процес глобалізації, що неспинно поширюється й охоплює практично усі сфери економічної діяльності, створює умови для формування наднаціональних структур регулювання економічних відносин, і міжнародні організації є найактивнішим інструментом такого регулювання.

Актуальність вивчення дисципліни визначається також сучасною практичною діяльністю України в міжнародних організаціях і перспективами її залучення до широкого кола співтовариств. Співробітництво з такими організаціями, як Міжнародний валютний фонд, Всесвітній банк, Світова організація торгівлі, Європейський Союз, має для нашої країни першочергове значення, оскільки від їхніх позицій багато в чому залежать сучасний стан і перспективи розвитку української економіки.

Україна є членом багатьох міждержавних організацій, причому вона входить до більшості найавторитетніших глобальних організацій. Назавжди в історії України залишиться той факт, що вона була серед засновників Організації Об'єднаних Націй. Свої взаємовідносини з міжнародними організаціями наша країна прагне будувати на принципах рівноправності, справедливості, демократичності і дотримання національних інтересів.

Метою дисципліни «Міжнародні організації» є набуття студентами знань щодо цілей, принципів і функцій міжнародних організацій, їхньої ролі в системі міжнародних економічних відносин, уміння за допомогою аналізу визначити вигоди й можливі втрати від участі країни в тих або інших організаціях.

У своїй діловій практиці економісти-міжнародники повинні обов'язково урахувати вплив міжнародних організацій на розвиток національної економіки і прагнути до якомога ефективнішого використання позитивних наслідків співпраці з ними. Їм необхідно вміти відстоювати інтереси як України в цілому, так і своїх фірм і закладів в стосунках з міжнародними інституціями зокрема. Для цього важливо знати принципи й мету діяльності міжнародних організацій, механізм їх функціонування, організаційну структуру, політику. Особливо це стосується валютно-кредитних, торговельних організацій. Знання особливостей діяльності міжнародних організацій корисні й іншим фахівцям економічного профілю, зокрема спеціалістам з економіки й права.

Цей навчальний посібник призначено для студентів економічних вузів і спеціальностей, тому природно, що основна увага приділяється в ньому міжнародним економічним організаціям. Не економічні організації розглядаються настільки, наскільки вони впливають на міжнародні соціально-економічні відносини.

Зміст і структура навчального посібника побудовані відповідно до вимог Болонської системи навчання. В основу побудови посібника покладено кредитно-модульну схему. Зміст сконцентровано в трьох модулях, які охоплюють характеристику типових блоків міжнародних організацій.

У першому блоці розглядаються регуляторні функції організацій глобального типу. Належну увагу приділено аналізу механізму функціонування організацій. Центральною темою першого модуля є характеристика Організацій Об'єднаних Націй як найуніверсальнішої організації.

Другий модуль містить аналіз ролі, мети і функцій міждержавних організацій з регулювання економічних відносин на галузевому рівні. Розглядаються організації у сферах промисловості, сільського господарства, транспорту й зв'язку, міжнародної торгівлі, у фінансовій та соціальній сферах.

Третій модуль характеризує організації, які виникли в результаті регіональних інтеграційних процесів. Найбільша увага приділяється організаціям, які досягли високого рівня інтеграції (Європейський Союз) або такими, до яких входить Україна (СНД, ОЧЕС, ГУАМ). Інтеграційні напрями України виділено окремим змістовим модулем.

Навчальний посібник включає проблемно-пошукові питання до семінарів з кожної теми курсу, теми доповідей і рефератів до змістових модулів та рекомендовану літературу. Після розгляду кожного модуля пропонуються підсумкові тестові завдання.

Навчальний посібник підготовлено спільно з провідними фахівцями Білоруського торгово-економічного університету, передусім із ректором цього університету А. А. Наумчик та завідувачем кафедри світової та національної економіки С. Н. Лебедевою.

МОДУЛЬ I

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК РЕГУЛЯТОР МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

РЕГУЛЮВАЛЬНА РОЛЬ ТА ТИПОЛОГІЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Міжнародні організації як регулятор міжнародних економічних відносин.

Класифікація міжнародних організацій.

Етапи становлення системи міжнародних організацій.

У першому змістовому модулі розкривається сутність міжнародних організацій, їхня роль у міжнародних економічних відносинах. Визначаються основні критерії типології міжнародних організацій. Видокремлюються основні етапи розвитку системи міжнародних організацій.

Тема 1. Міжнародні організації в системі регулювання міжнародних економічних відносин

1.1. Глобальний економічний простір як середовище формування міжнародних організацій

Міжнародні економічні відносини реалізуються через їхніх суб'єктів. До суб'єктів належать підприємства, фірми, держава, приватні особи, транснаціональні корпорації і транснаціональні банки, а також міжнародні організації. Особливістю міжнародних організацій

цій як суб'єктів системи міжнародних економічних відносин є те, що вони, поряд з державними органами, є **регуляторами** цих відносин. Крім того, на відміну від державних органів, міжнародні організації виконують регулювальні функції на наднаціональному рівні. Як регулятори міжнародні організації мають великий вплив на розвиток і спрямованість міжнародних відносин, оскільки залучають в упорядкований процес чимало держав. По суті, майже немає в світі держави, яка не буда б членом якоїсь організації; більшість країн залучена відразу до декількох організацій.

Міжнародна організація — це об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму або мету на основі певних правил та процедур і діяльність яких виходить за національні кордони.

Утворення міжнародних організацій є об'єктивним наслідком процесу розвитку світового суспільства. Серед чинників, що ведуть до їхнього виникнення, основні: міжнародний поділ праці, міжнародна економічна інтеграція, політичні стосунки між країнами, глобалізація міжнародних відносин.

Міжнародний поділ праці зумовлює спеціалізацію країн на виробництві певних товарів та послуг, обмін продуктами, а також неминуче приводить до міжнародного кооперування. Зростання міжнародних потоків товарів, послуг, чинників виробництва, що особливо стало відчутним із середини ХІХ ст., викликає потребу в регуляторах, які запобігли б тенденції перетворення цього процесу на хаотичне явище і водночас підсилили б його темпи. У ХХ ст. процес міжнародного поділу праці суттєво поглиблюється, що пов'язано з науково-технічною революцією. Це поглиблення, зокрема, виявляється в переміщенні наголосу від поділу праці загального типу до часткового і поодиночного типів. Якщо раніше міжнародний поділ праці виявлявся переважно в формі міжнародної торгівлі, то тепер він дедалі більше охоплює сферу виробництва. Спеціалізація країн на технологічних операціях, деталях, вузлах, агрегатах сприяє встановленню стійких зв'язків між підприємствами різних країн, спонукаючи, таким чином, їх до виробничої кооперації.

Міжнародний поділ праці у своїй вищій фазі супроводжується **економічною інтеграцією**, яка особливо проявляється на регіональному рівні. **Економічна інтеграція** — це процес економічної взаємодії країн, що приводить до зближення господарських механізмів,

набуває форми міжнародних угод і регулюється міжнародними органами. Внутрішньою суттю інтеграції є процес формування спільного світогосподарського простору, сфери підприємництва, що виходить за національні кордони і в межах якої діють єдині економічні, технологічні, правові, соціально-культурні вимоги до суб'єктів виробничої та комерційної діяльності. Інтеграційні процеси охоплюють насамперед країни досить високого рівня розвитку, які мають розвинуті взаємні економічні стосунки. Компактна розташованість країн в одному регіоні, спільні історичні, культурні умови розвитку надають додаткового імпульсу інтеграції їх в єдине економічне утворення. Міжнародна економічна інтеграція набула швидких темпів у другій половині ХХ ст. У новому столітті вона поширюється як територіально, охоплюючи нові країни й регіони, так і особливо вглибину, втягуючи практично всі галузі світової економіки — виробництво товарів та послуг, торгівлю, валютно-кредитну сферу, а також інформаційне середовище, науку, культуру тощо.

Міжнародна економічна інтеграція розвивається від найпростіших форм і рівнів до більш складних і досконалих, переходячи з одного шабля до вищого. Але на кожній стадії розвитку інтеграції настає момент, коли «природна течія» процесу починає гальмуватися через невідосконаленість організаційних форм інтеграції або навіть через їхню відсутність. Відбувається це з таких причин: чисельне зростання й ускладнення міжнародних зв'язків, які не завжди узгоджуються в масштабі світового господарства; неузгодженість зовнішньоекономічної політики держав, які піклуються про свої власні інтереси. За таких обставин виявляється **потреба в організаціях**, які розробляли б «правила гри» для суб'єктів міжнародних відносин, відповідні для кожного ступеня розвитку інтеграції. Дотримання державами певних норм і принципів міжнародної діяльності, які встановлюються на рівні міжнародних організацій, сприяє розв'язанню протиріч, що стають на перешкоді інтеграції, і надає нового імпульсу її розвитку. Кожному ступеню розвитку інтеграції відповідає своя форма міжнародної організації. Так, на регіональному рівні, найпростіша форма організації — зона преференційної торгівлі; вона складається на початковій стадії інтеграції. Найвищій стадії інтеграції, яка є на сьогодні, відповідає економічний союз.

Міжнародна економічна інтеграція стимулюється поширенням дії транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, які,

в свою чергу, є наслідком поглиблення міжнародного поділу праці. ТНК і ТНБ начебто «стягують у вузли» міжнародну економіку, перетворюючись на її своєрідні «нервові центри». Об'єктивно транснаціональні корпорації сприяють формуванню організаційної структури міжнародних економічних відносин, оскільки зосереджують регулювальні функції на транснаціональному рівні.

Неабияку роль у формуванні системи міжнародних організацій відіграє **політичний чинник**. Вирішення багатьох політичних проблем протягом історії людства державні діячі намагалися здійснити утворенням союзів держав, блоків, пактів. Найчастіше такі міждержавні утворення мали переважно воєнну спрямованість і розпадалися зі зміною політичної ситуації в світі. І нині є міжнародні організації оборонного характеру (НАТО) або такі, де переважає політична мета (Рада Європи, Ліга арабських держав). Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ), яка проголошувала основною метою економічну інтеграцію соціалістичних країн, все ж таки залишалася політичною організацією, оскільки інтеграційні процеси гальмувалися неринковим характером економічних відносин у рамках соціалістичної системи.

Серед чинників формування й розвитку системи міжнародних організацій останнім часом дедалі більшого значення набувають **глобальні проблеми сучасності**. Вони охоплюють увесь світ або значну його частину і не можуть бути вирішені кожною країною поодиноці. До них належать проблеми обмеженості природних ресурсів, екологічна, демографічна, роззброєння, продовольча проблема.

Природно-ресурсний потенціал нашої планети загалом досить потужний і далекий від вичерпання. Але щодо окремих видів ресурсів і галузей їх використання ситуація неоднакова. Запаси деяких важливих для людства природних ресурсів обмежені і не відтворюються. Це стосується насамперед паливно-енергетичних ресурсів, а точніше – органічного палива (нафти, газу, вугілля, торфу, сланців). Темпи їхнього видобування залишалися високими протягом усього ХХ ст., й не знижуються на початку ХХІ ст. Вичерпання нафти і газу може здійснитися в межах декількох десятиліть. По суті, вичерпані майже всі земельні ресурси, придатні для сільського господарства; більше того, площа придатних земель щороку скорочується внаслідок ерозії та засолення ґрунтів. Зменшується й площа лісів, незважаючи на деяке відтворення за рахунок штучного насадження в Європі і Північній Америці тощо.

Гострота природно-ресурсної проблеми полягає в тому, що основна маса корисних копалин, деревини і деяких інших ресурсів споживається не там, де вони видобуваються. На індустріально розвинуті країни припадає споживання 85–90% сумарної більшості видів корисних копалин, хоча в їхніх надрах зосереджено менше половини світових запасів мінеральної сировини. Отже, центральною проблемою у використанні природних ресурсів є їхній справедливий розподіл, при цьому мається на увазі не лише оптимальне задоволення потреб у ресурсах, а й недискримінаційні ціни на них, усунення монополізації видобутку й продажу найважливіших ресурсів. Розв'язати ці питання таким чином, щоб задовольнити власників і споживачів ресурсів суто ринковими методами дуже важко, або навіть неможливо. Ось тут і потрібна регулювальна роль міжнародних організацій, які встановлюють «правила гри» з максимальним урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Так Європейський Суд установив особливі стосунки з групою асоційованих країн, що розвиваються. Ці стосунки закріплені Ломейськими угодами і передбачають, зокрема, поставки в країни ЄС сировини за цінами, вигідними для обох сторін.

Проте не завжди вдається об'єднати інтереси власників і споживачів, особливо якщо, йдеться про країни з різним рівнем розвитку. В такому разі власники ресурсів (найчастіше – країни, що розвиваються) утворюють міждержавні організації картельного типу, спрямовані на встановлення «справедливих» цін на той чи інший ресурс. Найяскравішим прикладом такого типу організацій є Організація країн–експортерів нафти (ОПЕК).

Природноресурсна проблема тісно пов'язана з **проблемою екологічною**. Темпи вичерпання компонентів природного середовища настільки зросли, що екологічні системи (екосистеми) не завжди можуть відновити свою динамічну рівновагу і це призводить до екологічних криз і навіть катастроф. Досить згадати забруднення Великих озер Північної Америки, Дунаю, вмирання Аралу, нарешті, Чорнобильську катастрофу. Поширюється забруднення Світового океану, насамперед нафтою та нафтопродуктами. Швидко скорочуються ліси екваторіальної та субекваторіальної зон, особливо Амазонії.

Викид шкідливих речовин у довкілля в ХХ ст. набув таких величезних обсягів, що спричинив екологічні зрушення глобального характеру, тобто такі, що охоплюють географічну оболонку в цілому.

До них насамперед належать збільшення в атмосфері вуглекислого газу, що породжує парниковий ефект, та потоншення озонового прошарку. Ці явища можна подолати тільки спільними зусиллями багатьох країн. Далі, є ще один прояв екологічного негаразду глобального масштабу — це перенесення вітрами забруднених повітряних мас на великі відстані. Характер напрямків повітряних потоків такий, що, наприклад, Канада отримує з території США значно більше забруднюючих речовин, ніж сама викидає в атмосферу. З Центральної Європи тисячі тонн шкідливого бруду прямують з вітрами у Скандинавію. Дунай збирає відходи підприємств чи не з половини Європи і несе їх у Чорне море до берегів України.

Такі проблеми ніяка країна, навіть економічно потужна, вирішити сама не зможе. Тому заклики до спільних дій у справі охорони довкілля лунають усе гучніше, особливо з другої половини ХХ ст. В ООН постійно діє Програма по дослідженню довкілля (ЮНЕП). Найвпливовішою неурядовою організацією, що активно вивчає екологічні проблеми, є Римський клуб. Крім того, завдання про охорону довкілля міститься в програмах діяльності багатьох регіональних міждержавних організацій (ЄС, СНД та ін.)

Ще однією глобальною проблемою, що загострилась із середини ХХ ст., є **швидке зростання населення** земної кулі. Якщо на початку сторіччя воно становило 1,5 млрд чол., у 1950 р. — 2,5 млрд., то на початок 2000 р. вже перевищило 6 млрд чол. Тобто за першу половину сторіччя воно збільшилося на 1 млрд, а за другу — на 3,5 млрд. За раз населення планети становить уже понад 6,5 млрд жителів. Темпи зростання населення високі в цілому, але дуже нерівномірні за регіонами. Так, у Західній Європі, Північній Америці, Японії, Австралії, Новій Зеландії (тобто в розвинутих країнах) за другу половину ХХ ст. чисельність населення зросла в 1,5 разу, в Східній Європі і колишньому СРСР — в 1,6, а в Африці — в 3,3, Латинській Америці — в 3 і в Азії — в 2,5 разу. Отже, частка країн, що розвиваються, в населенні планети зросла з 2/3 до 4/5. Високі темпи зростання населення країн, що розвиваються, зумовлюються високим рівнем народжуваності. Водночас у багатьох країнах зберігається значна смертність і обмежена тривалість життя; в деяких країнах Африки вона становить лише 35–45 років. У найбідніших країнах спостерігається низький рівень письменності дорослого населення і кваліфікованості робітників.

Отже, країни, що розвиваються, відчувають демографічний тиск набагато вищий, ніж розвинуті країни. Це об'єктивно спонукає прагнення до міграції з бідних країн до багатих. Але на шляху міграційних потоків постає чимало перешкод, які встановлюють уряди розвинутих країн, щоб запобігти зайвій конкуренції для працівників своїх країн й уникнути небажаних змін етнічної структури свого населення. Таким чином, глобальні демографічні процеси потребують ретельного, всебічного регулювання на міжурядовому рівні. Найбільше уваги демографічним проблемам приділяється органами ООН. Тут утворена спеціальна функціональна комісія з народонаселення й розвитку. Крім того, при ООН існує ряд фондів, центрів, агентств, що займаються різними аспектами демографічних процесів: Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), Центр ООН по населених пунктах (ХАБІТАТ), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та ін. Демографічні проблеми також перебувають у центрі уваги Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ).

Для багатьох країн першочерговою проблемою залишається **продовольча**. Низький рівень продуктивності праці, нестача коштів, малоземелля, відносна перенаселеність призводять до хронічного недоїдання, а то й голоду мільйонів людей у світі. Наприкінці ХХ ст. їхня кількість становила 750 млн чол. Проте перспективи тут на найближчі роки не дуже обнадійливі. За останнє десятиріччя ХХ ст. душеве споживання пшениці в світі скоротилося на 10%. Починаючи з 70-х років, виробництво продовольства на душу населення в Африці щороку скорочується на 1% [23, с. 9]. За останні 30 років минулого сторіччя пересічнодушовий розмір ВВП в найменш розвинутих країнах скоротився на 5%, а в таких країнах, як Гаїті, Мадагаскар, Нігер, реальний ВВП впав до 40–50% [20, с. 23]. У цих умовах необхідне об'єднання зусиль народів світу для допомоги найслабкішим країнам. Можна беззаперечно стверджувати, що без продовольчої допомоги світового співтовариства країнам зони Сахелю (північна савана) та Східної Африки в 70–80-х роках тут від голодної смерті загинули б мільйони людей. Найбільш ефективна є допомога продовольством, що здійснюється спеціалізованими організаціями системи ООН. Це – Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО), Світова продовольча програма (СПП), Світова продовольча рада та деякі ін.

Означені вище фактори діють у сукупності, взаємодії, підсилюючи один одного, і спонукають світове співтовариство до узгодженої

співпраці. Найголовнішою, узагальнюючою умовою утворення міжнародних організацій є **інтернаціоналізація світової економіки** і виникнення **світового господарства**. Світове господарство можна визначити як сукупність національних економік країн світу, пов'язаних між собою мобільним фактором виробництва. На його основі формується міжнародна економіка, поглиблюються міжнародні економічні відносини.

Інтернаціоналізація світової економіки — це сукупність міжнародних відносин, що ґрунтуються на інтернаціоналізації виробництва, яке утворюється внаслідок міжнародного усупільнення виробництва в процесі міжнародного поділу праці. З другої половини ХХ ст. інтернаціоналізація світової економіки дедалі більше мірою виявляється в міжнародній економічній інтеграції. Але, як ми вже знаємо, інтеграція може тільки тоді ефективно поширюватися, коли вона зміцнюється колективною політичною волею учасників цього процесу. Отже, інтернаціоналізація світової економіки супроводжується і політичними актами, серед яких утворення міжнародних організацій посідає чільне місце.

1.2. Типологія міжнародних організацій

На початку ХХІ ст. кількість міжнародних організацій уже вимірюється тисячами. Вони дуже різноманітні за складом учасників, метою, функціями, місцем в інституційному середовищі міжнародного бізнесу та впливом на міжнародні відносини. Найчисленнішими є неурядові міжнародні організації, яких налічується близько 20 тисяч. Значно менше міждержавних організацій, але все ж таки близько 3 тисяч, і їхня кількість зростає чи не щороку [49, с.3]. Таке розмаїття організацій утруднює їхню класифікацію та виокремлення їх типів за якоюсь однією схемою. Типологія міжнародних організацій відображає такі аспекти, за якими аналізується суть і діяльність організацій. Тобто існують певні критерії визначення типу організації залежно від того, в якому аспекті ми маємо намір її розглядати.

Основні **критерії** типології міжнародних організацій:

- членство суб'єктів міжнародних відносин і юридичний статус організації;
- географічне поширення;
- функціональна спрямованість;

— характер діяльності.

За складом членів і юридичним статусом організації поділяються на міждержавні і неурядові.

Міждержавні організації утворюються на підставі офіційних урядових угод між країнами. Якщо угода укладається тільки між двома державами, то такі міждержавні угоди називаються двосторонніми, або **білатеральними**; вони ще не утворюють організації у звичайному розумінні. Якщо узгодження багатостороннє, то дії країн носять інституційний характер, і формується організація як інституційна одиниця міжнародних відносин. Різновидом цього типу організації є міждержавні економічні організації (МДЕО). Прикладів міждержавних організації чимало: ООН, НАТО, ОБСЄ та ін.; серед МДЕО — Європейський Союз, МВФ, НАФТА та ін. У роботі міждержавної організації бере участь офіційний представник уряду країни-члена; відповідальність за його дії несе уряд країни. Отже, представник країни в організації відстоює не свою власну точку зору, а узгоджену на відповідному рівні позицію свого уряду. Наприклад, якщо член Ради Безпеки ООН голосує за певну резолюцію, то це означає, що його на таку дію уповноважили вищі урядові інстанції (президент, прем'єр-міністр, міністр закордонних справ). Свої ж якості фахівця, свій хист, інтелект представник країни проявляє в умінні переконати інших членів організації в правильності позиції свого уряду з того чи іншого питання.

Неурядові організації утворюються на основі індивідуального або колективного членства суб'єктів, які не є офіційними представниками своїх урядів. Наприклад, до Римського клубу на індивідуальній основі входять видатні вчені світу; як правило, вони не є членами уряду в своїх державах, і уряд їх не уповноважує (принаймні, формально) відстоювати офіційну точну зору. Тому члени неурядових організацій мають значно більше свободи в своїх діях, вони можуть висловлювати свою думку, незважаючи на позицію свого уряду. Це зумовлює гнучкість і оперативність в обговоренні багатьох проблем і прийнятті відповідних рішень. Але уряд не несе відповідальності за дії свого громадянина — члена неурядової організації. Якщо в МДЕО прийняте рішення зобов'язує (цілком або певною мірою) уряд до його виконання, то рішення неурядових організацій уряд може тільки взяти до уваги або навіть ігнорувати. Втім, неурядові міжнародні

організації мають досить сильний вплив на міжнародні відносини. Наприклад, Лондонський клуб, що є консультативним комітетом найбільших приватних банків світу, часто ефективно вирішує питання про кредитування або реструктуризацію боргу тієї чи іншої країни у випадках, уряд неспроможний упоратись із ситуацією. Значна кількість неурядових організацій функціонує в економічній сфері. Це міжнародні неурядові економічні організації (МНЕО). Найвідоміші з них — Міжнародна торговельна палата, Спілка міжнародних ярмарків, Міжнародний кооперативний альянс, Світова конфедерація праці.

За **географічним поширенням** міжнародні організації поділяються на глобальні та регіональні. **Глобальні** організації об'єднують країни або інші суб'єкти незалежно від того, де, в якій частині світу вони знаходяться. Найяскравішим прикладом такого типу є Організація Об'єднаних Націй, яка об'єднує переважну кількість країн нашої планети. До глобального типу можна віднести також Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світову організацію торгівлі (СОТ), Червоний хрест, Римський клуб, Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і деякі ін. Поняттю «глобальний» у даному разі тотожний термін «трансрегіональний».

Регіональні міжнародні організації об'єднують країни, розташовані в якомусь певному регіоні, як правило, компактно, в територіальній близькості. Таких організацій чимало: Європейський Союз (ЄС), Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (НАФТА), Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) та інші. Іноді регіон являє собою досить велику територію, яка може вийти за межі однієї частини світу або континенту. Наприклад, до НАТО входять країни Західної Європи, Центральної Європи та Північної Америки, до СНД — країни Східної Європи та Азії. До асоціації Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) — країни навіть чотирьох континентів: Азії, Північної Америки, Південної Америки, Австралії; зв'язуючим, стрижневим елементом тут є Тихий океан, до якого обернені або економічно тяжіють країни-члени. Об'єднуючим елементом для НАТО є Північна Атлантика, для СНД територія колишнього СРСР. Саме прив'язка до якогось певного простору є відмітною рисою регіональних організацій.

Є випадки, коли до регіональної організації включаються країни, що належать до іншого регіону. Наприклад, до Плану Коломбо

із спільного розвитку в Південній і Південно-Східній Азії входять не тільки країни цього регіону, а й Австралія і США. Проте організація все ж таки залишається регіональною. Справа в тому, що План Коломбо (утворений у 1950 р.) спочатку являв собою сукупність колишніх азіатських колоній і домініонів Великої Британії; ось чому тут опинилась і сама метрополія і домініони — Австралія, Канада, Нова Зеландія. США, які стали членом організації трохи пізніше, опинилися тут внаслідок посилення свого політичного та економічного впливу в регіоні. Згодом Велика Британія і Канада вийшли з організації.

За **функціональною спрямованістю** організації поділяються на організації загальної компетенції і спеціальної компетенції.

Організації **загальної компетенції** в своїй діяльності охоплюють широке коло проблем і напрямів. Безпрецедентною тут є ООН, діяльність якої простягається в сфері: політичну, екологічну, безпеки, юридичну та ін. Її органи виконують функції обговорення питань, консультативні, науково-дослідні, регулювальні, технічної допомоги та багато ін. Більшість регіональних організацій, особливо утворених у процесі економічної інтеграції, також багатофункціональні. Наприклад, функції ЄС мають широку розгалуженість; вони охоплюють регулювання економіки в цілому, митне регулювання, сферу кредиту, валютний ринок, міграційну політику, узгодження зовнішньої політики і т. ін.

До **організацій спеціальної компетенції** належать міжнародні організації, в яких одна з функцій є головною, а решта (якщо вони є) — допоміжні. Найчастіше це стосується організацій у сфері виробництва і торгівлі, що утворилися для ефективної реалізації товару, наприклад, ОПЕК. Торгівля є також головною функцією Світової організації торгівлі (СОТ); функцією Світової туристської організації є сприяння розвитку міжнародного туризму.

Монофункціональних організацій чимало є серед неурядових; так, Лондонський клуб призначено для кредитного регулювання, Римський клуб — для розроблення соціальних та екологічних проблем і поширення знань про них. Міжнародна торговельна палата головною функцією має захист приватних підприємців у міжнародних економічних відносинах.

Рідко буває так, щоб організація мала тільки одну функцію. Отже, префікс «моно» дещо умовний і означає, що якась функція є

домінуючою. Але навіть і з цим застереженням не завжди можна беззаперечно віднести організацію до того чи іншого типу. Наприклад, Міжнародний валютний фонд або Всесвітній банк начебто проголошують головну функцію вже самою своєю назвою. Проте у відповідних сферах своєї діяльності ці організації мають стільки функцій, що головну з них визначити не так уже й легко. Так, МВФ виконує такі функції: регулювання системи міжнародних розрахунків; нагляд за станом міжнародної валютної системи; надання короткострокових і середньострокових кредитів; випуск міжнародних резервних активів (СДР); надання консультацій з питань міжнародних фінансів тощо.

За **характером діяльності** міжнародні організації поділяються на універсальні, політичні, економічні, гуманітарні, культурно-просвітницькі, оборонні та ін. Характер організацій тісно пов'язаний з функціями, які вони виконують, особливо з домінуючою.

Універсальною міжнародною організацією є ООН, яка виконує функції регулювання й нагляду в найважливіших сферах людської діяльності. До універсального типу наближається Європейський Союз, у діяльності якого різноманітні економічні функції доповнилися політичними (спільне громадянство, узгоджена зовнішня політика, спільний парламент тощо).

Політичні організації поєднують країни, для яких політична мета об'єднання є визначальною. Наприклад, Ліга арабських держав головною метою передбачає захист інтересів арабських країн у світі, координація діяльності для піднесення добробуту, для зміцнення політичної і культурної єдності країн-членів, узгодження дій у військовій сфері. Схожу мету має Організація Ісламська конференція, але в основу її політичної діяльності покладено не національну, а конфесійну солідарність. Політичний характер має Організація африканської єдності (ОАЄ), хоч серед її цілей є й економічні. У Європі також діють міжнародні організації, в яких політична функція є головною. Це Західноєвропейський союз (ЗЄС), Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Організації воєнного, або оборонного, характеру тісно пов'язані з політичним типом організацій. Так, Західноєвропейський союз є воєнно-політичною організацією. Маастрихтською декларацією (1991) його визначено як «оборонну складову» Європейського Союзу (ЄС), проте ці дві організації поки що діють як самостійні. Чисто

військовими за характером є Північно-Атлантична оборонна організація (НАТО), колишня Організація країн Варшавської угоди.

За умовами участі в членстві міжнародні організації поділяються на відкриті й закриті. До **відкритих** організацій може увійти кожна держава, яка поділяє принципи й статут організації. До **закритих** організацій нових членів приймають тільки за запрошенням засновників організації.

У системі міжнародних організацій велика частка належить **економічним організаціям**. Розвиток міжнародних відносин, поглиблення міжнародного поділу праці, міжнародна економічна інтеграція приводять до того, що вплив економічних стосунків стає дедалі вагомішим на інші сфери міжнародного співробітництва. Серед цілей більшості регіональних організацій співробітництво в економіці так чи інакше задеклароване. В ООН великий блок організацій, що відають суто економічними проблемами, підпорядкований Економічній і соціальній раді (ЕКОСОР): 9 функціональних комісій, 5 регіональних комісій і 18 спеціалізованих закладів (серед останніх МВФ, Всесвітній банк, ФАО та ін.).

Міжнародні економічні організації поділяються на загально-економічні та спеціалізовані. **Загальноекономічні** відають широким спектром економічних проблем. До них належать ОЕСР, а також регіональні організації інтеграційного типу ЄС, СНД, НАФТА, АСЕАН та ін. **Спеціалізовані** економічні організації зосереджують увагу на вужчому колі проблем; проте багатьом з них належить суттєва роль у міжнародній економіці. До цього типу організацій належать, зокрема, Всесвітній банк, МВФ, Світова організація торгівлі, Світова туристська організація, Міжнародна торговельна палата та багато інших.

Економічні організації, що утворилися внаслідок регіональних інтеграційних процесів, поділяються також за **ступенем інтеграції**. Основні рівні, або шаблі, регіональної економічної інтеграції такі: зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз.

Зона преференційної торгівлі — початковий шабель інтеграції. На цьому етапі держави, що входять до зони, лібералізують між собою торгівлю лише обмеженою кількістю товарів, надають одна одній деякі пільги. До цього типу організацій належить СНД, а також ряд організацій Африки, Азії та Латинської Америки.

Зона вільної торгівлі відрізняється тим, що держави-учасниці усувають між собою торговельні бар'єри, мито відміняється на більшість товарів. Але відносно третіх держав, що не входять до зони, кожний член проводить самостійну митну політику. До цього рівня належать, зокрема, Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), Північно-Американська асоціація вільної торгівлі (НАФТА), асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та деякі інші. Проте не всі фахівці з міжнародної інтеграції виокремлюють зону преференційної торгівлі в самостійний щабель; на думку деяких з них, першими щаблем інтеграції є саме зона вільної торгівлі. Але ретельний аналіз все ж таки визначає відмінності між цими двома типами. Між іншим, зона вільної торгівлі в межах СНД поки ще не утворена, незважаючи на прагнення до цього України і деяких інших членів.

Митний союз передбачає усунення митних тарифів у торгівлі між учасниками, а також формування спільної митної політики щодо країн; це означає, що всі члени союзу встановлюють однаковий рівень тарифів у торгівлі з іншими державами. На стадії митного союзу знаходилися країни Європейського економічного співробітництва в перше десятиліття утворення організації (1958—1968). Близько до поняття митного союзу підходять деякі латиноамериканські інтеграційні об'єднання — ЛААІ, МЕРКОСУР. Митний союз утворено між Росією, Білоруссю і Казахстаном, дія якого починається з 2010 р.

Спільний ринок — це вже високий рівень інтеграції. Не тільки товари просуваються без перешкод крізь кордони; знято бар'єри для руху робочої сили, послуг, капіталів. Швидко розвиваються і поглиблюються інтеграційні зв'язки, здійснюється спільна, узгоджена економічна політика. Цей тип інтеграції був притаманний Європейському економічному співробітництву (ЄЕС) в 1969—1992 рр. Саме ця організація отримала неофіційну назву «Спільний ринок».

Економічний союз завершує структурну побудову економіки організації як єдиного інтеграційного об'єднання. На цьому етапі здійснюється єдина валютна політика, запроваджується спільна валюта, єдиний емісійний центральний банк. На цьому етапі перебуває Європейський Союз з 1992 р. (після укладання Маастрихтської угоди). Логічним завершенням повної економічної інтеграції має стати **політичний союз**, на порозі якого стоїть ЄС, і який уже частково реалізується.

1.3. Основні етапи становлення й розвитку системи міжнародних організацій

Як уже зазначалося, першими міжнародними організаціями можна вважати (з певною мірою умовності) воєнні союзи держав, історія яких сягає в глибоку давнину. Щодо організацій економічного характеру, то одним з найстаріших прикладів можна вважати Ганзу — політичний і торговельний союз північно-німецьких міст, який існував у XIV—XVII ст. Центром Ганзи був Любек; її факторії розміщувались у Новгороді, Лондоні, Берліні, Брюгге. Ця організація об'єднала майже сто міст. Її функціями були: спорядження й охорона торговельних експедицій, утворення торговельних факторій у найважливіших містах, переважно в балтійських країнах, одержання всіляких торговельних привілеїв, уніфікація торговельного права. Таким чином, головною метою Ганзи був захист інтересів купецтва, яке здійснювало свої операції в цьому регіоні.

Ганзейські купці торгували переважно хлібом, а також хутром, шкірою, льоном, воском, медом, сукнами, винами, залізними виробами. Кожний купець був абсолютно самостійним і незалежним у своїх торговельних операціях, але був під захистом організації. Тривалий строк існування Ганзи свідчить про ефективність її діяльності.

Іншим, пізнішим, прикладом утворення міжнародної організації для вирішення економічних проблем був Німецький митний союз, заснований у 1834 р. На цей час Німеччина являла собою конгломерат десятків дрібних князівств, кожне з яких мало свою грошову одиницю, свою митну політику, систему мір і ваги, що дуже утруднювало торгівлю між ними і не сприяло об'єднанню в цілісну державу. Митний союз об'єднав 18 німецьких держав, головною серед яких була Прусія. Всередині союзу скасовувалися митні тарифи, проте встановлювались протекціоністські тарифи щодо третіх країн. Це значно послабило іноземну конкуренцію, особливо з боку Англії. Хоча Митний союз не вирішив усіх проблем (північні князівства, що відали морською торгівлею, не увійшли до нього), все ж таки він дав відчутний поштовх економічному, а згодом і політичному об'єднанню Німеччини.

Проте ці (й деякі подібні) організації, що існували до середини XIX ст., ще не утворили міжнародної системи. Вони існували відокремлено одна від одної, без взаємних функціональних зв'язків і істотно вплинули на світовий розвиток економічних чи політичних

відносин. Можна вважати, що організації типу Німецького митного союзу певною мірою стали моделлю, прототипом для пізніших міжнародних організаційних утворень на основі економічної інтеграції.

Початок формування цілісної **системи міжнародних організацій** припадає приблизно на середину XIX ст. Відтоді й до нашого часу можна виокремити такі основні етапи розвитку системи:

I етап (середина XIX ст. — середина 40-х років XX ст.) — становлення системи міжнародних організацій;

II етап (середина 40-х років — кінець 50-х років XX ст.) — формування системи Об'єднаних Націй;

III етап (кінець 50-х років — кінець 80-х років) — активізація процесу утворення й поширення міжнародних регіональних організацій;

IV етап (з початку 90-х років) — відновлення єдиної системи міжнародних економічних відносин внаслідок розпаду світової соціалістичної системи.

Ця схема дещо умовна, оскільки чітких меж між етапами накреслити неможливо. Так, регіональні організації виникали ще в 40-х роках (наприклад РЕВ). Проте кожний з етапів характеризується найтипівішим аспектом розвитку системи, тому її виокремлення цілком виправдане.

Простежимо основні віхи на шляху утворення міжнародних організацій.

1. Становлення системи міжнародних організацій (середина XIX ст. — середина 40-х років XX ст.). Важливим спонукальним чинником утворення міжнародних організацій була промислова революція, яка завершилася в більшості європейських країн, США та Японії до 70-х років XIX ст. Європа та Північна Америка вкрилися густою мережею залізниць, парове судноплавство з'єднало континенти регулярними рейсами, з'явилося телеграфне сполучення. Світ став «тісним», поштові зв'язки між людьми різних країн та регіонів ставали дедалі поширенішим явищем. Але існування в кожній країні своїх норм, тарифів, методів управління, зрештою, звичаїв у сфері транспорту й зв'язку гальмувало процес утворення світової системи сполучення. Виникла потреба в міжнародних організаціях, які упорядкували б національні норми в єдину функціональну систему. І такі організації з'явилися.

У 1865 р. було утворено Світовий телеграфний союз, а в 1875 р. — Світовий поштовий союз. Ці дві організації, що існують і досі, до певної міри стали взірцем для створення пізніше вузькогалузевих організацій глобального характеру, зокрема в морському й авіаційному транспорті.

Процес упорядкування розпочався й у сфері міжнародних валютних відносин. У 1867 р. відбулася Паризька конференція, яка визначила основні правила валютної системи, заснованої на золотомонетному стандарті. До них належать: установлення золотого вмісту валют; забезпечення конвертованості валюти в золото; вільний продаж золота на міжнародних ринках; забезпечення стабільності валюти органами валютного контролю країни; формування вільно плаваючих валют у межах «золотих точок» та ін. В результаті роботи Паризької конференції не було утворено постійних міжнародних органів, але вона забезпечила умови, завдяки яким система золотомонетного стандарту діяла досить ефективно аж до Першої світової війни.

Після війни система золотомонетного стандарту розладилася. Розмежування держав воєнними діями сильно утруднило міжнародні валютні потоки. Післявоєнна економіка була зруйнована, і це спричинило ослаблення національних валют. Необхідно було встановити нові правила в міжнародних валютних відносинах, які відповідали б новому етапові розвитку світової валютної системи.

Це завдання мала вирішити Генуезька міжнародна економічна конференція (1922), яка проголосила встановлення золотодевізного стандарту. Іноземна валюта провідних країн стала використовуватися в міжнародних розрахунках нарівні із золотом. Як резервну валюту найчастіше використовували долар США та фунт стерлінгів. Золоті паритети були збережені, відтворено режим вільного коливання валютних курсів. Валютне регулювання здійснювалось активною валютною політикою урядів, рішенням міжнародних конференцій та нарад. Генуезька валютна система виявила відносну ефективність до 1929 р., але світова економічна криза (1929–1933 рр.), що супроводжувалась і валютною кризою, по суті спростувала її.

На тлі валютно-кредитних криз, що частішали, все більше відчувалася відсутність наднаціональних постійно діючих організацій, які координували б політику національних банків і фінансових інститутів різних країн. Такою організацією став Банк міжнародних

розрахунків (БМР), утворений у 1930 р. в м. Базелі (Швейцарія) на підставі міжнародної угоди шести держав (Бельгії, Великої Британії, Німеччини, Італії, Франції, Японії), до яких згодом приєдналися ще декілька країн. За головну функцію БМР ставив сприяння співробітництву між центральними банками країн, полегшення умов міжнародних фінансових операцій, міжнародне регулювання валютно-кредитних і фінансових відносин. Хоча БМР до кінця Другої світової війни не зміг повністю досягнути поставленої мети, все ж таки він був першим закладом такого типу у валютно-кредитній сфері.

Процес інтернаціоналізації економічної діяльності, що поступово набирив сили, обумовив появу міжнародних регуляторів у сфері промисловості й торгівлі. В 1883 р. було прийнято Паризьку конвенцію з охорони промислової власності. В 1919 р. утворено Міжнародну торговельну палату (МТП) — неурядову організацію, яка об'єднала приватних підприємців, компанії різних країн світу. МТП ставить за мету сприяння розвитку підприємництва шляхом заохочення торгівлі, інвестицій, вільного руху капіталів, тобто її діяльність виходить за суто торговельні рамки.

У тому ж 1919 р. було засновано Міжнародну організацію праці (МОП), яка мала статус міжнародної комісії для розроблення конвенцій і рекомендацій з питань трудового законодавства і поліпшення умов праці.

На першому етапі розвитку системи міжнародних організацій з'явилися утворення — переважно монофункціональні, вузькоспеціалізовані. Регіональних організацій практично не було, якщо не брати до уваги нетривалих воєнних союзів (Антанти, наприклад). Щодо глобальних організацій загального, багатофункціонального типу, то спробою такого утворення була Ліга Націй, яка з'явилася в 1920 р. (офіційно заснована в 1919 р.) як політична реакція на наслідки Першої світової війни. Її метою був розвиток співробітництва між народами і гарантія миру та безпеки. Але інтереси європейських держав у цей час були настільки протилежні, що співробітництва налагодити не вдалося. Після виходу з Ліги двох найсильніших у Європі держав — Німеччини (1934) і СРСР (1939) стало ясно, що організація неспроможна досягти поставлених цілей. Ліга Націй була офіційно розпущена в 1946 р., але фактично вона припинила функціонування вже напередодні Другої світової війни.

2. Формування системи Об'єднаних Націй (середина 40-х років — кінець 50-х років ХХ ст.). Другий етап формування системи міжнародних організацій був недовгим, але насиченим важливими подіями. Найголовніша з них — поява Організації Об'єднаних Націй (ООН) — унікального міжнародного утворення, яке являє собою світовий форум народів, є органом, що регулює практично всі сфери міжнародної діяльності. ООН — не просто організація; це складна, розгалужена, багатофункціональна система, що об'єднує десятки організацій різного рівня, комісій, комітетів, інститутів тощо. З появою ООН у народів світу з'явилася надія на припинення протистояння між державами, на справедливе урегулювання міжнародних проблем. Хоча ці надії виправдалися далеко не повністю, досягнення ООН у справі зміцнення довіри і порозуміння між народами беззаперечні.

ООН була утворена в 1945 р. як прояв рішучості лідерів антигітлерівської коаліції держав назавжди покінчити з фашизмом і світовими війнами. Враховуючи сумний досвід Ліги Націй, засновники нової організації вважали за доцільне побудувати її на принципово нових засадах, передбачаючи відповідальність найсильніших держав за мир і безпеку в усьому світі. Ідея солідарності народів світу була виражена в самій назві організації — Об'єднані Нації. Вважається, що цей вислів (United Nations) сформулював президент США Ф. Рузвельт.

Головною метою ООН при її заснуванні вважалося збереження миру і демократизація міжнародних відносин. Вона й зараз посідає чільне місце в діяльності організації. Але вже дуже швидко сфера діяльності почала поширюватись, і ООН перетворилася на багатофункціональний міжнародний організм. Крім головних органів, що становлять структуру ООН (Генеральна Асамблея, Рада Безпеки та ін.), їм підпорядковано багато найавторитетніших у світі організацій, таких як Всесвітній банк або Міжнародний валютний фонд. ООН увібрала в себе навіть деякі організації, що утворилися задовго до її появи (Міжнародна організація праці, Міжнародний союз електрозв'язку — колишній Світовий телеграфний союз та ін.). Компетенція ООН простягається на економіку, гуманітарну сферу, екологію, політику.

Утворення ООН — дійсно визначальна подія другого етапу розвитку системи міжнародних організацій. Але розпочався він трохи раніше, в 1944 р., з відкриття Бреттон-Вудської валютно-фінансової

конференції. Серед важливих її рішень — введення золото-девизного стандарту, оснований на золоті й двох резервних валютах (долар і фунт стерлінгів), прирівняння долара до золота, введення фіксованих валютних паритетів. Але найголовнішим рішенням було заснування міжнародних валютних організацій — Міжнародного валютного фонду й Міжнародного банку реконструкції й розвитку, які розпочали діяльність у 1945 р. Вони входять в систему ООН як спеціалізовані заклади.

З інших впливових спеціалізованих закладів ООН, що утворилися на цьому етапі, слід назвати Продовольчу і сільськогосподарську організацію (ФАО), Організацію з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Міжнародну організацію цивільної авіації (ІКАО).

Важливою подією було утворення в 1948 р. Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) — організації, яка вплинула на міжнародні відносини, що не можна оцінити однозначно. Панування в цій організації розвинутих країн, насамперед «Великої сімки», стало підставою для звинувачення її з боку соціалістичних країн і деяких країн, що розвиваються, в дискримінаційній політиці. Незважаючи на це, ГАТТ, яка трансформувалася в Світову організацію торгівлі (СОТ), і сьогодні є найвпливовішою й найавторитетнішою організацією в сфері світової торгівлі.

На кінець 40-х — початок 50-х років припадає становлення системи регіональних організацій. Спочатку вони мали переважно характер політичних союзів (Ліга арабських держав, Організація американських держав, Рада Європи), воєнно-політичних (Західно-європейський союз) та воєнних (НАТО, згодом — Варшавський договір). Та поступово все більше утворюється організацій, у яких економічна функція стає домінуючою. Це — Організація європейського економічного співробітництва (1948), що стала попередницею ОЕСР; Рада Економічної Взаємодії (РЕВ, 1949 р.); План Коломбо (1951); Європейське об'єднання з вугілля й сталі (1951). Але все ж таки найвищого піднесення процес регіональної інтеграції набуває на наступному етапі.

3. Активізація процесу утворення й поширення міжнародних регіональних організацій (кінець 50-х років — кінець 80-х років). Початком цього етапу можна вважати його найважливішу подію — формування Європейського економічного співробітництва

(ЄЕС), яке згодом перетворилося на економічний союз. У 1957 р. в Римі було підписано угоду про утворення на базі поєднання трьох об'єднань — Європейського об'єднання вугілля і сталі, Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом) і Європейського економічного співробітництва — організації, яка одержала офіційну назву «Європейське економічне співтовариство» і неофіційну — «Спільний ринок». ЄЕС розпочало функціонувати з 1958 р. Його засновниками були шість західноєвропейських держав — Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди й Люксембург. Вже досить швидко співтовариство продемонструвало свою ефективність. Темпи зростання зовнішньої торгівлі між членами організації значно випереджали світовий показник; зміцнювались кооперативні виробничі зв'язки; поширився інвестиційний процес усередині ЄЕС.

Європейське Економічне Співтовариство дедалі міцнішало й поширювалось географічно. До кінця 80-х років до нього увійшли також Ірландія, Греція, Іспанія; учасників «Спільного ринку» стало дванадцять. Співтовариство упорядкувало організаційну структуру, впровадило основні положення спільної економічної політики. У 1979 р. почала діяти Європейська валютна система (ЄВС), що істотно стабілізувало валютні відносини в Співробітництві; введено спільну розрахункову грошову одиницю — єкю. У 1958 р. засновано Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) і Європейський фонд розвитку, в 1973 р. — Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС). Поступово ліквідувались усі перешкоди на шляху внутрішнього руху факторів виробництва: капіталу, робочої сили, технології. Шенгенською угодою (1985) скасовано прикордонний контроль над пересуванням громадян у межах ЄЕС.

ЄЕС усе більше набуває рис політичного союзу, виходить за межі суто економічної організації. В 1979 р. починає діяти Європейський парламент. У 1987 р. набув чинності Єдиний європейський акт, який, по суті, констатував завершення розвитку стадії спільного ринку і накреслив шляхи до досягнення вищого рівня — економічного і політичного союзу. Таким чином, економічна інтеграція і політичне співробітництво були об'єднані в єдиний процес.

Третій етап розвитку системи міжнародних організацій характеризується винятковою інтенсивністю процесу регіональної інтеграції. Не в останню чергу під впливом успіху ЄЕС у різних

регіонах світу утворюються десятки організацій, що мають за мету економічну інтеграцію. Найбільша кількість угруповань цього типу з'явилася саме тоді. Ось перелік найбільш відомих:

- в Азії: Рада арабської економічної єдності (1964); Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН, 1967); Організація Ісламська конференція (1971); Рада із співробітництва арабських країн Перської затоки (1981); Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АПЕК, 1989);
- в Африці: Організація африканської єдності (ОАЄ, 1963); Центральноафриканський митний і економічний союз (1966); Економічне співтовариство західноафриканських держав (ЕКОВАС, 1976);
- у Латинській Америці і Карибському басейні: Андська група (1969); Карибський спільний ринок (1973); Латиноамериканська економічна система (1975); Латиноамериканське інтеграційне об'єднання (1982); Міжамериканське інвестиційне співробітництво (1989).

Економічним стимулом процесу регіональної інтеграції мали стати регіональні банки розвитку. Спочатку планувалося, що ці банки будуть складатися тільки з представників регіональних організацій; але вже невдовзі виявилось, що більшість із них не може існувати власними коштами, отже, за невеликим винятком (наприклад, Ісламський банк), до їх складу входять і деякі розвинуті країни.

Система регіональних банків розвитку в цілому утворилася саме на третьому етапі, коли були засновані банки: Міжамериканський банк розвитку (МаБР, 1959); Центральноамериканський банк економічної інтеграції (1960); Африканський банк розвитку (АфБР, 1964); Азіатський банк розвитку (АзБР, 1966); Карибський банк розвитку (1970); Західноафриканський банк розвитку (1973 р.); Арабський банк економічного розвитку в Африці (1973); Банк розвитку держав Центральної Африки (1975); Східноафриканський банк розвитку (1976).

Крім того, було утворено різні регіональні фонди і програми допомоги країнам, що розвиваються (Арабський фонд економічного і соціального розвитку, Африканський фонд розвитку, Арабський валютний фонд та ін.). Ці фонди звичайно засновувалися регіональними організаціями або регіональними банками розвитку.

Процес регіоналізації міжнародних відносин знайшов відбиток у завершенні побудови структури регіональних органів ООН, комісій з розвитку регіонів. Ще на попередньому етапі були утворені Економічна комісія для Європи (ЕКЄ), Економічна і соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО) та Економічна комісія для Латинської Америки й Карибського басейну (ЕКЛАК). До них додалися Економічна комісія для Африки (ЕКА) та Економічна і соціальна комісія для Західної Азії (ЕСКЗА).

На третій етап припадає активізація процесу розвитку інституціональної структури міжнародного валютно-кредитного ринку. Складається група Всесвітнього банку на чолі з МБРР: у 1956 р. утворюється Міжнародна фінансова корпорація (МФК), в 1960 р. — Міжнародна асоціація розвитку (МАР), в 1966 р. — Міжнародний центр з регулювання інвестиційних спорів, в 1988 р. — Багатостороннє агентство з гарантії інвестицій (БАГІ).

Третій етап характеризується піднесенням процесу утворення й функціонування міждержавних організацій з експорту товарів; вони, по суті, являють собою своєрідні міжнародні синдикати. Серед них найбільш впливовою є Організація країн—експортерів нафти (ОПЕК), яка заснована в 1960 р. групою нафтодобувних країн, що розвиваються. На початку 70-х років ОПЕК вдалося запровадити вигідні для себе світові ціни на нафту, що навіть спричинило неабияку енергетичну кризу.

Триває удосконалення й розгалуження системи ООН. Під її патронатом утворюються організації, що обіймають якусь вузьку сферу економіки. Це Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ, 1957), Міжнародна морська організація (ІМО, 1958), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР, 1977); особливий статус щодо ООН має Світова туристська організація (СТО, 1975).

З метою координації економічних відносин у сфері світової торгівлі, поліпшення умов торгівлі, особливо з урахуванням інтересів країн, що розвиваються, утворено важливий орган ООН — Конференцію з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД, 1964). На відміну від ГАТТ, ця організація відкрита для будь-якої країни. Якоюсь мірою вона мала стати альтернативою жорсткому курсові ГАТТ; втім, вона її не замінила. Відбулося певне розгалуження функцій ГАТТ і ЮНКТАД, а для координації їх дій було утворено спільний Міжнародний торго-

вельний центр (МТЦ, 1964). Регулювання міжнародних відносин в промисловій сфері, сприяння індустріалізації країн, що розвиваються, було покладено на Організацію Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО).

Третій етап розвитку системи міжнародних організацій виявився дуже плідним. Відбувався процес галузевої диверсифікації (залучення до системи все нових сфер міжнародної економіки); водночас система розвивалася вшир, охоплюючи все нові країни й регіони. Паралельно йшов розвиток регіоналізації системи та її глобалізації. Останнє стверджується не тільки зміцненням взаємодії організацій всередині системи, й перетворенням деяких регіональних організацій на світові. Так, у 1961 р. з'явилася Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР), яка «виросла» з регіональної Організації європейського економічного співробітництва. Глобалізація в розвитку системи міжнародних організацій проявляється також у тому, що вже багато країн беруть участь у декількох організаціях водночас, тобто відбувається безперервне, багатостороннє співробітництво майже всіх країн світу в єдиній системі міжнародних організацій.

4. Відновлення єдиної системи міжнародних економічних відносин (з початку 90-х років ХХ ст.). Об'єктивний хід розвитку міжнародної економіки, поглиблення глобалізації міжнародних відносин усе більше виявляли неприродність розколу світового господарства на дві системи — ринкову і неринкову, соціалістичну. Все яснішою ставала нагальна необхідність економічних і соціально-політичних перетворень у соціалістичних країнах.

Знаменною віхою в процесі зближення двох систем став Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі, який було підписано в Гельсінкі ще в 1975 р. В ньому передбачалися заходи щодо зміцнення довіри між країнами. В 1990 р. учасники Ради прийняли Паризьку хартію для нової Європи, декларуючи кінець ери конфронтації і початок ери демократії, миру і єдності. В 1995 р. Рада набула нової назви — Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). У ОБСЄ беруть участь майже всі європейські держави, азійські країни СНД, а також США і Канада.

Головною метою ОБСЄ проголошується мир між європейськими країнами, що сприятиме миру і безпеці в усьому світі. Вона сформулювала відомі «десять принципів», на яких мають будуватися відносини між державами.

Для підтримки переходу країн Центральної та Східної Європи до ринкової економіки в 1990 р. було утворено Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР), який надалі виділяв значні кошти на здійснення реформ у колишніх соціалістичних країнах. До речі, Україна посідає друге місце серед країн-позичальників за обсягом одержаних кредитів від ЄБРР.

Гельсінський акт можна з повною підставою вважати правозвісником нової ери економічних і політичних відносин між країнами не тільки в Європі, а й в усьому світі. 90-ті роки стали епохою розпаду системи соціалістичних країн в цілому, а також зникненням найбільшої соціалістичної держави — СРСР. Утворилась принципово нова світова ситуація, яка не могла не вплинути істотно і на стан системи міжнародних організацій.

Ліквідуються такі великі блоки, як Організація Варшавського договору та Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ). Натомість утворюються регіональні організації, які об'єднують як нові незалежні держави, так і колишні соціалістичні країни Європи. Значною мірою цей процес має характер «заповнення вакууму»: на теренах постсоціалістичного простору просто-таки мали з'явитися організації, які не дали б загаснути інтеграційному руху. Так утворилася Співдружність незалежних держав (СНД, 1991). Колишні балтійські республіки СРСР (Естонія, Латвія, Литва), а також Росія і Польща об'єдналися з іншими країнами Балтії в Раду держав Балтійського моря (1992). Причорноморські держави, в тому числі й Україна, утворили організацію під назвою Організація чорноморського економічного співробітництва (1992). Казахстан, Азербайджан і колишні радянські республіки Середньої Азії стали членами Організації економічного співробітництва, яке було сформовано ще в 1985 р. з ініціативи Ірану, Пакистану й Туреччини.

Другою за значенням подією на цьому етапі розвитку системи міжнародних організацій було переростання Європейського економічного співтовариства в Європейський Союз, що було підтверджено Маастрихтською угодою 1992 року (увійшло в дію в 1993 р.). Суть трансформації полягає в тому, що економічний союз, який уже до цього часу сформувався, доповнився валютним і політичним союзом. Суттєвої реконструкції зазнала валютна система ЄС. Замість ЄФВС було утворено Європейський валютний інститут (1994), який здій-

снів валютну реформу. Сучасні валютні відносини країн ЄС ґрунтуються на Європейській системі центральних банків на чолі з Європейським центральним банком (ЄЦБ, 1999). Впроваджено спільну валюту — євро.

Авторитет ЄС, його вплив на міжнародну економіку дедалі зростає. Він стає взірцем економічного порядку для багатьох країн, насамперед для європейських, які прагнуть вступити до нього або хоча б установити з ним особливі партнерські стосунки. У 1995 р. кількість членів ЄС становила 15. У 2004 р. до Європейського Союзу приєдналося ще 10 держав, а в 2007 р. — ще дві країни. Отже, станом на 2010 р. організація налічує вже 27 країн-членів. Щодо інших країн, то ЄС також намагається налагодити з ними економічні відносини з метою прискорення інтеграції в межах усієї Європи. В 1992 р. ЄС і ЄАВТ підписали угоду про утворення Європейського економічного простору (вступила до сили в 1994 р.). Для країн Східної і Центральної Європи ЄС розробив спеціальні програми економічного співробітництва; зокрема, для країн СНД — Програму технічної допомоги (ТАСІС). У 1998 р. набула чинності Угода про партнерство та співробітництво між ЄС і Україною, ратифікована парламентом усіх країн-учасниць. З кінця 70-х років діють Ломейські конвенції — багатосторонні торгово-економічні угоди між ЄС і країнами, що розвиваються.

Процеси регіоналізації поширюються і на сьогоднішньому етапі. В 1994 р. укладено Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА), що об'єднала США, Канаду та Мексику. Тоді ж утворюються Спільний ринок Східної та Південної Африки (КОМЕСА), який трансформувася із зони преференційної торгівлі, Західноафриканський економічний і валютний союз (УЕМОА), а в 1995 р. — Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР).

На теренах СНД в 2001 р. утворилося ще одне об'єднання — Шанхайська організація співробітництва (ШОС), яка об'єднує Росію, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, а також Китай.

Важливою подією стало перетворення ГАТТ на Світову організацію торгівлі (СОТ) із істотним розширенням функцій.

На зламі століть у динаміці розвитку системи міжнародних організацій досить чітко проступають такі **тенденції**:

- суттєво зростає вплив розвинутих країн, насамперед, «Великої сімки», на функціонування найважливіших світових

- організацій; особливо це відчувається на діяльності МВФ, Всесвітнього банку, Світової організації торгівлі, які практично керуються клубом найсильніших держав;
- значно активізується НАТО; організація не тільки розширюється територіально, й присвоює собі функції, які раніше належали тільки Раді Безпеки ООН (посилка військ до країн, що не є членами НАТО);
 - відповідно (і дещо несподівано) знижується авторитет ООН, яка певною мірою втрачає свою дієвість у вирішенні найактуальніших проблем людства;
 - Європейській Союз вже однозначно перетворюється на центр тяжіння в європейському інтеграційному процесі і, очевидно, невдовзі поширитися на всю Європу;
 - аналогічну роль може виконати НАФТА щодо країн Латинської Америки і Карибського басейну;
 - на основі Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АПЕК) формується потужне економічне угруповання, яке згодом може стати центром інтеграційного тяжіння на великому територіальному просторі; уже зараз сукупний ВВП країн цієї організації становить 56 % світового обсягу;
 - у межах СНД виокремлюються локальні угруповання з більшою активною мірою співробітництва: Росія — Білорусь, Росія — Киргизстан — Узбекистан — Таджикистан, Україна — Грузія — Азербайджан — Молдова.

ХРОНОЛОГІЯ УТВОРЕННЯ Й РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

- 1865 р. Світовий телеграфний союз.
- 1875 р. Світовий поштовий союз.
- 1919 р. Міжнародна організація праці (МОП).
- 1919 р. Міжнародна торговельна палата (МТП).
- 1920 р. Ліга націй.
- 1930 р. Банк міжнародних розрахунків (БМР).
- 1945 р. Організація Об'єднаних Націй (ООН).
- 1945 р. Міжнародний валютний фонд (МВФ).

- 1945 р. Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР).
- 1945 р. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО).
- 1945 р. Ліга арабських держав (ЛАД).
- 1946 р. ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).
- 1947 р. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО).
- 1947 р. Міжнародний союз організацій електрозв'язку.
- 1948 р. Генеральна угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ).
- 1948 р. Організація європейського економічного співробітництва.
- 1948 р. Організація американських держав (ОАД).
- 1948 р. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ).
- 1949 р. Рада Європи.
- 1949 р. Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ).
- 1951 р. «План Коломбо».
- 1951 р. Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС).
- 1956 р. Міжнародна фінансова корпорація (МФК).
- 1957 р. Римська угода про утворення ЄЕС та Євратома.
- 1957 р. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ).
- 1958 р. Міжнародна морська організація (ІМО).
- 1958 р. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ).
- 1958 р. Європейський фонд розвитку (ЄФР).
- 1959 р. Міжамериканський банк розвитку (МаБР).
- 1960 р. Міжнародна асоціація розвитку (МАР).
- 1960 р. Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ).
- 1960 р. Бенілюкс.
- 1960 р. Організація країн—експортерів нафти (ОПЕК).
- 1960 р. Центральньоамериканський банк економічної інтеграції.
- 1961 р. Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР).
- 1963 р. Міжнародний банк економічного співробітництва (МБЕС).
- 1963 р. Організація африканської єдності (ОАЄ).
- 1964 р. Конференція ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД).

- 1964 р. Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД / СОТ.
1964 р. Африканський банк розвитку (АФБР).
1966 р. Азіатський банк розвитку (АзБР).
1966 р. Центральньоафриканський митний і економічний союз.
1966 р. Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС).
1967 р. ООН з промислового розвитку (ЮНІДО).
1967 р. Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).
1969 р. Андська група.
1970 р. Світова організація інтелектуальної власності (СОІВ).
1970 р. Міжнародний інвестиційний банк (МІБ).
1971 р. Організація «Ісламська конференція».
1973 р. Карибський спільний ринок.
1973 р. Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС).
1973 р. Арабський банк економічного розвитку в Африці.
1973 р. Західноафриканський банк розвитку.
1975 р. Світова туристська організація (СТО).
1975 р. Латиноамериканська економічна система (ЛАЕС).
1975 р. Банк розвитку держав Центральної Африки.
1975 р. Ісламський банк розвитку.
1976 р. Економічне співробітництво західноафриканських країн (ЕКОВАС).
1976 р. Східноафриканський банк розвитку.
1977 р. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР).
1977 р. Арабський валютний фонд.
1977 р. Утворення Європейської валютної системи (ЄВС).
1982 р. Латиноамериканське інтеграційне об'єднання.
1985 р. Організація економічного співробітництва (ОЕС).
1988 р. Багатостороннє агентство з гарантії інвестицій (БАГІ).
1989 р. Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АПЕК).

- 1990 р. Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).
- 1991 р. Співдружність Незалежних Держав (СНД).
- 1992 р. Підписання угоди про утворення Європейського Союзу (ЄС).
- 1992 р. Рада співробітництва Балтійських держав.
- 1992 р. Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).
- 1994 р. Утворення Європейського економічного простору.
- 1994р. Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА).
- 1994 р. Асоціація карибських держав (КАРИКОМ / АКД).
- 1994 р. Європейський валютний інститут (ЄВІ).
- 1994 р. Спільний ринок Східної і Південної Африки (КОМЕСА).
- 1995 р. Світова організація торгівлі (СОТ).
- 1995 р. Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР).
- 1995 р. Близькосхідний банк розвитку.
- 1998 р. Ратифікація країнами ЄС Угоди про партнерство та співробітництво між ЄС і Україною
- 1999 р. Європейський центральний банк (ЕЦБ).
- 2000 р. Європейсько-Азіатське економічне співтовариство (ЄврАзЕС)
- 2001 р. Шанхайська організація співробітництва (ШОС)
- 2003 р. Підписано угоду про утворення Єдиного економічного простору
- 2004 р. Вступ до ЄС 10 нових держав-членів
- 2004 р. План дій Україна — Європейський Союз. «Європейська політика сусідства»
- 2007 р. Вступ до ЄС Болгарії й Румунії
- 2008 р. Україна стає членом СОТ
- 2010 р. Утворення митного союзу між Росією, Білоруссю й Казахстаном

Семінар № 1. Міжнародні організації в системі регулювання міжнародних економічних відносин

Мета і завдання заняття: визначити значення міжнародних економічних організацій. Надати характеристику чинників, що ведуть до виникнення міжнародних економічних організацій. Проаналізувати рівні регіональної економічної інтеграції. Простежити історію та етапи становлення системи міжнародних організацій

План

1. Чинники, що обумовлюють утворення міжнародних організацій.
2. Типологія міжнародних організацій.
3. Головні етапи становлення й розвитку системи міжнародних організацій.

Ключові поняття

Міжнародна організація; регулятори міжнародних економічних відносин; міжнародна економічна інтеграція; глобалізація; типологія міжнародних організацій; система міжнародних організацій; етапи розвитку системи міжнародних організацій.

Проблемно-пошукові запитання

1. У чому полягає регульовальна суть міжнародних організацій?
2. Які чинники впливають на утворення міжнародних організацій?
3. За якими критеріями класифікуються міжнародні організації?
4. Як визначаються регіональні організації за ступенем організації?
5. Які риси характеризують міжнародні організації як систему?
6. У чому полягає суть сучасного етапу розвитку системи міжнародних організацій?

Теми доповідей і рефератів

1. Роль міжнародних організацій у системі регулювання міжнародних економічних відносин.
2. Основні етапи формування й розвитку міжнародних організацій.
3. Правові норми функціонування міжнародних організацій.
4. Принципи і функції міжнародних організацій.
5. Міжнародні організації: класифікація та правовий статус.

Література: 3; 7; 10; 12; 16; 24; 34; 37; 39; 49; 51.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

*Правове регулювання діяльності міжнародних організацій.
Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій.*

У другому змістовому модулі розкриваються джерела та принципи формування нормативної бази діяльності міжнародних організацій. Надається характеристика цілей, компетенцій та функцій міжнародних організацій. Розглядається організаційно-функціональна структура організацій, механізм прийняття рішень та їхнє виконання.

Тема 2. Механізм функціонування міжнародних організацій

2.1. Правові норми і принципи функціонування міжнародних організацій

Міжнародні організації є суб'єктами міжнародного права. Міжнародне право, зокрема міжнародне економічне право, — це сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між його суб'єктами. Нормативна база складається із прав та обов'язків міжнародного права. **Норми** міжнародного права окреслюють «межі дозволеного» в міжнародних відносинах, установлюють своєрідні правила поведінки для суб'єктів, в тому числі для міжнародних організацій.

Міжнародні правові норми утворюються на основі узгоджень між учасниками міжнародних відносин. Якщо угода офіційно декларується суб'єктами, то така норма зветься договірною; якщо ж норму не декларують, але мають її на увазі і не заперечують, то вона зветься міжнародним звичаєм.

Договори бувають двосторонніми й багатосторонніми, залежно від кількості учасників. Звичайно договори, на підставі яких утворюються міжнародні організації, є багатосторонніми. У міжнародних

договорах (угодах) закріплюються норми й принципи, що регулюють міжнародні відносини. Договори поділяються на загальні й конкретні. В загальних договорах втілюються норми, що визнані як універсальні, розраховані на тривалий час. Більшість договорів, що належать до міжнародних організацій, є саме загальними. Щодо конкретних угод, то вони звичайно укладаються між двома державами й мають короткостроковий характер (наприклад, угода про спорудження якогось об'єкта спільними зусиллями).

Міжнародні звичаї — це норми, що складаються внаслідок довгострокової практики міжнародних відносин. Звичаї можуть установлюватися на основі постанов міжнародних судових організацій (наприклад, Міжнародного суду ООН), офіційних заяв голів держав або урядів, національного законодавства держав. Звичай визначається всіма учасниками міжнародних договорів, так би мовити, «мовчки», як таке, що не потребує додаткових дискусій. Наприклад, за звичай приймається норма: всі держави мають суверенітет над своїми природними ресурсами.

Міжнародні правові норми можуть складатися внаслідок рішень міжнародних організацій або конференцій. До таких рішень, наприклад, належить Декларація ООН про встановлення Нового міжнародного економічного порядку. Рішення можуть бути обов'язковими або рекомендаційними. Залежно від характеру рішень визначають «м'яке право» (soft law) — рішення-рекомендації або «тверде право» (hard law) — обов'язкові рішення. Рекомендаційні рішення приймаються переважно пленарними (вищими) органами організацій і адресуються державам-членам. Обов'язкові рішення спрямовані переважно на виконання внутрішніми органами організацій (затвердження бюджету, контроль за виконаннями постанов, прийняття нових членів, фінансова політика тощо). Більшість рішень Генеральної Асамблеї ООН рекомендаційні, але в практиці міжнародних відносин рідко яка держава може їх ігнорувати. Так само й рішення МВФ: незважаючи на їх переважно рекомендаційний характер, вони сприймаються до виконання беззаперечно.

Інколи рекомендації складають ціле зведення, систему норм, що визначають дії суб'єктів міжнародних відносин у тій чи іншій сфері. Такі норми мають назву **міжнародних кодексів поведінки**. Вони систематизують правила поведінки членів організації в міжнародному

співробітництві в певній галузі відносин. Так, розроблено норми регулювання перевезень торговельним флотом, кодекс поведінки транснаціональних корпорацій, кодекс поведінки держав при передачі високих технологій тощо. Звичайно кодекси поведінки розробляються організаціями системи ООН.

Таким чином, можна узагальнити **джерела** формування нормативної основи діяльності міжнародних організацій. До них належать:

- міжнародні угоди;
- рішення міжнародних організацій та конференцій;
- міжнародні звичаї;
- міжнародні кодекси поведінки.

Крім договірних і звичайних норм, важливу роль у правовому регулюванні діяльності міжнародних організацій відіграють **принципи** міжнародного права. Принципи трактуються як норми, що є обов'язковими для всіх учасників міжнародних організацій. Принципи поділяються на загальні та спеціальні.

Загальними є принципи, які втілюють найпоширеніші норми поведінки суб'єктів і охоплюють широкий спектр міжнародних відносин. Загальні принципи ґрунтуються на природних законах поведінки, які склалися в суспільних відносинах протягом століть. До загальних принципів належать зокрема: принцип мирного співіснування держав; принцип суверенної рівності держав; принцип співробітництва держав; принцип добровільного виконання міжнародних обов'язків; принцип взаємовигоди у міждержавних стосунках.

Спеціальні принципи охоплюють дещо вужчу сферу відносин між суб'єктами міжнародного права і є більш конкретними. Серед спеціальних принципів можна назвати: принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків, принцип суверенітету держав на свої природні ресурси, принцип найбільшого сприяння в зовнішній торгівлі.

Прикладом поєднання загальних і спеціальних принципів є система принципів, задекларована Організацією Об'єднаних Націй:

- суверенна рівність усіх членів;
- сумлінне виконання прийнятих на себе обов'язків згідно зі Статутом;
- вирішення міжнародних суперечок мирними засобами;
- утримання в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти іншої держави;

- надання ООН усілякої допомоги в усіх її діях, що застосовуються відповідно до цих принципів.

Серед названих принципів перші чотири загальні, а п'ятий — спеціальний, бо він поширюється тільки на членів ООН і не обов'язковий для інших держав.

Найчіткіше **загальні принципи** міжнародних відносин сформульовані в Заключному акті Наради з безпеки й співробітництва в Європі (підписано 35 європейськими та північноамериканськими державами в Гельсінкі в 1975 р.). Вони відомі як «Десять принципів», що регулюють міжнародні відносини в усьому світі і охоплюють найважливіші сфери зовнішньої діяльності держав. Ось ці принципи:

1. Суверенна рівність, поважання прав, притаманних суверенітету.
2. Незастосування сили або погрози силою.
3. Непорушність кордонів.
4. Територіальна цілісність держав.
5. Мирне урегулювання спорів.
6. Невтручання у внутрішні справи інших держав.
7. Поважання прав людини і основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії та переконань.
8. Рівноправність і право народів на самовизначення.
9. Співробітництво між державами.
10. Сумлінне виконання міжнародно-правових обов'язків.

Як бачимо, до «Десяти принципів» увійшли всі чотири загальних принципи, сформульовані ООН. Загальні принципи Заключного акту Гельсінської Наради використовуються в діяльності багатьох міжнародних організацій і відтворюються в їхніх статутах, програмах і угодах. Так, у Статуті СНД записані всі десять принципів як основа діяльності організації. Ті чи інші принципи в різних формулюваннях є взірцем для здійснення політики майже всіх регіональних міждержавних організацій. Найпопулярнішим є перший принцип: «Суверенна рівність, поважання прав, притаманних суверенітету». Так, головним принципом Латиноамериканської економічної системи (ЛАЕС) є: «суверенна рівність і незалежність держав»; Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АПЕК) — «рівноправне партнерство»; Організації африканської єдності (ОАЄ) — «суверенна рівність всіх держав членів»; Економічного співтовариства держав Західної Африки (ЕКОВАС) — «Рівність і незалежність держав-членів» тощо.

Спеціальні принципи є підставою для дії організації в конкретній сфері, часто притаманній тільки цій організації. Так, Світова організація торгівлі (СОТ) декларує такі принципи:

- Торгівля без дискримінації (принцип найбільшого сприяння).
- Розширений доступ до ринків.
- Сприяння справедливій конкуренції.
- Захист через тарифи.
- Заохочення розвитку і економічних реформ.

З цих принципів перший і останній застосовуються й деякими іншими організаціями; решта — специфічні саме для СОТ.

Спеціальні принципи можуть також використовуватися в регіональних інтеграційних об'єднаннях, коли необхідно підкреслити специфічність регіону. Наприклад, серед принципів, що лежать в основі діяльності Латиноамериканської асоціації інтеграції (ЛААІ), є такі:

- плюралізм у політичних і економічних питаннях;
- конвергенція угод, що ведуть до утворення спільного ринку Латинської Америки;
- диференційоване відношення на основі трьох категорій держав-членів (розвинуті, середньорозвинуті, найменш розвинуті країни).

Організацією африканської єдності (ОАЄ) задекларовані, серед інших, і такі принципи:

- рішуче засудження політичних убивств і підривної діяльності з боку сусідніх держав або будь-якої іншої держави;
- боротьба за повне визволення ще залежних африканських територій;
- слідування політиці неприєднання.

Ці принципи відтворюють найболючіші аспекти політичної ситуації, що притаманні Африканському континенту сьогодні.

Діяльність економічного співтовариства держав Західної Африки спирається, зокрема, на такі принципи:

- сприяння демократичній системі правління;
- збалансований і справедливий розподіл тягаря та вигод.

Одним з принципів функціонування Ісламського банку розвитку (ІБР) є те, що він не стягає відсотків за наданий кредит, оскільки це суперечило б нормам шаріату; свої витрати банк покриває за рахунок прибутку від інвестицій.

Таким чином, міжнародні організації в своїй діяльності спираються на норми й принципи міжнародного права. Вони набувають певної правоздатності та дієздатності, беруть участь у створенні й застосуванні міжнародних норм. Міжнародна організація має юридичний статус, може брати участь у дипломатичних відносинах.

Міжнародна організація має певні привілеї та імунітети. Її посадові особи мають право використовувати свої прямі обов'язки на території будь-якої країни-члена. Майно організації не може бути націоналізоване, конфісковане урядом країни, в якій воно розташоване. Керівні особи та службовці організації в своїх діях несуть відповідальність тільки перед організацією. Їхня діяльність скерована насамперед на користь організації, й вони повинні ігнорувати втручання уряду своєї країни, якщо воно суперечить інтересам організації. Привілеї та імунітети організації затверджені міжнародними рішеннями і постановами, наприклад, Конвенцією про привілеї й імунітети Об'єднаних Націй 1946 р.

Положення про імунітет передбачає, що організація не підлягає оподаткуванню з боку уряду країни, де розташовані її офіси. Уряд країни не має права вимагати документацію організації для перегляду або вилучення. Він також не може порушувати судової справи відносно організації, користуючись нормами національного права; якщо якась особа (фізична або юридична) звертається до суду своєї країни з позовом до організації, то суд відмовляє в прийнятті позову.

Як приклад, можна навести юридичний статус штаб-квартири ООН у Нью-Йорку. Майно організації виведене з прямого оподаткування відповідними органами США; громадсько-правові відносини співробітників штаб-квартири регулюються внутрішніми правилами організації, а втручання національних законодавчих органів США можливе тільки за угодою керівництва ООН.

Набуваючи певних прав, міжнародна організація несе й відповідальність за свою діяльність у цілому або за дії своїх окремих працівників. Якщо, виконуючи свої функції, організація мимоволі завдала шкоди якійсь країні, то вона мусить компенсувати збитки. Так, часто військові операції сил ООН або НАТО супроводжуються екологічними негараздами, а то й матеріальними збитками для мирного населення. У такому разі організація виділяє кошти для відшкодування втрат.

У зв'язку з порушенням норм поведінки окремими членами організацій міжнародне право передбачає застосування **санкцій** проти порушників. Найчастіші порушення можна згрупувати таким чином: невиконання постанов організації; відхилення в свої діях від принципів, записаних у статуті організації; невиконання своїх фінансових обов'язків; агресія проти іншої держави.

Залежно від тяжкості порушення застосовуються такі санкції:

- припинення права голосування в органах організації;
- позбавлення технічної і фінансової допомоги;
- тимчасове припинення членства в організації;
- виключення з організації;
- застосування збройних сил проти порушника.

2.2. Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій

Кожна організація визначає свої цілі, сферу компетенції, функції, організаційну структуру, механізм прийняття рішень та їхнє виконання.

Найперше, з чого починається організація, — це визначення **цілей** її діяльності. Якщо цілі визначено чітко, їх досягнення реально обґрунтовано, то така організація буде функціонувати ефективно (за інших обставин). Якщо ж головна мета сформульована розпливчато, якщо цілей забагато й вони не відповідають реальній ситуації, то це буде гальмувати діяльність організації або взагалі вона стане нежиттєздатною. Можна твердити, що Ліга Націй поставила перед собою недосяжну мету: зберегти мир в умовах, коли суперечки між її головними учасниками досягли апогею, а фашистська ідеологія виключає розумні компроміси. І навпаки, головна мета, декларована ООН, — «підтримка міжнародного миру й безпеки шляхом прийняття ефективних колективних засобів й мирного урегулювання спорів» — виявилася досяжною. Незважаючи на локальні конфлікти в другій половині ХХ ст. все ж вдалося запобігти новій світовій війні. Це сталося через усвідомлення керівниками найсильніших країн того факту, що сучасна світова війна вже не виявить переможця.

Звичайно цілі міжнародних організацій поділяються на головну і підпорядковані.

Головна ціль (мета) організації визначає, для чого, власне, її засновники вирішили згуртуватися. Часто головна мета формулюється

досить чітко. Наприклад, ось як вона задекларована Міжнародним банком реконструкції і розвитку (МБРР): «Сприяння реконструкції й розвитку територій держав-членів шляхом заохочення капіталовкладень для виробничих цілей». Тут вказана не тільки ціль, а й спосіб її досягнення. Буває й так, що головна ціль сформульована в загальному вигляді, обіймаючи широкий діапазон міжнародних відносин. Так, головною метою Міжнародної асоціації розвитку (МАР) є «сприяння економічному розвитку»; Світової організації торгівлі (СОТ) — «зміцнення світової економіки»; Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АПЕК) — «підтримка економічного зростання й розвитку на спільне благо всіх народів Азіатсько-Тихоокеанського регіону й тим самим сприяння зростанню й розвитку світової економіки».

Підпорядковані цілі конкретизують головну мету, чіткіше визначаючи сферу діяльності організації. Наприклад, та ж сама СОТ, після проголошення головної мети, далі формулює ціль, яка, власне, розкриває її суть: «Спрямування зусиль на розширення торгівлі, збільшення інвестицій, зайнятості й підвищення рівня доходів у всьому світі»; отже, визначається, що торгівля — основна сфера діяльності організації. Серед цілей МАР є така: «Підвищення рівня життя в країнах, що розвиваються» І дійсно, МАР у своїй діяльності орієнтована, насамперед, на цю групу країн.

Для Міжнародного валютного фонду (МВФ) головною метою є «підтримка загальної системи розрахунків». А далі вказано цілі, які конкретизують, розкривають суть головної мети:

- спостереження за станом міжнародної валютної системи;
- сприяння стабільності обмінних курсів валют та упорядкування валютних взаємовідносин;
- надання короткострокових і середньострокових кредитів та ін.

Так само Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) за головну мету має «сприяння збалансованому й стійкому розвитку спільного ринка в інтересах Співтовариства», а потім конкретизує механізм її досягнення: «надання позик і гарантій на некомерційній основі в цілях поліпшення фінансування в усіх секторах економіки».

Головні й підпорядковані цілі організації можна розмежувати не завжди. Буває, що за своїм змістом цілі, які проголошує організація,

рівнозначні, мають однаковий ранг. Ось, наприклад, цілі Європейського Союзу:

- утворення тісного союзу народів Європи;
- сприяння збалансованому й спільному економічному й соціальному прогресу;
- затвердження Європейського Союзу на міжнародній арені шляхом здійснення спільної зовнішньої політики.

Тут ми бачимо три, хоч і пов'язані між собою, але самостійні сфери діяльності: внутрішня політика (в межах Союзу), соціально-економічна сфера і зовнішня політика.

Організація африканської єдності (ОАЄ) проголошує такі цілі:

- сприяння єдності й солідарності африканських країн;
- координація зусиль по підвищенню рівня життя африканських народів;
- захист суверенітету, територіальної цілісності й незалежності народів Африки;
- ліквідація всіх форм колоніалізму в Африці.

Тут також цілі віддзеркалює окрему сферу, й усі вони однаково важливі.

Цілі міжнародної організації, а також принципи її діяльності записуються в **Статуті**, який являє собою установчий документ. Всі члени організації повинні в своїх діях дотримуватися основних положень Статуту.

Цілі організацій значною мірою окреслюють рамки її компетенції. **Компетенція організації** — це об'єкт, сфера предметної діяльності, коло проблем, якими вона буде займатися. Крім цього, в поняття компетенції входить комплекс повноважень, якими організація наділяється для виконання своїх функцій.

Залежно від кола проблем, якими займаються організації, вони поділяються на організації загальної компетенції й організації спеціальної компетенції.

Організації **загальної компетенції** відають зразу великою кількістю сфер міжнародної діяльності — економічною, політичною, культурною, екологічною, соціальною тощо. До таких організацій належить ООН, майже всі регіональні організації інтеграційного характеру, ОЕСР та деякі інші.

Так, у діяльності ООН майже немає сфери міжнародних відносин, на які не поширювалася б її компетенція. Межі компетенції Ор-

ганізації Чорноморського економічного співробітництва: транспорт і комунікації; інформатика; стандартизація і сертифікація продукції; енергетика; гірничо-промисловість; туризм; сільське господарство; охорона здоров'я; наука й технологія. Бачимо, що діапазон компетенції досить таки широкий, хоча тут відсутні, наприклад, такі сфери, як зовнішня політика, оборона, валютна політика. А от при заснуванні СНД передбачалося співробітництво в сферах ширших і важливіших: зовнішня політика, оборона, економічна й фінансова політика, екологія, культура.

Організації **спеціальної компетенції** мають вузький діапазон і конкретніші напрями діяльності. Наприклад, Світова організація торгівлі (СОТ) усю свою діяльність здійснює в сфері міжнародної торгівлі. Компетенція Всесвітнього банку обмежується наданням довгострокових кредитів і фінансування програм розвитку переважно бідних країн; компетенція МВФ — регулювання міжнародної валютної системи і надання короткострокових кредитів.

У розвитку міжнародних організацій існує тенденція до розширення меж їхньої компетенції аж до появи елементів **наднаціональності** в їхній функціональній структурі [34, с. 74–78]. Це означає, що держава-член передає добровільно організації частину своїх суверенних прав. Найбільш яскраво це відтворюється в постановах Ради Безпеки ООН, яка вирішує питання безпеки в цілих регіонах світу. Іншим прикладом є політика Європейського Союзу; тут уже багато функцій передано державами під ведення організації: митна політика, валютна політика, ціноутворення, міграційна служба тощо. Усе більше наднаціональної компетенції набуває Міжнародний валютний фонд. Він фактично примушує уряди держав здійснювати певну валютну політику, вимагає пред'являти повну інформацію про економічний стан країни, а також може застосовувати санкції (у вигляді припинення фінансування країни).

Виходячи з цілей та компетенції організації, визначаються її функції. **Функціями** міжнародної організації вважається зовнішній прояв її діяльності по виконанню своїх завдань [24, с. 179]. Організація може виконувати свої функції в межах визначеної компетенції. Функції поділяються на головну, регулювальні, координувальні, контролюючі й оперативні.

Головна функція полягає у визначенні відповідності інтересів учасників організації її цілям. Вона тісно пов'язана зі змістом

компетенції організації. Ось, наприклад, як формулюється головна функція ЮНІДО: «Являти собою світовий форум з питань промислового розвитку». Головна функція Міжнародної торговельної палати (МТП): «Привертати увагу держав до проблем бізнесу», Між-американського банку розвитку (МаБР) — «сприяти вкладенням державного й приватного капіталу в Латинську Америку в цілях розвитку».

Регульовальні функції полягають у розробленні стандартів поведінки членів організації, методів і форм досягнення цілей, а також у регулюванні відносин з іншими суб'єктами міжнародного права.

Суть **координувальні функції** полягає в узгодженні інтересів і дій учасників організації. Це особливо важливо для організації універсального характеру, з широкими сферами діяльності, великою кількістю членів і різноманітністю цілей. Такою організацією є, насамперед, ООН. У її структурі утворено навіть спеціальний орган — Економічну й Соціальну Раду (ЕКОСОП) для координації економічної та соціальної діяльності як членів ООН, так і інших її органів та організацій.

Оперативні функції полягають у виконанні конкретної роботи організації відповідно до її цілей і компетенції. Наприклад, серед оперативних функцій ЮНКТАД є такі: обговорення питань торгівлі й розвитку на міждержавному рівні; ведення переговорів і досягнення консенсусу; технічне співробітництво.

Контролюючі функції полягають у спостереженні за виконанням рішень організації, а також за розвитком ситуації в сфері її діяльності (моніторинг). Так, контрольна функція ЮНКТАД сформульована таким чином: «Моніторинг, здійснення рішень і прийняття наступних заходів».

Розглянемо різновиди функцій на прикладі МВФ. Ось його функціональна структура [51, с. 93]:

1. Підтримка загальної системи розрахунків.
2. Спостереження за станом міжнародної валютної системи.
3. Сприяння стабільності обмінних курсів валют і впорядкування валютних відносин.
4. Надання короткострокових та середньострокових кредитів.
5. Поповнення валютних резервів країн-членів шляхом розподілу спеціальних прав запозичення.

6. Надання консультацій.

Серед цих функцій перша — головна, друга — контролююча, третя — регулювальна, решта — оперативні.

Функціональна структура організації тісно пов'язана з її **організаційною структурою**. Окремі органи утворюються саме для тих або інших функцій. Кожний структурний підрозділ організації має чітко окреслену компетенцію своєї діяльності. Організаційна структура відрізняється ієрархічністю й субординацією, тобто визначаються органи вищі, виконавчі, допоміжні тощо.

Класифікувати органи міжнародної організації можна за різними критеріями. Найчастіше застосовується функціональний принцип. Згідно з ним, органи поділяються на вищі, виконавчі, допоміжні, контролюючі й адміністративні.

Вищі (головні) органи відають найважливішими сферами діяльності організації, приймають рішення з найважливіших питань, причому ці рішення остаточні. Вищий орган визначає загальну політику організації, її принципи; розглядає бюджетні й фінансові питання; має право переглянути й доповнити статут; приймає рішення щодо вступу нових членів до організації або виключення із її складу. Проте вищі органи не виконують оперативних функцій. Найчастіше до складу вищих органів входять представники усіх держав, і тоді такий орган називається **пленарним**.

Вищим органом ООН є Генеральна Асамблея, яка складається з усіх учасників. Вона обговорює будь-які питання в межах компетенції ООН, надає відповідні рекомендації, визначає політику ООН, її програму й основні напрямки діяльності, затверджує бюджет. В Європейському Союзі вищим органом є Європейська Рада, до якої входять усі голови держав або урядів членів організації. Рада визначає основні стратегічні напрями діяльності ЄС. Аналогічні функції має Рада ОЕСР. Вищим органом СНД є Рада голів держав, яка складається з президентів країн-учасниць. Вона приймає рішення з основних питань міжнародного співробітництва. Ці питання являють собою найгостріші проблеми, від вирішення яких залежить саме існування СНД. До них, зокрема, належить визначення зовнішньої політики щодо третіх країн, утворення єдиного економічного простору, участь у колективних збройних угрупованнях тощо.

Виконавчі органи впроваджують у життя рішення і постанови, що приймаються вищим та деякими іншими органами. Вони здійснюють

оперативні функції і (за окремими винятками) не займаються законотворчою діяльністю. Виконавчі органи різних організацій мають специфічні назви і склад. Наприклад, таким органом в МБРР і МВФ є Рада директорів-виконавців (Виконавча рада). В МАР, МФК і БАГІ він має назву: Виконавчий директорат, або просто Директорат. У цих організаціях виконавчий орган складається з представників не всіх держав (як у вищому органі), а з декількох обраних або призначених осіб. Наприклад, Виконавча рада МВФ складається тільки з 24 директорів-виконавців. У такому разі маємо справу з **органами з обмеженим складом**. Найчастіше в таких органах представлені наймогутніші й найвпливовіші країни; поряд з цим частина представників обирається (або призначається) за принципом «географічної справедливості»: щоб дотримувалася рівновага між окремими континентами, регіонами, соціально-політичними групами країн.

Виконавчий орган не обов'язково складається з обмеженої кількості членів, іноді в нього входять представники всіх держав-членів. Наприклад, виконавчим органом ОБСЄ є Рада міністрів закордонних справ, яка складається з відповідних міністрів усіх країн. У Європейському Союзі виконавчі функції належать Раді Європейського Союзу і Європейській комісії. Рада представлена міністрами всіх країн-членів, але склад їх змінюється залежно від кола питань, що обговорюються (це або міністри закордонних справ, або економіки, або фінансів тощо).

В СНД постійним виконавчим органом є Координаційно-консультативний комітет; до нього входять по два представники від кожної держави-члена. Крім того, певною мірою виконавчі й координаційні функції здійснюють Рада голів урядів і Рада міністрів закордонних справ.

Роль виконавчих органів у діяльності міжнародних організацій досить значна. Незважаючи на те, що в ієрархічній піраміді вони підпорядковані вищому органу, їхній авторитет інколи буває, принаймні, не нижчим. Справа в тому, що пленарні органи звичайно приймають рішення, які вироблені й рекомендовані виконавчими органами. Так, у Міжнародному валютному фонді Рада директорів може припинити користування коштами фонду для якоїсь країни, а Рада керуючих (вищий орган) лише підтверджує це рішення на своїй сесії [34, с. 63].

Адміністративні органи також мають справу з виконанням точних функцій. Але їхній ранг поступається рангові виконавчих органів. Адміністративні органи займаються повсякденною організаційною роботою, яка спрямована переважно на внутрішні справи організації. Найчастіше ці функції виконує **секретаріат**. До його сфери входить підготування документації до проведення конференцій та нарад; організація й проведення переговорів між організацією й іншими суб'єктами міжнародного права; організація технічної допомоги державам-членам; матеріально-технічне забезпечення організації.

Взагалі функції секретаріату дещо ширші за суто адміністративні. Часто він являє собою орган з дуже розгалуженою сферою компетенції. Так, Секретаріат ЮНІДО складається з шести підрозділів: Державних програм і фінансування; досліджень і публікацій; людських ресурсів і підприємництва; промисловості й охорони зовнішнього середовища; інвестицій і технологічного розвитку; адміністративного. Тут адміністративна функція є лиш однією серед інших. Секретаріат ОЕСР складається з 13 директоратів, серед яких є адміністративний. В Секретаріаті ОБСЄ серед чотирьох департаментів є адміністративно-бюджетний.

Отже, секретаріат — це розгалужений орган, який часто налічує чимало співробітників. Наприклад, у Секретаріаті ООН їх 20 тисяч. Вони наймаються на контрактній основі і в своїх діях відповідальні тільки перед організацією. Звичайно це люди висококваліфіковані, компетентні, сумлінні й чесні.

Хоча секретаріат займає підпорядковане місце в організаційній структурі, часто його очолює особа, що знаходиться на вершині ієрархічної піраміди і є головним її представником у міжнародних відносинах. В Організації Об'єднаних Націй таку роль виконує **Генеральний Секретар**. Але, незважаючи на свій незаперечний авторитет, Генеральний Секретаріат підзвітний у своїх діях Генеральній Асамблеї ООН. Посада генерального секретаря є також у деяких інших організаціях, наприклад у Світовій туристській організації, ОЕСР, ОПЕК та ін. А от у Виконавчому секретаріаті СНД такої посади немає.

Специфічним **контрольним органом** є міжнародні суди. Вони не тільки розв'язують суперечки між членами організацій, а й слідкують за дотриманням норм і принципів поведінки, що записані в статуті. Таким органом є, зокрема, Міжнародний Суд ООН, який надає

юридичні консультації й складає висновки щодо важливих правових питань. Суди є також у багатьох регіональних організаціях: ОБСЄ (Арбітражний і мировий суд), ЄС (Європейський суд), СНД (Економічний суд) та ін. На відміну від більшості інших органів, де рішення переважно рекомендаційні, постанови міжнародних судів обов'язкові до виконання.

Решта органів міжнародних організацій називається **допоміжними**. Кожний такий орган здійснює якусь одну, чітко визначену функцію. Назва «допоміжний» — досить умовна, бо часто функція, яку виконує орган, має важливе значення. Але ці органи не займаються правотворчою діяльністю, у своїх діях вони підпорядковані вищому, а то й виконавчому органам. Наприклад, Генеральній Асамблеї ООН підпорядковані такі органи, як Центр ООН по населених пунктах (ХАБІТАТ), ЮНКТАД та ін. До відома ЕКОСОП належать функціональні й регіональні комісії, програми, спеціалізовані заклади. Більшість із них є, по суті, організаціями в системі ООН (МВФ, СБ, ЮНЕСКО та ін.), хоча й називаються органами.

В організаціях з вузкою сферою діяльності (порівняно з ООН) допоміжні органи виокремлюються чіткіше. Ось які допоміжні органи має Світова організація торгівлі (СОТ): Рада з торгівлі товарами; Рада з торгівлі послугами; Рада з торгівлі інтелектуальною власністю; Комітет з торгівлі й довкілля; Комітет з бюджетних, фінансових й адміністративних питань.

З позиції функціонального підходу до класифікації органів розгляньмо як приклад організаційну структуру Міжнародного валютного фонду. Вона складається з таких органів:

1. Рада керуючих.
2. Рада директорів-виконавців.
3. Комітет МВФ із статистики платіжних балансів.
4. Директор-розпорядник.

Тут під першим пунктом стоїть вищий орган, далі — виконавчий, ще далі — допоміжний, нарешті — адміністративний.

Крім функціонального, є й інші критерії класифікації органів міжнародних організацій. Виходячи з характеру членства, виокремлюються: міжурядові, міжпарламентські органи, органи, що складаються з осіб в особовій якості, органи, що складаються з національних комітетів та груп.

Найпоширенішим типом органів за цією класифікацією є **міжурядові органи**. Вони складаються з осіб, призначених урядами держав-членів. Це можуть бути голови держав, голови урядів, міністри, дипломати. Міжурядові органи утворені практично в усіх міждержавних організаціях, в тому числі економічних (МДЕО).

Міжпарламентські органи складаються з депутатів, які або обираються населенням країн-членів у процесі загальних прямих виборів (Європейський парламент), або призначаються національними парламентами. Звичайно міжпарламентські органи притаманні регіональним організаціям. Так, Європейський Союз має Європейський парламент, Рада Європи — парламентську Асамблею, СНД — Міжпарламентську асамблею, ОБСЄ — Парламентську асамблею, КАРИКОМ — Асамблею парламентарів Карибського співтовариства, АСЕАН — Міжпарламентську організацію тощо.

Міжпарламентські органи звичайно приймають рішення рекомендаційні; деякою мірою вони виконують функції контролю щодо діяльності виконавчих органів. Європейський парламент ЄС має дещо ширші повноваження: він має право приймати постанови й директиви.

Особливістю міжпарламентських органів є те, що депутати в них гуртуються не по країнах, а за партійною належністю.

Органи з осіб в особливій якості характерні здебільшого для неурядових міжнародних організацій. Такі органи складаються з фахівців високої кваліфікації, вчених, юристів, економістів, працівників культури тощо. Наприклад, органи Римського клубу складаються з провідних учених світу. Але й у міждержавних організаціях є органи, в яких працюють переважно не офіційні представники держав, а особи, наймані за контрактом або запрошені як висококваліфіковані фахівці. Вже згадувалося, що в Секретаріаті ООН працюють десятки тисяч фахівців-неурядовців. В ЮНЕП (Програма ООН з довкілля) більшість органів сформовано з фахівців у галузі охорони навколишнього середовища.

У Міжнародній фінансовій корпорації (МФК) є два органи, що складаються з осіб в особовій якості: Банківська консультативна комісія та Діловий консультативний комітет. Перший орган складається з 10 керівників провідних фінансових інститутів; другий — з провідних промисловиків, банкірів і державних діячів, які мають неабиякий досвід у питаннях бізнесу.

Органи з комітетів та груп також характерні переважно для неурядових організацій. Вони складаються з національних комітетів країн (наприклад, національні осередки Червоного Хреста), груп, корпорацій, компаній, фірм, національних підприємницьких організацій тощо. Яскравим прикладом цього типу є організаційна структура Міжнародної торговельної палати (МТП). Вищий орган її (Рада) складається із представників, що призначаються національними комітетами й групами, торговельно-промисловими палатами держав. Головна вимога — щоб цілі місцевих організацій не були політичними. Ще один орган МТП — Світова промислова рада з питань довкілля — складається з вищих керівників 90 великих корпорацій.

Важливим елементом механізму функціонування міжнародних організацій є процедура **прийняття рішень**. Рішення можуть прийматися простою більшістю голосів, кваліфікованою більшістю й консенсусом.

Для прийняття рішення **простою більшістю** достатньо набрати 50 % + 1 голос. Така процедура застосовується звичайно для прийняття рішень загального характеру, наприклад, при затвердженні денного засідання асамблеї або конференції.

Важливі питання, рішення по яких може викликати гострі суперечки, голосуються **кваліфікованою більшістю**; в цьому разі за прийняття необхідно не менше ніж дві третини голосів членів організації.

Останнім часом усе більше рішень затверджується **консенсусом**. Ця процедура виявляється в попередньому узгодженні інтересів усіх членів організації і досягненні спільного погодження; резолюція приймається без голосування.

Процедура голосування в міжнародних організаціях має особливості. При голосуванні в пленарних органах кожна делегація має **один голос**, незважаючи на політичну й економічну потужність країни-члена; цим досягається демократичність дій організації. Але в деяких органах, особливо в таких, які відають фінансовими й кредитними ресурсами, існує **зважена система** прийняття рішень. Кожна країна-член має певну **квоту** голосів відповідно до свого економічного потенціалу та внеску в спільний фонд організації.

Семінар №2. Функціональна структура міжнародних організацій

Мета й завдання заняття: визначити норми міжнародного права, на яких ґрунтується функціонування міжнародних організацій. Розглянути цілі, функції та компетенції міжнародних організацій. Надати характеристику організаційно-функціональної структури міжнародної організації.

План

1. Правові норми й принципи функціонування міжнародних організацій.
2. Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій.

Ключові поняття

Норми міжнародного права; міжнародні договори; міжнародні звичаї; міжнародні кодекси поведінки; джерела формування нормативної основи діяльності міжнародних організацій; принципи міжнародного права; імунітети міжнародної організації; цілі міжнародної організації; компетенція міжнародної організації; функції міжнародної організації; організаційна структура міжнародної організації.

Проблемно-пошукові запитання

1. На яких правових нормах ґрунтується функціонування міжнародних організацій?
2. Чим відрізняються міжнародні звичаї від міжнародних договорів?
3. Що таке міжнародні кодекси поведінки?
4. Чим відрізняються спеціальні принципи міжнародного права від загальних?
5. Які форми санкцій може застосувати міжнародна організація щодо своїх членів?

6. Як співвідносяться головна мета і підпорядковані цілі міжнародної організації?
7. Що таке компетенція організації?
8. Визначте функціональну структуру організації.
9. Визначте організаційну структуру міжнародної організації.
10. Як здійснюється процедура прийняття рішень в міжнародних організаціях?

Теми доповідей і рефератів

1. Правові норми функціонування міжнародних організацій.
2. Принципи і функції міжнародних організацій.

Література: 3; 7; 12; 24; 34; 37; 49; 51.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

МІЖНАРОДНІ МІЖУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ТИПУ

*Цілі і принципи діяльності Організації Об'єднаних Націй.
Організаційна та функціональна структура ООН.*

У п'ятому змістовому модулі показана історія заснування ООН, принципи та цілі діяльності цієї організації. Представлена характеристика головних органів ООН. Розкрито деякі програми та фонди ООН.

Тема 3. Організація Об'єднаних Націй та міжнародне економічне співробітництво

3.1. Цілі та принципи діяльності ООН

Організація Об'єднаних націй — ООН (United Nations — UN, United Nations Organization — UNO) була утворена в 1945 р. Дата ратифікації її Статуту — 24 жовтня — відзначається як День ООН. Засновниками була 51 держава, серед яких і Україна. Зараз у складі ООН налічується 192 країн-учасниць з 234 країн світу. Решта країн не є членами ООН переважно через те, що вони не повністю незалежні (наприклад, Фарерські Острови, Норфолк, Мідуей та ін.). Деякі держави не приєдналися до ООН з принципових міркувань, оскільки, на думку їхніх урядів, це може порушувати їх конституційний статут неприєднання. До них належать Ватикан і Швейцарія; але й вони мають в ООН своїх спостерігачів. Крім них, статусу спостерігачів надано деяким організаціям (Європейський Союз, Організація африканської єдності, Організація Ісламська конференція, Міжнародний комітет Червоного хреста та ін.).

Членами ООН можуть стати миролюбні держави, які беруть на себе зобов'язання згідно із Статутом ООН. Нові члени приймаються рішенням Генеральної Асамблеї за рекомендацією Ради Безпеки.

Офіційними мовами в ООН прийняті: англійська, російська, іспанська, французька, китайська, арабська; робочими мовами, що вживаються в повсякденній роботі, є англійська і французька.

За типологічною класифікацією ООН — глобальна, універсальна, багатофункціональна, міждержавна організація.

Як уже згадувалося в попередніх розділах, головною метою під час утворення ООН передбачалося збереження миру в усьому світі, запобігання військових конфліктів. Але поступово поле діяльності Організації розширювалось, охоплюючи інші напрями міжнародного політичного співробітництва, економічні й соціальні відносини, культуру, науку, екологію тощо. Можна з певністю твердити, що зараз немає такої сфери в міжнародних відносинах, яка була б поза увагою ООН. При цьому найдинамічнішим виявилось розширення компетенції ООН саме в соціально-економічній сфері.

Переважна більшість програм, комісій, спеціалізованих закладів, фондів Організації спрямована на регулювання економічного співробітництва між її членами. Серед спеціалізованих закладів є могутні організації, які беззаперечно керують сьогодні найважливішими сферами міжнародної економіки, — МВФ, Всесвітній Банк, Світова організація торгівлі. У структурі ООН є органи, що регулюють міжнародні економічні відносини на галузевому рівні (ЮНІДО, ФАО, ІКАО, та ін.), й такі, що координують співробітництво між країнами на регіональному рівні (регіональні комісії ЕКОСОР).

Чим глибше розвивається міжнародний поділ праці, тим тіснішими й різноманітнішими стають міжнародні економічні стосунки, тим складнішою й розгалуженою стає структура ООН. З'являються нові напрями діяльності, нові органи, програми, фонди. ООН своєчасно реагує на політичні й економічні зрушення, що відбуваються в світі. Так, з розпадом колоніальної системи виникла велика група держав, що розвиваються. Цим країнам конче необхідна економічна допомога, й ООН взяла на себе основне завдання по вирішенню проблеми. В 1960 р. було утворено Міжнародну асоціацію розвитку (МАР), яка головною метою має кредитування саме цієї групи країн. В 60-х роках засновано Програму розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), що також спрямована насамперед на допомогу країнам, що розвиваються, Конференцію з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД), Організацію з промислового розвитку (ЮНІДО), з аналогічними пріоритетами.

Діяльність ООН супроводжується значними витратами коштів, тому для підтримки функціонування Організація утворює відповідні фонди й щороку затверджує бюджет. Внесок кожної країни відповідає її економічній могутності. За розміром внеску в регулярний бюджет ООН 2009 року лідирували 10 держав-членів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Країна	%	млн дол. США
США	22,00	598,2
Японія	16,62	452,0
Німеччина	8,57	233,2
Велика Британія	6,64	180,6
Франція	6,30	171,3
Італія	5,07	138,1
Канада	2,97	80,9
Іспанія	2,96	80,7
КНР	2,66	72,5
Мексика	2,25	61,3

Росія в 2009 р. внесла 1,2% від загального бюджету ООН (32,6 млн дол. США). Частка України становить 0,045%.

Оскільки ООН є універсальною, глобальною організацією, то й цілі її діяльності широкомасштабні, узагальнюючі. Уже йшлося, що започаткованою метою ставилося збереження миру в усьому світі, але поступово коло цілей розширилося. Втім, і тепер цілі організації охоплюють найважливіші сфери й проблеми міжнародних відносин:

- підтримка міжнародного миру й безпеки шляхом прийняття ефективних колективних заходів і мирного урегулювання спорів;
- розвиток дружніх відносин між націями на основі поважання принципів рівноправності та самовизначення народів;
- забезпечення міжнародного співробітництва по вирішенню міжнародних економічних, соціальних, культурних і гуманітарних проблем, заохочення поважання прав людини для всіх людей без будь-яких винятків;
- перетворення ООН на центр узгоджених зусиль для досягнення цих цілей.

Ми бачимо, що всі цілі пов'язані між собою й логічно впливають одна з одною. Сфера економічних відносин відбивається в третьому блоці цілей. Соціально-економічні цілі тут сформульовані дуже стисло, але вони розгалужуються й конкретизуються в структурі цілей окремих органів і організацій системи ООН.

Принципи діяльності ООН логічно пов'язані з її цілями. Вони є взірцем, еталоном міжнародних відносин для будь-якої країни і відповідають поняттям справедливості й гуманності, які прийняті в людському спілкуванні. Головні принципи такі:

- суверенна рівність усіх членів;
- сумлінне виконання взятих на себе за Статутом обов'язків;
- вирішення міжнародних суперечок мирними засобами і таким чином, щоб не завдати погрози міжнародному миру, безпеці й справедливості;
- утримання в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти іншої держави;
- надання Організації всілякої допомоги в усіх її діях, які вона застосовує відповідно до цих принципів.

3.2. Організаційно-функціональна структура ООН

ООН має дуже розгалужену організаційну структуру, яка складається з великої кількості керуючих органів, комісій, комітетів, організацій, програм, конференцій, центрів тощо. Але провідна роль у керівництві Організацією належить головним органам. Їх шість:

- Генеральна Асамблея.
- Рада Безпеки.
- Економічна й соціальна рада (ЕКОСОП).
- Міжнародний суд.
- Секретаріат.
- Рада з Опіки.

Генеральній Асамблеї й ЕКОСОП організаційно підпорядковано більшість другорядних органів, а також практично всі спеціалізовані заклади ООН. Усі органи, крім Суду, містяться в Нью-Йорку, Міжнародний суд має штаб-квартиру в місті Гаага (Нідерланди).

Розглянемо основні функції головних органів.

1. Генеральна Асамблея (ГА) — вищий орган ООН. Вона являє собою своєрідний світовий парламент, у якому є представники всіх

членів ООН, тобто майже всіх країн світу. ГА — найдемократичніший орган ООН, оскільки кожний представник має один голос, незважаючи на розмір країни, її економічну могутність та політичний вплив. Важливі рішення приймаються в ГА кваліфікованою більшістю в дві третини голосів, звичайні рішення — простою більшістю. В цілому резолюції Генеральної Асамблеї рекомендаційні, але практично їх сприймають до виконання всі члени ООН. Навіть у Статуті Організації передбачено позитивне ставлення членів до резолюції ГА. Крім того, в компетенції Асамблеї є рішення обов'язкові: прийняття нових членів або виключення з ООН, обрання Генерального секретаря, затвердження бюджету ООН, вибори непостійних членів Ради Безпеки, вибори членів ЕКОСОП, Ради з Опіки, а також рішення деяких адміністративно-технічних питань. Останнім часом усе більше резолюцій ГА приймається на основі консенсусу. Це найбільш ефективний метод прийняття рішень, оскільки виключає протиріччя між інтересами окремих представників.

Найважливіші **функції** Генеральної Асамблеї:

- зміцнення міжнародного миру;
- пом'якшення міжнародної напруги;
- скорочення озброєнь і роззброєння;
- створення умов для дружніх відносин між державами.

До компетенції Генеральної Асамблеї належать обговорення будь-яких питань у межах Статуту ООН. Вона розглядає загальні принципи співробітництва в справі міжнародної безпеки, проблеми співробітництва держав в політичній, економічній, екологічній, науково-технічній галузях. Генеральна Асамблея прийняла низку резолюцій з питань, що мають для людства надзвичайно важливе значення. Це, зокрема: Загальна декларація прав людини; Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Декларація про заборону застосування ядерної зброї; Декларація про міжнародне співробітництво з метою роззброєння; Декларація про надання незалежності колоніальним країнам. Втілення в життя цих рішень сприяло тому, що мир у світі став стійкішим, а міжнародні відносини — більш гуманними й справедливими.

Являючи собою своєрідний форум націй, Генеральна Асамблея дає змогу представникам держав прилюдно висловити свою точку зору з будь-якої проблеми, зіставити різні підходи до їхньої оцінки, виявити межі збігання позицій і знайти компромісне вирішення проблеми.

Регулярні сесії Генеральної Асамблеї відбуваються у вересні-грудні кожного року. Крім пленарних засідань, представники працюють у головних комітетах ГА, яких є шість:

- перший комітет — питання роззброєння й безпеки;
- другий комітет — економічні й фінансові питання;
- третій комітет — соціальні й гуманітарні питання;
- четвертий комітет — спеціальні політичні питання й питання деколонізації;
- п'ятий комітет — адміністративні й бюджетні питання;
- шостий комітет — правові питання.

Генеральній Асамблеї організаційно підпорядковані дві автономні організації — Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) і Світова туристська організація (СТО). Крім того, ГА регулює роботу ще низки закладів сумісно з ЕКОСОП

2. Рада Безпеки несе головну відповідальність за підтримку міжнародного миру й безпеки. Вона складається з 15 членів, із яких 5 є постійними (США, Росія, Китай, Велика Британія, Франція), а решта обирається Генеральною Асамблеєю на дворічний термін за принципом ротації. В 1999 р. непостійним членом була обрана Україна. Непостійні члени обираються за принципом: п'ять від Азії й Африки, два від Латинської Америки, два від Західної Європи й один від Східної Європи. Для прийняття рішення необхідно, щоб за нього проголосувало не менше ніж 9 членів Ради. Але постійні члени мають право «вето», і якщо хоч один з них проголосував проти, то резолюція не затверджується. Такий принцип голосування був прийнятий із самого початку утворення ООН, коли означені п'ять країн (замість Росії тоді був СРСР) були вирішальною силою в усіх міжнародних справах. Отже, якщо всі постійні члени згодні з якимось рішенням (незважаючи на розбіжність їх інтересів з багатьох інших питань), то воно буде втілене в життя без серйозних перешкод. У цілому ця практика себе виправдала; може, саме принцип прийняття найважливіших рішень запобіг ООН від наслідування сумної долі Ліги Націй, яка розпалася через неспроможність великих держав узгодити свої рішення. Останнім часом з'являються пропозиції політиків про розширення складу постійних членів з тим, щоб Рада Безпеки більше відповідала новим реаліям. Наприкінці ХХ ст. суттєво зросла економічна й політична роль Японії, Німеччини, а також Індії, Бразилії й

деяких інших нових індустріальних країн; вони є претендентами на поповнення складу постійних членів Ради.

Рішення Ради Безпеки обов'язкові для виконання всіма членами ООН і не підлягають оскарженню в інших органах. В окремих випадках, якщо приймається рішення з дуже складної справи, Рада може звернутися до Міжнародного суду за юридичною консультацією.

Головна функція Ради Безпеки — запобігати збройних конфліктів між країнами або приборкувати їх. Для цього розроблено особливий механізм, систему заходів, яка складається з різного рівня дій, залежно від стадії розвитку конфлікту. До них належать: превентивна дипломатія; осуд агресивних дій; посередництво щодо врегулювання конфлікту; направлення спостерігачів ООН до зони конфлікту; введення миротворчих сил для роз'єднання сторін, що воюють, або для приборкання агресора; економічні санкції.

Найгуманнішим (і нерідко — найефективнішим) методом є **превентивна дипломатія**. Це політичні й дипломатичні заходи, спрямовані на запобігання озброєного протистояння конфліктуючих сторін. Рада діє як доброзичливий посередник між ворогуючими країнами. Часто місію посередництва за дорученням РБ виконує Генеральний секретар. Превентивні заходи включають також, у разі потреби, встановлення демілітаризованих зон по обидва боки кордону між конфліктуючими країнами. Превентивна дипломатія супроводжується заохоченням сторін до миру, спонуканням їх до переговорів, мирного врегулювання конфлікту.

Якщо превентивні дії не дали позитивного результату і воєнні дії розпочалися, Рада Безпеки виступає із **заявою про осуд** обох або однієї з сторін. Осуд не слід розцінювати як просто декларацію морального плану. Він є попередженням про наступні дії ООН.

Для всебічної й глибокої оцінки суті конфлікту й форм його прояву Рада Безпеки надсилає своїх спостерігачів до зони конфлікту. Це цивільні й військові фахівці, іноді навіть невеликі військові угруповання (але без повноважень на збройні дії), їх називають «блакитними беретами». Спостерігачі виносять остаточне рішення про подальші заходи щодо приборкання конфлікту.

У разі неможливості врегулювати конфлікт мирними засобами Рада Безпеки вдається до **збройного втручання**. До району конфлікту надсилаються озброєні угруповання ООН («блакитні каски»). Вони або утворюють зону, що роз'єднує війська протилежних сторін, або

беруть участь у військових операціях на боці однієї зі сторін. Прикладом застосування «буферних» сил може бути використання збройних сил ООН в Південному Лівані для роз'єднання палестинських військових угруповань «хезболлах» та ізраїльських військ. Щодо операцій проти однієї з конфлікуючих сторін, то приклади недавніх часів — це воєнні дії проти Іраку (в Ірако-Кувейтській війні) і проти Югославії (конфлікт між сербами й албанцями в Косово).

Одним із заходів, які застосовуються в разі неможливості вирішити конфлікт мирними заходами, є санкції, що не пов'язані з військовими операціями. Насамперед, це економічні санкції. Якщо уряд країни, що порушує міжнародне право, не прислухається до вимог ООН, Рада Безпеки може прийняти рішення про обмеження економічних стосунків з країною: ліквідація пільг у торгівлі, припинення кредитування й фінансування, позбавлення технічної допомоги тощо. У деяких випадках вводиться повне ембарго на економічні відносини з країною.

Засіданням Ради Безпеки керує Голова, який переобирається щомісяця.

3. Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР) — головний координуючий орган ООН у сфері економіки, соціальних відносин, екології, охорони здоров'я, культури, науки й освіти. Найважливіші економічні й соціальні проблеми, що постають перед світовою спільнотою, розглядаються й вирішуються в ЕКОСОР та в численних її підрозділах. Вона координує діяльність таких міжнародних велетнів, як МВФ, Всесвітній Банк, Світова організація торгівлі та інших галузевих міжнародних організацій. Через посередництво ЕКОСОР свої відносини з іншими органами й організаціями ООН узгоджують регіональні економічні організації (ЄС, СНД, НАФТА, та ін.), а також неурядові міжнародні економічні організації (МНЕО). Економічна і соціальна рада перетворилася на форум, де зіставляються й узгоджуються точки зору представників країн світу з економічних й гуманітарних питань, вироблюється спільні принципи міжнародних економічних відносин.

ЕКОСОР має розгалужену організаційну систему. До її складу входять дев'ять функціональних комісій, п'ять регіональних комісій, шість постійних комітетів; їй також підпорядковано 18 спеціалізованих закладів, програми, центри тощо.

Функціональні комісії ЕКОСОР:

1. Статистична комісія.
2. Комісія з народонаселення й розвитку.
3. Комісія із соціального розвитку.
4. Комісія з прав людини.
5. Комісія зі становища жінок.
6. Комісія щодо запобігання злочинності.
7. Комісія з наркотиків.
8. Комісія з науки й техніки.
9. Комісія зі стійкого розвитку.

Функціональні комісії охоплюють переважно соціальну сферу діяльності ЕКОСОР; принаймні, 6 із них (з 2-ї по 7-му) прямо займаються вирішенням актуальних соціальних проблем. Щодо Статистичної комісії, то її функція полягає в доробці й обробці величезного фактичного матеріалу з економічного й соціального становища всіх країн світу. Завдяки цій комісії людство має найточнішу й найповнішу інформацію про соціально-економічне становище будь-якого регіону, країни, окремих верств населення. Важлива роль належить Статистичній комісії в підготовці дослідів, доповідей по міжнародних питаннях з економічних, соціальних, екологічних проблем. Комісія з науки й техніки ставить перед собою завдання розповсюджувати інформацію про новітні відкриття в цій сфері та сприяти втіленню наукових досягнень і технологій у виробництво, особливо в країнах, що розвиваються. На підвищення економічного розвитку членів ООН, насамперед найбідніших країн, спрямована діяльність Комісії зі стійкого розвитку.

Регіональні комісії ЕКОСОР утворені для координації міжнародних економічних відносин на рівні регіонів. Ось ці комісії:

1. Європейська економічна комісія (ЄЕК).
2. Економічна комісія для Африки (ЕКА).
3. Економічна і соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО).
4. Економічна й соціальна комісія для Західної Азії (ЕСКЗА).
5. Економічна комісія для Латинської Америки і Карибського басейну (ЕКЛАК).

Крім функціональних і регіональних комісій до складу ЕКОСОР входять постійні **комітети** й комісії, що координують співробітництво

Ради з іншими організаціями та об'єднанням, а також керують окремими програмами. Комітетів шість:

1. Комітет з програми й координації;
2. Комітет з природних ресурсів;
3. Комітет по неурядових організаціях;
4. Комітет по переговорах з міжурядовими закладами;
5. Комітет з транснаціональних корпорацій;
6. Комітет з населених пунктів.

Особливу увагу слід звернути на Комітет по неурядових організаціях і Комітет з транснаціональних корпорацій, оскільки вони координують відносини ООН з об'єднаннями, що не входять до складу Організації. Саме через ЕКОСОП Міжнародні неурядові організації, в тому числі економічні (МНЕО), беруть участь у роботі ООН і спілкуються з міжурядовими організаціями.

ЕКОСОП координує роботу **спеціалізованих закладів** ООН, які, по суті, є самостійними, досить потужними й авторитетними організаціями. Їх вісімнадцять:

1. Міжнародний валютний фонд (МВФ).
2. Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР).
3. Міжнародна асоціація розвитку (МАР).
4. Міжнародна фінансова корпорація (МФК).
5. Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ).
6. Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО).
7. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО).
8. Міжнародна морська організація (ІМО).
9. Міжнародна організація праці (МОП).
10. Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ).
11. Світовий поштовий союз (СПС).
12. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР).
13. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).
14. Світова організація охорони здоров'я (СООЗ).
15. Світова організація інтелектуальної власності (СОІВ).
16. Світова метеорологічна організація (СМО).
17. Організація з промислового розвитку (ЮНІДО).
18. Світова організація торгівлі (СОТ).

Економічній та соціальній раді підпорядковані також окремі програми, фонди й центри; деякими з них ЕКОСОР керує спільно з Генеральною Асамблеєю. До них, зокрема, належать: Світова продовольча програма (СПП); Центр з населених пунктів (ХАБІТАТ); Програма розвитку ООН (ПРООН); Фонд розвитку ООН для жінок (ЮНІФЕМ).

До складу ЕКОСОР входять також органи експертів: Комітет з розвитку планування; Спеціальна група експертів з міжнародного співробітництва в галузі оподаткування; комітет з транспортування небезпечних вантажів; комітет з економічних, соціальних і культурних прав; комітет з національних ресурсів; комітет з нових джерел енергії; Народи експертів з державного управління й фінансів.

Керівництво ЕКОСОР складається з 54 членів, причому щороку з них переобирається третина (18 осіб); отже, за три роки склад повністю оновлюється. Рішення ЕКОСОР приймаються простою більшістю.

4. Міжнародний суд — головний юридичний орган ООН. Його призначенням є врегулювання будь-яких спорів, що виникають між країнами. Він розглядає саме міждержавні спори і не займається юридичними справами, що належать до суперечок між приватними особами з різних країн або між організацією й приватною особою.

Суд складається з 15 незалежних суддів, які обираються Генеральною Асамблеєю й Радою Безпеки. Критерієм для обрання є компетентність, а не належність до конкретної країни. Кандидатами в судді є висококваліфіковані юристи, які проявили себе в своїй країні чи на міжнародній арені компетентними, сумлінними й порядними фахівцями. Судді обираються на 9-річний строк і можуть бути переобрані.

Процедура звертання до Міжнародного суду добровільна: якщо країна не хоче передавати свою справу до Суду, її не можна примусити. Але якщо дві країни погодилися на вирішення своєї суперечки Судом, його рішення вже є обов'язковим до виконання. Для прийняття рішення необхідно не менше як 9 голосів суддів. Якщо конфліктуюча сторона не згодна з рішенням і не хоче його виконувати, Суд може звернутися до Ради Безпеки для прийняття заходів примусу.

Міжнародний суд функціонує згідно зі своїм Статутом. Усі члени ООН автоматично є учасниками Суду. До його сприяння можуть звертатися навіть держави — не члени ООН.

Суд займається справами, що стосуються міжнародного права. До його компетенції належать тлумачення договорів між державами, делімітація кордонів, порушення міжнародних зобов'язань. Щодо питань, пов'язаних з воєнними діями, озброєним втручанням, окупацією — то це вже компетенція Ради Безпеки.

Судочинство в Міжнародному суді ведеться англійською або французькою мовами.

5. Секретаріат ООН виконує адміністративну й оперативну роботу. Він перетворює в життя рішення, що прийняті іншими органами, здійснює організаційне й технічне забезпечення конференцій і нарад. Секретаріат виконує практичну роботу щодо миротворчих операцій і санкцій відповідно до рішень Ради Безпеки. Він готує економічні огляди, організує дослідження з актуальних проблем людства. До функцій Секретаріату належить повсякчасна підготовка різноманітної документації, включно переклади з однієї мови на інші.

Роботу Секретаріату забезпечуються близько 20 тис. співробітників. Це здебільшого молоді, енергійні люди, що зарекомендували себе кваліфікованими й сумлінними фахівцями. Персонал Секретаріату поділяється на чотири категорії: фахівці; співробітники польової служби (працюють у відрядженнях з місією моніторингу або контролю); співробітники загального обслуговування; господарсько-технічні служби.

Секретаріат очолює **Генеральний секретар**, якого призначає Генеральна Асамблея за рекомендацією Ради Безпеки. Він надає ГА щорічні доповіді про роботу ООН, а також звертає увагу РБ на гострі ситуації в світі, що можуть порушити мир. Основні функції Генерального секретаря:

- керівництво Секретаріатом;
- офіційне представництво ООН у глобальному вимірі;
- постійні контакти з державами-членами ООН;
- роз'яснення функцій ООН світовій громадськості, неурядовому й приватному секторам;
- координація в системі ООН;
- постійне спостереження за розвитком подій у світі;
- продукування ідей і визначення стратегій;
- надання добрих послуг конфліктуючим сторонам у критичних міжнародних ситуаціях.

Виходячи з діапазону й значення функцій Генерального Секретаря, його ролі в системі ООН, неважко дійти висновку, що він має бути людиною неабияких здібностей; йому мають бути притаманні якості, які задовольнили б представників усіх країн-членів, а загалом і все людство. До таких якостей належать: висока моральність; дипломатична майстерність; аналітичні, адміністративні, управлінські здібності, вміння генерувати оригінальні ідеї, комунікабельність, фізична витривалість, а також почуття міри й гумору. До того ж він повинен досконало володіти англійською або французькою мовою.

Але й це ще не все. Генеральний секретар як політична фігура повинен влаштовувати керівництво великих держав світу. Ось чому його кандидатура висувається саме Радою Безпеки, де постійні представники мають право «вето». Якщо жоден з постійних членів не заперечує проти претендента на цей пост, значить, натрапили на компромісного політика, який зможе знаходити мову з представниками найпотужніших держав, часто антагоністів у міжнародній політиці. За неформальною домовленістю, Генеральним секретарем не повинен бути представник якоїсь держави, що є членом Ради Безпеки. За винятком самого першого, всі Секретарі були представниками нейтральних країн, які не входять до воєнних блоків. Ще однією вимогою до обрання Генерального секретаря є дотримання географічної справедливості: бажано, щоб поступово цей пост посідали представники різних континентів, регіонів, груп країн.

Генеральний секретар обирається строком на 5 років, після чого може бути переобраний ще на один строк. За всю історію існування ООН Генеральними секретарями були:

- Трюгве Лі (Норвегія, 1946–1953);
- Даг Хаммаршельд (Швеція, 1953–1961);
- У Тан (Бірма, 1961–1971);
- Курт Вальдхайм (Австрія, 1971–1981);
- Хав'єр Перес де Куельяр (Перу, 1981–1991);
- Бутрос Бутрос Галі (Єгипет, 1991–1996);
- Кофі Аннан (Гана, 1997–2006);
- Пан Гі Мун (Південна Корея, 2007–2011).

Діяльність Генерального секретаря не тільки дуже напружена, а й часом супроводжується ризиком для життя. Так, Даг Хаммаршельд,

регулюючи озброєний конфлікт у Заїрі, загинув у цій країні в авіа-катастрофі за загадкових обставин.

6. Рада з Опіки була утворена для допомоги деяким колишнім колоніям, які вже вийшли з-під гніту метрополій, але були ще не в змозі здійснювати цілком самостійне врядування. Таких підопічних територій у системі ООН було 11. До середини 90-х років усі вони стали повністю незалежними, отже, Рада з Опіки (яка складається з Росії, США, Великої Британії, Франції й Китаю) вичерпала свою функцію. Кофі Аннан запропонував перетворити цей орган на форум колективної опіки над світовим довкіллям.

3.3. Соціально-економічні органи ООН

Організація Об'єднаних Націй має в своїй структурі програми, фонди і центри різної спрямованості. Більшість із них утворено для надання соціально-економічної допомоги країнам, міжнародним організаціям й окремим верствам населення, що перебувають у скрутному становищі. Ці органи підпорядковані Генеральній Асамблеї та Економічній і соціальній раді, які здійснюють, здебільшого, спільне керівництво ними. Ось основні програми, фонди й центри ООН у соціально-економічній сфері.

Програми:

- Програма розвитку ООН (ПРООН).
- Світова продовольча програма (СПП).
- Програма з довкілля (ЮНЕП).
- Міжнародна програма з контролю за наркотиками.

Фонди:

- Фонд з галузі народонаселення (ЮНФПА).
- Фонд розвитку для жінок (ЮНІФЕМ).
- Дитячий фонд (ЮНІСЕФ).
- Фонд розвитку інвестицій (ЮНКДФ).

Центри:

- Центр з населених пунктів (ХАБІТАТ).
- Бюро Координатора ООН з допомоги в разі стихійного лиха.
- Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців.
- Навчальний і науково-дослідний інститут ООН.
- Університет ООН.
- Світова продовольча рада (СПР).

- Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД / СОТ.

До цієї групи допоміжних органів належить також Конференція з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД).

Розглянемо найважливіші програми й фонди ООН.

Програма розвитку ООН (ПРООН) – United Nations Development Programme (UNDP). Утворена в 1965 р. Головна мета ПРООН – надавати допомогу країнам, що розвиваються, для прискорення їхнього економічного зростання. Програма фінансується за рахунок добровільних внесків; найбільші донори – розвинуті країни (США, Японія, Нідерланди, Данія, Швеція, Німеччина, Норвегія).

Основні функції ПРООН:

- розроблення проектів і програм розвитку;
- розподіл коштів на втілення проектів;
- технічна допомога;
- консультативні й експертні послуги;
- організація семінарів і навчальних фахівців за кордоном;
- підготовка національних управлінських кадрів;
- сприяння здійсненню реформ;
- надання допомоги в надзвичайних ситуаціях.

Головні сфери діяльності ПРООН: боротьба із злиденністю; розвиток управлінської діяльності; технічне співробітництво між країнами, що розвиваються; навколишнє середовище; раціональне використання природних ресурсів; участь жінок у соціальному управлінні.

Структурно до ПРООН входять такі блоки:

- програма «Добровольці ООН»;
- Глобальний екологічний фонд;
- Фонд ООН для розвитку в інтересах жіноцтва;
- Фонд капітального розвитку ООН.

Фонд капітального розвитку фінансує перспективні проекти розвитку, пов'язані з інфраструктурою життєзабезпечення населення, поліпшення життя людей у найменш розвинутих країнах. Глобальний екологічний фонд спрямований на запобігання екологічних криз і відшкодування наслідків забруднення навколишнього середовища. Програма «Добровольці ООН» виявляється у надсиланні фахівців у найменш розвинені країни для надання технічної допомоги. Фонд для інтересів жіноцтва спрямований на підтримку й підвищення статусу жінок у суспільстві, особливо їхньої ролі в управлінні соціально-економічними й політичним процесами.

Допомога ПРООН надається тільки урядам або через їхнє посередництво. Останнім часом серед цілей Програми з'явилося сприяння в проведенні економічних реформ країнам з перехідною економікою; особлива увага при цьому надається розвитку приватного сектора.

Штаб-квартира ПРООН міститься в Нью-Йорку.

Програма з довкілля (ЮНЕП) — United Nations Environment Programme (UNEP) заснована в 1972 р. Вона стала наслідком роботи Стокгольмської Конференції ООН з проблем навколишнього середовища. Конференція виробила збалансований і комплексний підхід до рішень екологічних проблем на глобальному рівні. У Стокгольмі було прийнято два важливих документи — Декларацію про навколишнє середовище й План заходів щодо захисту довкілля. Декларація наголошувала, що навколишнє середовище зумовлює інтелектуальне, соціальне й духовне зростання людини. Охорона і відтворення природного середовища є необхідною умовою для людського добробуту; відповідальність за це лягає не тільки на уряди, а й на кожну людину. План заходів визначив організаційні форми охорони довкілля. На основі рекомендацій, що містились у Плані заходів, і було утворено ЮНЕП.

Основна мета Програми — співробітництво країн для захисту й поліпшення навколишнього середовища.

Функції ЮНЕП:

- розроблення рекомендацій щодо політики захисту довкілля;
- загальне керівництво діяльністю й координація програм у галузі збереження природного середовища;
- підготовка доповідей про стан навколишнього середовища в світі та за регіонами;
- спостереження за станом навколишнього середовища (екологічний моніторинг);
- сприяння міжнародним науковим організаціям у здійсненні екологічних досліджень;
- технічні заходи щодо ліквідації шкоди, заподіяної навколишньому середовищу.

Фінансування Програми здійснюється з Добровільного фонду ЮНЕП. Штаб-квартира міститься в Найробі (Кенія).

За участю ЮНЕП було розроблено низку конвенцій щодо захисту довкілля (з біологічної різноманітності, про зміну клімату тощо).

Серед основних напрямів діяльності ЮНЕП — збереження генетичних ресурсів біосфери, запобігання загибелі екосистеми. Світова хартия природи, прийнята ООН у 1982 р., є важливим кроком на шляху досягнення цієї мети.

ЮНЕП координує свою діяльність з ЮНЕСКО й ПРООН, оскільки вони частково мають справу з різними екологічними аспектами міжнародних відносин.

Фонд розвитку інвестицій (ФРІ) — UN Capital Development Fund (UNCDF) утворено в 1966 р. Головна мета — сприяти країнам, що розвиваються, в надходженні інвестицій, наданні допомоги й позик. Фонд обслуговує насамперед найменш розвинуті країни. Ресурси Фонду формуються переважно за рахунок добровільних внесків.

Таким чином, ООН є організацією, що охоплює практично всі сфери життєдіяльності людини на рівні міжнародних відносин. Це зумовлює дуже розгалужену організаційно-функціональну структуру Організації. Ця структура, як і напрями діяльності ООН, характеризується динамічністю в часі. Якщо в світі відбуваються важливі зрушення в політичній, економічній, соціальній та інших сферах, то ООН реагує на них утворенням відповідно нових органів, організацій, комісій, що беруть під контроль вирішення нових проблем.

Велика роль ООН в координації світових економічних процесів. Усі міждержавні економічні організації, які є в світі, або прямо входять до структури ООН (спеціалізовані заклади), або підтримують з нею постійні робочі стосунки (регіональні організації). З неурядовими економічними організаціями ООН також здійснює координаційні зв'язки (через ЕКОСОП). Отже, ООН являє собою глобальну систему міжнародних економічних зв'язків, упорядкованих у розгалуженій мережі міжнародних організацій.

Семінар № 3. Роль Організації Об'єднаних Націй у міжнародних економічних відносинах

Мета й завдання заняття: визначити історичні умови виникнення ООН. Визначити мету та принципи діяльності ООН. Розглянути

організаційну структуру ООН. Визначити роль Генерального секретаря в діяльності ООН та в міжнародних відносинах. Розглянути найважливіші програми та фонди ООН.

План

1. Мета та принципи діяльності ООН.
2. Організаційно-функціональна структура ООН.
3. Соціально-економічні програми і фонди ООН.

Ключові поняття

Організація Об'єднаних Націй; цілі ООН; сфери діяльності ООН; принципи діяльності ООН; напрями діяльності ООН на перспективу; Генеральна Асамблея; Рада Безпеки; Економічна і соціальна рада; функціональні комісії ЕКОСОП; регіональні комісії ЕКОСОП; Міжнародний суд; Секретаріат; Генеральний секретар; спеціалізовані заклади ООН; Програма розвитку ООН; Світова продовольча програма; Програма з довкілля; Фонд у сфері народонаселення; Фонд розвитку інвестицій; Міжнародний торговельний центр.

Проблемно-пошукові запитання

1. З якою метою було утворено Організацію Об'єднаних Націй?
2. До якого типу організацій належить ООН?
3. Яка мета застосовуються в ООН як офіційні і які — як робочі?
4. Які цілі діяльності ООН?
5. Як узгоджуються та сфери діяльності ООН?
6. У чому полягають принципи діяльності ООН?
7. Назвіть головні органи ООН.
8. У чому полягають функції ЕКОСОП?
9. Перерахуйте спеціалізовані заклади ООН.
10. Які допоміжні органи входять до структури ООН?

Теми доповідей і рефератів

1. ООН у системі міжнародних організацій.
2. ООН: історичні умови утворення та основні напрями діяльності.
3. Мета, принципи та організаційна структура ООН.
4. Загальна характеристика спеціалізованих установ ООН.

Література: 7; 12; 16; 26; 32; 36; 49; 51.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4

ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

*Організація економічного співробітництва й розвитку.
Консультативні групи держав.*

У четвертому змістовому модулі надається характеристика міждержавних економічних організацій загальної компетенції. Розглядається значення, мета та головні органи ОЕСР. Надається характеристика найвідоміших консультативних груп держав та їхній ролі в міжнародних відносинах.

Тема 4. Міждержавні економічні організації загальної компетенції

До цієї групи міждержавних організацій належать МДЕО, сфера економічних інтересів яких дуже широка, практично необмежена. Будь-яка проблема економічного характеру може стати об'єктом уваги такої організації. Загальна економічна компетенція притаманна ООН, Раді Європи, ОЕСР та регіональним інтеграційним об'єднанням. Але діяльність регіональних міждержавних організацій все ж таки просторово обмежується, і тому вони виокремлюються в самостійну типологічну групу. Щодо Організації економічного співробітництва й розвитку, то вона є глобальною економічною організацією загальної компетенції. Глобальний характер діяльності ОЕСР зближує цю організацію з ООН. Різниця ж полягає в тому, що, незважаючи на багатофункціональність характер діяльності, функції ОЕСР не виходять за межі соціально-економічної сфери. Інша відмінність: ООН є відкритою організацією, а ОЕСР – напівзакрита; хоча статутом передбачається можливість будь-якої організації стати членом ОЕСР, в дійсності має місце жорсткий відбір кандидатів з боку засновників організації.

Загальною компетенцією в економічній сфері характеризуються й консультативні групи держав («Група Семи», «Група Десяти»

тощо). Фактично вони ще не є організаціями: у них немає статуту й постійних органів, наради відбуваються не за графіком, а коли постає нагальна необхідність. Але їхня роль у міжнародних відносинах досить велика, особливо «Групи Семи». Їхні рішення беруть до уваги такі організації, як ОЕСР, Всесвітній банк, МВФ та ін. Ось чому консультативні групи доцільно розглянути разом із МДЕО.

4.1. Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) – *Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)*

Свою назву й сучасну цілеспрямованість ОЕСР здобула в 1960 р. Вона стала спадкоємицею Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), що була утворена в 1948 р. для сприяння реалізації «плану Маршалла». Нагадаємо, що цей план був спрямований на економічну допомогу США країнам Європи, що постраждали внаслідок світової війни. За відомих політичних обставин «планом Маршалла» були охоплені тільки західноєвропейські країни. Вже до середини 50-х років план практично було виконано, Західна Європа не тільки відновила зруйноване господарство, а й перевершила довоєнний рівень. Більше того, найбільші країни цього регіону (ФРН, Франція, Велика Британія, Італія) за деякими економічними показниками наблизилися до США і не мали вже колишньої потреби в допомозі з боку США й Канади. Вони вже самі були здатні на економічну допомогу менш розвинутим країнам.

У цих умовах мета організації змінилася. Із регіональної організації, якою, по суті, була ОЄЕС, нове об'єднання перетворилося на організацію глобального типу, яке об'єднує наймогутніші в економічному (та й політичному) відношенні країни світу. Сьогодні ОЕСР – своєрідний клуб найбагатших держав. «Перепусткою» до цього клубу є: розвинуті ринкові відносини, високий рівень життя, демократизація країни. Якщо нова країна входить до ОЕСР, то це означає, що вона вже належить до типу економічно розвинутих країн. Правда, ставити знак тотожності між ОЕСР і групою розвинутих країн, мабуть, не зовсім варто, бо є винятки (про них – далі). Нині ОЕСР складається з 30 країн-членів (табл.4.1)

Таблиця 4.1.

Склад ОЕСР

1. Австрія	2. Канада	3. Словаччина
4. Австралія	5. Люксембург	6. США
7. Бельгія	8. Мексика	9. Туреччина
10. Велика Британія	11. Нідерланди	12. Угорщина
13. Греція	14. Німеччина	15. Фінляндія
16. Данія	17. Нова Зеландія	18. Франція
19. Ірландія	20. Норвегія	21. Чехія
22. Ісландія	23. Польща	24. Швейцарія
25. Іспанія	26. Португалія	27. Швеція
28. Італія	29. Республіка Корея	30. Японія

У роботі ОЕСР бере участь також Європейський Союз на правах колективного члена. Частка країн ОЕСР становить 60% у світовому валовому продукті.

Деякі пояснення щодо складу організації. Усі західноєвропейські країни (включаючи Туреччину) стали її членами як отримувачі допомоги за «планом Маршалла». США, Канада, Австралія й Нова Зеландія за цим планом виступали як «донори». Японія увійшла до клубу згодом як високорозвинута держава. Щодо Мексики й Республіки Корея, то це, за типологією, поки що нові індустріальні держави, правда, з високими темпами розвитку. Польща, Угорщина Словаччина й Чехія стали членами ОЕСР наприкінці 90-х років як країни, що виявили найвищий рівень економічних перетворень серед країн з перехідною економікою. Ці країни поступаються за рівнем економічного розвитку решті членів ОЕСР; ось чому їх поки ще не можна повністю зарахувати до типологічної групи розвинутих держав. Але їх членство в ОЕСР визначає перспективу подальшого розвитку. 16 травня 2007 р., за підсумками дводенного засідання ОЕСР у Парижі, для початку переговорів про членство в Організації були запрошені Росія, Естонія, Словенія, Ізраїль і Чилі. Для переговорів про можливе розширення ОЕСР були запрошені Бразилія, Китай, Індія, Індонезія і Південно-Африканська Республіка.

Ухваленню рішення про членство передують схоже за процедурою ухвалення рішення про початок переговорів щодо вступу. Такі пере-

говори тривають від одного до двох років і слугують для з'ясування ступеня відповідності економічних правил, юридичної й інституціональної структури країни-претендента стандартам, досягнутим країнами ОЕСР.

Розширення складу членів ОЕСР означає, що поступово ця організація втрачає свою напівзакритість і стає дійсно глобальною. Участь в ОЕСР відкриває для країни-члена великі можливості для рівного співробітництва з найбагатшими державами.

Основна мета ОЕСР:

- сприяти стійкому розвитку світової економіки;
- забезпечувати високий рівень економічного зростання, зайнятості й добробуту в країнах-членах;
- забезпечувати фінансову стабільність як у країнах-членах, так і в усьому світі;
- сприяти розширенню світової торгівлі на багатосторонній недискримінаційній основі, згідно з міжнародними обов'язками;
- лібералізувати рух капіталів;
- сприяти ефективному використанню економічних ресурсів;
- заохочувати дослідження і професійну підготовку в галузі науки й техніки;
- сприяти економічному розвитку країн, що розвиваються.

Ми бачимо, що мета ОЕСР виходить за суто корпоративні межі й має глобальну спрямованість. Це означає, що метою засновників ОЕСР є організація, яка координувала б й регулювала міжнародні зв'язки на великому світовому просторі. Таким чином, ОЕСР набуває рис ООН, дублює її функції в сфері економіки. Проте дієвість її заходів вища, враховуючи політичну монолітність країн-членів і потужні важелі економічного впливу. Рішення, що приймає ОЕСР, беруться до уваги при розгляданні відповідних проблем економічними органами ООН.

Організаційно-функціональна структура. ОЕСР складається з п'яти головних органів, двох автономних органів (агентств), Центру досліджень у галузі освіти й Центру розвитку ОЕСР, а також численних комітетів, робочих груп та експертних комісій (їх понад 200).

Рада — вищий орган ОЕСР. Вона складається з представників країн-членів. На своїх засіданнях Рада розглядає кардинальні питання економічної політики. Залежно від змісту питання, що

обговорюється, Рада збирається один раз на рік на рівні міністрів фінансів або економіки, торгівлі, закордонних справ. Звичайні засідання відбуваються двічі на місяць на рівні постійних представників. Рішення приймає консенсус, вони обов'язкові для держав-членів. До речі, це відрізняє ОЕСР від економічних органів ООН, де рішення здебільшого рекомендаційні характеру. Обов'язковість виконання рішень підвищує дієвість ОЕСР.

Виконавчий комітет здійснює оперативні й контролюючі функції, готує засідання Ради. Він складається із 14 членів. З них 7 — постійні члени (від США, Японії, Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії, Канади), а 7 щороку призначаються за ротацийним принципом. Для обговорення питань утворено також **Виконавчий комітет в особливому складі**, до якого входять вищі посадові особи держав-членів.

Комітет сприяння розвитку (КСР) розробляє програми розвитку країн-членів ОЕСР, а також допомоги країнам, що розвиваються, й країнам з перехідною економікою. Він визначає обсяг ресурсів, необхідних для піднесення економіки, боротьби із злиденністю в найменш розвинутих країнах. У 1993 р. Комітет прийняв рішення, згідно з якими допомога, що входить до поняття «офіційна допомога розвитку», поширюється і на країни Центральної та Східної Європи.

Центр із співробітництва з європейськими країнами з перехідною економікою було засновано в 1990 р., тобто в той час, коли кардинальні соціально-економічні зрушення в соціалістичних країнах ставали реальністю. Мета Центру: координувати співробітництво ОЕСР з цією групою країн у галузі економічної й соціальної політики; надавати технічну допомогу; складати програми розвитку й контролювати за їхнє виконання.

Центр здійснює підготовку фахівців у таких галузях: конкуренція, ринок праці, соціальна політика, банківська справа, фінансова система, оподаткування, торгівля, інвестиції, промисловість, сільське господарство, енергетика, освіта, навколишнє середовище, статистика [51, с. 167]. Форма підготовки кадрів — семінари, практикуми, технічні місії та ін. Фахівці, що одержали підготовку через Центр, краще адаптуються до нових економічних реалій і здатні ефективніше здійснювати реформування національної економіки.

Секретаріат ОЕСР складається з 13 директоратів, що відають основними комітетами: економіки; статистики; навколишнього середовища; співробітництва в галузі розвитку; торгівлі; фінансів; податків

й підприємництва; науки, технології й промисловості; інформатики й комунікації; бюджету і фінансів; адміністрації й персоналу.

Секретаріат очолює Генеральний секретар, якого призначає Рада на 5 років. Секретаріат виконує повсякденну оперативну роботу, забезпечує діяльність Ради й Виконавчого комітету.

До складу ОЕСР входять комітети, що здійснюють координаційну роботу в широкому діапазоні економічних проблем. Вони утворені за галузевим принципом.

Склад комітетів відповідає аналогічним міністерствам і відомствам, які є в урядових структурах держав-членів.

Система ОЕСР включає два **автономних органи** — Міжнародну енергетичну агенцію (МЕА) та Агенцію з ядерної енергії (АЯЕ). Ці агенції є форумом для обговорення енергетичних проблем, що постають перед членами ОЕСР.

Серед допоміжних органів ОЕСР слід виокремити два науково-дослідних **центри**.

Центр досліджень і новацій у галузі освіти (ЦДНО) утворено в 1968 р. для сприяння науковим дослідженням у сфері освіти з метою її програмного розвитку. Центр розробляє й апробує нові методи й моделі освіти, розповсюджує інформацію про новітні системи навчання.

Центр розвитку ОЕСР аналізує й узагальнює досвід про розробку й впровадження в життя економічних ідей, економічної політики з метою підвищення ефективності управління економікою, надання нового імпульсу розвитку народного господарства країн-членів. Цей досвід і знання Центр надає в розпорядження також країнам, що розвиваються. Центр має бібліотеку, яка містить роботи з економічних і соціальних проблем країн, що розвиваються.

Фінансування ОЕСР здійснюється із двох джерел. Основна частина фінансування (Part I), що йде на забезпечення роботи Секретаріату й роботи штатних співробітників профільних Директоратів і Комітетів із проектам, формується із обов'язкових внесків країн-членів. Розмір щорічного внеску визначається часткою ВВП країни в загальному ВВП — сукупному продукті країн ОЕСР.

Друга частина фінансування (Part II) — це добровільні внески країн-членів і країн-партнерів за участь у проектах і програмах роботи профільних Комітетів.

У 2009 р. бюджет ОЕСР становив — 303 млн євро.

4.2. Консультативні групи держав

Це об'єднання держав для вирішення нагальних проблем економічного змісту. Консультативні групи не є організаціями в повному розумінні цього слова (відсутність статуту, постійних керівних органів), але їхні функції, по суті, збігаються з функціями міждержавних економічних організацій, тому доречно ознайомитися хоча б у загальних рисах з їхньою діяльністю.

Консультативні групи держав мають назву клубів (Паризький клуб) або груп. Функції клубів будуть розглянуті в розділі про міжнародні валютно-кредитні організації. Групи держав формуються для вирішення проблем міжнародної економіки, які постають у процесі розвитку міжнародних відносин. Країни групуються залежно від спільності інтересів у сфері світової економіки. Назва груп відповідає їхній чисельності.

Найвідоміші **консультативні групи країн** з проблем міжнародної економіки: «Група Семи», «Група Дев'яти», «Група Десяти», «Група Одинадцяти», «Група П'ятнадцяти», «Група Двадцяти», «Група Двадцять чотирьох», «Група Сімдесяти семи».

«Група Семи» (Г-7) найвпливовіша у вирішенні економічних проблем. Її склад: США, Японія, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Канада. Це країни з найпотужнішим економічним потенціалом, тому від позиції Г-7 багато в чому залежить напрям розвитку світової економіки. «Група Семи» («Велика сімка») була утворена в 1975 р. для обговорення глобальних економічних проблем, переважно валютного й фінансового змісту. Засідання групи проводяться один раз на рік на рівні голів країн або урядів і постійно — на рівні міністрів фінансів, керівників центральних банків. На нарадах Г-7 обговорюються кардинальні проблеми світової економіки, ситуація з курсами валют, питання збалансованості національних економік. Підсумком нарад є розроблення спільного економічного курсу держав «Сімки», визначення їхньої позиції до найважливіших проблем.

«Група Семи» обговорює не тільки економічні, а й політичні проблеми в тих аспектах, які мають відношення до економіки. Останнім часом у роботі Г-7 бере участь і Росія, тому інколи «Сімку» називають «Вісімкою». Проте участь Росії обмежується здебільшого обговоренням саме політичних проблем.

«Група Дев'яти» (Г-9) включає Австрію, Бельгію, Болгарію, Данію, Фінляндію, Угорщину, Румунію, Швецію, Сербію. Вона призначена для вирішення проблем економіки Європи з наголошенням на Центральну Європу.

«Група Десяти» (Г-10) об'єднує Бельгію, Канаду, Францію, Італію, Німеччину, Японію, Нідерланди, Швейцарію, Велику Британію і США. Спостерігачами в групі є Банк міжнародних розрахунків (БМР), Європейська Комісія, МВФ і ОЕСР. Це потужна і впливова група, що акцентує свою увагу на вирішенні валютно-кредитних проблем як у глобальному вимірі, так і особливо в Європі.

«Група Одинадцяти» (Г-11) включає низку країн Азії й Латинської Америки. Вона призначена для обговорення економічної ситуації в регіоні та прийняття узгодженої економічної політики.

«Група П'ятнадцяти» (Г-15) охоплює досить різноманітну групу держав, об'єднаних не за географічною ознакою, а через спільність економічних проблем, що постають перед ними. Це країни, що розвиваються, в Азії (Індія, Індонезія, Малайзія), Африці (Єгипет, Алжир, Нігерія, Сенегал, Зімбабве), Латинській Америці (Аргентина, Бразилія, Мексика, Перу, Венесуела); від Європи в групі присутня Сербія. Склад Г-15 показує, що вона поєднує переважно «нові індустріальні» країни.

«Група Двадцяти» (Г-20) об'єднує найрозвинутіші країни Європи, а також США, Канаду, Росію, Японію, Китай, Індію. Об'єктом обговорення на саміті «двадцятки» є переважно економічні проблеми; в 2009 р. члени групи зібралися для вирішення шляхів виходу зі світової економічної кризи.

«Група Двадцяти чотирьох» (Г-24) складається майже з усіх тих, що входять до Г-15, а також деяких інших країн, що розвиваються (Ефіопія, Габон, Гана, Гватемала, Пакистан, Шрі-Ланка та ін.). Функції практично такі самі, як і в Г-15.

Група Сімдесяти семи (Г-77) об'єднує 130 країн. Це майже всі країни, що розвиваються, а також соціалістичні країни (Китай, КНДР, Куба), деякі країни з перехідною економікою (Монголія, Румунія, Сербія). Метою Г-77 є сприяння реформування економіки, підняття економічного рівня країн, які мають суттєві проблеми в розвитку соціально-економічної сфери.

Основні завдання Г-77:

- усунути асиметрію в багатобічній торговельній системі;

- організовувати ефективну передачу ресурсів між країнами, що розвиваються, й розвинутими країнами;
- усувати протекціоністські бар'єри на шляху доступу до ринків розвинутих країн.

Семінар № 4. Міждержавні економічні організації загальної компетенції

Мета й завдання заняття: визначити роль ОЕСР у міжнародних відносинах. Розглянути основну мету та організаційно-функціональну структуру даної організації. Визначити значення консультативних груп держав у вирішенні проблем міжнародної економіки.

План

1. Організація економічного співробітництва й розвитку.
2. Консультативні групи держав

Ключові поняття

Загальна компетенція міжнародної організації; консультативна група держав; Організація економічного співробітництва й розвитку; мета ОЕСР; організаційно-функціональна структура ОЕСР; «Група Семи»; «Група Дев'яти»; «Група Десяти»; «Група Одинадцяти»; «Група П'ятнадцяти»; «Група Двадцяти»; «Група Двадцяти чотирьох»; «Група Сімдесяти семи».

Проблемно-пошукові запитання

1. Якими рисами характеризуються економічні організації загальної компетенції?
2. За якими принципами утворюється склад членів ОЕСР?
3. В чому полягає мета ОЕСР?
4. Охарактеризуйте організаційно-функціональну структуру ОЕСР.

5. У чому полягають особливості регулюючих функцій консультативних груп держав?
6. Яку роль у регулюванні міжнародних економічних відносин відіграє Г-7/Г-8?

Теми доповідей і рефератів

1. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР): мета, функції, організаційна структура.
2. Роль ОЕСР у сучасному світі.
3. Причини та передумови виникнення Г-7.
4. Значення та роль країн-учасниць у Г-7.
5. Порівняльна характеристика консультативних груп держав.

Література: 7; 12; 49; 51.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5

ГЛОБАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕУРЯДОВОГО ТИПУ

Міжнародні неурядові організації.

Міжнародні об'єднання підприємців.

Міжнародні торговельні та торговельно-промислові палати.

У п'ятому змістовому модулі розглядаються міжнародні неурядові економічні організації, їхня роль у міжнародних економічних відносинах. Надається загальна характеристика цих організацій, їх функції та основні напрями діяльності.

Тема 5. Міжнародні неурядові економічні організації (МНЕО)

1.1. Особливості функціонування міжнародних неурядових організацій

Міжнародні неурядові організації — це об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що ґрунтуються на неурядових угодах. Отже, держава не несе відповідальності за діяльність своїх громадян або суспільних груп у таких організаціях. Проте деякі неурядові організації мають значний вплив на розвиток світових подій і, зокрема, на міжнародні економічні відносини.

Міжнародні неурядові організації — це організації сприяння розвитку й співробітництва в широкому діапазоні міжнародних відносин: політиці, економіці, культурі, науково-технічній діяльності. Зараз у світі нараховується понад 20 тис. міжнародних неурядових організацій, близько 1600 з них працюють у сфері економічного й соціального розвитку й мають консультативний статус в ЕКОСОП [24, с. 243—244]. Міжнародні неурядові організації не ставлять собі за мету одержання прибутку й функціонують за рахунок внесків своїх членів.

Переважна більшість рішень неурядових організацій має характер необов'язкових рекомендацій з питань, які входять до сфери компетенції організації. Незалежно від ступеня їх юридичної обов'язковості

для членів акти неурядових організацій не мають міжнародно-правового значення. На відміну від міждержавних організацій, які можуть мати досить широку сферу компетенції, у неурядових організацій завжди певна спеціалізація або компетенція [49, с. 53].

Міжнародні неурядові організації підтримують тісні зв'язки з ООН та міждержавними організаціями. Залежно від авторитету неурядової організації їй надається та або інша категорія консультативного статусу при ЕКОСОП. Категорія I надається організаціям, які в своїй діяльності мають найбільше спільних інтересів з компетенцією ЕКОСОП. До категорії II належать організації, діяльність яких лише частково, в окремих питаннях, торкається сфери компетенції Ради. При ЕКОСОП існує Комітет з неурядових організацій. Згідно з резолюціями ООН, міжнародні неурядові організації можуть брати участь у підготовці її конференцій, розробці резолюцій. Неурядові організації мають консультативний статус і при деяких міжнародних регіональних організаціях. Так, при Раді Європи такий статус мають 350 неурядових організацій [24, с. 245].

Співробітництво неурядових організацій з міждержавними здійснюється за такими основними напрямками:

- надання інформації про свою діяльність і розповсюдження інформації, одержаної від міждержавних організацій;
- надання консультацій з питань, що входять до їхньої компетенції, іншим організаціям, суспільним групам та окремим особам;
- участь у правотворчому процесі, розроблення проектів міжнародних угод;
- спостереження за дотриманням норм міжнародного права, особливо в сфері прав людини і в справі охорони довкілля;
- утворення слідчих комісій для розслідування міжнародних злочинів.

Найдавніші міжнародні неурядові організації утворилися ще в ХІХ ст. Так, одна з найвідоміших і найвпливовіших організацій **Міжнародний Червоний Хрест** була заснована швейцарцем Анрі Дюнаном у 1863 р. Її метою було надання гуманітарної допомоги військовополоненим, хворим і пораненим військовим під час війни. Пізніше допомога поширилася на тих, хто постраждав від стихійного лиха в мирні часи. Спочатку Червоний Хрест складався, за задумкою його

організатора, лише із швейцарців як представників традиційно нейтральної держави. Але вже дуже скоро осередки Червоного Хреста з'явилися в багатьох інших країнах. У регіонах з пануванням ісламу вони одержали назву Червоного Півмісяця, в Ірані — Червоного Лева і Сонця. Організація Червоного Хреста врятувала чимало людей від хвороб або голодної смерті.

У 1899 р. з'явився Міжпарламентський Союз, який складався з національних груп членів парламенту, які поділяли його цілі. Він був утворений парламентарями-пацифістами. Вищим органом Союзу визначена Конференція; Виконавчий комітет розташований у Женеві. Головною метою Міжпарламентського Союзу є сприяння миру й співробітництву між державами, запобігання світовій війні. До Союзу входять парламентські групи з близько 90 країн. Як показав час, робота цієї організації виявилася не дуже ефективною.

Після Другої світової війни розпочався бурхливий процес утворення міжнародних неурядових організацій. Багато з них виникли як пацифістська реакція на жадливі прояви війни, наприклад, Міжнародна демократична федерація жінок (1945), Міжнародна організація журналістів (1946 р.), Міжнародна асоціація юристів-демократів (1946 р.).

Найцікавішими для нас є міжнародні неурядові економічні організації (МНЕО). У 1895 р. було утворено **Міжнародний кооперативний альянс**, який поєднує національні й регіональні союзи кооперативів. Його цілі: розвиток кооперативного руху, співробітництво між кооперативними організаціями різних країн. Має консультативний статус при ЕКОСОП. У 1920 р. засновано **Світову конфедерацію праці**; спочатку вона була відома як Міжнародна конфедерація християнських профспілок, сучасну назву одержала в 1968 р. Нараховує понад 15 млн членів. Головною метою організація вважає підвищення заробітної плати і покращення умов праці трудящих. **Світова федерація профспілок** заснована в 1945 р.; загальна чисельність її членів сягає 200 млн осіб.

Важливу роль у міжнародних економічних відносинах мають торговельні і торговельно-промислові палати, які об'єднують ділові кола й окремі фірми багатьох країн. В 1920 р. в Парижі була заснована **Міжнародна торговельна палата**, в 1966 р. утворена **Конфедерація Азіатсько-Тихоокеанських торговельно-промислових палат**. Ці організації сполучають національні осередки торговельно-промислових палат.

Особливим різновидом МНЕО є «міжнародні клуби». Найвідомішими з них є **Лондонський клуб**, який об'єднує представників найбільших приватних банків кредиторів, і **Римський клуб** (1968 р.), який має широкий спектр інтересів, у тому числі й у соціально-економічній сфері.

5.2. Міжнародні об'єднання підприємців

До цієї групи належить більшість МНЕО. Серед них — Міжнародний кооперативний альянс, а також Спілка міжнародних ярмарків, Світова Рада кредитних спілок, Міжнародна нафтова асоціація, Міжнародна ліга боротьби з недобросовісною конкуренцією та ін. Клуби також доцільно включити саме до цієї групи. В повоєнний період, коли інтеграційні процеси прискорилися, почали утворюватися організації, що об'єднали представників ТНК, великого бізнесу, політиків як на глобальному, так і на регіональному рівнях. Ці організації тісно спілкують з групами «Семи», «Десяти» та ін. До таких неурядових організацій належать, зокрема: Трестороння комісія, Європейський діловий конгрес, Міжнародна асоціація з охорони промислової власності, Тихоокеанська економічна рада, Рада тихоокеанського економічного співробітництва, асоціація інститутів фінансування в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Розглянемо найважливіші з неурядових організацій цієї групи.

5.1.1. Римський клуб (Rome Club)

Римський клуб не є суто економічною організацією. Сферою його інтересів, попри економічних і соціальних питань, є екологія і деякі напрями науково-технічного прогнозування. Його поява в 1968 р. пов'язана з ім'ям відомого бізнесмена, члена керівництва фірми «Фіат» Ауреліо Печчеї. Як людина освічена і небайдужа до майбутнього, що чекає людство, він зібрав навколо себе 30 видатних європейських та американських вчених для вирішення нагальних соціальних проблем. Згодом кількість учених досягла 100, і було вирішено, що цією кількістю клуб має обмежитись. На основі цікавих досліджень було опубліковано декілька праць, які стали видатним явищем в науковому світі й суспільстві. Серед них: «Людство на поворотному пункті» Месаровича і Пестеля; «Гранична межа зростання» Медоуза та ін. Дослідження вчених Римського клубу доводили необхідність

обмежити економічне зростання, оскільки, за їх прогнозами, буде підрвано ресурсну базу економіки, а людство стане перед неминучою загрозою екологічної катастрофи.

Клуб не має постійного бюджету, оскільки це обмежувало б свободу його діяльності.

Діяльність Римського клубу спрямована на здійснення досліджень глобальних проблем сучасності з метою сприяння політикам і громадськості в прийнятті нових установок і стратегічних напрямів у подальшому розвитку людства.

Одним з головних своїх завдань Римський клуб споконвічно вважав залучення уваги світової громадськості до глобальних проблем за допомогою своїх доповідей. Клуб визначає тільки тему доповіді й гарантує фінансування наукових досліджень, але в жодному разі не впливає ні на хід роботи, ні на її результати й висновки; автори доповідей, у тому числі й ті з них, хто входить до членів Клубу, користуються повною свободою й незалежністю. Отримавши готову доповідь, Клуб розглядає й затверджує її, як правило, у ході щорічної конференції, нерідко в присутності широкої публіки (представників громадськості, науки, політичних діячів, преси), а потім займається розповсюдженням результатів дослідження, публікуючи доповіді й проводячи їхнє обговорення в різних аудиторіях і країнах світу.

Римський клуб організовує великомасштабні дослідження із широкого кола питань, але в основному в соціально-економічній галузі.

Римський клуб поклав початок дослідницьким роботам із проблем під назвою «Глобальна проблематика». Для відповіді на поставлені клубом питання ряд видатних учених створили серію «Доповідей Римському клубу» під загальною назвою «Труднощі людства». Прогнози перспектив розвитку світу прогнозувалися за комп'ютерними моделями, а отримані результати були опубліковані й обговорювалися в усьому світі.

Римський клуб і в цей час продовжує дослідження сучасного стану світу, в якому відбулися фундаментальні зміни, особливо в геополітиці, варто також пам'ятати про те, що екологічна ситуація на планеті продовжує погіршуватися.

Почесним членом Клубу було обрано відомого українського вченого, президента НАНУ академіка Б. Є. Патона.

5.2.2. Лондонський клуб (London Club)

На відміну від Паризького, Лондонський клуб є неурядовою організацією, проте свої стосунки він будує саме з урядами. Він об'єднує ті банки, які є найбільшими кредиторами країн-боржників. У рамках Лондонського клубу уряди таких країн укладають угоди з банками про реструктуризацію боргу. Умовою для цього є прийняття країною програми МВФ зі структурного коригування економіки. Реструктуризації підлягають тільки виплати основного боргу, а всі прострочені платежі мають бути виплачені в момент підписання угоди [16, с. 305].

Членами Лондонського клубу є близько 1000 банків з різних країн.

Інтереси банків-кредиторів у Лондонському клубі представляє банківський консультативний комітет (БКК), у якому представлені ті банки, на які припадає максимальна частина боргу даної країни. Угода, досягнута між країною-боржником і комітетом, повинна отримати підтримку банків, на які припадає 90—95% непогашених зобов'язань боржника, і тільки після цього ця угода може бути офіційно підписана

5.2.3. Тристороння комісія

Утворена в 1973 р. з участю Д. Рокфеллера, голови Чейз Манхеттен банк. Вона поєднує близько 376 представників великих ТНК, політичних кіл, економістів США, ЄС і Японії. Головною метою комісії є сприяння тісному співробітництву підприємців розвинутих країн.

Важливість Тристоронньої комісії підтверджує й той факт, що колишні представники цього товариства завжди присутні у вищих політичних колах світу. Наприклад, Джиммі Картер, Джордж Буш старший, Білл Клінтон.

Керівним органом Тристоронньої комісії є Виконавчий комітет, який складається з 35 членів. Комісія готує доповіді з аналізом економічних та політичних проблем, що виникають перед розвинутими країнами, розробляє рекомендації щодо розв'язання конкретних проблем. Пропозиції Комісії направляються урядам окремих країн. Вона має значний вплив на урядові органи західних країн [7, с. 495].

5.2.4. Європейський діловий конгрес (ЄДК)

Утворено в 1997 р. Він об'єднує представників 37 країн-учасниць ОБСЄ; усього в ЄДК нараховується 51 член – це представники європейських компаній, асоціацій, банків.

Основні **цілі** ЄДК:

- сприяти економічному співробітництву країн ОБСЄ;
- сприяти діалогу між політичними і діловими колами;
- захищати права та інтереси своїх членів, надавати їм допомоги з метою підвищення ефективності їхньої діяльності.

До **функцій** ЄДК належать: визначення тенденцій розвитку економічного співробітництва; підготовка відповідних рекомендацій, які надаються до Секретаріату ОБСЄ та урядам країн-членів; сприяння прийняттю законодавчих актів, що відповідають інтересам підприємств; сприяння в консолідації ресурсів своїх членів для здійснення спільних економічних програм; організація конференцій, симпозіумів, семінарів з актуальних проблем підприємницької діяльності.

Членами ЄДК можуть бути підприємства, союзи та об'єднання підприємств. Кожна країна ОБСЄ може бути представлена не більше як 10 членами. Участь в ЄДК дає змогу його членам краще оволодіти інформацією, одержати підтримку, полегшує пошук ділових партнерів [7, с. 501].

5.2.5. Тихоокеанська економічна рада – ТЕР (Pacific Basin Economic Council – РВЕС)

Заснована в 1967 р. провідними бізнесменами Тихоокеанського регіону.

Головна мета – сприяти розвитку торгівлі й інвестицій засобом відкритих ринків.

ТЕР нараховує понад 1000 корпоративних членів, які входять до складу 17 членських комітетів, що розташовані в різних країнах регіону (Австралія, Гонконг, Канада, Китай, Колумбія, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Перу, Росія, Республіка Корея, США, Тайвань, Фіджі, Філіпіни, Чилі, Японія). Учасники Ради є представниками різних галузей економічної діяльності: сільське господарство й рибальство; авіакомпанії й літакобудування; автомобілебудування; банківська справа; облік; оренда; телекомунікації; суднобудування; реклама; університети й науково-дослідні заклади тощо [51, с. 311].

Основною **функцією** ТЕР є налагодження конструктивного партнерства між діловими колами та урядовцями. ТЕР надає консультації урядам, розробляє для них рекомендації з актуальних економічних проблем. Іншою функцією є сприяння індивідуальним членам організації в доступі на тихоокеанські ринки шляхом проведення неформальних зустрічей з потенційними партнерами.

ТЕР щороку скликає Міжнародну генеральну зустріч, в якій беруть участь близько 800 провідних бізнесменів, міністрів і голів держав.

ТЕР має статус спостерігача в Азіатсько-Тихоокеанському економічному співробітництві (АТЕС), де виконує роль своєрідного «мозкового центру». ТЕР також тісно співробітничав зі Світовою організацією торгівлі (СОТ) і Радою тихоокеанського економічного співробітництва (РТЕС).

5.2.6. Рада тихоокеанського економічного співробітництва — РТЕС (Pacific Economic Cooperation Council — PECC)

Утворена в 1980 р. з ініціативи Австралії та Японії. Вона об'єднує представників бізнесу, урядовців та дослідницькі центри в галузі економіки з 22 держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Головна мета — практичне вирішення питань на рівні урядів і ділових кіл щодо активізації торгівлі, інвестицій та економічного розвитку в регіоні.

Функції РТЕС: забезпечення діяльності ефективної тристоронньої системи — бізнесмени, урядовці, дослідники; прогнозування розвитку економічної ситуації в регіоні; здійснення наукових досліджень в сфері бізнесу; розробка і здійснення програм роботи щодо вирішення актуальних питань у сфері торгівлі й інвестицій.

Сферою діяльності РТЕС є торговельна політика, ринки капіталу, фінансові ринки, розвиток людських ресурсів, малі й середні підприємства, наука й техніка, гірничо-промисловість і енергетика, телекомунікації, транспорт, туризм, продовольство й сільське господарство, рибальство.

РТЕС має статус спостерігача в Азіатсько-Тихоокеанському економічному співробітництві (АТЕС).

5.3. Міжнародні торговельні і торговельно-промислові палати

У багатьох країнах світу підприємці об'єднуються в національних торговельних або торговельно-промислових палатах для здійснення

узгодженої політики, в основному щодо стосунків з урядовими органами, а також для спільного вирішення економічних проблем, що постають у процесі їхньої діяльності. На міжнародному рівні більшість національних комітетів входять до Міжнародної торговельної палати (МТП); ділові кола Азіатсько-Тихоокеанського регіону об'єдналися в Конфедерації Азіатсько-Тихоокеанських торговельно-промислових палат (КАТТПП).

5.3.1. Міжнародна торговельна палата – МТП (International Chamber of Commerce – ICC)

Утворена в 1919 р. Вона сполучає понад 1,6 тис. об'єднань підприємців. Це – національні торговельно-промислові палати, федерація підприємців, союзи банкірів. На індивідуальній основі до складу МТП входить понад 6 тис. великих промислових і торговельних компаній. Членами МТП можуть стати корпорації, компанії, фірми, а також приватні особи, які мають відношення до міжнародного бізнесу. Національні організації підприємців можуть стати членами МТП за умови, що вони не ставлять собі політичних цілей.

Головна мета – сприяти розвитку підприємництва в світі шляхом заохочення торгівлі, інвестицій, вільного руху капіталів, відкритих ринків. Досягнення мети передбачається через прийняття ефективних заходів в економічній і правовій сферах для гармонійного розвитку й свободи торгівлі, через захист системи приватного підприємства.

Основні функції МТП: привернення уваги урядів до проблем бізнесу; надання рекомендацій до саміту «Групи Семи»; доведення позиції членів МТП до органів ООН та її спеціалізованих закладів; розробка кодексу поведінки в сфері бізнесу; боротьба з економічним злочином. МТП розглядає питання, що стосуються підприємництва, банківської справи, довкілля, фінансової системи, страхування, транспорту, оподаткування, міжнародних інвестицій, інтелектуальної власності, маркетингу, торговельної політики.

Підготовкою політичних заяв МТП і розробкою уніфікованих стандартів, кодексів, правил та інших механізмів ведення бізнесу, визнаних в усьому світі, займаються члени 16 постійно діючих комісій і консультативних груп, створених за галузевою ознакою всіх сфер бізнесу. Серед документів МТП такі, як «Інкотермс» (Уніфіко-

вані торговельні терміни МТП), «Уніфіковані правила й звичаї для документарних акредитивів» (UCP 500), «Арбітражний регламент МТП», типові міжнародні контракти й багато інших, переглядаються періодично членами комісій на предмет внесення в них виправлень, що враховують реалії країн — членів МТП.

В Україні діє Торговельно-промислова палата (ТПП), яка є членом Міжнародної торгової палати. ТПП України об'єднує 27 регіональних ТПП, які представляють понад 6 тисяч підприємців, фірм і банків. Палата підтримує партнерські зв'язки з аналогічними структурами майже у 80 країнах світу.

5.3.2. Конфедерація Азіатсько-Тихоокеанських торговельно-промислових палат — КАТТПП (Confederation of Asia — Pacific of Commerce and Industry — CACCI)

Утворена в 1966 р. як регіональна організація ділових кіл країн Азії й західної частини Тихого океану. Її члени поділяються на чотири групи:

- основні члени, що представлені торговельно-промисловими палатами Австралії, Бангладеш, Брунею, Індії, Індонезії, В'єтнаму, Малайзії, Нової Зеландії, Пакистану, Папуа — Нової Гвінеї, Республіки Корея, Тайваню, Сінгапуру, Таїланду, Шрі-Ланки, Філіппін, Японії;
- приєднанні члени — торговельні й промислові палати регіону, які не одержали статусу основних членів;
- асоційовані члени;
- спеціальні члени — підприємства й приватні особи, що підтримують цілі Конфедерації.

Головна мета Конфедерації — координація діяльності і співробітництва між торговельно-промисловими палатами регіону. Конкретними цілями є здійснення спільних зусиль для забезпечення сприятливих умов для бізнесу, поживлення торгівлі в регіоні; підвищення якості послуг у галузі морських перевезень, банківської справи, страхування й туризму; сприяння розвитку спільних підприємств; захист інтересів ділових кіл регіону; підтримка зв'язків з міжнародними організаціями.

Основною функцією Конфедерації є налагодження зв'язків з урядовими органами для удосконалення законів та інших правових

актив в інтересах регіонального економічного співтовариства. До функцій Конфедерації належить також збір та розповсюдження інформації про торгівлю й бізнес; підтримка програм навчальної підготовки співробітників національних палат; здійснення досліджень в галузях, що цікавлять бізнесменів, сприяння торговельним зносинам між бізнесменами регіону.

Семінар № 5. Глобальні організації неурядового типу

Мета й завдання заняття: визначити роль міжнародних неурядових організацій у міжнародних відносинах. Визначити напрями співробітництва неурядових організацій з міждержавними. Визначити основні цілі та сфери діяльності кожної з організацій цієї групи.

План

1. Особливості функціонування міжнародних неурядових організацій.
2. Міжнародні об'єднання підприємців.
3. Міжнародні торговельні і торговельно-промислові палати.

Ключові поняття

Компетенція міжнародної неурядової організації; юридичний статус неурядової організації; міжнародні об'єднання підприємців; Міжнародний кооперативний альянс; Світова конфедерація праці; Світова федерація профспілок; Міжнародна торговельна палата; Римський клуб; Лондонський клуб; Тихоокеанська економічна рада.

Проблемно-пошукові запитання

1. У чому полягає суть міжнародних неурядових організацій?
2. Якими є особливості юридичного статусу неурядових організацій?
3. Коли з'явилися перші міжнародні неурядові організації?

4. У чому полягає механізм співробітництва неурядових організацій з урядовими?
5. Які є види міжнародних неурядових організацій?
6. Що являють собою міжнародні об'єднання підприємців?
7. У якій сфері відбувається переважна діяльність Римського клубу?
8. Чим Лондонський клуб відрізняється від Паризького?
9. У чому полягає основна мета МТП?
10. Якими є основні функції МТП?

Теми доповідей і рефератів

1. Міжнародна торговельна палата: історичні умови виникнення та роль її на сучасному етапі.
2. Римський клуб та його історичне значення.
3. Лондонський клуб та його історичне значення.

Література: 3; 24; 34; 49.

Контрольні запитання і завдання до модуля I

1. Дайте визначення міжнародної організації.
2. Які чинники ведуть до виникнення міжнародних організацій?
3. Чим супроводжується міжнародний поділ праці?
4. Яку роль у формуванні системи міжнародних організацій відіграє політичний чинник?
5. Які проблеми належать до глобальних проблем сучасності? Дайте їх характеристику.
6. Визначте основні критерії типології міжнародних організацій.
7. Наведіть приклади глобальних та регіональних міжнародних організацій.
8. У чому полягає суть економічної інтеграції?
9. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні зони преференційної торгівлі.
10. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні вільного торговельного простору.
11. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні митного союзу.
12. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні спільного ринку.
13. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні економічного союзу.
14. Назвіть такі основні етапи розвитку системи міжнародних організацій.
15. Дайте характеристику I етапу розвитку системи міжнародних організацій.
16. Чим характеризується II етап розвитку системи міжнародних організацій?
17. Які події сталися на III етапі розвитку системи міжнародних організацій?
18. Які тенденції простежуються на сучасному етапі розвитку системи міжнародних організацій?
19. Назвіть джерела формування нормативної основи діяльності міжнародних організацій. Дайте їх визначення.
20. Яку роль у правовому регулюванні діяльності міжнародних організацій відіграють принципи міжнародного права?
21. Дайте приклади спеціальних та загальних принципів у діяльності міжнародних організацій.
22. Які санкції застосовуються у зв'язку з порушенням норм поведінки окремими членами організацій?
23. Як співвідносяться головна мета і підпорядковані цілі міжнародної організації?

24. Як поділяються організації в залежності від кола проблем, якими вони займаються?
25. Що означає поява елементів наднаціональності в функціональній структурі міжнародної організації?
26. Які функції виконують міжнародні організації? Розкрийте суть кожної.
27. Як класифікують органи міжнародної організації згідно з функціональним принципом? Дайте характеристику кожного.
28. Дайте класифікацію органів міжнародних організацій виходячи з характеру членства. Дайте характеристику кожного.
29. Яким чином можуть прийматися рішення у міжнародних організаціях?
30. Якою за типологічною класифікацією є ООН?
31. Визначте головну мету ООН.
32. Назвіть головні принципи діяльності ООН.
33. Визначте головні функції та компетенції Генеральної Асамблеї.
34. За яким принципом складається Рада Безпеки?
35. Визначте роль ЕКОСОП.
36. Як здійснюється процедура звертання до Міжнародного суду?
37. Визначте роль Генерального секретаря в системі ООН.
38. Розкрийте суть Програми з довкілля (ЮНЕП).
39. Назвіть головну мету Фонду розвитку інвестицій (ФРІ).
40. Яким чином ООН здійснює координаційні зв'язки з неурядовими економічними організаціями?
41. Які організації належать до міждержавних економічних організацій загальної компетенції?
42. Визначте основні цілі ОЕСР.
43. Розкрийте організаційно-функціональну структуру ОЕСР.
44. Дайте характеристику роботи консультативних груп країн.
45. Чим відрізняються міжнародні неурядові організації від інших?
46. Наведіть приклади міжнародних неурядових організацій.
47. Визначте роль «міжнародних клубів» у розвитку міжнародних відносин.
48. Визначте головну мету та основні функції Міжнародної торговельної палати.

Підсумкові завдання до модуля I

- 1. Наслідком якого процесу є міжнародна економічна інтеграція:**
 - а) розвиток міжнародної торгівлі;
 - б) утворення ТНК;

- в) міжнародний поділ праці;
- г) утворення міжнародних політичних угруповань;
- д) науково-технічна революція?

2. Які форми міжнародних інтеграційних угруповань ви знаєте:

- а) зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, зона преференційної торгівлі;
- б) міжнародний ринок, митний союз, спільний ринок, політичний союз, зона преференційної торгівлі;
- в) світовий ринок, зона вільної торгівлі, митний союз, валютний союз, політичний союз;
- г) спільний ринок, міжнародний ринок, митний союз, зона вільної торгівлі, економічний союз?

3. Які риси характерні для митного союзу:

- а) усунення внутрішніх тарифів;
- б) усунення внутрішніх тарифів, спільний зовнішній тариф;
- в) усунення внутрішніх тарифів, спільний зовнішній тариф, вільний рух чинників виробництва;
- г) усунення внутрішніх тарифів, спільний зовнішній тариф, вільний рух чинників виробництва, єдина валютна система?

4. Інтеграційне угруповання має такі риси: усунуто внутрішні тарифи, створено спільний зовнішній тариф, здійснено вільний рух капіталу і робочої сили. Визначте природу цього угруповання:

- а) зона вільної торгівлі;
- б) митний союз;
- в) спільний ринок;
- г) економічний союз.

5. Визначте міжнародні державні організації регіонального типу:

- а) ОЕСР, ЄС, НАФТА, ОАЄ, СНД;
- б) ОЕСР, ЄС, АСЕАН, ЮНКТАД, СНД;
- в) ЄАВТ, ЄС, НАФТА, СНД, АСЕАН;
- г) ЄС, ЮНІДО, СНД, НАФТА, АТЕС.

6. Визначте міжнародні організації глобального типу:

- а) ООН, ОЕСР, МВФ, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) ООН, НАТО, МВФ, СОТ, АТЕС;
- в) ООН, МВФ, ЮНЕСКО, СОТ, ОАЄ;
- г) ООН, ОАЄ, СНД, СОТ, МБРР.

7. Визначте організації загальної компетенції:

- а) ООН, СОТ, МВФ, ОЕСР, ЮНЕСКО;
- б) ООН, ОЕСР, ЄС, НАФТА, СНД;
- в) ОЕСР, НАТО, СОТ, ЄС, СНД;
- г) НАТО, МВФ, СОТ, МБРР, НАФТА.

8. Визначте організації спеціальної компетенції:

- а) ООН, МВФ, ОЕСР, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) ООН, ОЕСР, ЄС, НАФТА, СНД;
- в) НАФТА, ЄС, СНД, ГУАМ, ЄАВТ;
- г) МВФ, СОТ, ЮНЕСКО, МБРР, ЮНІДО.

9. Яка з наведених нижче організацій головною метою має здійснення досліджень з екологічних проблем:

- а) Паризький клуб;
- б) Римський клуб;
- в) Лондонський клуб?

10. Формування системи міжнародних організацій розпочалося з:

- а) XIV ст.;
- б) початку XIX ст.;
- в) середини XIX ст.;
- г) початку XX ст.

11. До неурядових міжнародних організацій належать:

- а) ООН, МВФ, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) МТП, Лондонський клуб, Римський клуб, Міжнародний Червоний Хрест;
- в) МТП, Лондонський клуб, Паризький клуб, Міжнародний Червоний Хрест;
- г) Лондонський клуб, Паризький клуб, Римський клуб, Міжнародний Червоний Хрест.

12. У якому році утворено Європейський Союз:

- а) 1951 р.;
- б) 1957 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 1999 р.

- 13. Серед наведених загальних принципів міжнародного економічного співробітництва знайдіть один, який не є загальним:**
- а) принцип мирного співіснування;
 - б) принцип суверенної рівності держав;
 - в) принцип найбільшого сприяння в торгівлі;
 - г) принцип сумлінного виконання міжнародних обов'язків;
 - ґ) принцип взаємовигоди в економічних відносинах.
- 14. Серед наведених принципів міжнародного економічного співробітництва знайдіть один, який не є спеціальним:**
- а) принцип юридичної рівності й неприпустимості дискримінації;
 - б) принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків;
 - в) принцип суверенітету держав на природні ресурси;
 - г) принцип взаємовигоди в економічних відносинах;
 - ґ) принцип найбільшого сприяння в торгівлі.
- 15. Визначте, до якої категорії належить функція міжнародної організації, що визначає сфери відповідності інтересів держав-учасниць:**
- а) головна;
 - б) регулювальна;
 - в) оперативна;
 - г) контролююча.
- 16. Визначте, до якої категорії належить функція міжнародної організації, що встановлює стандарти поведінки:**
- а) головна;
 - б) регулювальна;
 - в) оперативна;
 - г) контролююча.
- 17. Визначте, до якої категорії належить функція міжнародної організації, що визначає відповідність фактичного стану справ в організації до встановлених норм і еталонів:**
- а) головна;
 - б) регулювальна;
 - в) оперативна;
 - г) контролююча.
- 18. Визначте серед цілей МВФ головну мету:**
- а) спостереження за станом міжнародної валютної системи;

- б) підтримка загальної системи розрахунків;
- в) сприяння стабільності обмінних курсів валют;
- г) надання кредитів.

19. Визначте організації загальної компетенції:

- а) ООН, ОЕСР, СНД, НАФТА;
- б) МВФ, СОТ, МТП, ІКАО;
- в) ООН, МВФ, ОЕСР, НАФТА;
- г) ОЕСР, МВФ, СОТ, ІКАО.

20. Визначте організації спеціальної компетенції:

- а) ООН, ОЕСР, СНД, НАФТА;
- б) МВФ, СОТ, МТП, ІКАО;
- в) ООН, МВФ, ОЕСР, НАФТА;
- г) ОЕСР, МВФ, СОТ, ІКАО.

21. Вищим органом ООН є:

- а) Генеральна Асамблея;
- б) Рада Безпеки;
- в) Секретаріат;
- г) ЕКОСОП.

22. Як називаються органи міжнародної організації, які здійснюють оперативні функції:

- а) вищі;
- б) пленарні;
- в) виконавчі;
- г) адміністративні;
- д) контролюючі?

23. Визначте тип організації, до якої належить ООН:

- а) галузева;
- б) універсальна;
- в) регіональна;
- г) закрита.

24. ООН була заснована в:

- а) 1919 р.;
- б) 1945 р.;
- в) 1949 р.;
- г) 1958 р.

25. Чи можуть міжнародні організації мати статус спостерігача при ООН:

- а) так;
- б) ні?

26. Визначте головну мету утворення ООН:

- а) розвиток дружніх відносин між націями на ґрунті поважання принципу рівності і самовизначення народів;
- б) міжнародне співробітництво по вирішенню проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру;
- в) підтримка міжнародного миру й безпеки;
- г) формування центру узгодження зусиль націй для досягнення спільних цілей.

27. У переліку найважливіших принципів ООН є одне положення, яке належить не до принципів, а до цілей; вкажіть на нього:

- а) суверенна рівність усіх членів організації;
- б) сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань;
- в) вирішення міжнародних суперечок мирними засобами;
- г) сприяння економічному співробітництву держав з неорієнтованими рівнями соціально-економічного розвитку;
- г) готовність держав надати ООН всіляку допомогу в її діях згідно зі Статутом.

28. Головними органами ООН є (визначте цілком правильну добірку):

- а) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЮНЕСКО, Міжнародний суд, Рада з опіки;
- б) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНЕСКО, ЕКОСОП, МВФ, Секретаріат;
- в) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЮНІДО, Міжнародний суд, Секретаріат;
- г) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЕКОСОП, Міжнародний суд, Секретаріат, Рада з опіки;
- г) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЕКОСОП, Міжнародний суд, Секретаріат.

29. Більшість рішень Генеральної Асамблеї:

- а) обов'язкові;
- б) рекомендаційні.

30. Генеральна Асамблея ООН складається з:

- а) представників усіх членів організації;
- б) обраних представників.

31. При голосуванні в Генеральній Асамблеї:

- а) кожна країна має один голос;
- б) кількість голосів країни залежить від її економічної потужності.

32. Скільки голосів членів Ради Безпеки достатньо, щоб рішення було прийнятим, якщо не застосовується «вето»:

- а) 15;
- б) 12;
- в) 9;
- г) 5?

33. Рішення Ради Безпеки:

- а) обов'язкові;
- б) рекомендаційні.

34. Рішення Міжнародного суду:

- а) обов'язкові;
- б) рекомендаційні.

35. Серед наведених груп організацій системи ООН визначте такі, що відають промисловістю і торгівлею:

- а) ЮНІДО, ЮНКТАД, МАГАТЕ, СОТ;
- б) МБРР, МАР, МФК, БАГІ;
- в) ІКАО, ІМО, МСЕ, СПС;
- г) ФАО, МФСР, СПП.

36. Серед наведених груп організацій системи ООН визначте такі, що відають транспортом і зв'язком:

- а) ЮНІДО, ЮНКТАД, МАГАТЕ, СОТ;
- б) МБРР, МАР, МФК, БАГІ;
- в) ІКАО, ІМО, МСЕ, СПС;
- г) ФАО, МФСР, СПП.

37. Яка з наведених організацій системи ООН головною метою має охорону довкілля:

- а) ЮНКТАД;

- б) ЮНЕСКО;
- в) ЮНЕП;
- г) ЮНІСЕФ.

МОДУЛЬ II

МІЖДЕРЖАВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА ГАЛУЗЕВОМУ РІВНІ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ

Організації ООН у сфері промисловості.

Організації ООН у сфері транспорту і зв'язку.

Організації ООН у сфері сільського господарства й продовольства.

У шостому змістовому модулі розглядаються основні цілі, функції та пріоритетні напрями діяльності міждержавних організацій з регулювання в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту та зв'язку.

Тема 6. Міждержавні організації з регулювання в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту й зв'язку

Велика кількість міждержавних організацій сферою своєї компетенції має галузі народного господарства — промисловість, енергетику, сільське господарство, транспорт тощо. Переважна більшість таких організацій належить до системи ООН, але в своїй діяльності вони фактично досить самостійні. Частина галузевих організацій входить до системи ОЕСР, а є чимало й таких, що не входять до якоїсь глобальної системи (наприклад, ОПЕК або Банк міжнародних розрахунків). Міждержавні організації галузевого рівня переважають за

чисельністю; до того ж, згадаймо, саме з цього типу організацій розпочалося формування сучасної системи МДЕО (Міжнародний поштовий союз, Міжнародний союз електрозв'язку та ін.).

6.1. Організації з регулювання в галузі промисловості й енергетики

До цієї групи належать організації системи ООН (ЮНІДО й МАГАТЕ), системи ОЕСР (МЕА й АЯЕ), а також самостійний науково-дослідний центр — ЦЕРН.

6.1.1. Організація з промислового розвитку — ЮНІДО (United Nations Industrial Development Organization — UNIDO)

Була заснована рішенням Генеральної Асамблеї ООН в 1967 р.; з 1985 р. має статус спеціального закладу ООН. Підпорядкована ЕКОСОР, свою діяльність узгоджує з ПРООН. Утворення ЮНІДО пов'язано з необхідністю сприяння країнам, що розвиваються, подолати труднощі на шляху їх індустріалізації. Отже, дійсно є зв'язок між метою ЮНІДО й ПРООН; але цілі ЮНІДО вужчі й конкретніші: вони охоплюють сферу промисловості й спрямовані на індустріалізацію країн.

Головна **мета** ЮНІДО — координація зусиль ООН у сприянні промислового розвитку й співробітництва в цій галузі на глобальному, регіональному й національному рівнях. Організація об'єднує 173 членів, серед яких — Україна.

Основними **цілями** ЮНІДО є:

- індустріалізація країн, що розвиваються, подолання їх труднощів з ресурсами й інфраструктурою;
- сприяння в проведенні реформ країнам з перехідною економікою, зокрема в приватизації промислових підприємств;
- надання технічної допомоги країнам, що розвиваються.

У 90-х роках увага ЮНІДО поширилась і на країни з перехідною економікою, що виявилось у формуванні цілей, але основним об'єктом діяльності організації все ж таки залишаються країни, що розвиваються, особливо африканські. Серед пріоритетів у діяльності ЮНІДО слід назвати:

- пріоритетна індустріалізація країн Африки;
- допомога малим і середнім підприємствам;

- надання технічної допомоги країнам, що розвиваються;
- промисловий розвиток сільських районів;
- поширення промислової інформації, сприяння інвестиціям і технічному прогресу;
- підвищення конкурентоспроможності промислових товарів країн, що розвиваються;
- сприяння в ефективному використанні національних природних ресурсів;
- довілля й енергетика.

Особливої уваги ЮНІДО надає поширенню в країнах, що розвиваються, сучасних методів виробництва, програмування й управління, поширенню інформації. Значні кошти виділяються для підготовки національних кадрів у галузі промисловості: ЮНІДО надає консультативну допомогу шляхом проведення конференцій, нарад; організовує зустрічі представників промислового бізнесу, профспілок і споживачів. Крім того, консультації здійснюються групами фахівців за окремими галузями і конкретними проблемами. В рамках ЮНІДО створено Банк промислової і технічної інформації, який систематизує технічну документацію, особливо з новітніх технологій.

Технічна допомога також полягає в наданні країнам, що розвиваються, матеріальних і фінансових ресурсів, поставок промислового устаткування, інженерно-консультативних послуг. У межах технічного співробітництва виокремлюються такі блоки: переробна промисловість агропромислового комплексу (харчова, шкіряна, текстильна, деревообробна); хімічна промисловість (біотехнологія, фармацевтична, органічний синтез); машинобудування (електроніка, металообробка, сільськогосподарське машинобудування).

У своїй діяльності ЮНІДО активно співробітнічає з ПРООН. У країнах, що розвиваються, представники — резиденти ПРООН — виконують водночас функції представників ЮНІДО. Їх заступниками є директори ЮНІДО з програм поза країнами. Ці директори також є старшими радниками урядів країн, що розвиваються, з питань промислового розвитку.

Діяльність ЮНІДО супроводжується значними **фінансовими витратами** на цілі розвитку. Кошти для фінансування складаються з декількох джерел. Головними є кошти ПРООН. Іншими джерелами є: обов'язкові внески членів ЮНІДО; добровільні внески членів

ЮНІДО. Витрати, що здійснюються за рахунок обов'язкових внесків, називаються регулярними бюджетами. Витрати із добровільних внесків мають назву оперативного бюджету. Регулярний бюджет призначено на адміністративну й науково-дослідну діяльність ЮНІДО. Кошти оперативного бюджету йдуть на фінансування технічної допомоги. За рахунок оперативного бюджету формується Фонд промислового розвитку; він призначений для оперативного, швидкого покриття фінансових потреб країн, що розвиваються, з метою індустріалізації.

Штаб-квартира ЮНІДО міститься у Відні (Австрія). Організація надає інформацію з питань промисловості, бізнесу й технологій через мережу INTIBNET, що сполучається із Банком промисловості і технічної інформації ЮНІДО (ІНТІБ).

6.1.2. Міжнародна агенція з атомної енергії МАГАТЕ (International Atomic Energy Agency – IAEA)

Заснована в 1956 р., є автономною організацією в системі ООН. Автономний статус надає МАГАТЕ певної самостійності у вирішенні завдань, що постають перед нею.

Головна мета МАГАТЕ складається з двох аспектів:

- сприяння широкому використанню атомної енергії в мирних цілях;
- протидія використанню атомної енергії у військових цілях.

Утворення організації й визначення її головної мети прийшлося на час, коли атомна зброя та її застосування стали вже реальністю. Світ побачив, якою жакливою, руйнівною силою може стати атом. Водночас виявилася практична можливість використати його в мирних цілях; у 1954 р. було збудовано першу в світі атомну електростанцію (в м. Обнінськ). МАГАТЕ взяла на себе функції контролю за розповсюдженням атомної сировини й матеріалів за їх цільовим призначенням.

Головна мета МАГАТЕ визначає її основні **цілі та функції**:

- гарантії недопущення того, щоб допомога МАГАТЕ (у вигляді атомної сировини, матеріалів та інформації) використовувалась у військових цілях;
- сприяння розвитку атомної енергетики в мирних цілях, відповідна матеріальна й технічна допомога країнам, які мають у цьому потребу;

- здійснення системи контролю за нерозповсюдженням ядерної зброї;
- сприяння науково-дослідним роботам у галузі ядерної енергетики й практичному її застосуванню в мирних цілях;
- надання інформації з усіх аспектів ядерної науки й техніки;
- здійснення консультацій з проблем ядерної технології в практичних ситуаціях;
- підготовка фахівців по використанню атомної енергії в мирних цілях.

Членами МАГАТЕ є 150 держави, в тому числі й Україна. Керівництво Агенції міститься у Відні.

Одна з головних функцій МАГАТЕ полягає в застосуванні системи гарантій для забезпечення того, щоб ядерні матеріали, призначені для мирних цілей, не використалися для озброєння. Система гарантій складається з трьох блоків:

- звітність про використання атомних матеріалів;
- технічні засоби контролю за контейнерним зберіганням матеріалів;
- інспекції.

Прийняття гарантій є добровільною справою. Але якщо держава підписала угоду про гарантії, то вона повинна надавати Агенції всю інформацію про використання атомної енергії й науково-практичні роботи в цій галузі, а також допускати інспекторів МАГАТЕ для перевірки. Гарантії розповсюджуються як на ядерні, так і на неядерні держави, які використовують атомні матеріали в мирних цілях (наприклад, мають атомні електростанції, що працюють на довізній сировині).

Інспектуванню підлягають усі держави—члени МАГАТЕ, за винятком великих держав. Але в добровільному порядку США, Росія, Китай, Франція й Велика Британія також поставили деякі свої ядерні установи під гарантії Агенції. Угоду про гарантії повинні укласти з МАГАТЕ держави, які не мають зброї, але є учасниками Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), Договору про заборону ядерних випробувань у Латинській Америці (Договір Тлателолко) або Договору про утворення без'ядерної зони в південній частині Тихого океану (Договір Раротонга).

Останніми роками представники МАГАТЕ ретельно перевіряли наявність ядерної зброї в Іраку (напередодні озброєного втручання в

цю країну низки держав), але не знайшли її. У 2006 р. виник конфлікт навколо атомних програм Ірану, й МАГАТЕ зайняла рішучу позицію недопущення процесу збагачення атомної сировини в цій країні, бо це об'єктивно створює умови для виготовлення ядерної зброї.

Технічна допомога — інший важливий напрям діяльності МАГАТЕ. Вона призначена для становлення й розвитку національних систем ядерної енергетики для мирних цілей. Технічна допомога включає:

- надання послуг експертів;
- підготовку національних кадрів в галузі атомної енергетики;
- поставку обладнання для АЕС та наукових лабораторій.

Технічне співробітництво фінансується Фондом технічної допомоги й співробітництва, а також коштами ПРООН.

Серед функцій МАГАТЕ є також: розроблення планів ядерної безпеки; знешкодження діяльності атомних установок; радіаційний захист; використання атомних матеріалів (ізотопів тощо) в медицині, фармацевтиці, сільському господарстві; теоретичні дослідження в галузі ядерної фізики, радіобіології та ін. МАГАТЕ є спонсором Міжнародного центру теоретичної фізики в Трієсті (Італія), має Лабораторію морського середовища в Монако. Агенція поширює інформацію про можливості використання атомної енергії в мирних цілях. Зокрема разом з АЯЕ, вона публікує «Червону книгу» з інформацією про ресурси, виробництво урану й попит на нього. МАГАТЕ пропонує також цілу серію програм та послуг по заходах безпеки на АЕС [51, с. 143–144]. Ці програми набувають особливого значення після Чорнобильської катастрофи.

6.1.3. Агенція з ядерної енергії — АЯЕ (Nuclear Energy Agency — NEA)

Входить до системи ОЕСР, заснована в 1958 р. Спочатку мала назву Європейської агенції з ядерної енергії; в 1972 р. з регіональної організації перетворилась на глобальну. Існування ще однієї агенції, поряд з МАГАТЕ, має рацію, оскільки частка країн ОЕСР у виробництві енергії на атомних електростанціях сягає 80%. До того ж, на відміну від МАГАТЕ, Агенція з ядерної енергії контролює увагу саме на раціональному використанні атомної енергії в мирних цілях; до її функцій не входить контроль за військовим використанням ядерної сировини й матеріалів.

Головна мета АЯЕ — сприяння співробітництву країн ОЕСР у використанні ядерної енергії. Висхідною ідеєю при цьому є погляд на атомні електростанції як на ефективне й економічно безпечне джерело енергії. **Цілями** Агенції є:

- координація й регулювання політики використання атомної енергії в країнах-членах;
- аналіз положення атомної енергетики в світовій енергетичній системі;
- сприяння обміну науково-технічною інформацією в галузі атомної енергетики;
- організація міжнародних досліджень і наукових програм.

Членами АЯЕ є всі члени ОЕСР (за винятком Нової Зеландії).

Основні напрями діяльності АЯЕ: дослідження тенденцій в розвитку атомної енергії; безпека функціонування обладнання АЕС; захист від радіації; утилізація ядерних залишків; правові аспекти експлуатації ядерних установ; розроблення інформаційних програм в галузі атомної енергетики для держав-нечленів.

Агенція співробітничас з МАГАТЕ і Європейською комісією ЄС.

Постійні комітети АЯЕ є допоміжними органами. Вони розробляють програми для Виконавчого комітету, спеціалізуючись по таких напрямках: розвиток ядерної енергії й паливний цикл; регулювання діяльності в галузі ядерної енергії; безпека ядерного обладнання; захист від радіації й охорона здоров'я.

Агенція проводить широку просвітницько-інформаційну роботу. Вона організовує семінари, симпозіуми, конференції з проблем мирного використання атомної енергії. В її рамках діє Банк даних з питань атомної енергетики. АЯЕ організовує регулярні науково-технічні публікації.

6.1.4. Міжнародна енергетична агенція — МЕА (International Energy Agency — IEA)

МЕА є автономним органом ОЕСР. Заснована в 1974 р. як засіб подолання енергетичної кризи, що вибухла на початку 70-х років. На відміну від АЯЕ, Міжнародна енергетична агенція поширює увагу на всі види енергетики, а не тільки на атомну.

Головною **метою** МЕА є регулювання енергетичного ринку країн-членів, забезпечення його стабільності й запобігання енергетичних криз. Основні **цілі** Агенції:

- поліпшення структури балансу попиту й пропозицій на світовому ринку енергоносіїв;
- економічна безпека експлуатації енергетичних установ;
- забезпечення оперативної інформації про ринок нафти та інших енергоносіїв;
- співробітництво з країнами-нечленами й міжнародними організаціями для вирішення енергетичних проблем глобального характеру.

Значна увага приділяється використанню різноманітних енергоносіїв, пошуку і втіленню в практику альтернативних, екологічно безпечних джерел енергії. МЕА проводить дослідження по ефективному використанню палива з метою скорочення частки нафти в світовому енергобалансі, оскільки її запаси обмежені.

6.1.5. Європейська організація ядерних досліджень — ЦЕРН (European Organization for Nuclear Research — CERN)

Утворена в 1954 р. Це — науково-дослідна організація, яка тісно пов'язана з розвитком атомної енергетики. Абревіатура CERN походить з первісної назви організації французькою мовою: Conseil Européen pour la Recherche Nucleaire. До складу організації входять 20 країн Західної і Центральної Європи. З СНД тут поки що нікого немає; Росія має статус спостерігача.

Головною метою ЦЕРН є співробітництво європейських країн у галузі ядерних досліджень. Наголос робиться на фундаментальні дослідження. Ця мета визначає подальші цілі Організації:

- відмова від будь-якої діяльності в цілях ядерних озброєнь;
- створення й експлуатація міжнародних лабораторій для дослідження часток високих енергій;
- публікації й забезпечення доступу до результатів експериментальних і торговельних праць.

В основному ЦЕРН займається проблемами ядерної фізики. Він має великий протонний прискорювач на території Франції й Швейцарії для здійснення необхідних дослідів. ЦЕРН організує семінари, курси лекцій, готує фахівців у галузі ядерної фізики. В його розпорядженні є Школа з вивчення прискорювачів, обчислювальна школа, є Європейська школа фізики.

6.2. Організації з регулювання в галузі сільського господарства й продовольства

До цієї групи належать Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО), Світова продовольча програма (СПП), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР), Світова продовольча рада (СПР). Всі вони входять до системи ООН. Їх штаб-квартири розташовані в одному місті — Римі, що сприяє координації спільних дій цих організацій. Вони мають спільну мету: ліквідувати голод у світі й підвищити рівень харчування через підйом сільськогосподарського виробництва. В той же час кожна з організацій має свої специфічні функції, вони немовби доповнюють одна одну в досягненні спільної мети. Розглянемо цю специфіку на прикладі перших трьох організацій.

6.2.1. Продовольча й сільськогосподарська організація ФАО (Food and Agricultural Organization — FAO)

Це один з найстаріших спеціалізованих закладів ООН, вона була заснована ще в 1945 р. До її складу входить 191 держава і Європейський Союз. Україна є членом ФАО.

Головна мета ФАО — ліквідація голоду й поліпшення харчування. Досягнення мети вбачається через підвищення продуктивності сільського господарства, рибальства й лісництва та через справедливий розподіл продовольства. Прямування до цієї мети буде логічно супроводжуватися розвитком сільських місцевостей та поліпшенням життя сільського населення.

Функції ФАО:

- розробка й здійснення програм допомоги сільському господарству;
- надання консультацій урядам з питань політики й планування в галузі сільського господарства;
- аналіз і розповсюдження інформації про сільське господарство й продовольчу ситуацію в світі;
- обговорення на міжурядовому рівні проблем продовольства й сільського господарства.

Особлива увага надається раціональному використанню ресурсів — земельних, водних, біологічних. Йдеться про заходи проти ерозії, засолення й заболочення ґрунтів; ефективне використання

зрошувальних систем; збереження генетичного фонду біоресурсів, в першу чергу лісів і риби. Розробляються і реалізуються програми інвестицій у сільське господарство.

Допомога ФАО спрямована переважно на країни, що розвиваються; саме їм надається основана маса технологічної документації, консультації з прогресивних методів виробництва в агропромисловому комплексі.

Діяльність ФАО здійснюється в двох напрямках:

- регулярні програми, що фінансують ФАО, спрямовані на організацію консультацій та послуг членам організації;
- програми на місцях, що фінансуються національними трастовими фондами, ПРООН і ФАО, забезпечують надання допомоги урядам і сільському населенню.

Джерелами формування коштів для реалізації програм є: внески держав-членів; трастові фонди членів; ПРООН; внески Всесвітнього банку.

ФАО здійснює значну **інформаційну** програму в галузі продовольства й сільського господарства. В Римі розташований Світовий центр сільськогосподарської інформації, який контролює спектр даних з цієї галузі. Інформаційна система ФАО поділяється на два напрями:

- глобальна система інформації про продовольство й сільське господарство (відомості про негативні явища в галузі з метою їм запобігання або їхнє знешкодження);
- система географічної інформації (дані про земельні, біологічні й водні ресурси).

ФАО організовує регулярні конференції з проблем продовольства й сільського господарства. Серед них: Світова продовольча конференція (1974); Міжнародна конференція з харчування (1994); Світова зустріч на вищому рівні з продовольчого забезпечення (1996).

6.2.2. Світова продовольча програма — СПП (World Food Programs — WFP)

Ця програма є організаційним елементом системи ООН. Вона була заснована в 1962 р. як центральна міжнародна організація по розподілу продовольчої допомоги. В своїй діяльності СПП співробітничує з ФАО та ПРООН.

Головна мета Програми — надання продовольчої допомоги країнам, які мають низький економічний рівень розвитку або потерпали від стихійного лиха. Цій меті підпорядкована координація надзвичайної допомоги продовольством, яка здійснюється органами й організаціями ООН.

Допомога СПП реалізується через уряди країн, до яких вона спрямована. Надходження продовольства й грошових коштів до СПП здійснюється через країн-донорів.

Фінансування СПП здійснюється в основному за рахунок країн-донорів, які надають або грошові кошти, або продовольчі товари. Третина грошових коштів покриває внутрішні витрати СПП (адміністративні, транспортні й інші витрати), решта йде на допомогу країнам. Для того щоб допомога була стабільною й не залежала від несподіванок, при СПП засновано **Міжнародний надзвичайний продовольчий резерв**, який контролює необхідні запаси продовольства; ці запаси зберігаються в країнах-донорах і в разі потреби негайно надходять у розпорядження СПП.

СПП впливає на формування цін світового ринку. Якщо ціни на зерно дуже високі, а зерна не вистачає, СПП із резервних запасів викидає його на ринок за низькими цінами. На одержані кошти закуповується продовольство.

Для здійснення контролю за продовольчою ситуацією у світі при СПП діє Міжнародна інформаційна система з продовольчої допомоги (INTERFAIS).

6.2.3. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку — МФСР (International Fund for Agricultural Development — IFAD)

МФСР є спеціалізованим органом системи ООН, заснований в 1977 р.

Головна мета МФСР — сприяння розвитку сільського господарства в країнах, що розвиваються, для подолання голоду й злиденності.

Функції МФСР:

- надання позик і кредитів на пільгових умовах для здійснення проектів і програм щодо удосконалення виробництва продовольства в країнах-членах;
- фінансування розвитку сільських районів і населених пунктів;

- надання фінансової допомоги дрібним фермерам і безземельним селянам у країнах, що розвиваються.

Членами МФРС є 158 держав, що поділяються на три категорії: категорія А — 22 розвинуті країни ОЕСР; категорія В — 12 країн — експортерів нафти (члени ОПЕК); категорія С — 124 країни, що розвиваються. Країни категорій А і В є донорами, країни категорії С — одержувачами допомоги. Україна не є членом Фонду; з країн СНД до нього входять (в категорію С) Азербайджан, Вірменія, Грузія, Киргизстан, Таджикистан. Внески країн-донорів є основним джерелом фінансування Фонду.

Фонд фінансує проекти й програми, які розробляються для країн, що розвиваються, й спрямовані на прискорення розвитку сільського господарства, вирішення продовольчої проблеми. **Проекти** охоплюють такі основні напрями: сільськогосподарський розвиток; розвиток сільських районів і населених пунктів; кредитування; меліорація; тваринництво; переробка сільськогосподарської продукції; підготовка кадрів; рибальство; зберігання й збут продукції.

Фонд надає позики на пільгових і звичайних умовах. Пільгові позики безвідсоткові, з 50-річним строком погашення, причому початок погашення — через 10 років.

Таким чином, ми вже можемо виявити різницю в аспектах діяльності між ФАО, СПП і МФРС. Якщо ФАО займається комплексними проблемами продовольства й сільського господарства, то СПП надає основну увагу розподілу продовольства, а МФРС — розвитку сільського господарства.

6.3. Організації з регулювання в галузі транспорту й зв'язку

До цієї групи належать Міжнародна морська організація (ІМО), міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Світовий поштовий союз (СПС), Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ), а також регіональні галузеві організації — Європейська конференція міністрів транспорту (ЄКМТ), Європейська конференція цивільної авіації (ЄКАК), Європейська організація з безпеки повітряної навігації (ЄВРОКОНТРОЛ). Утворення цих організацій зумовлено необхідністю тісного співробітництва, координації дій, щоб забезпечити чітке й бездоганне функціонування систем транспорту й зв'язку, які вже давно набули глобального характеру.

6.3.1. Міжнародна морська організація – ІМО (International Maritime Organization – ІМО)

Заснована в 1958 р. Є спеціалізованим органом ООН. До її складу входять 169 держав, у тому числі Україна.

Головна мета ІМО – сприяння міжнародному співробітництву в галузі морських перевезень і морської торгівлі, а також установа режиму безпеки на морі. В розвиток головної мети Організація накреслила такі **цілі**: співробітництво й обмін інформацією між урядами з технічних питань щодо міжнародного торговельного судноплавства; сприяння розробці й прийняттю стандартів і норм щодо безпеки на морі й морської навігації; запобігання забрудненню морів і океанів; скасування дискримінаційних дій та обмежень у міжнародному судноплаванні.

Функції ІМО:

- розробка й прийняття конвенції з питань навігаційної безпеки й запобігання забруднення Світового океану;
- розробка й прийняття рекомендацій з різноманітних питань міжнародного судноплавства (вантажні перевезення; технологія; навколишнє середовище; пошуки й рятування на морі; радіозв'язок; підготовка кадрів);
- розробка програм технічного співробітництва між країнами-членами;
- обговорення актуальних проблем міжнародного судноплавства й поширення інформації про новітні досягнення в техніці й управлінні навігацією.

У 1978 р. ІМО заснувала Всесвітній день моря, щоб привернути увагу до проблеми безпеки на морі й збереження морських біоресурсів.

Інші заходи в рамках ІМО стосувалися безпеки контейнерів, наливних вантажів, танкерів, призначених для перевезення зрідженого газу, а також інших типів суден. Спеціальна увага була приділена стандартам навчання членів екіпажу, включаючи прийняття спеціальної Міжнародної конвенції про підготовку й отримання моряками дипломів і несенні вахти.

Штаб-квартира ІМО міститься в Лондоні.

6.3.2. Міжнародна організація цивільної авіації – ІКАО (International Civil Aviation Organization – ІКАО)

Утворена в 1947 р., є спеціалізованим закладом системи ООН. До неї входять 190 держав-членів, а також і Україна. Штаб-квартира міститься в Монреалі (Канада).

Головна мета ІКАО — створення умов безпеки на міжнародних авіалініях, координація дій держав-членів для бездоганного функціонування глобальної системи авіатранспорту.

Цілі ІКАО: сприяння будівництву цивільних літаків та їхня експлуатація; забезпечення потреб населення в безпечних, регулярних та ефективних перевезеннях авіатранспортом; підвищення ефективності користування авіатранспортом за рахунок спрощення процедурних формальностей (митні, імміграційні, санітарні вимоги при перетині кордонів); сприяння безпеці польотів.

Функції ІКАО:

- розробка міжнародних стандартів, рекомендацій і практичних заходів щодо безпеки, регулярності й ефективності повітряних перевезень;
- розробка правил польотів, складання аеронавігаційних карт;
- керівництво системами авіаційного електрозв'язку (радіочастоти);
- сприяння країнам, що розвиваються, у створенні й експлуатації власної авіатранспортної системи;
- забезпечення системи контролю за польотами, утворення мережі метеорологічних станцій і радіомаяків, пошукових й рятувальних організацій та засобів.

ІКАО має **регіональні бюро** в містах Бангкок, Дакар, Ліма, Мехіко, Найробі й Париж. Вони сприяють розвитку цивільної авіації в регіонах, консультують уряди країн-членів з технічних, правових і комерційних питань авіатранспорту, співробітничують із національними організаціями цивільної авіації

6.3.3. Європейська конференція міністрів транспорту — ЄКМТ (European Conference of Ministers of Transport — ЕСМТ)

Утворена в 1953 р. Конференція має тісні функціональні зв'язки з ОЕСР; вона базується в штаб-квартирі ОЕСР у Парижі, її Секретаріат входить до складу Секретаріату ОЕСР. Таке підпорядкування визначилося ще тоді, коли ОЕСР була європейською регіональною організацією. Утворення спеціальної організації з регулювання транспорту саме в Європі пояснюється надзвичайною густотою транспортної мережі в регіоні й великою інтенсивністю руху всіх видів транспорту.

Головна мета ЄКМТ — ефективне використання й розвиток загальноєвропейської транспортної мережі міжнародного значення.

Членами ЄКМТ є 31 європейська держава; Україна поки ще не увійшла до цієї організації.

Основні **напрямки діяльності** ЄКМТ формуються навколо таких проблем:

- транспортна політика й інвестиції в транспортний сектор;
- розвиток інфраструктури;
- проблеми залізничного, автомобільного й річкового транспорту;
- міські перевезення;
- шляхова безпека й дорожні правила;
- транспорт і охорона довкілля;
- застосування нових технологій на транспорті.

З 90-х років ЄКМТ виявляє активну зацікавленість у залученні країн Центральної та Східної Європи до загальноєвропейської транспортної мережі, до європейського «транспортного ринку». В 1994 р. на острові Крит відбулася Загальноєвропейська транспортна конференція, яка прийняла декларацію про сприяння такій інтеграції. Йшлося про інвестиції в транспортну систему країн Центральної та Східної Європи, створення механізму фінансування розвитку їх транспортних мереж, розробку загальноєвропейської транспортної політики. На цій конференції було прийнято важливу резолюцію про утворення транс'європейських транспортних коридорів, які набули назви «критських коридорів». Таких коридорів дев'ять; чотири з них проходять через Україну.

Однією з проблем загальноєвропейської транспортної інтеграції є пристосування транспортних нормативів і правил, що діють у Східній Європі, до західноєвропейських. Ця проблема перебуває в центрі уваги Ради міністрів.

6.3.4. Європейська конференція цивільної авіації — ЄКАК (European Civil Aviation Conference — ECAC)

Утворена в 1954 р. для координації функціонування повітряного транспорту в Європі. Підтримує тісні зв'язки з ІКАО і ЄВРО-КОНТРОЛ. Налічує в своєму складі 33 країни-члени, поки що без України.

Головна мета ЄКАК — координація, ефективне використання й безпека авіації в Європі. Існування організації зумовлено виключно щільністю мережі авіатранспорту в регіоні. Повітряний транспорт у Європі досягає граничної насиченості, що утворює проблеми як на повітряних трасах, так і в аеропортах, особливо в години пік. Тому контроль і координація при авіаперевезеннях стають дедалі актуальнішими.

Функції ЄКАК здебільшого консультативні. Організація вивчає ситуацію з повітряним транспортом, визначає проблеми й надає рекомендації країнам-членам по їх розв'язанню.

У розвиток головної мети ЄКАК розробляє заходи щодо створення єдиної загальноєвропейської системи авіанавігації. Це означає, зокрема, прийняття єдиних стандартів, уніфікацію правил експлуатування авіаліній, єдині технічні норми, а також утворення єдиного органа управління повітряним рухом в Європі. В 1990 р. була прийнята **Програма гармонізації й інтеграції аеронавігаційного контролю** — ЕПГІАП; її реалізація передбачається вже на початку ХХІ ст. Керувати Програмою буде ЄВРОКОНТРОЛ.

6.3.5. Європейська організація з безпеки повітряної навігації — ЄВРОКОНТРОЛ (European Organization for the Safety of Air Navigation — EUROCONTROL)

Утворена в 1963 р. До її складу входить 20 європейських держав; Україна поки що не є членом цієї організації. Штаб-квартира міститься в Брюсселі (Бельгія). Підтримує координаційні зв'язки з ЄКАК.

Головна мета ЄВРОКОНТРОЛ — сприяння співробітництву країн-членів в досягненні безпеки в повітряному просторі. На відміну від ЄКАК, ЄВРОКОНТРОЛ не тільки координує діяльність національних цивільних авіакомпаній, а й узгоджує її з функціонуванням військової авіації. В поняття головної мети організації входить поєднання свободи повітряного пересування з потребами оборони.

Цілі ЄВРОКОНТРОЛ:

- реалізація заходів щодо поліпшення координації систем аеронавігаційного контролю по всій Європі;
- реалізація Європейської програми гармонізації й інтеграції аеронавігаційного контролю (ЕПГІАП);
- утворення єдиного Центру управління повітряним рухом;

- здійснення досліджень і розробок щодо удосконалення аеронавігаційного контролю в Європі.

Програма ЕПГІАП передбачає сприяння державам-членам в освоєнні нового обладнання й прикладів, підготовці тендерних оцінок, підготовці проектів розвитку національного повітряного флоту.

ЕВРОКОНТРОЛ розробив комп'ютерні системи, що забезпечують бездоганні аеронавігаційні дані, дають змогу розмежовувати за часом польоти цивільних і військових літаків.

Діяльність ЕВРОКОНТРОЛ фінансується за рахунок внесків держав-членів і сплати аеронавігаційних послуг. Організація підписала угоду з країнами-членами про сплату спеціальних податків за такі послуги. Двосторонню угоду про аеронавігаційні податки підписала з ЕВРОКОНТРОЛ і Україна, яка користується європейським повітряним простором. За затримку сплати податків влітку 2000 р. український літак із спортсменами на борту було затримано в Лондонському аеропорту на вимогу ЕВРОКОНТРОЛ (згодом літак було звільнено).

6.3.6. Світовий поштовий союз – СПС (Universal Postal Union – UPU)

Це одна з найстаріших міжнародних організацій; заснований у 1874 р. Глобалізація міжнародних відносин супроводжується стрімким розвитком світової інформаційної системи, в тому числі й поштової мережі. Без єдиних стандартів, норм, правил її функціонування було б неможливе. Завдання координації світових поштових відправлень і взяв на себе СПС.

Головна мета – забезпечення високої ефективності функціонування світової поштової мережі через поглиблення міжнародного співробітництва в галузі зв'язку. Досягнення мети здійснюється шляхом підвищення якості роботи поштових служб, надання технічної допомоги державам-членам в галузі поштового обслуговування.

Завдання:

- встановлення однакових міжнародних поштових зв'язків і полегшення обміну міжнародної пошти за допомогою Всесвітньої поштової конвенції й додаткових угод;
- сприяння поштовому співробітництву держав-членів союзу;
- встановлення тарифів для міжнародного поштового зв'язку (включаючи транзитні витрати);

- врегулювання спірних питань між членами союзу.

У своїй діяльності СПС спирається на систему угод: статут, загальний регламент, Світову поштову Конвенцію, угоди СПС про різні види послуг. Ці угоди обов'язкові для виконання державами-членами. Члени СПС формують єдину поштову територію під назвою «Світовий поштовий союз». Ця територія характеризується трьома принципами: просторова єдність; свобода транзиту; уніфікований тариф. СПС розробляє правила міжнародних відправлень на основі Світової поштової конвенції й багатосторонніх угод.

Членами СПС є 191 держав, серед них і Україна. Штаб-квартира міститься в Берні (Швейцарія).

Крім власне поштових відправлень, СПС надає фінансові послуги (поштові перекази, оплата грошових чеків, послуги ощадкас). Союз певною мірою контролює випуск поштових марок; він прийняв своєрідний «Філателістичний кодекс честі» щодо зображень на марках (вони не повинні бути образливими для інших країн, мають ґрунтуватися на загальнолюдських моральних принципах тощо).

СПС є спеціалізованим органом ООН. Офіційна мова — французька.

6.3.7. Міжнародний союз електров'язку — МСЕ (International Telecommunication Union — ITU)

МСЕ було засновано в 1865 р. (під назвою Міжнародний телеграфний союз), коли розвиток телеграфного сполучення поставив нагальне завдання щодо уніфікації технічних засобів і методів функціонування телеграфу в глобальному вимірі. Згодом до телеграфу додалося радіо, а потім і інші засоби електров'язку. Свою теперішню назву МСЕ отримав у 1934 р.

До МСЕ входять 191 держава, серед них і Україна. Штаб-квартира організації міститься в Женеві.

Головна мета МСЕ — забезпечення ефективного функціонування світової мережі телекомунікації. Цілями союзу є: розширення міжнародного співробітництва для раціонального використання електров'язку; надання технічної допомоги країнам, що розвиваються; співробітництво з іншими організаціями в сфері інформатики й зв'язку.

МСЕ публікує інформацію про систему електров'язку, в тому числі через CD-ROM.

В основному МСЕ займається розподілом радіочастот, організацією міжнародного телефонного й радіозв'язку, стандартизацією телекомунікаційного обладнання. Метою Союзу є забезпечення й розширення міжнародного співробітництва в регіональному використанні всіх видів зв'язку, удосконалення технічних засобів, їхня ефективна експлуатація.

Семінар № 6. Міжнародні організації з регулювання відносин у виробничій сфері

Мета й завдання зайняття: розглянути міждержавні організації з регулювання в різноманітних сферах. Визначити цілі, функції та значення цих організацій у міжнародних відносинах.

План

1. Організації з регулювання в галузі промисловості й енергетики.
2. Організації з регулювання в галузі сільського господарства й продовольства.
3. Організації з регулювання в галузі транспорту й зв'язку.

Ключові поняття

Сутність організацій галузевого напрямку; Організація з промислового розвитку (ЮНІДО); Міжнародна агенція з атомної енергії (МАГАТЕ); Агенція з ядерної енергії (АЯЕ); Міжнародна енергетична агенція (МЕА); Європейська організація ядерних досліджень (ЦЕРН); Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО); Світова продовольча програма (СПП); Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР); Міжнародна морська організація (ІМО); Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО); Європейська конференція міністрів транспорту (ЄКМТ); Європейська конференція цивільної авіації (ЄКАК); Європейська організація з безпеки повітряної навігації (Євроконтрол); Світовий поштовий союз (СПС); Міжнародний союз електрзв'язку (МСЕ).

Проблемно-пошукові запитання

1. Які групи організацій відносяться до галузевого регулювання?
2. Які цілі ставить перед собою ЮНІДО?
3. У чому полягають пріоритети в діяльності ЮНІДО?
4. Які організації регулюють розвиток енергетичної сфери?
5. У чому полягає головна мета МАГАТЕ?
6. У чому полягає різниця між МЕА і АЯЕ?
7. Які організації сприяють вирішенню глобальної продовольчої проблеми?
8. Які важливі функції виконує ФАО?
9. До якої групи країн спрямована Світова продовольча програма?
10. На які категорії розподіляються члени Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку?
11. Які чинники зумовили утворення міжнародних організацій у сфері транспорту й зв'язку?
12. Що таке «критські коридори»?

Теми доповідей і рефератів

1. Організація з промислового розвитку: мета, принципи, функції.
2. Діяльність Міжнародної агенції з атомної енергії на сучасному етапі.
3. Діяльність міжнародної організації ПРООН.
4. Продовольча й сільськогосподарська організація: історія та цілі функціонування.
5. Сучасні проекти організації ООН у сфері транспорту і зв'язку.
6. Питання безпеки мореплавства та запобігання забрудненню моря в діяльності Міжнародної морської організації.
7. Спеціальні програми Продовольчої й сільськогосподарської організації.

Література: 7; 12; 26; 36; 49; 51.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Міжнародна організація праці.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури.

Світова туристська організація.

У цьому змістовому модулі розглянуто організації з регулювання в соціальній сфері. Розглянуто основні цілі, функції та сфери їхньої діяльності.

Тема 7. Організації з регулювання в соціальній сфері

До цієї групи належить досить велика кількість організацій, які мають чітко виражену соціальну спрямованість своєї діяльності. Це – Міжнародна організація праці (МОП), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), Центр ООН з населених пунктів (ХАБІТАТ), Фонд ООН для допомоги дітям (ЮНІСЕФ), Фонд розвитку для жінок (ЮНІФЕМ), Світова туристська організація (СТО) та інші.

Більшість організацій цієї групи належать до системи ООН. Розглянемо найвідоміші й найвпливовіші з них.

7.1. Міжнародна організація праці – МОП (*International Labor Organization – ILO*)

МОП була утворена в 1919 р. як автономна організація в складі Ліги Націй; з 1946 р. стала спеціалізованим закладом ООН. До неї входять 183 країни-члени, в тому числі Україна. Штаб-квартира міститься в Женеві. Особливістю МОП, яка відрізняє її від інших міжнародних організацій, є те, що представництво кожної країни-члена

складається з трьох соціальних верств: від урядовців, підприємців та трудівників.

Головна мета МОП — сприяння встановленню соціальної справедливості в сфері праці, захист інтересів трудящих на основі соціального партнерства, поліпшення умов праці.

Після Другої світової війни основні цілі й принципи МОП знайшли підтвердження й розширення у Філадельфійській декларації, в якій наголос робився на широку співпрацю з країнами, що розвиваються.

У 1946 р. МОП стала першим спеціалізованим закладом у системі ООН. У 1969 р. у зв'язку з 50-ю річницею МОП їй було присуджено Нобелівську премію миру.

МОП має чотири головні стратегічні цілі:

- розвиток і реалізація норм і принципів у сфері праці;
- створення ширших можливостей для жінок і чоловіків щодо забезпечення достойної зайнятості;
- розширення охоплення й підвищення ефективності соціального захисту для всіх;
- зміцнення тристоронньої структури й підтримка соціального діалогу.

Функції: нормативна діяльність; технічне співробітництво; підготовка досліджень і публікацій.

Нормативна діяльність полягає в розробленні міжнародних Конвенцій і рекомендацій щодо регулювання умов праці, зайнятості, прибутків, соціального забезпечення й основних прав людини й управління працею. Розроблення нормативів є головним напрямом діяльності МОП. Держава-член зобов'язана регулярно надсилати до Організації звіти про виконання її Конвенцій, а також інформацію про відповідність національного законодавства нормативам МОП. Серед конвенцій важливе місце посідають питання заробітної плати, тривалості робочого дня, соціального страхування, відпусток, що оплачуються, служби найму робочої сили, робітничої інспекції. Конвенції й рекомендації МОП складають **«Міжнародний трудовий кодекс»**, що є основою регулювання трудових відносин у країнах-членах.

Конвенції й рекомендації МОП — акти міжнародно-правового регулювання праці. Вони не є міжнародними договорами й не потре-

бують ратифікації. Конвенції й рекомендації являють собою звернення до держав з побажанням включити відповідні норми в національне законодавство.

Конвенції й рекомендації МОП охоплюють практично всі питання у сфері праці. До них належать деякі основні права людини, зокрема, свобода об'єднання, право на створення організації, трудові відносини, політика в галузі зайнятості, умови праці, соціальне забезпечення, техніка безпеки й охорони праці, зайнятість і права мігрантів.

Положення мігрантів є однією з центральних проблем, що перебуває в сфері уваги МОП. Ще на першій сесії Генеральної конференції МОП у 1919 р. було прийнято рекомендацію «Про взаємність у сфері відносин до трудящих-іноземців». Права мігрантів забезпечуються Конвенцією № 97 «Про трудящих-мігрантів». Згідно з цим документом, країни-члени МОП зобов'язуються діяти без дискримінації за ознакою національності, раси, релігії або статі і надавати не менш сприятливі, ніж для власних громадян, умови в заробітній платі, тривалості робочого часу, соціальній забезпеченості. Мігранти повинні бути забезпечені житлом, мають право брати участь у колективних договорах. Послуги, що робляться мігрантам державними службами працевлаштування, надаються безкоштовно.

У Конвенції № 43 (прийнята в 1975 р.) наголошується, що країни-члени МОП зобов'язані розробляти й здійснювати національну політику, спрямовану на сприяння й гарантію рівності можливостей щодо праці і зайнятості, соціального забезпечення для осіб, що перебувають на законних підставах, як мігрантам, так і членам їхніх родин.

Технічне співробітництво полягає в розробці й втіленні в життя проектів з різних аспектів трудових відносин у країнах-членах. Найактуальніші теми проектів: підготовка кадрів; зайнятість і розвиток; планування робочої сили; ринок праці; умови праці й виробниче середовище; соціальне забезпечення; трудові відносини; робітнича освіта; права трудящих-мігрантів; МОП і міжнародний профспілковий рух. Для реалізації технічних проектів МОП відряджає експертів та місії у відповідні країни.

Дослідницька діяльність МОП виявляється в підготовці оглядів ситуації в сфері праці в окремих країнах і регіонах, в аналізі галузевих і регіональних проблем праці; в оцінці тенденцій

соціально-економічного розвитку. МОП публікує огляди, видає бюлетені з питань трудових відносин.

Держави—члени МОП періодично проводять регіональні наради для вивчення питань з регулювання трудових відносин у тих чи інших регіонах.

7.2. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури — ЮНЕСКО (United National Educational, Scientific and Cultural Organization — UNESCO)

ЮНЕСКО заснована в 1946 р. До неї входять 192 держави-члени, серед них і Україна. В середині 80-х років США і Велика Британія вийшли з організації, звинувативши її в «надмірній політизації». Штаб-квартира міститься в Парижі.

Головна мета ЮНЕСКО — сприяння зміцненню миру й безпеки через розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти, науки й культури. **Цілі** організації: поглиблення порозуміння за допомогою засобів масової інформації; розвиток народної освіти й поширення культури; збереження, поглиблення й поширення знань.

Функції ЮНЕСКО: розробка й здійснення соціальних програм; організація світових Конференцій з проблем освіти, науки й культури; охорона пам'ятників історії й культури; публікації з питань освіти й культури.

Розроблення й здійснення **програм** — одна з головних форм діяльності ЮНЕСКО. Найважливіші програми:

- програма ліквідації неписьменності;
- програма технічної допомоги;
- програма «Наука, технологія й суспільство»;
- програма «Людина й біосфера» («Man and Biosphere» — МАВ);
- загальна програма інформації;
- міжнародна програма розвитку комунікацій;
- програма «Початкова освіта для всіх»;
- програма перекладів ЮНЕСКО (переклад найславніших творів світової літератури) тощо.

Великого значення надає ЮНЕСКО поширенню **інформації** з питань освіти, науки й культури. В 1978 р. було прийнято Декларацію про вклад засобів масової інформації в справу зміцнення миру,

розвиток прав людини. Велика група країн, що розвиваються, і соціалістичних країн звинуватила західні країни в «інформаційному імперіалізмі й колоніалізмі» й почала кампанію за утворення «нового міжнародного інформаційного порядку». Саме це й стало приводом для виходу США й Великої Британії з ЮНЕСКО; цей акт негативно позначився на діяльності організації, оскільки вона позбулася членів, що давали найбільші внески до її бюджету.

Основні сфери діяльності ЮНЕСКО: виховання; наука; культура; комунікації; соціальні науки й розвиток; мир і права людини.

Значна робота здійснюється по охороні пам'яток історії й культури; ЮНЕСКО взяло під охорону понад 300 пам'ятників світового значення, серед них і «Софія Київська». Кожні два роки ЮНЕСКО складає перелік пам'ятних дат, присвячених видатним особам та історичним подіям в сфері освіти, науки, культури й комунікацій.

У м. Гамбурзі функціонує Інститут ЮНЕСКО з питань виховання.

Щомісяця виходить журнал «Кур'єр ЮНЕСКО», що містить, зокрема, багато цікавих даних про культуру народів світу.

7.3. Світова туристська організація — СТО (World Tourism Organization — WTO)

СТО заснована в 1975 р.; вона стала спадкоємницею утворених ще в 1925 р. «Офіційних організацій з пропаганди туризму». Має особливий статус у системі ООН. Включення СТО до групи організацій соціальної сфери пояснюється тим, що туризм — форма відпочинку людей. До організації входить 153 дійсних членів, серед них Україна. Штаб-квартира міститься в іспанській столиці Мадриді.

Головна мета СТО — розвиток міжнародного туризму як засобу, що сприяє економічному розвитку, зміцненню миру й порозумінню між народами. Особливої уваги надається розвитку туризму в країнах, що розвиваються.

Функції СТО:

- надання консультацій країнам-членам у галузі туризму (складання планів і проектів; розробка техніко-економічних обґрунтувань; передача технологій);
- співробітництво між країнами в галузі охорони довкілля;
- сприяння підвищенню якості послуг у сфері туризму;

- підготовка кадрів для туристського бізнесу;
 - інформаційна діяльність (збирання, аналіз і поширення інформації про розвиток туризму в країнах і регіонах).
- СТО публікує довідник «WTO News and Information Bulletin».

Семінар № 7. Міжнародне регулювання соціальних відносин

Мета й завдання заняття: визначити роль організацій з регулювання в соціальній сфері у міжнародних відносинах. Визначити основні цілі, функції та напрями діяльності цих організацій.

План

1. Міжнародна організація праці (МОП).
2. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО).
3. Всесвітня туристська організація (ВТО).

Ключові поняття

Специфіка регулювання в соціальній сфері; Міжнародна організація праці (МОП); Міжнародний трудовий кодекс; конвенції й рекомендації МОП; Міжнародна конференція праці; Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО); програма ЮНЕСКО; Світова туристська організація (СТО).

Проблемно-пошукові запитання

1. Які критерії для віднесення міжнародної організації до групи регулюючих у сфері соціальних відносин?
2. У чому полягає головна мета МОП?
3. У чому полягає принцип тристороннього представництва держави—члена МОП?
4. Які стратегічні цілі має МОП?
5. У чому полягає суть конвенцій МОП?
6. Які положення передбачені в конвенціях і рекомендаціях МОП відносно мігрантів?

7. Які функції виконує Міжнародна конференція праці?
8. Які цілі ставить перед собою ЮНЕСКО?
9. Назвіть найважливіші програми ЮНЕСКО.
10. У чому полягає головна мета Світової туристичної організації?

Теми доповідей і рефератів

1. Світова організація інтелектуальної власності: основні цілі, функції та значення.
2. Програма ООН з навколишнього середовища: структура та відомі міжнародні проекти.
3. Загальносвітові кампанії Програми ООН щодо населених пунктів.
4. Дитячий фонд ООН: основні цілі та напрями діяльності.
5. Фонд розвитку ООН для жінок: основні цілі та напрями діяльності.

Література: 7; 12; 16; 26; 36; 49; 51.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 8

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Регулювання міжнародної торгівлі.

Регулювання світових товарних ринків.

У восьмому змістовому модулі подано характеристику таких організацій у регулюванні міжнародної торгівлі як СОТ, ЮНКТАД, МТЦ, ЮНСІТРАЛ. Розглядається значення Організації країн–експортерів нафти.

Тема 8. Міжнародні організації у сфері регулювання світової торгівлі

Світова торгівля — одна з найактивніших форм міжнародних економічних відносин. Поглиблення процесу міжнародного територіального поділу праці з другої половини ХХ ст. зумовило надзвичайне прискорення темпів зростання міжнародної торгівлі. Якщо за 40 років до Другої світової війни обсяг міжнародної торгівлі зріс у два рази, то за 50 післявоєнних років — більше ніж у 30 разів [27, с. 138.]. За іншими підрахунками, тільки за 1960–1997 роки обсяг світової торгівлі збільшився в 41 раз (у поточних цінах) і досяг майже 11 трлн доларів [43, с. 25]. При цьому середньорічні темпи зростання обсягів товарообігу протягом усього періоду перевищували темпи зростання світового виробництва.

Така сама тенденція зберігається й на початку нового століття. За винятком окремих років, темпи зростання міжнародної торгівлі вищі за темпи зростання світового валового продукту.

Такий швидкий розвиток світової торгівлі не абиякою мірою залежить від утворення в другій половині ХХ ст. світової системи регулювання торгівлі, основою якої стали міжнародні економічні організації. Ще до війни робилися спроби створити механізм, який упорядкував би національні норми й правила міжнародної торгівлі,

призвів би їх до єдиного стандарту з тим, щоб усунути тарифні й нетарифні перепони на шляху міжнародного руху товарів. Протекціонізм у міжнародній торговельній політиці був пануючою формою. Навіть наприкінці 40-х — на початку 50-х років тарифні ставки становили 40%. Спроби пом'якшити протекціоністські бар'єри робилися Лігою Націй й окремими угрупованнями країн, але всі вони закінчилися невдачею.

Тільки починаючи з другого етапу розвитку системи міжнародних організацій (з кінця 40-х років) вдалося розробити й реалізувати досить ефективний механізм регулювання світової торгівлі. Досить сказати, що середня ставка мита на товари знизилася з 40 до 3 % на початок 2000 р. Найважливішу роль цьому процесі відіграли організації ГАТТ/СОТ, ЮНКТАД, ЮНСІТРАЛ, регіональні економічні комісії ООН, Міжнародна торговельна палата. Важливе місце в системі регулювання світової торгівлі посідають також міжурядові організації з регулювання окремих ринків (ОПЕК та ін.). Успіх процесу міжнародних торговельних відносин багато в чому залежать від того, що проблеми торговельної політики постійно перебувають у центрі уваги Організації Об'єднаних Націй. Найавторитетніші організації цієї сфери — СОТ, ЮНКТАД і ЮНСІТРАЛ — входять до системи ООН, а МТП підтримує з нею тісні стосунки.

8.1. Світова організація торгівлі — СОТ (World Trade Organization — WTO)

Світова організація торгівлі — головний міжнародний регулятор світової торгівлі. Вона перетворена з Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) у 1995 р. Оскільки основні положення й принципи ГАТТ увійшли до СОТ, іноді організацію означають спільною аббревіатурою: ГАТТ/СОТ.

Ідея утворення міжнародної організації з регулювання світової торгівлі, яка була б дієвою, спромоглась, нарешті, подолати перешкоди, які муруються протекціоністською політикою держав, сягає середини 40-х років. Ініціатором виступили США, які особливо були в цьому зацікавлені. По закінченню світової війни Сполучені Штати стали наймогутнішою державою світу, обсяг їхньої промисловості становив 51% усього виробництва несоціалістичних країн. Але американські товари не так уже й легко просувалися на закордонні ринки, бо скрізь

наштовхалися на тарифні й нетарифні бар'єри. Справа ускладнювалася ще й тим, що колоніальні держави (Велика Британія, Франція, Португалія та ін.) в торгівлі зі своїми колоніями застосовували преференційну систему, тобто мали необмежені пільги, вільний доступ до ринків великої кількості країн, чого були позбавлені США. Тому ще в листопаді 1945 р. американці розробили «Пропозиції по розширенню торгівлі й зайнятості», які передбачали скасування деяких обмежень у світовій торгівлі й забезпечення рівних для всіх країн можливостей щодо доступу до світових джерел сировини. На ґрунті цих пропозицій було розроблено статут Міжнародної торговельної організації, головною метою якої була б лібералізація світової торгівлі.

Прийняття статуту планувалося на конференції ООН в Гавані, яка відбувалася в 1947–1948 рр. Але статут так і не був ратифікований через суперечливість в його тексті й через неоднаковість підходів до вирішення проблеми серед країн, що зібрались у Гавані (їх тоді було 23). Отож, утворення МТО не відбулося; проте залишився в силі один документ — протокол про тимчасову угоду, що регулює міжнародні торговельні відносини до ратифікації статуту. Цей документ мав назву **Генеральної угоди з тарифів і торгівлі — ГАТТ (General Agreement on Tariffs and Trade — GATT)**. Таким чином, тимчасова угода стала основою організації, що діяла майже півсторіччя.

Головною метою ГАТТ було забезпечення умов для розвитку міжнародної торгівлі, послаблення торговельних бар'єрів і регулювання торговельних спорів. Текст Генеральної угоди містив такі основні положення:

- визначення сфери застосування режиму найбільшого сприяння в міжнародній торгівлі;
- порядок митного оподаткування;
- правила торговельної політики в міжнародній торгівлі (національний режим щодо внутрішнього оподаткування, застосування податків, субсидії в торгівлі тощо).
- сприяння розвитку зовнішньої торгівлі країн, що розвиваються.

Основною формою діяльності ГАТТ було проведення міжнародних багатосторонніх торговельних переговорів — **раундів**, на яких обговорювались актуальні проблеми торговельної політики і визначались юридичні норми, правила й принципи світової торгівлі.

Таких раундів (а кожний з них тривав по декілька років) до 1995 р. відбулося вісім. Восьмий, Уругвайський, раунд (1986–1993) і прийняв рішення про перетворення ГАТТ у Світову організацію торгівлі (СОТ).

СОТ налічує вже понад півтори сотні членів (153 – на кінець 2009 р.), в тому числі й Україну. Штаб-квартира СОТ міститься в Женеві.

Головною метою СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі, усунення дискримінаційних перешкод на шляху потоків товарів та послуг, вільний доступ до національних ринків і джерел сировини. Досягнення цієї мети забезпечить зміцнення світової економіки, зростання інвестицій, розширення торговельних зв'язків, підвищення рівня зайнятості й доходів в усьому світі.

Функції СОТ [51, с. 102]:

- нагляд за станом світової торгівлі й надання консультацій з питань управління в галузі міжнародної торгівлі;
- забезпечення механізмів улаштування міжнародних торговельних спорів;
- розроблення й прийняття світових стандартів торгівлі;
- нагляд за торговельною політикою країн;
- обговорення нагальних проблем міжнародної торгівлі.

Основні функції СОТ зафіксовані Марракеською угодою про заснування цієї організації. Так, функції в галузі торгівлі товарами сформульовані в Додатку 1А угоди «Багатосторонні угоди з торгівлі товарами» (табл. 8.1.) [8, с. 30–31].

Таблиця 8.1

Багатосторонні торговельні угоди

Назва угоди	Основний зміст
Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 р.	Визначає основи режиму торгівлі товарами, права та обов'язки членів СОТ у цій сфері
Угода про сільське господарство	Визначає особливості регулювання торгівлі сільськогосподарськими товарами та механізм застосування заходів державної підтримки сільськогосподарського виробництва і субсидування експорту

продовж. табл. 8.1

Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів	Визначає умови застосування заходів санітарного та фітосанітарного контролю
Угода про текстиль та одяг	Визначає особливості регулювання торгівлі текстилем та одягом
Угода про технічні бар'єри в торгівлі	Визначає умови застосування стандартів, технічних регламентів, процедур сертифікації
Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи	Містить положення, спрямовані на ліквідацію та недопущення наслідків інвестиційних заходів, що можуть спричинити обмеження або порушення торгівлі
Угода про застосування Статті VI ГАТТ 1994 р.	Визначає правила порушення і проведення антидемпінгових процедур
Угода про застосування Статті VII ГАТТ 1994 р.	Визначає правила оцінки митної вартості товарів
Угода про перевідвантажувальну інспекцію	Визначає умови проведення перевідвантажувальних інспекцій
Угода про правила визначення походження товарів	Визначає принципи та порядок визначення походження товарів
Угода про процедури ліцензування імпорту	Встановлює процедури та форми ліцензування імпорту
Угода про субсидії та компенсаційні заходи	Визначає умови та процедури застосування субсидій і заходів, спрямованих на боротьбу із субсидіюванням
Угода про захисні заходи	Визначає умови та процедури застосування заходів щодо протидії зростаючому імпорту (в разі загрози шкоди вітчизняному виробнику)

Наступні додатки визначають угоди про інші аспекти торговельних правил:

- Додаток 1В: Генеральна угода про торгівлю послугами.
- Додаток 1С: Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності.
- Додаток 2: Домовленість про правила та процедури врегулювання суперечок.

- Додаток 3: Механізм з огляду торговельної політики.
- Додаток 4: Багатосторонні торговельні угоди з обмеженою кількістю учасників (містять Угоду про торгівлю авіатехнікою та угоду про державні закупки).

Основні **принципи** діяльності СОТ [7, с. 146—148]:

1. Принцип найбільшого сприяння (принцип недискримінації).

Він полягає в тому, що країна мусить надати своєму партнерові по СОТ такі самі привілеї, які вона надає будь-якій іншій державі. Якщо уряд країни застосовує якусь нову пільгу в торгівлі з іншою державою, то ця пільга обов'язково повинна поширитись на торгівлю з рештою країн—членів СОТ. Тобто не може бути односторонніх пільг, бо це означатиме дискримінацію інших партнерів.

2. Принцип національного режиму. Ось як декларується принцип найбільшого сприяння в Статті I ГАТТ: «...будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються будь-якою стороною, що домовляється, відносно будь-якого товару, що походить з будь-якої іншої країни чи призначений для будь-якої іншої країни, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, що походить із території всіх інших сторін чи призначений для території всіх інших сторін» [42, с. 438]. Його суть у тому, що країни-учасниці повинні встановлювати для товарів своїх партнерів по СОТ такий самий режим, як і для своїх товарів, на власному ринку.

3. Принцип захисту національної промисловості. У Статті III ГАТТ цей принцип задекларовано таким чином: «...внутрішні податки й інші внутрішні збори та закони, правила й вимоги, які стосуються внутрішнього продажу, пропозиції до продажу, купівлі, транспортування, розподілу чи використання товарів, а також правила внутрішнього кількісного регулювання, які встановлюють вимоги щодо змішування, перероблення чи використання товарів у певних кількостях чи пропорціях, не повинні застосовуватися до імпортованих чи вітчизняних товарів таким чином, щоб створювати захист для вітчизняного виробництва» [42, с. 441]. Якщо все ж таки країна мусить ввести імпортні тарифи для захисту своєї промисловості, то це мають бути саме митні тарифи, а не торговельно-політичні заходи (квоти, дискримінаційні стандарти тощо). Справа в тому, що багато урядів країн намагаються адміністративно обмежити імпорт. Іноді вони вдаються до дотепних заходів. Так, у 60-х роках, у розпал

«автомобільних війн» між розвинутими державами, Японія прийняла жорсткі стандарти щодо вихлопу шкідливих речовин з авто, за часно перебудувавши технологію виготовлення своїх автомобілів. США й країни Західної Європи до цього готові не були, й поставки їхніх машин до Японії на деякий час практично припинилися.

4. Принцип утворення стійкої основи торгівлі. Це означає, що тарифні рівні, які узгоджені в рамках СОТ, не можуть переглядатися окремою країною-членом в односторонньому порядку.

5. Принцип сприяння справедливій конкуренції має відношення до субсидій і демпінгу. Ці заходи засуджуються. Якщо ж якась країна їх застосовує, то її торговельний партнер має право використати компенсаційні заходи, які нівелювали б ці дії. Але основна позиція СОТ полягає в забороні застосування субсидій та демпінгу.

6. Принцип дій у надзвичайних ситуаціях. Якщо країна потерпає від якогось непередбаченого лиха (стихія, соціальні заворушення), то вона може тимчасово вийти за межі взятих на себе торговельних обов'язків (може підвищити тариф, увести квоти тощо), але за узгодженням із СОТ.

7. Принцип регіональних торговельних домовленостей означає, що для регіональних інтеграційних угруповань може встановлюватися особливий режим, виключення з узгоджених правил. Наприклад, в ЄС країни-члени встановили між собою найсприятливіший торговельний режим, без усяких обмежень. Такі надзвичайні пільги жодна країна ЄС не надає іншим партнерам по СОТ, що є порушенням принципу найбільшого сприяння. Розв'язання цієї суперечливості вбачається у створенні міжрегіональних зон вільної торгівлі, де всі торговельні бар'єри будуть усунуті. Наприклад, ЄС і ЄАВТ утворили в 1994 р. Європейський економічний простір (по суті, зону вільної торгівлі).

Принцип найбільшого сприяння, який, за задумом, має стати стрижневим принципом у міжнародному торговельному механізмі, в практичному застосуванні викликає значні суперечливості між країнами. Різні рівні економічного розвитку держав-членів становлять їх в неоднакові умови в процесі усунення тарифних і нетарифних перепон. Слабкіша країна, в якій промисловість тільки-но проростає, виявляється беззахисною перед натиском товарів індустріально розвинутої держави. Ось чому країни, що розвиваються, вже тривалий

час ведуть боротьбу проти формальної рівності всіх членів організації. В 1965 р. (в рамках «Кеннеді-раунда») їм удалося відстояти резолюцію, за якою для них було проголошено «принцип невзаємності». Він означає: якщо багата країна надає бідному члену організації якісь пільги, то вона не повинна очікувати від нього відповідного еквівалентного поступлення. Тобто якщо розвинуті країни мусять знімати торговельні бар'єри, то країни, що розвиваються, мають право їх зберігати деякою мірою й на деякий час.

Водночас розвинуті країни наполягали на прийнятті «принципу градації», за яким бідна країна позбавляється пільгового режиму «невзаємності», якщо її індустріальний рівень підвищився.

Попри те, що СОТ є спадкоємицею ГАТТ, між цими організаціями є певні розбіжності. По-перше, ГАТТ вважалася тимчасовим закладом, а СОТ — постійна організація; ГАТТ не мала статусу спеціалізованого закладу ООН, а СОТ — має. По-друге, сфера діяльності ГАТТ обмежувалася торгівлею товарами, а Світова організація торгівлі займається також торгівлею послугами й торговельними аспектами інтелектуальної власності.

Сфера діяльності СОТ охоплює: митно-тарифне урегулювання; антидемпінгове урегулювання; використання субсидій і компенсацій; нетарифні обмеження; діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі; торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності; торгівлю окремими товарами (текстиль, сільгосппродукція, авіатехніка тощо); торговельні аспекти інвестиційних заходів та ін.

Найактуальнішою проблемою залишається удосконалення торговельних правил, які задовольнили б усіх учасників СОТ. Це стосується передусім ліквідації тарифних і нетарифних обмежень, а також установлення єдиних технічних стандартів на товари. Щодо торговельних аспектів інвестицій, то передбачається поширити на зарубіжні інвестиції такий самий режим найбільшого сприяння, що існує в міжнародній торгівлі. Зберігається політика надання пільг країнам, що розвиваються: їхні товари мають доступ на ринки розвинутих країн без тарифних обмежень і квотування. На першій Конференції СОТ (Сінгапур, 1996) одним з найважливіших завдань проголошено сприяння інтеграції країн, що розвиваються, найменш розвинутих країн і країн з перехідною економікою в «багатосторонню систему регулювання світової торгівлі».

Організаційна структура СОТ (табл. 8.2):

1. Конференція міністрів.
2. Генеральна рада.
3. Рада з торгівлі товарами (ГАТТ).
4. Рада з торгівлі послугам (ГАТС).
5. Рада з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (ТРИПС).
6. Галузеві комітети, робочі групи.
7. Секретаріат.

Спільно з ЮНКТАД Світова організація торгівлі утворила Міжнародний торговельний центр.

Країни, що не входять до СОТ, перебувають у не вигідних умовах. По суті, вони підлягають торговельній дискримінації, бо на них не поширюються пільги, які члени СОТ надають один одному. До нечлена СОТ можуть бути застосовані санкції, такі, наприклад, як установлення квот, звинувачення в демпінгу тощо.

Таблиця 8.2

Організаційно-функціональна структура СОТ

Головні органи	Допоміжні органи	
Конференція		
Генеральна рада	Комітети: 1. З торгівлі й розвитку. 2. З торгівлі й довкілля. 3. З платіжного балансу. 4. З бюджету, фінансів й адміністративних питань	Органи: 1. З моніторингу торговельної політики; 2. З розглядання спірних питань
Рада з торгівлі товарами	Комітети: 1. З технічних бар'єрів в торгівлі. 2. З адміністративної політики. 3. З імпортного ліцензування. 4. З захисних заходів. 5. З доступу на ринки. 6. З сільського господарства. 7. З санітарних заходів.	8. З інвестицій. 9. З прав походження. 10. Із субсидій та компенсацій. 11. З оцінки митної вартості. 12. З моніторингу за торгівлею технічними товарами. 13. З регіональних торговельних угод. 14. З державних закупівель.

Рада з торгівлі послугами	1. Комітет з торгівлі фінансовими послугами. 2. Робоча група з професійних послуг.
Рада з торговельних прав інтелектуальної власності	
Секретаріат	Відділ технічного співробітництва й професійної підготовки кадрів

Вступ до СОТ являє собою довгу й складну процедуру [16, с. 286]. Спочатку країна надає в СОТ меморандум про свою торговельну політику. СОТ утворює робочу групу по вивченню меморандуму: чи відповідають принципи торговельної політики країни правилам СОТ. Далі СОТ провадить з країною-претендентом двосторонні переговори з питань доступу на її ринок товарів та послуг інших країн. Якщо переговори виявилися успішними, то робоча група складає доповідь для Конференції міністрів СОТ з відповідною рекомендацією. Голосування на Конференції визначає, прийнято країну до СОТ чи ні. Зазвичай, за прийняття нового члена до СОТ необхідно не менше 2/3 голосів. Україна вступила до СОТ у 2008 р.

8.2. Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі й розвитку – ЮНКТАД (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)

ЮНКТАД – орган Генеральної Асамблеї ООН, заснована в 1964 р. Її утворення ґрунтувалося на тій підставі, що ГАТТ була напівзакритою організацією, своєрідним «клубом обраних», вхід до якого був закритим для багатьох країн. Тому за ініціативою соціалістичних і низки країн, що розвиваються, було вирішено створити орган у системі ООН, який би регулював міжнародну торгівлю за принципами, як передбачалося, справедливішими. Головна ідея полягає в перенесенні наголосу в механізмі регулювання на користь країн, що розвиваються, особливо найменш розвинутих. Ці принципи особливо відбиті в «Хартії економічних прав і обов'язків держав», яку було розроблено ЮНКТАД і прийнято Генеральною Асамблеєю в 1976 р.

До складу ЮНКТАД входять 193 держави, серед них і Україна. Штаб-квартира організації міститься в Женеві.

Головна мета ЮНКТАД — сприяння розвитку міжнародної торгівлі для прискорення міжнародного розвитку, особливо країн, що розвиваються.

Цілі:

- активізація міжурядового співробітництва розвинутих країн, що розвиваються;
- зміцнення співробітництва країн, що розвиваються, між собою;
- координація дій багатосторонніх інститутів в галузі міжнародної торгівлі й розвитку;
- мобілізація людських і матеріальних ресурсів через спільні дії урядів і суспільства;
- активізація співробітництва між державним і приватним секторами.

Цілі ЮНКТАД визначили її **функції** [7, с. 155—159]:

1. Регулювання торговельних й економічних відносин між державами.
2. Розроблення заходів з регулювання міжнародної торгівлі сировиною.
3. Розроблення принципів торговельної політики.
4. Аналіз тенденції світового розвитку й міжнародної торгівлі.
5. Обговорення актуальних проблем міжнародних економічних відносин.
6. Координація діяльності органів і закладів ООН з питань міжнародної торгівлі й розвитку.
7. Співробітництво з міжнародними організаціями в сфері міжнародної торгівлі (насамперед із СОТ).

Діяльність ЮНКТАД виходить з таких **принципів**: рівноправність держав у міжнародних торговельних відносинах; недопустимість дискримінації й економічного тиску; поширення режиму найбільшого сприяння в міжнародній торгівлі; надання пільг країнам, що розвиваються, на основі «невзаємності»; скасування преференцій, якими користуються розвинуті країни на ринках найслабкіших країн; сприяння розширенню експорту з країн, що розвиваються. Ці й деякі інші принципи задекларовані в документі під назвою «Принципи міжнародних торговельних відносин і торговельної політики».

ЮНКТАД брала активну участь у розробленні принципів «Нового міжнародного економічного порядку», який був ініційований

політиками країн, що розвиваються. У цьому напрямі, зокрема, Конференція наполягає на обмеженні практики антидемпінгових заходів, які широко застосовуються розвинутими країнами проти менш розвинутих (Україна також від цього потерпає); на відмові від торговельних блокад та ембарго. ЮНКТАД визначає, що різні групи країн мають неоднакові можливості, тому в міжнародній торгівлі необхідно врахувати проблеми менш розвинутих країн. Напередодні сесії ЮНКТАД (1996) була проведена зустріч міністрів «Групи – 77», яка складається з країн, що розвиваються; вони обговорювали проблеми стимулювання розвитку економіки в умовах лібералізації торгівлі й глобалізації світової економіки.

Оскільки сировина залишається поки що основним експортним товаром для найменш розвинутих країн, ЮНКТАД надає торгівлі сировиною особливої уваги. Утворено спеціальні дослідні групи з сировинних товарів, укладено відповідні міжнародні угоди, підписано конвенції щодо умов торгівлі сировиною. За ініціативою ЮНКТАД була розроблена й прийнята Інтегрована програма для сировинних товарів (ІПСТ) у 1976 р.; метою програми є стабілізація цін на сировину й сприяння найменш розвинутих країнам щодо її промислового оброблення.

У розробленні міжнародного механізму торговельної політики важливе місце посідають заходи по визначенню преференцій для країн, що розвиваються, по усуненню тарифних перепон, щодо поліпшення структури їхнього експорту. Особлива увага приділяється найменш розвинутих країнам, що не мають виходів до моря (таких багато в Африці), й острівним країнам.

Крім суто торговельних, ЮНКТАД відає й іншими питаннями міжнародного економічного співробітництва. Це валюта і фінанси; морські перевезення; страхування передачі технологій; міжнародні інвестиції.

Аналітична діяльність ЮНКТАД охоплює такі сфери [28, с. 442]: тенденції світової економіки та їхній вплив на процес розвитку; макроекономічна політика; конкретні проблеми розвитку, використання успішного досвіду розвитку країнами, що розвиваються, й країнами з перехідною економікою; питання, пов'язані з фінансовими потоками й заборгованостями. За результатами досліджень складається банк інформації, яка надається країнам-членам.

Організаційна структура ЮНКТАД:

1. Конференція.
2. Рада з торгівлі та розвитку.
3. Секретаріат.

У спільному із СОТ відомстві ЮНКТАД керує Міжнародним торговельним центром.

Фінансування ЮНКТАД здійснюється з таких джерел: кошти ПРООН, Європейської комісії, Всесвітнього банку, окремих країн-донорів. Серед останніх — переважно західноєвропейські країни та Японія.

ЮНКТАД має непрості відносини із СОТ; по суті, вони є конкурентами в сфері регулювання світової торгівлі. Серед членів ЮНКТАД чисельно переважають країни, що розвиваються; їхнім представникам вдається втілювати принципи й рішення, які часто не в інтересах розвинутих країн (хоча б, наприклад, поширення принципу «невзаємності»). Ось чому держави, які мають беззаперечний авторитет у СОТ, намагаються надати більшу вагомість у міжнародних торговельних відносинах саме цій організації. І дійсно, авторитет СОТ вищий, ніж у ЮНКТАД. Не останню роль у цьому відіграє принцип прийняття рішень: рекомендаційний їхній характер у ЮНКТАД дає змогу подекуди їх ігнорувати, а це послаблює її авторитет. Висловлювалися навіть думки: а чи потрібна взагалі ЮНКТАД? Але згодом вдалося розмежувати функції двох організацій: ЮНКТАД розробляє загальні торговельно-політичні принципи в контексті розвитку, а СОТ відає суто торговельними питаннями.

8.3. Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД/СОТ — МТЦ (International Trade Center UNCTAD/WTO — ІТС)

МТЦ є спільним допоміжним органом СОТ та ООН. Був утворений у 1964 р. в рамках ГАТТ, а з 1968 р. увійшов також до структури ЮНКТАД. Членами МТЦ є члени СОТ та ЮНКТАД. Штаб-квартира міститься в Женеві.

Головна мета МТЦ — усунення дублювання й паралелізму в діяльності СОТ і ЮНКТАД щодо сприяння розвитку торгівлі в країнах, що розвиваються.

Основні функції МТЦ:

- надання країнам, що розвиваються, технічної допомоги в розвитку торгівлі, насамперед у стимулюванні експорту;

- забезпечення країн-членів інформацією про ринкові можливості для традиційних і нетрадиційних товарів;
- удосконалення техніки імпорتنих операцій з метою раціонального використання валютних ресурсів;
- навчання урядових службовців, підприємців і викладачів технології експортно-імпорتنих операцій;
- здійснення наукових дослідів з питань зовнішньої торгівлі.

Цілі й функції МТЦ відповідають змісту основних сфер діяльності Центру [51, с. 45]:

1. Розвиток ринку продуктів.
2. Розвиток ринку послуг.
3. Торговельна інформація.
4. Підготовка кадрів.
5. Міжнародне управління попитом і пропозицією.
6. Планування заходів, спрямованих на стимулювання торгівлі.

Ці напрями діяльності МТЦ були визначені резолюцією ЕКОСОР у 1973 р.

Розвиток ринку продуктів передбачається здійснити за рахунок підвищення якості товарів, підтримки експорту (особливо приватного сектору), його диверсифікації. Надання послуг по техніці торгівлі також спрямовано насамперед на приватний сектор.

Значна увага приділяється утворенню національної системи інформації по товарах, послугах, ринках і торговельній діяльності підприємств та організацій; кожна країна повинна мати таку систему. Для успішного прориву на міжнародні ринки країна, що розвивається, має потребу в кадрах фахівців. Для цього МТЦ сприяє їхній підготовці в національних навчальних закладах (надання стипендій тощо), організовує практичне навчання на торговельних підприємствах.

МТЦ розробляє і втілює національні й регіональні програми розвитку торгівлі, надає консультації з розроблення національної зовнішньоторговельної політики.

Особлива увага в діяльності МТЦ приділяється найменш розвинутих країнам. У 1995 р. було прийнято програму технічної допомоги під назвою «Технічне співробітництво для Африки в рамках багатосторонньої торговельної системи на базі «Уругвайського раунду»»; вона спрямована на посилення конкурентоспроможності найменш розвинених африканських країн.

Організаційна структура:

1. Генеральна рада СОР, Рада з торгівлі й розвитку ЮНКТАД.
2. Об'єднана консультативна група (ОКГ) у справах МТЦ.
3. Наради заступника генерального секретаря ЮНКТАД, заступника генерального директора СОР й директора-виконавця МТЦ.
4. Секретаріат.

Фінансування МТЦ здійснюється однаковими коштами від СОР й ООН. Діяльність МТЦ щодо технічної допомоги країнам, що розвиваються, й країнам з перехідною економікою фінансується із внесків ПРООН, міжнародних організацій та добровільних внесків. Робочі програми фінансуються Глобальним трастовим фондом.

МТЦ має розвинуту **інформаційну структуру** з питань міжнародної торгівлі. Регулярно публікуються книги, довідники, огляди ринків, навчальні матеріали. Центр має бібліотеку, яка містить широкую інформацію, призначену переважно для організацій. Служба новин Центру публікує збірку «International Trade Forum».

8.4. Комісія Організації Об'єднаних націй з прав міжнародної торгівлі — ЮНСІТРАЛ (United Nations Commission on International Trade Law — UNCITRAL)

ЮНСІТРАЛ заснована в 1966 р. Вона є головним правовим органом ООН в галузі прав міжнародної торгівлі.

Функції ЮНСІТРАЛ:

- уніфікація права міжнародної торгівлі;
- координація роботи міжнародних організацій у сфері права міжнародної торгівлі;
- сприяння широкій участі держав в існуючих міжнародних конвенціях і розробленні нових міжнародних конвенцій з права міжнародної торгівлі;
- підготовка кадрів в галузі права міжнародної торгівлі, особливо для країн, що розвиваються.

Законодавство, що розробляється Комісією, поширюється на такі галузі: купівля-продаж товарів, арбітраж, електронна торгівля, обігові документи, фінансування проектів, банкрутство, гарантії, будівельні контракти, акредитиви, морські перевезення.

Діяльність ЮНСІТРАЛ знаходить головне вираження в розробленні й прийнятті **конвенцій** — документів, у яких містяться узго-

дженні норми, принципи й стандарти в галузі міжнародного торговельного права. Найвідоміші конвенції:

- Конвенція про позову давність в міжнародній купівлі-продажу товарів (1974); вона встановила уніфіковані норми щодо строків, в які має розпочинатися розгляд спорів, що виникли на основі контрактів, а також строки позовної давності.
- Конвенція ООН про морське перевезення вантажів («Гамбурзьке право», 1978); вона затвердила уніфікований правовий режим, який регулює права і обов'язки відправників вантажів, агентів, що здійснюють перевезення, мореплавських компаній, отримувачів, які виникають згідно з угодою про морське перевезення вантажів.
- Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Віденська конвенція, 1980).
- Конвенція ООН про міжнародні перевідні векселі й міжнародні прості векселі (1988).
- Типовий закон про міжнародні кредитові трансферти (1992).
- Типовий закон про електронну комерцію (1996).
- Типовий закон про транскордонну неплатоспроможність (1997).

Найбільш змістовною була Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів [7, с. 359]. Вона встановила єдині норми регулювання купівлі-продажу, що багато де в чому усунуло розходження в національних законодавствах. Єдині норми створюють передумови для повного порозуміння між торговими партнерами, визначають обов'язки продавця й покупця. Конвенція встановила перелік об'єктів купівлі-продажу, на які поширюються її ідеї, а також визначила ознаки договору, до яких Конвенція не застосовується. Конвенція надає партнерам широкі можливості для укладення взаємовигідної торговельної угоди; якщо ж взаємовідносини партнерів не урегульовані контрактом, тоді застосовуються положення Конвенції.

Положення Конвенції є нормами права; вони застосовуються тільки в угодах міжнародного характеру і не є обов'язковими для внутрішніх національних торговельних систем. Але ЮНСІТРАЛ здійснює постійну роботу щодо уніфікації національних законодавств, які регулюють купівлю-продаж товарів.

Склад ЮНСІТРАЛ обмежується 60-ма країнами-членами, які обираються за принципом ротації від регіонів Африка, Азія, Східна Європа, Західна Європа та Північна Америка, Латинська Америка. Від Східної Європи в організації функціонують такі держави: Білорусь (термін до 2010 р.), Латвія (2010), Польща (2010), Росія (2013), Сербія (2010), Чехія (2010). Члени ЮНСІТРАЛ обираються строком на 6 років.

Секретаріат ЮНСІТРАЛ розташований у Відні; він нараховує 19 службовців, 11 з яких належать до професійного персоналу, а 8 – допоміжні адміністративні працівники.

До складу Комісії належать шість робочих груп, які виконують підготовчу роботу, передбачену програмою ЮНСІТРАЛ. До складу кожної з робочих груп входять усі країни-члени Комісії. За допомогою Секретаріату вони складають проекти законів, які потім виносяться на розгляд Комісії.

8.5. Міжнародні організації з урегулювання світових товарних ринків

Міжнародні організації з урегулювання світових товарних ринків мають за мету нормалізацію ситуації на ринках товарів, в основному ринків сировини й сільськогосподарської продукції. Основні цілі таких організацій:

- регулювання цін на товари з тим, щоб уникнути їх різких коливань;
- запобігання затворюванню на ринках відповідних товарів;
- установлення справедливого співвідношення між цінами на сировинні та промислові товари;
- усунення надмірної конкуренції між товаровиробниками за рахунок розподілу ринків учасниками організації;
- забезпечення стабільних поставок товару на світові ринки.

Форми міжнародного регулювання товарних ринків досить різноманітні. Це міжурядові угоди, що діють під егідою ЮНКТАД; міжурядові угоди, що об'єднують країни-експортери та країни-імпортери товару; організації країн-експортерів. Міжурядові угоди, розроблені в системі ЮНКТАД, реалізуються на підставі Міжнародних товарних угод (МТУ) і діяльності Міжнародних дослідних груп (МДГ).

Міжнародні товарні угоди спрямовані на стабілізацію цін на світових товарних ринках шляхом установлення раціонального співвід-

ношення між попитом і пропозицією. Для цього ЮНКТАД прийняла Інтеграційну програму для сировинних товарів (1976) і заснувала Спільний фонд для сировинних товарів. МТУ — це угоди в системі ЮНКТАД, і вони, по суті, не є організаціями. Щодо міжнародних організацій, то вони поділяються на такі групи:

- багатосторонні товарні організації;
- міждержавні організації виробників та експортерів сировини.

Багатосторонні організації складаються як з експортерів сировинних і сільськогосподарських товарів, так і з їхніх найважливіших імпортерів. Вони також поділяються на окремі групи: міжнародні організації; міжнародні ради; міжнародні консультативні комітети; міжнародні дослідні групи. Багатосторонні організації діють у системі ООН.

Міжнародні організації головною метою вважають запобігання різних коливань цін на товар — як у бік підвищення, так і в бік падіння. Вони регулюють такі ринки: какао, кава, натуральний каучук, цукор, зерно, тропічна деревина, джут.

Міжнародні ради складаються в рамках міжнародних товарних угод. Їхньою метою є урегулювання відносин між учасниками угод шляхом надання інформації про стан і розвиток певних товарних ринків і узгодження світових цін. Міжнародні ради контролюють ринки маслинової олії, олова й зерна.

Міжнародні консультативні комітети також надають учасникам угод інформацію про кон'юнктуру ринку, обговорюють проблеми співвідношення виробництва й експорту товарів, сприяють врегулюванню цін. Відомі два комітети: Міжнародний комітет з бавовни й Комітет ЮНКТАД з вольфраму.

Міжнародні дослідні групи з сировинних товарів працюють під егідою ЮНКТАД. Вони здійснюють аналіз тенденцій на сировинних ринках і надають відповідні рекомендації країнам-учасникам. Комітети аналізують ринки: натурального каучуку, свинцю й цинку, нікелю, міді.

Міждержавні організації країн — виробників і експортерів сировини складаються тільки з виробників та експортерів і не включають нетто-споживачів сировини. Вони представлені об'єднаннями країн, що розвиваються (за незначними винятками). Утворення організацій цього типу стало спробою протистояти диктату споживачів, якими є

переважно високорозвинуті країни. Значною мірою цієї мети вдалося досягти. Частка товарних асоціацій в поставках на світовий ринок сировини й продовольства сягає 55%, а за деякими товарами — навіть 80—90% [7, с. 191]. Так, організація ОПЕК постачає 80% нафти, Асоціація країн—виробників олова — 90% цього металу, Асоціація країн—виробників натурального каучуку — 95% каучуку від усього обсягу відповідного ринку.

Міжнародні організації експортерів сировини нараховують майже три десятки. Найвпливовішою й дієвішою з цих організацій є ОПЕК.

8.5.1. Організація країн-експортерів нафти — ОПЕК (Organization of the Petroleum Exporting Countries — OPEC)

ОПЕК утворена в 1960 р. Її заснували країни, що належать переважно до регіону Перської затоки, який має найбільші розвідані поклади нафти у світі. ОПЕК як постійно діюча організація була створена на конференції в Багдаді 10—14 вересня 1960 р. Спочатку до складу організації ввійшли Іран, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія і Венесуела (ініціатор створення). До цих п'яти країн, що заснували організацію, пізніше приєдналися ще дев'ять: Катар (1961), Індонезія (1962—2008, 1 листопада 2008 р. вийшла зі складу ОПЕК), Лівія (1962), Об'єднані Арабські Емірати (1967), Алжир (1969), Нігерія (1971), Еквадор (1973—1992, 2007), Габон (1975—1994), Ангола (2007).

Нині в ОПЕК входить 12 членів, з урахуванням змін складу, що відбулися в 2007 р.: появи нового члена організації — Анголи й повернення до організації Еквадору. В 2008 р. Росія заявила про готовність стати постійним спостерігачем у картелі.

Штаб-квартира міститься у Відні.

ОПЕК з'явилась як відповідь на необмежене панування транснаціональних нафтових компаній (Бритіш пертолеум, Галф ойл, Стандарт ойл оф Каліфорнія та ін.) на світовому ринку нафти. Вони диктували ціни, обсяги видобутку й продаж нафти. Узгоджені дії країн ОПЕК лишили ці компанії їхнього монополістичного положення й самі почали встановлювати розміри видобутку нафти та її експорту, що істотно впливає на ціни. Фактично ОПЕК виступає колективним монополістом, що контролює значну частину нафтового ринку. Найсильнішою акцією ОПЕК було різке підняття цін (майже в 10 разів) на початку 70-х років, що спричинило енергетичну кризу в світі.

Особливо постраждали країни, що не мають енергетичних ресурсів; відчували «нафтовий шок» також великі імпортери нафти серед розвинутих країн (Японія, США, Італія, Франція). Високі ціни на нафту стимулювали розвиток енергозберігальних технологій. Згодом ціни впали, але все ж таки вони значно вищі, ніж до початку 70-х років.

Країни — члени ОПЕК контролюють близько 2/3 світових запасів нафти. На їхню частку припадає 40 % всесвітнього видобутку, або половина світового експорту нафти.

Головна мета ОПЕК — стабілізувати світові ціни на нафту на рівні, який забезпечує інтереси країн-членів.

Цілі:

- координація нафтової політики країн-членів;
- забезпечення стійких прибутків;
- регулярне постачання нафти споживачам;
- охорона довкілля.

Головним механізмом регулювання нафтового ринку ОПЕК вважає визначення загального граничного обсягу видобутку нафти й розподіл у його межах між країнами-членами. Якщо ціни стоять занадто високі, то обсяг видобутку й продажу розширюється; коли ціни падають, то приймаються колективні заходи щодо скорочення видобутку. Ця процедура непроста, вона ускладнюється економічними й політичними моментами. Кожна країна хоче мати більшу квоту (зараз найбільша квота у Саудівської Аравії); до того ж визначення компромісного рішення ускладнюється політичними суперечками.

Для підтримки країн, що розвиваються, ОПЕК утворила **Фонд міжнародного розвитку ОПЕК (1979)**. Фонд надає цим країнам пільгові позики для здійснення проектів розвитку, програм і регулювання платіжного балансу. Ресурси Фонду складаються з добровільних внесків держав—членів ОПЕК, а також з прибутків, одержаних від інвестиційних і кредитних операцій.

Членами Фонду є ті самі держави, що й в ОПЕК, але управління Фондом й ОПЕК роздільне, оскільки їхні основні функції неоднакові: ОПЕК займається регулюванням нафтових ринків, а Фонд надає допомогу країнам, що розвиваються. Допомогу Фонду може отримати будь-яка країна цієї групи, за винятком самих членів ОПЕК. Позики можуть надаватися також міжнародним інститутам, які сприяють країнам, що розвиваються.

ОПЕК намагається встановити ділові стосунки з іншими організаціями — із системою ООН, Європейським Союзом. Проте між ОПЕК і розвинутими країнами, що є найбільшими імпортерами нафти, напруження не зникає: їхні інтереси діаметрально протилежні.

8.5.2. Арабський Союз чавуну та сталі — АСЧС (Arabian Iron and Steel Union — AISU)

Заснований у 1971 р. Союз налічує понад 85 компаній з 14 арабських країн, які виробляють продукти чорної металургії й займаються активною маркетинговою політикою. До АСЧС входять Алжир, Бахрейн, Єгипет, Ірак, Йорданія, Кувейт, Ліван, Марокко, Катар, Саудівська Аравія, Сирія, Туніс, Мавританія. Штаб-квартира Союзу міститься в Аль-Джазаїрі (Алжир), регіональні офіси є в Дамаску і Каїрі.

Компанії—члени АСЧС виробляють близько 90% усього виробництва сталі в арабських країнах, яке в 2005 р. становило 19 млн т, і готової металопродукції — 19 млн т. Діяльність АСЧС орієнтована на широкий діапазон виробництва металу (залізо, сталь, феросплави, чавунні болванки, металева стружка та ін.).

АСЧС поєднує в собі компанії із широким спектром діяльності:

- постачальники залізної руди та металобрухту;
- виробники металопродукції;
- кінцеві споживачі;
- постачальники допоміжних матеріалів;
- дистриб'юторські компанії та металотрейдери.

Арабський союз чавуну та сталі ставить перед собою такі **цілі**:

- розширення виробництва продукції;
- широка диверсифікація продуктів; якщо раніше більшість компаній виробляла лише один вид продукції (переважно арматурну сталь), то тепер асортимент виробництва розширюється;
- залучення інвестицій; до початку 90-х років сталеливарна промисловість була підконтрольна державі, з переходом ж до приватної власності до галузі пішли іноземні інвестиції;
- впровадження нових технологій;
- експортна орієнтація;
- перехід від стратегії захисту до стратегії конкуренції; компанії почали вести торгівлю на відкритих ринках, які підпадають під вплив попиту та пропозиції, а не субсидіарної та протекціоністської політики.

АСЧС публікує журнал «Arab Steel» арабською та англійською мовами; це єдиний арабський журнал, який висвітлює проблеми в галузі чорної металургії. АСЧС проводить конференції з проблем в галузі чорної металургії та споріднених галузей, таких як виробництво труб. Також АСЧС організує щорічні симпозиуми та виставки з різноманітних питань в галузі чорної металургії.

Україна активно розвиває співробітництво в галузі чорної металургії з арабськими країнами, в тому числі із членами АСЧС. Серед найбільших імпортерів металевої продукції з України є Єгипет, Сирія, Алжир, Йорданія, Саудівська Аравія, Туніс, Марокко, Ліван.

Семінар № 8. Міжнародне регулювання торговельних відносин

Мета й завдання заняття: визначити роль міжнародних організацій у регулюванні світової торгівлі. Визначити причини виникнення ГАТТ та трансформацію її в СОТ. Визначити відмінності СОТ та ГАТТ. Визначити значення ЮНКТАД та ЮНСІТРАЛ у міжнародних відносинах. Розглянути основні цілі організації з урегулювання світових товарних ринків та діяльність найвпливовіших із цих організацій.

План

1. Світова організація торгівлі.
2. Конференція ООН з торгівлі й розвитку.
3. Міжнародні організації з регулювання світових товарних ринків.

Ключові поняття

Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ); Світова організація торгівлі (СОТ); протекціонізм і фритрейдерство; принцип найбільшого сприяння; принцип національного режиму в міжнародній торгівлі; принцип захисту національної промисловості; принцип сприяння справедливій конкуренції; Конференція ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД); Міжнародний торговельний центр (МТЦ); Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ); міжнародні організації з урегулювання світових товарних ринків; організація країн—експортерів нафти (ОПЕК); Арабський союз чавуну та сталі (АСЧС).

Проблемно-пошукові запитання

1. Яка роль міжнародної торгівлі в міжнародних економічних відносинах?
2. З чого складається механізм регулювання світової торгівлі?
3. Як еволюціонувала структура Світової організації торгівлі?
4. У чому полягає різниця між ГАТТ і СОТ?
5. У чому полягають функції СОТ?
6. У чому суть принципу «найбільшого сприяння в торгівлі»?
7. Назвіть головні органи керівництва СОТ.
8. Що потрібно для вступу до СОТ?
9. У чому полягає головна мета ЮНКТАД?
10. Як розрізняються СОТ і ЮНКТАД за своїми цілями?
11. Для чого утворено Міжнародний торговельний центр?
12. Назвіть основні конвенції ЮНСІТРАЛ.
13. На які групи поділяються міжнародні організації з урегулювання світових товарних ринків?
14. За якими принципами визначаються обсяги видобутку нафти і квоти в ОПЕК?
15. Які цілі визначив Арабський союз чавуну й сталі?

Теми доповідей і рефератів

1. Світова організація торгівлі як міжнародний регулятор світової торгівлі.
2. ГАТТ/СОТ: історичні умови утворення й розвитку, принципи, функції.
3. Комісія ООН з торгівлі та розвитку: мета, принципи, функції.
4. Комісія ООН з права у міжнародної торгівлі: структура та основна діяльність.
5. Організація країн-експортерів нафти: загальні проблеми розвитку всіх країн-членів.

Література: 7; 8; 16; 30; 32; 38; 41; 42; 43; 48; 49; 51.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 9

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ

*Міжнародний валютний фонд.
Всесвітній банк.*

У дев'ятому модулі розглядається становлення системи міжнародних валютно-кредитних організацій. Визначаються цілі, функції та формування ресурсів МВФ. Розглядаються організації, які входять до Групи банку. Аналізуються цілі та формування ресурсів регіональних банків розвитку.

Тема 9. Міжнародні валютно-кредитні організації

9.1. Сучасна система міжнародних валютно-кредитних організацій

Інституціональну структуру міжнародного валютно-кредитного ринку становить сукупність міжнародних банків, валютних бірж, валютних фондів, державних установ і міжнародних організацій, через які здійснюється рух капіталу в сфері міжнародних економічних відносин. Міжнародні фінансові інститути є елементами системи валютно-кредитних відносин.

Міжнародні валютні відносини як економічне явище стали утворюватися ще в античну й феодальну давнину, спочатку в формі обміну іноземних монет, дисконту внесків, а потім — у формі розрахунків між банками різних країн. Проте цілісна система валютно-кредитних відносин складається лише з середини ХІХ ст., коли розвиток міжнародного поділу праці стимулював процес формування світового господарства, міжнародної економіки, міжнародного валютно-кредитного ринку. До цього часу належить утворення міжнародних банків і формування міжнародних фінансових центрів.

З розвитком міжнародної економіки, диверсифікації міжнародних економічних відносин ускладнювались і валютно-кредитні відносини. Міжнародна роль найбільших банків зростала. Збільшувалась

кількість їх клієнтів (приватні фірми, інші іноземні банки, уряди іноземних держав тощо), а також обсяги валютних угод. Але цей процес гальмувався неупорядкованістю міжнародних валютно-кредитних відносин, практично некерованістю валютних ринків, неоднозначністю й суперечливістю валютної політики різних країн. Виникла нагальна потреба в заходах міжнародного характеру, що перетворили б досить-таки стихійні валютно-кредитні відносини в упорядковану систему. Необхідні були наднаціональні органи, які встановлювали б «правила гри» на міжнародному валютному ринку. Такими тимчасовими органами стали міжнародні конференції, які юридично оформили статус світової валютної системи на основних етапах її розвитку.

Міжнародні економічні (валютно-фінансові) конференції — це специфічне явище в інституціональній системі міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин. За своєю суттю вони близькі (але не тотожні) міжнародним організаціям. Спільне в конференцій і організацій полягає в їхньому призначенні — це регулятори світового валютно-кредитного ринку. Проте функції конференцій ширші, ніж функції організацій; часто організація утворюється як наслідок рішень конференції (наприклад, Міжнародний валютний фонд був заснований за постановою Бреттон-Вудської конференції). Інша відмінність у термінах функціонування. Конференція — короткостроковий орган; міжнародні ж організації можуть функціонувати десятки років. Конференція, таким чином, не є інститутом у повному розумінні цього слова. Але вона відіграє важливу організаційну роль у формуванні інституціональної системи. Найважливішими конференціями світового значення були: Паризька конференція (1867); Генуезька міжнародна конференція (1922); Бреттон-Вудська валютно-фінансова конференція (1944); Ямайська угода країн—членів МВФ (1976).

Поява **міжнародних організацій** (у повному розумінні цього слова), у валютно-кредитній сфері належить уже до першої половини ХХ ст. В 1930 р. було утворено Банк міжнародних розрахунків (БМР), а в 1945 р. — Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР).

Своєрідними інститутами в структурі міжнародних валютно-кредитних відносин є **клуби кредиторів** і **консультативні групи країн**.

Таким чином, наприкінці ХХ ст. утворилася розгалужена й досить складна інституціональна структура міжнародного валютно-

кредитного ринку. Основними структурними блоками є такі групи інститутів:

1. Державні органи й заклади, що контролюють міжнародну валютно-кредитну діяльність країни, — міністерства (фінансів, економіки), національні банки й інші установи.
2. Багатонаціональні банки (БНБ).
3. Валютні біржі.
4. Міжнародні валютно-кредитні організації, які поділяються на групи й види:
 - 4.1. Міжнародний валютний фонд (МВФ);
 - 4.2. Група Всесвітнього банку (МБРР, МАР, МФК, БАГІ, МЦУ-ІС);
 - 4.3. Банк міжнародних розрахунків (БМР);
 - 4.4. Група Європейських міжнародних банків, організаційно пов'язаних з ЄС (ЄІБ, ЄЦБ);
 - 4.5. Регіональні банки розвитку;
 - 4.6. Неспецифічні органи ООН (ЕКОСОП, ЮНКТАД);
 - 4.7. Клуби кредиторів (Паризький, Лондонський);
 - 4.8. Консультативні групи (Г-5, Г-7, Г-10, Г-20, Г-24, Г-30, Г-77 та ін.).

Отже, можна тепер визначити призначення й основні цілі інституціональної системи валютно-кредитного ринку.

Головне призначення міжнародних фінансових інститутів — регулювання міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин з метою ефективного розвитку світогосподарських зв'язків.

Основні цілі міжнародних інститутів:

- стійкий і поступальний розвиток економіки;
- прискорення міжнародної валютної інтеграції як на регіональних рівнях, так і в глобальному вимірі;
- нормалізація і стабілізація міжнародних валютно-кредитних відносин;
- лібералізація й координація валютно-кредитної політики у відносинах між країнами;
- надання економічної допомоги країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою шляхом надання кредитів і консультативної допомоги;
- збирання й оброблення інформації, наукові дослідження з проблем міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин.

9.2. Міжнародний валютний фонд – МВФ (International Monetary Fund – IMF)

МВФ засновано в 1945 р. згідно з рішенням Бреттон-Вудської конференції. Членами Фонду є 186 держав, у тому числі й Україна. Штаб-квартира МВФ міститься у Вашингтоні.

Основні цілі МВФ:

- зміцнення міжнародного співробітництва в галузі валютної політики;
- забезпечення життєздатності міжнародної системи платежів і стабілізація ринку іноземної валюти;
- надання кредитів країнам-членам.

Із самого свого заснування МВФ мав на меті сприяти подоланню проблем неконвертованості валют, торговельних і платіжних обмежень, нестабільності валютного ринку, які панували в 30-ті й 40-ві роки. Найскладнішою є проблема стабілізації валютного ринку. Суттєва зміна позицій ключових валют (долар США, євро, фунт стерлінгів) може дестабілізувати світові фінансові ринки. Для зниження валютного ризику центральні банки країни можуть скоротити операції з іноземною валютою, і це також зменшує ефективність функціонування міжнародного валютного ринку. Щоб запобігти такій ситуації, МВФ вдається до цілого комплексу заходів, які будуть розглянуто нижче.

Процедура голосування є суттєвим інструментом діяльності МВФ. Залежно від важливості питання, що обговорюється, рішення приймається простою або кваліфікованою більшістю. Звичайно рішення приймається простою більшістю, але з найважливіших питань необхідна «спеціальна більшість» – 70 або 85% голосів. Країни-члени мають неоднакову кількість голосів; вона залежить від частки кожної країни (квоти) в капіталі Фонду. Кожна держава має 250 базових (вихідних) голосів плюс ще по одному голосу за кожні 100 тисяч одиниць СДР, які вона має у Фонді. Тому розподіл голосів дуже нерівномірний.

Найбільшу кількість голосів в МВФ (станом на 2006 р.) мають: США – 17,8%; Японія – 6,13; Німеччина – 5,99; Велика Британія – 4,95; Франція – 4,95; Італія – 4,18; Саудівська Аравія – 3,22; Росія – 2,74%. Частка України – 0,6%. Країни ОЕСР мають 60% голосів, решта країн – 40%.

9.2.1. Функції Міжнародного валютного фонду

МВФ виконує такі групи функцій: нагляд за валютною політикою країн-членів; кредитно-фінансова діяльність, технічна допомога; емісія СДР.

Нагляд являє собою спостереження за політикою країн-членів у галузі встановлення валютних курсів. Кожна країна зобов'язана надати МВФ за його запитом інформацію, необхідну для здійснення нагляду. Це — інформація про реальний грошовий, бюджетний і зовнішній сектори економіки, про структурну політику уряду (приватизація, ринок праці, навколишнє середовище). У процесі нагляду виявляються потенційні дисбаланси, які можуть дестабілізувати валютні курси. За підсумками нагляду МВФ надає урядам відповідні рекомендації.

Нагляд здійснюється в трьох основних формах: консультації, багатосторонній нагляд, поглиблений нагляд.

Консультації являють собою підсумкову діяльність місій МВФ, які щороку навідують країну-члена й ведуть переговори з керівниками основних економічних інститутів, з міністрами фінансів, економіки, директорами центральних банків. За результатами переговорів місія складає свою думку про стан економіки країни й розробляє відповідні рекомендації. Ці документи доповідаються на засіданні Виконавчої ради, яка приймає остаточне рішення.

Багатосторонній нагляд здійснюється у формі аналізу Виконавчою радою міжнародної економіки в цілому. Аналіз міститься в спеціальній доповіді «Світовий економічний огляд» («World Economic Outlook»), на основі якої складається прогноз розвитку світової економіки на найближчі 2–3 роки. Прогноз включає визначення темпів зростання реального ВВП, інфляції, стану платіжних балансів, розмірів зовнішнього боргу, умов торгівлі, обсягів міжнародних резервів. У процесі аналізу виявляється місце кожної країни-члена в міжнародній економіці й специфіка її проблем.

Поглиблений нагляд здійснюється на прохання уряду країни з метою виправлення мікроекономічних дисбалансів. Звичайно він проводиться тоді, коли країна опиняється у тяжкому фінансовому становищі, має велику зовнішню заборгованість і просить перенести строки платежів по зовнішньому боргу. У такому разі МВФ здійснює поквартальний аналіз економіки країни. За наслідками

аналізу розробляються рекомендації щодо коригування економічної політики; цим рекомендаціям уряд повинен неухильно слідувати.

9.2.2. Кредитно-фінансова діяльність

Ця діяльність є однією з найважливіших функцій МВФ. Вона полягає у використанні фінансових ресурсів МВФ країнами-членами й кредитуванні за допомогою залучених ресурсів.

Формування ресурсів МВФ. Структура ресурсів фонду складається з двох блоків:

- внесок кожної країни в уставний капітал МВФ відповідно з її квотою;
- запозичені кошти: кредитні лінії від урядів і центральних банків його членів.

Станом на 2008 р. уставний капітал МВФ становив 217 млрд СДР (1 СДР = 1,5 дол. США).

Квоти. Внесок кожної країни в капітал Фонду здійснюється на 25% в іноземній твердій валюті (раніше — золотом), а решта — в національній валюті. Розміри квот встановлюються на підставі частки країни в світовій економіці. При цьому враховуються розмір ВВП країни, пересічномісячні резерви; пересічнорічні поточні платежі й надходження.

Квоти періодично переглядаються, звичайно через кожні п'ять років, у зв'язку з тим, що змінюється місце країни в світовій економіці.

Фонд також використовує **запозичені кошти**. За узгодженням з «Групою Десяти» (Г-10), МВФ користується кредитом країн Г-10 в межах ліміту до 17 млрд СДР. Крім того, Фонд одержує позики у центральних банках і казначейств Саудівської Аравії і деяких інших держав. Загальна величина запозичених коштів не повинна перевищувати 60% загального обсягу квот.

Кредитно-фінансова діяльність МВФ здійснюється в двох модифікаціях:

- угода або транзакція (transaction), яка полягає в наданні країнам коштів із власних ресурсів Фонду;
- операція (operation), яка полягає в наданні посередницьких фінансових і технічних послуг за рахунок запозичених коштів.

Кредитні операції здійснюються тільки з центральними банками і стабілізаційними фондами.

Угода або транзакція не є кредитуванням у повному розумінні цього слова. Це фінансова допомога. Вона являє собою обмін національної валюти на відповідну суму іноземної валюти. Коли країна бере кредит МВФ, вона здійснює купівлю іноземної валюти за власну; коли сплачує борг — здійснює зворотню операцію: викуповує власну валюту за іноземну.

Країни-члени можуть використати ресурси МВФ відповідно до їхніх квот. Квота поділяється на 4 частини, які називаються **траншами**. Перший кредитний транш — до 25% квоти. Ця частина квоти називається **першою часткою квоти**; вона може бути використана автоматично за першою вимогою. Перша частка квоти називається також **резервною часткою**. Сума позик, що надається Фондом понад резервну частку країни, називається її **кредитною позицією**. Резервна частка і кредитна позиція разом утворюють **резервну позицію** країни.

Якщо ж країна бажає одержати кошти, що перевищують її резервну позицію, то МВФ виставляє більш жорсткі вимоги для її отримання. Особливо вони зростають при наданні третього і четвертого траншів. Умови, які при цьому висуває МВФ, стосуються проведення урядом країни певної економічної політики. Вона повинна бути спрямована на зниження дефіциту національного бюджету до визначеного відсотка від ВВП, поліпшення торговельного балансу, обмеження номінальної заробітної плати до певного рівня. Стабілізаційні програми Фонду включають також скорочення державних витрат на освіту здоров'я, пенсійне забезпечення. Вони містять часто вимоги збільшення податків, особливо непрямих, скасування субсидій на продовольчі товари. Іноді однією з вимог є девальвація національної валюти. У зв'язку з цим виконання жорстких програм МВФ в країнах з дефіцитом платіжного балансу часто призводить (принаймні, на деякий час) до обмеження життєвого рівня населення.

Механізм фінансування. Фінансові ресурси МВФ надаються у формі трьох модифікацій, які називаються фінансовими можливостями: регулярні, концесійні і спеціальні.

1. Регулярне фінансування поділяється на короткострокове й подовжене.

Короткострокове, або «стенд-бай» (stand-by) здійснюється в межах резервних угод строком на 12—18 місяців. Це фінансування для виправлення короткострокових макроекономічних дисбалансів.

Надається траншами в 25% від квоти. Купівля валюти здійснюється на умовах 2—7% щорічних. Крім того, надаючи кредит, МВФ стягує одноразовий комісійний збір у розмірі 0,5% від суми угоди. Викуп валюти має відбутися через 5 років.

Подовжені угоди укладаються строком на три роки. Вони спрямовані на підтримку економічних реформ у країнах-членах. Викуп валюти має відбутися не пізніше, ніж через 10 років.

2. Концесійне фінансування призначене для найменш розвинутих країн, чий дохід на душу населення не перевищує 825 доларів. Цей вид фінансування надається на пільгових умовах під 0,5% щорічних з виплатою боргу через 10 років.

3. Спеціальне фінансування надається у зв'язку з надзвичайними обставинами. До них належать стихійне лихо, соціальні заворушення, різке падіння цін на експортні товари або підвищення їх — на імпорتنі. Спеціальне фінансування здійснюється також з урахуванням труднощів перехідного періоду, що відноситься, зокрема до країн Центральної та Східної Європи.

Для такого виду фінансування створено **спеціальні фонди**:

- Фонд компенсаційного й непередбаченого фінансування надає можливість давати допомогу державам-членам у разі збитків від стихійного лиха й інших зовнішніх причин;
- Фонд фінансування буферних запасів призначено для відновлення запасів сировини або накопичення його резервів;
- Фонд системної трансформації надає фінансову допомогу країнам, що відчувають труднощі в торговельній та платіжній системах у зв'язку з переходом до ринкової економіки;
- Фонд структурної адаптації призначено для надання допомоги в проведенні структурних економічних реформ у країнах, що розвиваються, й мають низький дохід, а також для реалізації середньострокових макроекономічних програм. Цей фонд обслуговує також країни з перехідною економікою.

Кошти, одержані зі спеціальних фондів, є доповненням до кредитних часток країн-членів; вони дають змогу збільшити в МВФ запас їхньої національної валюти понад установлені межі.

Розміри фінансування. В рамках регулярного фінансування країна може одержати коштів до 300% своєї квоти; за концесійною угодою — до 50%; спеціальне фінансування здійснюється в розмірі до 30% квоти.

Кредитні операції МВФ. Крім фінансових операцій, Фонд здійснює й чисто кредитні. До середини 70-х років кредити надавалися переважно розвинутим країнам; потім ситуація різко змінилася, і практично всі кредити йдуть до країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою.

МВФ часто укладає угоду з країною-членом із зобов'язанням надати певну суму кредиту в момент її звернення до Фонду. В такому разі країна одержує не готівку, а домовляється про позику на означену суму. Країна може використати цю суму на передбачених угодою умовах. Такі кредити можуть бути подовжені на строк, що перевищує започаткований.

Найменш розвинутим країнам кредити надаються на пільгових умовах.

Кредити МВФ, крім прямого призначення, відіграють роль гаранта для одержання країною коштів від інших кредиторів. Якщо МВФ дав кредит, то це — вираження довіри до країни щодо її платоспроможності.

9.2.3. Технічна допомога МВФ

Вона полягає в сприянні країнам-членам у здійсненні ними грошової, валютної політики, банківського нагляду, бюджетної і податкової політики, упорядкуванні статистики, в розробці фінансового й економічного законодавства.

Технічна допомога здійснюється шляхом направлення місій МВФ в центральні банки й міністерства фінансів країни. Така допомога надається на прохання країни. Експерти місії працюють у країні звичайно 2–3 роки.

Для підготовки кадрів у рамках технічної допомоги у Вашингтоні утворено інститут МВФ. Він організовує курси і семінари з підвищення кваліфікації державних службовців із країн—членів МВФ.

9.2.4. Випуск СДР

Це специфічна функція МВФ для поповнення міжнародних валютних резервів.

СДР (СПЗ) — спеціальні права запозичення (Special Drawing Rights — SDR) — це міжнародний валютний актив. Вони призначені для поповнення офіційних валютних резервів, погашення дефіциту платіжного балансу країни й розрахунків її з Фондом.

СДР поділяються між країнами-членами пропорційно їх квотам. Країни, що мають свій рахунок в СДР, можуть придбати в інших країнах-членах їхню валюту на відповідну суму. За зберігання СДР понад розподілених лімітів МВФ сплачує їхнім власникам відсоткові ставки, які коливаються в межах 1–14%.

Частка СДР у світових валютних резервах становить 2%. Курс СДР щодо долара розраховується на підставі «кошика» курсів провідних валют — долара США, фунта стерлінгів, євро, єни.

Міжнародний валютний фонд, незважаючи на певні суперечливості й труднощі функціонування, є головним органом регулювання міжнародних валютно-кредитних відносин.

9.3. Група Всесвітнього банку (The World Bank Group)

Ця група складається з чотирьох основних інститутів — Міжнародного банку реконструкції й розвитку (МБРР), Міжнародної фінансової корпорації (МФК), Міжнародної асоціації розвитку (МАР), Багатосторонньої агенції з гарантій інвестицій (БАГІ). До цієї ж групи належить також Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС), який має специфічні функції, але організаційно пов'язаний із Всесвітнім банком.

Однією з цілей Всесвітнього банку є заохочення до інвестування з країн-членів в інші країни, особливо в такі, що розвиваються. Проте соціально-політична нестабільність у деяких регіонах робить інвестування там ризикованим. Щоб забезпечити своїх учасників від фінансових втрат, Всесвітній банк формує в 1988 р. організацію, яка гарантувала б відшкодування можливих втрат від некомерційних ризиків, — Багатосторонню агенцію з гарантій інвестицій. З проблемами інвестування пов'язано утворення в 1966 р. Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів. Таким чином, сформувалася група Всесвітнього банку із п'яти організацій.

Незважаючи на певну різницю у функціях всі організації Всесвітнього банку тісно пов'язані, насамперед єдністю цілей: сприяння стабільному економічному зростанню країн-членів, допомога в реконструкції господарства країн, що розвиваються, заохочення розвитку приватного сектора, заохочення іноземного інвестування. Група єдина й організаційно: практично всі структури підпорядковані єдиному керівникові — Президенту Всесвітнього банку, мають спільну адмі-

ністративну систему. Президент Всесвітнього банку головує на нарадах Ради директорів і відповідає за загальне керівництво діяльністю Групи Всесвітнього банку. За традицією, Президентом Всесвітнього банку стає громадянин США — країни, що є найбільшим акціонером Банку. Президент обирається Радою керуючих на п'ятирічний строк і може бути переобраний. П'ять віце-президентів, у т.ч. три старших і два виконавчих віце-президенти, відповідають за конкретні регіони, сектори, напрями діяльності й виконують інші конкретні функції. Водночас за функціями інститути Всесвітнього банку мають специфічні розбіжності. Розглянемо їх.

9.3.1. Міжнародний банк реконструкції й розвитку — МБРР (International Bank for Reconstruction and Development — IBRD)

Заснований у 1945 р. Місцеперебування — Вашингтон. До учасників банку входить 186 країн, зокрема й Україна (увійшла в 1992 р.).

Основні цілі:

- сприяння країнам-членам у розвитку економіки шляхом надання їм довгострокових позик і кредитів;
- заохочення іноземного інвестування через надання гарантій або участі в позиках та інших інвестиціях приватних кредиторів;
- стимулювання тривалого збалансованого зростання міжнародної торгівлі, підтримка збалансованості платіжних балансів країн-членів.

Формування ресурсів. Джерелами їхнього формування є статутний капітал, що накопичується передплатою країн-членів; позикові кошти; платежі в рахунок погашення боргу.

Він формується нетрадиційно. Уряди країн-членів купують акції, але сплачують лише невелику частину їхньої вартості (6%). Решта капіталу є «недоторканою» і може бути затребувана банком лише в разі відсутності в нього ресурсів для термінового погашення своїх зобов'язань. Поки що таких випадків не траплялося. Цей гарантійний капітал не можна використовувати для надання кредитів.

Передплата країн-членів на акції банку здійснюється згідно з їхньою економічною потужністю. Кожна країна має свою квоту в уставному капіталі. Квота України становить 0,8% капіталу банку, США — 17, Японії — 6, 24. Росії, Канади, Саудівської Аравії, Індії та Італії — по 2,99% [6, с. 309].

Зовнішні джерела фінансування. МБРР є значним позичальником на світовому фінансовому ринку. Він випускає облігації під 7% щорічних, що дуже вигідно приватним інвесторам. Їхній інтерес підігривається ще й тим, що банк дає гарантії під ці облігації. Крім того, приватні банки й інші кредитні інститути вкладають також свої капітали в облігації МБРР. За рахунок емісії облігацій МБРР формує 94% своїх ресурсів.

Кредитна політика МБРР. Основне призначення кредитів - стимулювання розвитку приватного сектора в країнах-членах. До прийняття рішення про надання кредиту в країну прямує місія МБРР, яка вивчає економічну ситуацію, оцінює доцільність здійснення проєктів, під які плануються кредити. Місія складає свій висновок і рекомендації, які країна мусить прийняти, інакше може й не одержати кредиту.

Кредити надаються тільки урядам, відповідно до їхніх центральних банків для фінансування великих проєктів під гарантії урядів.

Кредити надаються на строк 15–20 років. Ставка кредиту в середньому перевищує на 0,5% ставку за позиковими коштами банку. Оскільки МБРР залучає позики з розрахунку 7% щорічних, то кредитна ставка становить в середньому 7,5%.

Для країн, що розвиваються, ставка дещо нижча. Найбіднішим країнам МБРР може надати безвідсотковий кредит.

Однією з особливостей діяльності МБРР є відмова від реструктуризації заборгованості клієнтів: випадків неповернення кредитів ще не було. Хоч прибуток не є головною метою МБРР, він працює прибутково. В середині 90-х років пересічно за рік прибуток становив понад 1 млрд доларів; він використовується для поповнення ресурсів МБРР. Дивідендів своїм членам банк не сплачує.

МБРР спочатку кредитував конкретні об'єкти, переважно інфраструктури, ретельно їх відбираючи. Це обмежувало позичальникам можливість маневру, що спричинювало їхнє невдоволення. З 80-х років кредити стали менше прив'язуватись до конкретних об'єктів. Крім підприємств приватного сектора, банк став кредитувати й державні підприємства, але під гарантії уряду. Банк кредитує й галузі, куди приватний капітал йде неохоче через їхню високу капіталоємність або низьку рентабельність (енергетика, транспорт, сільське господарство).

Банк покриває своїми кредитами лише 30% вартості об'єкта, причому найбільша частина кредитів спрямовується в галузі інфраструк-

тури: енергетику, транспорт, зв'язок. Із середини 80-х років МБРР збільшив частку кредитів, спрямованих у сільське господарство (до 20%), в охорону здоров'я й освіту. У промисловість прямується менше 15% кредитів Банку.

Останніми роками МБРР займається проблемою урегулювання зовнішнього боргу країн, що розвиваються: 1/3 кредитів він надає у формі спільного фінансування. Банк надає структурні кредити для регулювання структури економіки, оздоровлення платіжного балансу.

За цільовим призначенням кредити МБРР поділяються на дві групи — інвестиційні й системні. Перші надаються під конкретні проекти та програми підприємствам, установам, на навчання та новачії. Другі призначені на подолання труднощів макроекономічного характеру. Якщо раніше перевага надавалася інвестиційним проектам, то згодом МБРР змінив стратегію на користь системних проектів. Нова стратегія полягає в переході від фінансування окремих проектів до співпраці з державними і громадськими організаціями, а також приватним сектором.

Системні кредити поділяються на такі види:

- структурного регулювання — на фінансову підтримку трансформації економічної політики і здійснення інституційних реформ у країнах, що отримують кредити;
- структурної перебудови сектора — на підтримку змін у політиці й інституційних реформ у найважливіших секторах;
- кредити на відбудову — на підтримку урядової політики реформ, спрямованих на розвиток приватного сектора;
- кредити на скорочення заборгованості — на допомогу країнам з високим рівнем заборгованості [49, с. 113—115].

Надання кредитів Всесвітнім банком має демонстраційний ефект: його авторитет стимулює приватних інвесторів та інші банки спрямовувати капітали в країни, що одержали кредити від МБРР. Таким чином, Всесвітній банк спричиняє дуже сильний вплив на весь валютно-кредитний ринок.

9.3.2. Міжнародна фінансова корпорація — МФК (International Finance Corporation — IFC)

Заснована в 1956 р. Штаб-квартира — у Вашингтоні. Нараховує 179 членів, серед них — Україна (з 1993 р.).

Головна мета МФК — сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, через заохочення приватного підприємництва у виробничому секторі.

Джерела фінансування: внески країн—членів у статутний капітал; кредити від МБРР; відрахування від прибутків; кошти від повернення кредитів; кошти, залучені на зовнішніх ринках.

Кредитна діяльність. МФК, як правило, кредитує тільки високорентабельні підприємства в нових індустріальних країнах. Менш розвинутих країнам важче одержати кредит через високу кредитну ставку, яка вище пересічних ставок на основних ринках позичкових капіталів. Привабливою ж стороною цих кредитів є те, що вони спрямовані на реалізацію таких проектів, які не одержали б коштів з інших джерел. Звичайно МФК фінансує не більше як 25% загальної вартості проекту, решта коштів відшукується за рахунок приватних компаній і комерційних банків.

На відміну від МБРР, для інвестування коштів МФК не вимагає урядових гарантій. Це позбавляє приватні компанії від державного контролю. Іншою відміною є те, що МФК не тільки надає кредити, а й здійснює інвестиції в акціонерний капітал підприємств, що створюються, з наступним перепродажем акцій приватним інвесторам. З моменту утворення й до середини 1998 р. МФК здійснила інвестицій на суму 24 млрд доларів [25, с. 470].

Крім своєї головної функції — заохочення приватних інвестицій — МФК надає країнам-членам також і **технічну допомогу**. В 1986 р. вона заснувала Консультативну службу з іноземних інвестицій для надання допомоги урядам країн, що розвиваються, щодо ефективного використання інвестицій. Сфера консультування — капітали, технологія, менеджмент. Видається регулярний довідник «База даних» за новими ринками.

9.3.3. Міжнародна асоціація розвитку — МАР (International Development Association — IDA)

Утворена в 1960 р. Місце знаходження — Вашингтон. Нараховує більше ніж 160 країн-учасниць, які поділяються на дві групи. До першої групи входить 22 високорозвинуті країни, а також Кувейт і Об'єднані Арабські Емірати. Друга група — це країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою.

Основні цілі МАР:

- сприяння економічному розвитку країн-членів;
- підвищення продуктивності праці;
- зростання рівня життя в державах-членах, насамперед таких, що розвиваються.

Діяльність МАР спрямована, головним чином, на допомогу країнам, що розвиваються, через заохочення розвитку приватного сектора, мобілізації внутрішніх і зовнішніх джерел капіталу.

Джерела фінансування: прибутки МБРР, внески країн-членів першої і частково другої груп; повернення кредитів, що були надані раніше. В основному ресурси МАР формуються за рахунок «донорів» — країн першої групи. Частка «Великої сімки» становить 80% загальної суми внесків.

Розподіл ресурсів. МАР надає безвідсоткові позики найбіднішим країнам. Критерієм «бідності» є рівень ВВП на душу населення, що не перевищує 925 доларів. Позики МАР мають 10-річний пільговий період і погашаються протягом 35–40 років. Решті країн кредит надається за ставкою 5% щорічних.

Кредити надаються в основному на розвиток інфраструктури і в сільське господарство. Так, у 1998 р. на кредитування сільського господарства пішло 18% виділених коштів МАР, на освіту — 16, на охорону здоров'я — 14, на транспорт — 13, на енергетику — 12% [25, с. 69]. Іноді МАР і МБРР спільно кредитують один і той самий об'єкт, якщо на нього необхідні великі кошти. Кредити МАР надаються тільки урядам під їхні гарантії. МАР сформувала Фонд для скорочення боргів у 100 млн доларів; його призначено для найбідніших країн. Кредити надаються в національній валюті держав.

**9.3.4. Багатостороння агенція з гарантії інвестицій — БАГІ
(Multilateral Investment Guarantee Agency — MIGA)**

Заснована в 1988 р. Місцезнаходження — Вашингтон. Нараховує 172 члени. Україна стала членом БАГІ з 1995 р.

Основні цілі:

- сприяння збільшенню припливу інвестицій у країни, що розвиваються, через надання гарантій, включаючи страхування, за некомерційними ризиками;
- здійснення досліджень, збирання й поширення інформації для сприяння інвестуванню;

- надання технічної допомоги країнам, проведення консультацій з інвестиційних питань.

Основні напрями діяльності БАГІ. Вона була утворена з тим, щоб залучити потенційних інвесторів до країн, що розвиваються, убезпечити їх від некомерційних ризиків і таким чином стимулювати туди потоки інвестицій. До некомерційних ризиків належать: війни, соціальні вибухи, експропріація вкладеного капіталу, неможливість переведення прибутку за кордон і т. ін.

Гарантії надаються тільки інвесторам із країн—членів БАГІ. Строк гарантій — 15-20 років за прямими інвестиціями, за позиками — понад три роки. Основна вимога надання гарантій: інвестор повинен бути резидентом країни—члена БАГІ; інвестиція ж може призначатися для будь-якої країни, навіть такої, що не входить до БАГІ.

Гарантії БАГІ, по суті, є страховкою, за одержання якої треба сплатити 0,25–1,25% за кожні 100 доларів вартості гарантії.

БАГІ надає консультативні й рекламні послуги через спеціальний Департамент політичних і консультативних послуг.

9.3.5. Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів — МЦУІС (International Center for Settlement of Investment Disputes — ICSID)

Заснований у 1966 р., місцезнаходження — Вашингтон. Нараховує 143 члени.

Головна мета — сприяти притоку іноземних капіталів шляхом створення умов для примирення й урегулювання спорів між урядами й іноземними інвесторами. МЦУІС не є кредитною організацією в прямому розумінні слова; через це його не завжди включають до Групи Всесвітнього банку, хоча за цілями й організаційно він з нею пов'язаний.

Діяльність МЦУІС. Центр виступає в ролі арбітра між інвестором та урядом країни в разі виникнення конфлікту. Процес урегулювання інвестиційних спорів має дві форми: примирення й арбітраж. **Примирення** досягається в тому випадку, якщо вдається переконати обидві сторони в можливості вирішення конфлікту узгоджено, через взаємні поступки. Якщо ж примирення неможливе, то МЦУІС виносить аргументоване рішення на користь однієї зі сторін; така процедура має назву **арбітражу**.

9.4. Регіональні банки розвитку

Розпад колоніальної системи і поява великої групи незалежних держав утворили нову ситуацію на світовому валютно-кредитному ринку. Практично кожна країна, що розвивається, поставила собі за найважливішу мету провести індустріалізацію, причому в якомога короткі строки. Ідея прискорення індустріалізації захопила й ті держави, які вже були незалежними до середини ХХ ст., але затримались на аграрній стадії розвитку, наприклад, латиноамериканські країни.

Для проведення індустріалізації і створення необхідної інфраструктури необхідні були кошти, які навіть МВФ і МБРР надати в достатньому обсязі не могли. Для вирішення проблеми було створено регіональні банки, які охоплюють велику кількість країн, розташованих на одному з континентів. Найчисленнішими за складом учасників і найбільшими за розмірами операцій є Міжамериканський банк розвитку, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Ісламський банк розвитку. Є й інші банки розвитку, які вирішують більш локальні цілі.

Характерною рисою регіональних банків розвитку є участь у них не тільки країн, що розвиваються, а й розвинутих країн; остання група країн виконує функції фондів.

Для сприяння соціально-економічним перебудовам у постсоціалістичних країнах, що розташовані на великому регіональному просторі колишнього СРСР і Центрально-європейських держав, було утворено Європейський банк реконструкції й розвитку (ЄБРР).

9.4.1. Європейський банк реконструкції і розвитку – ЄБРР (The European Bank for Reconstruction and Development – EBRD)

Був заснований у 1990 р., розпочав діяльність у 1991 р. До цього часу належить початок важливих соціально-економічних і політичних зрушень у країнах Східної Європи. В громадських і урядових колах цих країн визріло розуміння необхідності переходу до ринкової економіки. Але перебудова всієї структури соціалістичної економіки потребувала неабияких коштів. Для їх поповнення, для стимулювання реформ і було створено ЄБРР.

До складу ЄБРР увійшли всі європейські країни, а також низка неєвропейських країн – Австралія, Єгипет, Ізраїль, Кіпр, Марокко, Мексика, Нова Зеландія, Республіка Корея, США, Японія. Крім того,

як нащадки СРСР членами банку стали всі азіатські республіки СНД. Всього учасниками ЄБРР є 60 країн. За статутом ЄБРР його членами можуть стати як європейські, так і неєвропейські країни, але всі вони мають бути членами МВФ.

Управління Банку міститься в Лондоні.

Основні цілі ЄБРР:

- сприяння економічному розвитку і реконструкції країн Центральної і Східної Європи (ЦСЄ), які заявили про свою прихильність демократичним принципам;
- надання допомоги країнам ЦСЄ в модернізації виробничої бази, в організації конкурентоспроможної підприємницької діяльності в приватному секторі;
- сприяння в залученні інвестицій у виробництво, сферу послуг і фінансовий сектор;
- стимулювання великих економічно обґрунтованих проєктів;
- надання технічної допомоги в реалізації проєктів;
- сприяння формуванню ринку капіталів;
- сприяння у вирішенні екологічних проблем.

Звертає на себе увагу той факт, що серед найважливіших цілей міжнародного банку вперше опинились екологічні проблеми.

ЄБРР здійснює проєктне фінансування банків, підприємств і компаній шляхом інвестування коштів як у нові виробництва, так і в діючі фірми. Він також працює з державними компаніями з метою підтримки процесів приватизації та їх структурної реорганізації. ЄБРР фінансує конкретні проєкти переважно приватного сектора. Основними утримувачами кредитів банку є спільні підприємства за участю іноземних спонсорів. Банк фінансує до 35% витрат за проєктом. ЄБРР не надає фінансування підприємствам оборонної, тютюнової промисловості, виробництву засобів, що заборонені міжнародним правом, ігорному бізнесу, а також проєктам, які можуть негативно впливати на довкілля.

Організаційна структура Банку включає і **процедуру прийняття рішень**. У багатьох випадках при голосуванні досить простої більшості. Але під час обговорення найважливіших питань у Раді керуючих або Директораті необхідна кваліфікована більшість (2/3, або 85%, голосів). Кожна країна має кількість голосів, пропорційну своїй квоті в уставному капіталі. Найбільші квоти мають США — 10%, Іта-

лія, Німеччина, Франція, Велика Британія і Японія — по 8,5%. Таким чином, жодна країна самотужки не може заблокувати рішення.

Формування ресурсів. При утворенні ЄБРР його капітал формувався шляхом випуску акцій на суму 10 млрд ЕКЮ. Потім капітал значно збільшився (в 1996 р. подвоївся). Власний капітал банку в 2008 р. становив 20 млрд. євро [56].

Квоти в уставному капіталі розподіляються таким чином (%):

країни-члени ЄС, ЄІБ і власне ЄС.....	51
країни ЦСЄ.....	13
решта європейських країн.....	12
неєвропейські країни.....	24

Отже, країнам Європейського Союзу належить вирішальний вплив в ЄБРР.

Фінансові ресурси банку формуються також з позичкових коштів, коштів, одержаних у погашення позик, з виручки від реалізації інвестицій в акціонерний капітал.

ЄБРР заснував **спеціальні фонди** на кошти з доходів, одержаних від інвестицій. Ці фонди призначені для підготовки інвестиційних проєктів і здійснення інвестицій у країни-члени. Кошти фондів використовуються для кредитування низькорентабельних галузей соціальної інфраструктури.

Кредитно-інвестиційна політика ЄБРР. Відповідно з основними цілями банку його політика спрямована насамперед на підйом і структурну перебудову країн Центральної і Східної Європи. Діяльність ЄБРР у цьому напрямі досить різноманітна і перспективна. Вона включає: надання кредитів на розвиток виробництва; інвестування в капітал; гарантоване розміщення цінних паперів; надання позик під реконструкцію й розвиток інфраструктури. Пріоритетними сферами кредитування є фінансовий сектор, енергетика, телекомунікації, транспорт і агробізнес.

ЄБРР перетворився на значного інвестора в країнах ЦСЄ: на нього припадає 15% усіх прямих капіталовкладень у регіоні; переважна їх більшість йде в приватний сектор.

У 2004 р. в економіку України ЄБРР інвестував коштів на 267 млн євро, а усього з початку діяльності — 1519 млн євро. Основні сфери інвестування: транспорт, АПК, банки, обробна промисловість. Зокрема, ЄБРР здійснив інвестування у сталеливарний комбінат

у Донецьку, «Укрзалізницю» (для введення у експлуатацію ліній швидкісних поїздів), Рубіжанський картонно-тарний комбінат, продуктову фірму «Чумак» (у 2004 р. фірма отримала від ЄБРР довгостроковий кредит у розмірі 10 млн дол.).

Для підтримки малих і середніх підприємств ЄБРР надає кошти вітчизняним фінансовим посередникам (комерційним банкам), які кредитують такі підприємства. Для України Банк затвердив нову програму фінансування середнього, малого й мікробізнесу на суму 200 млн доларів. Відкриті кредитні лінії для банків «Ажіо» і «Форум». Крім того, ЄБРР відкрив свою першу іпотечну кредитну лінію українському банку «Аваль» [56].

ЄБРР здійснює великі програми з охорони навколишнього середовища по регіону Балтійського моря, дельти Дунаю, водного середовища Чорного моря.

9.4.2. Міжамериканський банк розвитку – МаБР (Inter – American Development Bank – IDB)

Утворено в 1959 р. Місцезнаходження – Вашингтон. До нього входять 26 латиноамериканських держав, США, Канада, Японія й 14 країн Західної Європи та ще деякі азіатські країни; кількість акціонерів МаБР дорівнює 47.

Основною метою МаБР є фінансування проектів технічного й економічного характеру в країнах, що розвиваються, цього регіону. Для цього банк надає кредити і гарантії.

Ресурси банку складаються із внесків країн-членів і запозичених коштів. Сплачена частка уставного капіталу складає 10%. Капітал банку поділяється на ординарні кошти, позарегіональні кошти і спеціальні фонди.

Ординарний капітал утворюють країни регіону; він становить майже половину загальних коштів. **Позарегіональні** кошти утворюються за рахунок країн, що не належать до цього регіону. Банк має також численні **фонди**, найважливіший з яких – Фонд для спеціальних операцій.

Відповідно з квотами, в уставному капіталі Банку розподіляється кількість голосів. Кожна країна має 135 базисних голосів плюс 1 голос на кожну акцію своєї частки в капіталі банку. Понад третину голосів належить США.

Кредитна діяльність. Банк надає позики для фінансування будівництва народногосподарського об'єкта; позика при цьому становить половину загальної вартості об'єкта. Відсоткова ставка за кредитами ординарного і позарегіонального капіталу дорівнює в середньому 10%, строк кредитів – від 10 до 15 років. Ставка кредитів із спеціального фонду коливається в межах 1–4%, строк – від 20 до 40 років.

Банк надає кредити двох видів: «жорсткі», які надаються на ринкових умовах, і «м'які» – пільгові позики зі спеціального фонду під невисокий відсоток. Банк може надавати кредити як державним, так і приватним позичальникам. Приватним позичальникам позики надаються під відповідні гарантії.

Кредити МаБР мають цільове призначення; основна їхня частина спрямовується в енергетику, сільське господарство і рибальство. Найбільшу кількість коштів одержали нові індустріальні країни регіону – Бразилія, Мексика і Аргентина. Створено філію МаБР – Між-американську інвестиційну корпорацію.

Інвестиційна діяльність МаБР досить інтенсивна. Для фінансування проектів використовуються кредити й гранти. Гранти обмежені й надаються переважно приватним підприємствам. Банк допомагає своїм членам отримати доступ до міжнародних фінансових ринків, надаючи їм гарантії.

9.4.3. Африканський банк розвитку – АфБР (African Development Bank – ADB)

Заснований у 1964 р. До його членів входять 53 африканських країни і 24 неафриканських. Місцезнаходження – м. Абіджан (Кот-д'Івуар). Спочатку, згідно зі Статутом банку, його членами мали бути лише африканські держави. Але гостра нестача коштів змусила залучити й деякі розвинуті країни до формування капіталу. В 1973 р. було створено Африканський фонд розвитку, формально незалежний, але по суті він є складовою частиною структури АфБР. Членами фонду стали високорозвинуті держави (США, Японія, Канада, деякі західноєвропейські держави), а також Саудівська Аравія і Кувейт.

Мета банку – сприяти економічному й соціальному прогресу африканських країн.

Основні цілі АфБР:

- фінансування інвестиційних програм і проектів;

- сприяння державним і приватним інвестиціям;
- організація спільного фінансування (з іншими міжнародними організаціями розвитку);
- надання технічної допомоги країнам—членам регіону у підготовці проектів розвитку.

Ресурси банку складаються із внесків, переважну частину яких дають розвинуті країни. За розмірами капіталу АфБР — найбільший серед регіональних банків розвитку. Найбільша квота в уставному капіталі АфБР у США (17,0%); Японія має 14,0 %, Німеччина — 10,5, Франція й Канада — по 9,0%.

Кредитна діяльність. Кредити надаються тільки африканським країнам. Звичайний кредит надається строком на 12-20 років, з рахунка 9,5% щорічних плюс комісія в розмірі 1% [54, с. 24]. За пільговий кредит стягується збирання в 0,75%, період пільги — від 3 до 5 років.

9.4.4. Азіатський банк розвитку — АзБР (Asian Development Bank — ADB)

Засновано в 1965 р. Місцезнаходження — м. Маніла (Філіппіни). Членами банку є 64 держави, в тому числі 18 неазіатських (наприклад, Австралія).

Головна мета — сприяти економічному прогресу азіатських країн, що розвиваються.

Ресурси банку формуються за рахунок внесків, переважно розвинутих країн. Найбільша квота в уставному капіталі належить Японії — 26%; Австралія має 11%. Частка неазіатських держав (крім Австралії) становить 33%. Таким чином, на всі країни, що розвиваються, припадає лише 30% від усієї квоти. Станом на 2006 р. капітал АзБР дорівнював 3,5 млрд дол.

Кредитна діяльність. АзБР здійснює довгострокове кредитування. З 1995 р. практикує надання часткових гарантій за некомерційними ризиками. Пріоритетним об'єктом кредитування є енергетика.

У 1973 р. банк заснував Азіатський фонд розвитку (АФР), призначений для надання безвідсоткових кредитів найбільш бідним азіатським країнам на строк до 40 років з виплатою комісії в 1% щороку.

У 1995 р. банк виділив кредит Казахстану на суму 120 млн доларів, залучаючи, таким чином, до своєї сфери азіатські республіки

колишнього СРСР [6, с. 299]. Найбільшу суму кредитів за весь час існування банку одержали Індонезія, Республіка Корея, Філіппіни, Пакистан і Таїланд, тобто країни, що відзначаються динамізмом розвитку. На кінець 2005 р. найбільшим боржником АЗБР став Китай (15 млрд дол.).

9.4.5. Ісламський банк розвитку – ІБР (Islamic Development Bank – IDB)

Засновано в 1975 р. Місцезнаходження – м. Джідда (Саудівська Аравія). Банк утворено за рішенням Організації Ісламська конференція, яка нараховує 51 державу.

Мета ІБР – сприяти економічному розвитку ісламських держав і мусульманських громад в інших державах.

Кредитна діяльність. Банк надає ресурси для фінансування зовнішньоторговельних операцій і проектів в інших сферах економіки. Особливістю банку є те, що він не стягує відсотків за наданий кредит, оскільки це суперечить принципам шариату, який забороняє одержання прибутку, не основаному на власній праці. Позики надаються безвідсотково, лише за обслуговування встановлена деяка винагорода. Водночас банк здійснює інвестиції в об'єкти промислового і сільськогосподарського призначення, від чого одержує відповідний прибуток.

9.5. Банк міжнародних розрахунків – БМР (Bank for International Settlements – BIS)

БМР – один з найстаріших міжнародних банків. Його було засновано в 1930 р. на підставі міждержавної угоди шістьма державами – Великою Британією, Бельгією, Німеччиною, Італією, Францією та Японією. Членом банку стала також Швейцарія, на території якої функціонує (м. Базель). Первісним призначенням банку було врегулювання виплат німецьких репарацій за результатами Першої світової війни. В 30-ті роки склад БМР поповнився ще низкою європейських країн, а в повоєнний період – і неєвропейськими країнами, в тому числі США, Австралією, ПАР та ін. Зараз кількість членів – 54 країни.

Суттєва особливість БМР полягає в тому, що його головними передплатниками є **центральні банки** країн-членів. З цієї причини

БМР часто називають «банком центральних банків». Крім того, учасниками БМР є і деякі приватні комерційні банки, зокрема великі американські банки групи Моргана.

Банк міжнародних розрахунків — акціонерне товариство. Грошовою одиницею, яку він використовує, є золотий швейцарський франк із вмістом 0,29 г чистого золота.

Формування ресурсів. Основне джерело — позичкові кошти (вклади) центральних банків країн-членів в іноземній валюті або золоті. Вклади короткострокові, до трьох місяців. Ці кошти БМР розміщує на ринкових умовах в інших центральних банках, міжнародних організаціях і банках-кореспондентах для одержання прибутку і виплати відсотка за вкладками.

Основні цілі і функції БМР:

- сприяння центральним банкам в управлінні їх валютними резервами;
- обговорення стратегічних питань валютної політики країн-членів;
- виконання функцій агента по виконанню міжнародних фінансових угод країн-членів;
- дослідження в галузі валютної і грошової політики в інтересах центральних банків.

Відповідно до основних функцій БМР здійснює купівлю-продаж і зберігання золота, депозитно-позичкові операції з центральними банками, операції з валютою і цінними паперами на міжнародних ринках.

Одна з найважливіших функцій БМР — регулювання міжнародних розрахунків і розроблення нормативних документів з банківського нагляду. З цією метою при БМР утворено три комітети: Базельський комітет з банківського нагляду, Базельський комітет по системах платежів і розрахунків, Постійний комітет по єрвоалютах.

Завданням Базельського комітету з банківського нагляду є розробка принципів ефективного банківського нагляду для попередження банківських криз. Комітет розробив низку документів, якими керуються практично всі країни світу. Крім того, розроблено норми й нормативи міжнародної діяльності в різних галузях.

З 90-х років в сфері уваги Комітету опинилися країни Центральної і Східної Європи. Органи нагляду великої групи країн цього регі-

ону (серед них — Україна) утворили регіональну Групу банківського нагляду країн ЦСЄ. Комітет підтримує Групу, надає їй експертну й інформаційну допомогу, допомогу в підготовці фахівців. Служба банківського нагляду Національного банку України підтримує тісні контакти з членами Групи, бере активну участь у роботі її органів.

БМР підтримує тісні контакти з міжнародними інститутами валютно-кредитного ринку, насамперед з МВФ і Групою Всесвітнього банку. Особливі відносини БМР має з «Групою Десяти» (Г-10), чийм фактичним валютно-фінансовим центром він є.

З 80-х років БМР здійснює новий вид діяльності. Він надає проміжний кредит країнам, які очікують кредит від МВФ і перебувають у складному фінансовому становищі. Робиться це для того, щоб підтримати економіку цих країн до одержання кредитів МВФ.

Семінар № 9. Міжнародне регулювання фінансової сфери

Мета й завдання заняття: визначити головне призначення міжнародних фінансових інститутів. Розглянути механізм фінансування організацій цієї групи. Проаналізувати різницю у функціях всіх організацій Всесвітнього банку. Розглянути діяльність регіональних банків розвитку.

План

1. Сучасна система валютно-кредитних організацій.
2. Міжнародний валютний фонд.
3. Група Всесвітнього банку.
4. Регіональні банки розвитку.

Ключові поняття

Світова валютна система; міжнародні валютно-фінансові конференції; Міжнародний валютний фонд; Група Всесвітнього банку; Європейський центральний банк; Європейський банк реконструкції й розвитку; клуби кредиторів; консультативні групи країн; регіональні банки розвитку; Банк міжнародних розрахунків.

Проблемно-пошукові запитання

1. Як формувалася система валютно-кредитних організацій?
2. Що являють собою клуби кредиторів?
3. У чому різниця між Паризьким і Лондонським клубами?
4. Що являють собою консультативні групи країн?
5. У чому полягають основні цілі міжнародних фінансових інститутів?
6. У чому полягають цілі МВФ?
7. У чому полягають функції МВФ?
8. Як формуються ресурси МВФ?
9. Як здійснюється кредитно-фінансова діяльність МВФ?
10. Що таке СДР?
11. З чого складається Всесвітній банк?
12. У чому полягають основні цілі МБРР?
13. Як формуються ресурси МБРР?
14. Як здійснюється кредитна політика МБРР?
15. У чому полягає специфіка кредитної діяльності МФК?
16. На які країни спрямована діяльність МАР насамперед?
17. У чому полягає різниця між регіональними банками і Групою Всесвітнього банку за цілями?
18. З якою метою було засновано ЄБРР?
19. Як формуються ресурси регіональних банків розвитку?
20. У чому полягають основні функції БМР?

Теми доповідей і рефератів

1. Основні етапи розвитку інституційної структури міжнародного валютно-кредитного ринку.
2. Міжнародний валютний фонд (МВФ): історичні умови утворення, мета, принципи, організаційна структура.
3. Міжнародний валютний фонд (МВФ): формування й розподіл ресурсів, основні функції.
4. Всесвітній банк: історичні умови утворення, мета, принципи, організаційна структура.
5. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР).
6. Міжнародна фінансова корпорація (МФК).
7. Міжнародна асоціація розвитку (МАР).

8. Багатостороннє агентство з гарантії інвестицій (БАГІ).
9. Банк міжнародних розрахунків (БМР).
10. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР).
11. Міжамериканський банк розвитку (МаБР).
12. Африканський банк розвитку (АфБР).
13. Азіатський банк розвитку (АзБР).
14. Ісламський банк розвитку (ІБР).
15. Валютно-кредитні та фінансові організації Європейського Союзу
16. Всесвітній банк: функціональна структура і кредитна політика. Аналіз діяльності структурних підрозділів Групи Всесвітнього банку.
17. Регіональні банки розвитку та їх роль в економічній трансформації країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою.

Література: 6; 7; 16; 25; 30; 32; 33; 49; 51; 53; 54.

Контрольні запитання і завдання до модуля II

1. Визначте головну мету ЮНІДО.
2. Назвіть джерела фінансових витрат ЮНІДО на цілі розвитку.
3. Яким чином складається система гарантій МАГАТЕ?
4. Визначте сферу діяльності АЯЕ.
5. Співробітництво ФАО з Україною. Функції ФАО.
6. Головна мета Світової продовольчої програми.
7. Як здійснюється фінансування СПП?
8. Які основні напрями охоплюють проекти Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку?
9. Які Вам відомі організації з регулювання в галузі транспорту й зв'язку?
10. Головна мета Міжнародної морської організації.
11. Визначте функції Міжнародної організації цивільної авіації.
12. Основні напрями діяльності Європейської конференції міністрів транспорту.
13. Причини заснування організації Світовий поштовий союз.
14. Розкрийте функції МОП та сферу її діяльності.
15. Визначте особливість МОП відносно членства в цій організації
16. Назвіть одну з головних форм діяльності ЮНЕСКО.
17. Головна мета Світової туристської організації.
18. З ініціативи якої країни було засновано ГАТТ і чому?
19. Чому ГАТТ було перетворено на СОТ?
20. Чим відрізняється СОТ від ГАТТ?
21. Головна мета СОТ.
22. Розкрийте суть основних принципів діяльності СОТ.
23. Організаційно-функціональна структура СОТ.
24. Процедура вступу до СОТ.
25. Причини заснування ЮНКТАД.
26. Головна мета ЮНКТАД.
27. Яким чином розмежуються функції СОТ та ЮНКТАД?
28. Головна мета та основні функції МТЦ.
29. Діяльність ЮНСІТРАЛ та її основні конвенції.
30. Визначте мету міжнародних організації з урегулювання світових товарних ринків.
31. Які проблеми існують у країн-членів ОПЕК?
32. Яким чином ОПЕК регулює ринок нафти?
33. Визначте цілі Арабського Союзу чавуну та сталі.
34. Визначте інституціональну структуру міжнародного валютно-кредитного ринку.

35. Яке головне призначення міжнародних фінансових інститутів?
36. В якому році було засновано МВФ?
37. Розкрийте функції МВФ.
38. Як здійснюється нагляд в МВФ?
39. Механізм формування ресурсів МВФ.
40. Що таке «квота»?
41. Як надаються фінансові ресурси МВФ?
42. У чому полягає технічна допомога МВФ?
43. Яким чином поділяються СДР між країнами-членами?
44. Роль МВФ у регулюванні міжнародних валютно-кредитних відносин.
45. З яких інститутів складається Група Всесвітнього банку?
46. Основні цілі Міжнародного банку реконструкції й розвитку.
47. Як здійснюється формування ресурсів Міжнародного банку реконструкції й розвитку?
48. Розкрийте суть кредитної політики МБРР.
49. Визначте головну мету Міжнародної фінансової корпорації.
50. Як здійснюється розподіл ресурсів Міжнародної асоціації розвитку?
51. Основні цілі та основні напрямки діяльності БАГІ.
52. Роль Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів у діяльності Всесвітнього банку.
53. Роль Регіональних банків розвитку на світовому валютно-кредитному ринку.
54. Визначте основні цілі Європейського банку реконструкції і розвитку.
55. Процедура прийняття рішень у Європейському банку реконструкції і розвитку.
56. Кредитно-інвестиційна політика ЄБРР. Відносини України з ЄБРР.
57. Основна мета та кредитна діяльність Міжамериканського банку розвитку.
58. Основні цілі Африканського банку розвитку.
59. Як формуються ресурси Африканського банку розвитку?
60. Визначте особливість Ісламського банку розвитку.
61. Основні цілі і функції Банку міжнародних розрахунків.
62. У чому полягає особливість діяльності БМР?

Підсумкові тестові завдання до модуля II

- 1. З організацій енергетичної галузі назвіть таку, що належить до структури ООН:**
 - а) МАГАТЕ;
 - б) МЕА;
 - в) АЯЕ;
 - г) ЦЕРН.

- 2. З організацій енергетичної галузі назвіть такі, що належать до структури ОЕСР:**
 - а) МАГАТЕ, ЦЕРН;
 - б) МЕА, АЯЕ.

- 3. Головним напрямом діяльності ЮНІДО є сприяння промислового розвитку:**
 - а) індустріально розвинутим країнам;
 - б) країнам, що розвиваються;
 - в) країнам з транзитивною економікою.

- 4. Головним джерелом коштів для ЮНІДО є:**
 - а) ЕКОСОР;
 - б) ПРООН;
 - в) ОЕСР;
 - г) МВФ.

- 5. Які групи держав не підлягають інспектуванню з боку МАГАТЕ:**
 - а) члени Договору Тлателолко;
 - б) члени Договору Раротонга;
 - в) постійні члени Ради Безпеки ООН;
 - г) учасники Договору про нерозповсюдження ядерної зброї?

- 6. Яка з організацій у сфері атомної енергетики контролює використання ядерної сировини у військових цілях:**
 - а) МАГАТЕ;
 - б) АЯЕ;
 - в) МЕА?

- 7. Яка з організацій сфери сільського господарства й продовольства має надзвичайний продовольчий резерв:**
 - а) ФАО;

- б) СПП;
 - в) СПР;
 - г) МФСР?
- 8. Яка організація має регіональні відділи для надання практичної допомоги на місцях у сфері продовольства:**
- а) ФАО;
 - б) СПП;
 - в) СПР;
 - г) МФСР?
- 9. Чи є Україна членом ФАО:**
- а) так;
 - б) ні?
- 10. Яка з організацій узгоджує діяльність цивільних авіакомпаній з військовими:**
- а) ІКАО;
 - б) ЄКАК;
 - в) Євроконтрол?
- 11. До якого типу організацій належить СОТ:**
- а) універсального;
 - б) спеціалізованого?
- 12. Чи є Україна членом СОТ:**
- а) так;
 - б) ні?
- 13. Вкажіть на суттєву різницю між ГАТТ і СОТ:**
- а) ГАТТ не була членом ООН, а СОТ — є;
 - б) ГАТТ об'єднувала розвинуті країни, а СОТ — також і такі, що розвиваються;
 - в) правила ГАТТ поширювалися тільки на торгівлю товарами, а СОТ — і на послуги.
- 14. Принцип «найбільшого сприяння в торгівлі» означає:**
- а) скорочення митних тарифів в торгівлі між країнами;
 - б) надання країні-партнеру з торгівлі таких самих пільг, які надані будь-якій іншій країні;
 - в) надання країні-партнеру з торгівлі валютних пільг.

- 15. До якого типу організацій відноситься ЮНКТАД:**
а) відкритого;
б) закритого.
- 16. З ініціативи яких країн було утворено ЮНКТАД:**
а) розвинутих;
б) таких, що розвиваються?
- 17. Рішення ЮНКТАД:**
а) обов'язкові;
б) рекомендаційні.
- 18. Чи є Україна членом ЮНКТАД:**
а) так;
б) ні?
- 19. Яка організація дієво підтримує гасло «нового економічного порядку»:**
а) СОТ;
б) ЮНКТАД;
в) ЮНСІТРАЛ?
- 20. Основною метою ЮНСІТРАЛ є:**
а) рівноправне і всебічне торговельне співробітництво між країнами;
б) розширення світової торгівлі;
в) зміцнення співробітництва країн, що розвиваються, у сфері міжнародної торгівлі;
г) координація роботи міжнародних організацій з питань права міжнародної торгівлі.
- 21. Основним регулятором в політиці ОПЕК на міжнародному ринку є:**
а) тарифи;
б) квоти;
в) демпінг.
- 22. До якого типу організацій належить ОПЕК:**
а) відкритого;
б) закритого?
- 23. Система золотомонетного стандарту була зафіксована конференцією:**
а) Паризькою;

- б) Генуезькою;
 - в) Бреттон-Вудською;
 - г) Ямайською.
- 24. Головними партнерами Банку міжнародних розрахунків є:**
- а) комерційні банки;
 - б) національні банки
 - в) приватні особи.
- 25. Спеціальні права запозичення (СДР) запроваджені організацією:**
- а) МВФ;
 - б) МБРР;
 - в) БМР;
 - г) ЄБРР.
- 26. Всесвітній банк складається з таких організацій (визначте цілком правильну добірку):**
- а) МБРР, МВФ, МАР, ЄБРР, МЦУІС;
 - б) МБРР, МВФ, МАР, БАГІ, МЦУІС;
 - в) МБРР, ЄБРР, БАГІ, МФК, МЦУІС;
 - г) МБРР, МАР, БАГІ, МФК, МЦУІС;
 - ґ) МБРР, МВФ, БАГІ, ЄБРР, МЦУІС.
- 27. Чи є Україна членом МБРР:**
- а) так;
 - б) ні?
- 28. Як називається дія, коли країна бере позику в МВФ шляхом купівлі іноземної валюти за національну:**
- а) операція;
 - б) трансакція;
 - в) кредитування?
- 29. До якої форми фінансування МВФ належить «стенд-бай»:**
- а) регулярного;
 - б) концесійного;
 - в) спеціального?
- 30. Що таке «транш» у функціональній структурі МВФ:**
- а) квота країни;
 - б) частка квоти країни;

- в) міжнародний резервний актив;
- г) запозичені МВФ кошти?

31. Кредити МБРР надаються країнам через:

- а) комерційні банки;
- б) національні центральні банки;
- в) приватні фірми.

32. Голоси в Раді керуючих МБРР розподіляються:

- а) порівну між представниками усіх країн-членів;
- б) залежно від квоти країни.

33. Яка з організацій, вказаних нижче, не вимагає урядових гарантій при наданні позик:

- а) МБРР;
- б) МФК;
- в) МАР;
- г) БАГІ?

34. У якій організації її члени розподіляються на «донорів» і «позиціальників»:

- а) МБРР;
- б) МФК;
- в) МАР;
- г) БАГІ?

35. Яка організація страхує інвесторів від некомерційних ризиків:

- а) МФК;
- б) МАР;
- в) БАГІ;
- г) МЦУІС?

36. Яка з організацій спрямовує свою діяльність переважно на допомогу країнам, що розвиваються:

- а) ЄІБ;
- б) ЄФР;
- в) ЄБРР;
- г) ЄЦБ?

37. Яка з організацій спрямовує свою діяльність на підтримку економічних реформ у країнах з перехідною економікою:

- а) ЄІБ;
- б) ЄФР;
- в) ЄБРР;
- г) ЄЦБ?

38. Чи є Україна членом ЄБРР:

- а) так;
- б) ні?

39. У статутному капіталі ЄБРР переважає частка:

- а) країн ЄС;
- б) інших європейських країн;
- в) неєвропейських країн.

40. Який з клубів є неурядовою організацією кредиторів:

- а) Паризький клуб;
- б) Лондонський клуб?

41. Яка консультативна група є організацією провідних банкірів:

- а) «Група Семи»;
- б) «Група Десяти»;
- в) «Група Двадцяти»;
- г) «Група Тридцяти»?

42. Який регіональний банк не стягує відсотків за наданий кредит:

- а) Європейський банк реконструкції та розвитку;
- б) Міжамериканський банк розвитку;
- в) Африканський банк розвитку;
- г) Азіатський банк розвитку;
- г) Ісламський банк розвитку?

МОДУЛЬ III

РЕГІОНАЛЬНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ УГРУПОВАННЯ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 10

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ

Європейський Союз.

Співдружність незалежних держав.

Організація Чорноморського економічного співробітництва.

У десятому змістовому модулі розглядаються етапи становлення Європейського Союзу та його сучасний стан. Аналізуються інтеграційні процеси в СНД та локальні об'єднання території Співдружності. Розглядається діяльність Організації Чорноморського економічного співробітництва.

Тема 10. Регіональні інтеграційні угруповання в Європі

10.1. Особливості еволюції інтеграційних процесів у Європі

З розвитком міжнародних інтеграційних процесів усе більшого значення набувають формування макрорегіональних інтеграційних об'єднань. Утворення регіональних об'єднань як форми інтеграційної взаємодії держав започатковано в Європі. Інтеграційні процеси в Європі досягли найвищого рівня порівняно з іншими регіонами світу. Саме тут діє угруповання, що пройшло всі відомі на сьогодні стадії інтеграції, – Європейський Союз. ЄС можна розглядати як класичний приклад послідовної економічної інтеграції на регіональному рівні. Водночас Європа показала приклади заснування таких організацій, які не витримали випробування часом (Рада Економічної Взаємодопомоги – РЕВ), або зазнали істотної реорганізації в пошуках підви-

щення ефективності діяльності (Європейська Асоціація Вільної Торгівлі — ЄАВТ).

Історично першою регіональною економічною організацією стала **РЕВ**, яка була заснована в 1949 р. З європейських країн до неї входили СРСР, НДР (Східна Німеччина), Польща, Чехословаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Албанія (припинила членство з 1962 р.); у деяких структурах брала участь Югославія. Метою РЕВ було сприяння поглибленню й удосконаленню співробітництва між соціалістичними країнами, розвитку соціалістичної економічної інтеграції, планомірному розвитку народного господарства, прискоренню економічного й технічного прогресу. Діяльність РЕВ ґрунтувалась на довгострокових програмах у сфері економіки; однією з останніх була Комплексна програма соціалістичної економічної інтеграції (1971).

Згідно зі Статутом, Рада Економічної Взаємодопомоги була відкрита для будь-якої іншої країни, яка побажає до неї вступити; але поповнилась вона лише іншими соціалістичними країнами за межами Європи (Монголія, В'єтнам, Куба). Жодна європейська несоціалістична країна не тільки не хотіла, а й не змогла б стати членом РЕВ через несумісність принципів ринкової та адміністративно-командного варіанту соціалістичної економіки.

У межах Ради Економічної Взаємодопомоги соціалістичним країнам вдалося досягнути певної координації зовнішньоекономічної діяльності. На РЕВ припадала переважна частка зовнішньої торгівлі кожної з країн, було споруджено чимало спільних об'єктів народного господарства. Проте в цілому ефективність РЕВ була невисокою. Обсяги взаємної торгівлі країн—членів РЕВ значно поступалися показниками країн Європейського економічного співробітництва (ЄЕС); ще менш ефективною була інтеграція у валютно-кредитній сфері, в русі трудових ресурсів. Справа в тому, що РЕВ являла собою насамперед політичну організацію. Економічна інтеграція розглядалась як підпорядкований процес, що має сприяти досягненню політичних цілей. Крім того, в умовах жорсткого централізованого планування інтеграційний процес набував неприродного характеру і, по суті, гальмувався. З розпадом соціалістичної системи як політичної сили припинила існування і РЕВ, що продемонструвало її штучність.

Інакше розвивались інтеграційні процеси в Західній Європі. Правда, на перших порах, зразу ж по закінченні Другої світової війни,

панувала ідея утворення політичного союзу західноєвропейських країн. Він мав бути протидією поширення комунізму на Захід. В 1946 р. У. Черчілль виступив за утворення Сполучених Штатів Європи — єдиного монолітного блоку західноєвропейських держав. Його промова дала початок руху за «єдину Європу». В різних західноєвропейських країнах почали утворюватись координаційні комітети, які мали сприяти втіленню в життя ідеї британського прем'єра. Наприкінці 1948 р. було сформовано «Європейський рух» [14, с. 14–15]. У тому самому році міністри закордонних справ Франції, Великої Британії, Бельгії, Нідерландів і Люксембургу підписали Брюссельський пакт про утворення Західного союзу. Його призначенням було забезпечити співробітництво країн-членів в економічній, соціальній, культурній та війсьній сферах. Згодом цей Союз був доповнений Європейською радою (1949), до якої увійшли ще деякі західноєвропейські країни. В 1955 р. Західний союз було перейменовано на Західноєвропейський Союз.

Проте дійсної інтеграції в Західній Європі певний час не відбувалося, оскільки згадані організації були відверто політичними, а між провідними європейськими державами тих часів мали місце політичні протиріччя (особливо між Францією й Великою Британією). Навіть утворена в 1948 р. Організація європейського економічного співробітництва (ОЄЕС) для реалізації американської допомоги за «планом Маршалла» мало що змінила, оскільки й вона мала насамперед політичні цілі. Потрібен був інший підхід до європейської інтеграції. Політичні цілі, як виявилось, не тільки не сприяли, а й заважали природному рухові процесу економічної інтеграції. Довелося відкласти завдання політичної інтеграції аж до 90-х років. Політичній інтеграції musila передувати економічна інтеграція, а не навпаки.

Реальний процес економічної інтеграції в Західній Європі розпочався майже водночас із спробами здійснити політичну інтеграцію. Проект економічного об'єднання Європи розробляли Жан Монне, голова Комісаріату з планування й адміністрації в уряді Франції, і Робер Шуман, французький прем'єр-міністр. В основі проекту була ідея утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), і Р. Шуман втілював його в життя.

Післявоєнна Європа відчувала неабиякі економічні труднощі. Крім фізичного зруйнування війною об'єктів народного господарства, економічне становище погіршувалося нестачею капіталу, конкуренці-

єю з боку США, які вийшли з війни ще більш потужною державою. У цих умовах конкурування ще й між собою в найважливіших галузях виробництва для Європейських країн утрудняло вихід з економічної кризи. Такими галузями тоді були енергетика (насамперед вугільна промисловість) та чорна металургія. Саме з них розпочалася координація економічної діяльності західноєвропейських країн. У 1951 р. шість країн — Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди і Люксембург — підписали угоду про заснування **Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС)**. Це об'єднання стало першою ластівкою інтеграційного процесу. Координацію розвитку вугільної промисловості і чорної металургії очолював Верховний орган, який набув певних наднаціональних повноважень. Після реалізації «плану Шумана» передбачалася інтеграція й інших галузей економіки.

ЄОВС швидко продемонструвало свою ефективність, між «шісткою» міцніли економічні стосунки, поступово склався механізм регулювання зовнішніх зв'язків на взаємовигідній основі. Згодом розпочалися переговори про поширення інтеграції на інші товари та послуги. Виникла ідея утворення митного союзу а далі — економічного союзу. В березні 1957 р. ті ж самі шість країн підписали в Римі угоду про заснування **Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС)** і **Європейського Співтовариства з атомної енергії (Євратом)**. Тоді ж три організації — ЄОВС, ЄЕС і Євратом об'єдналися в одну спільноту, яка одержала назву **Європейське економічне співтовариство**. При цьому всі три складові частини зберегли своє автономне існування в новій організації.

При утворенні ЄЕС його засновники виношували далекосяжні плани. Головною метою ЄС було проголошення в ст. 2 Договору: «Співтовариство має за свою мету, шляхом створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики та діяльності ... сприяти гармонійному і збалансованому розвитку економічної діяльності Співтовариства, високому рівню зайнятості та соціальному захисту, рівності між чоловіками та жінками, стійкому та безінфляційному зростанню, досягненню високого рівня конкурентоспроможності та зближення економічних показників, захисту та поліпшенню стану навколишнього середовища, підвищення життєвого рівня та якості життя, економічній і соціальній інтеграції та солідарності держав-членів» [11, с. 47].

Договір передбачав відміну митних зборів та кількісних обмежень на імпорт та експорт товарів між державами-членами, спільну торговельну політику, утворення внутрішнього ринку. Як показав час, ці наміри здійснилися. Зокрема, утворення митного союзу було завершено в 1968 р.

У 1969 р. на конференції в м. Гаага було прийнято рішення про подальше поглиблення західноєвропейської інтеграції, а саме - утворення економічного й валютного союзу зі спільною валютою. Ця пропозиція виходила від прем'єр-міністра Бельгії Тіндеманса, і план такого союзу одержав його ім'я. За планом Тіндеманса валютний союз мав бути утворений вже до кінця 1980 р., але цей строк виявився нереальним. Не всі члени ЄЕС були до цього готові; до цього часу відбулося розширення організації, вступ до неї нових країн, і розбіжності між членами ЄЕС в їх економічному розвитку дещо збільшились, що гальмувало проведення єдиної валютної політики. Проте в 1979 р. було утворено **Європейську валютну систему (ЄВС)**, яка стала кроком до валютного союзу.

Європейське економічне співробітництво із сучасної економічної поступово перетворювалось на розгалужену соціально-політичну систему, доповнюючись неекономічними структурами. З 1979 р. розпочав роботу **Європейський парламент**, що складався з представників усіх членів організацій. Було утворено **Європейське політичне співробітництво** для координації зовнішньої політики країн-членів.

Важливим заходом щодо утворення економічного й валютного союзу стало прийняття в 1986 р. **Єдиного європейського акту**, який проголосив злиття економічної інтеграції та політичного співробітництва в єдиний процес. Актом передбачалося завершення побудови єдиного Спільного ринку до кінця 1992 р. Це означало, що будуть остаточно усунуті перепони у взаємній торгівлі (зокрема, різні стандарти в країнах, різне національне законодавство щодо ведення бізнесу тощо). Одним з головних завдань організації, що були накреслені Актом, визначалося співробітництво в галузі зовнішньої політики. Отже, майбутній союз міркувався не тільки як економічний, а й як політичний. Тут ми бачимо нове коло діалектичного процесу: спочатку утворення спільноти передбачалося як політичний союз; оскільки це було передвчасно, рушійною силою об'єднання стала економічна інтеграція; нарешті, склались умови для політичного союзу, вже підкріпленого економічною базою.

Політична, економічна й валютна інтеграція Західної Європи була зафіксована **Маастрихтською угодою про Європейський Союз** у грудні 1991 р. Угодою передбачалося: єдине європейське громадянство; політичний союз; економічний і валютний союз. Маастрихтська угода була проголошена як початок нового етапу в процесі створення ще тіснішого союзу народів Європи. Водночас підкреслювалася спадкоємність щодо основних досягнень Європейського Співтовариства: «Союз засновується на базі Європейського Співтовариства, доповненого сферами політики і формами співробітництва згідно з даним Договором. Його завдання полягає в налагодженні ... відносин між державами-членами та їх народами» [11, с. 16].

Таким чином, констатовано, що політичних розбіжностей між західноєвропейськими країнами вже не існує. Проте в 60-х роках політичні й економічні суперечності ледве не призвели Західну Європу до розколу. Суперництво Великої Британії з континентальними країнами Європи (насамперед з Францією), боротьба за лідерство стали причиною появи конкуруючої щодо ЄЕС інтеграційної спільноти — **Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ)**. Вона утворилася в 1960 р. у складі семи країн — Великої Британії, Данії, Норвегії, Португалії, Австрії, Швеції й Швейцарії. На відміну від ЄЕС, у цій організації передбачалось активне співробітництво лише у сфері міжнародної торгівлі, лібералізація якої вважалась головною метою. Ніяких наднаціональних структур (парламенту, політичного союзу) не планувалося. Дуже швидко виявилось, що ЄАВТ не спроможна конкурувати з більш потужним Європейським Економічним Співтовариством. Поступово вона стала розпадатися. Вже в 1973 р. Велика Британія і Данія вийшли з ЄАВТ і вступили до Спільного ринку. Згодом організацію покинули Португалія, Швеція, Австрія, які сьогодні є членами ЄС. Деякі країни, навпаки, увійшли до ЄАВТ, вирішуючи свої зовнішньоторговельні проблеми. Теперішній склад ЄАВТ такий: Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн.

Об'єктивний процес поглиблення західноєвропейської інтеграції сприяє економічному зближенню країн ЄС і ЄАВТ. Тому в 1991 р. між обома організаціями укладається Угода про утворення **Європейського економічного простору**. Згідно з нею, країни ЄАВТ мають значні пільги в торгівлі з країнами Союзу. Проте на інші сфери міжнародних економічних відносин пільги не поширюються.

Із розпадом соціалістичної системи на суттєво новій основі здійснюються інтеграційні процеси в країнах Центральної і Східної Європи. На уламках СРСР виникла **Співдружність Незалежних Держав**, яка об'єднала колишні радянські республіки, крім прибалтійських. СНД утворено в 1991 р. і передбачає тісне співробітництво в економічній, політичній, культурній, екологічній, правовій сферах. Для такого співробітництва, здавалося б, є солідна підстава, бо на початку 90-х років зв'язки між республіками, особливо економічні, були ще досить міцні. Проте за обставин, про які буде сказано нижче, СНД не стала ефективним інтеграційним об'єднанням. На її просторі нині протікають як інтеграційні, так і дезінтеграційні процеси.

Частина колишніх радянських республік увійшла до **Організації Чорноморського економічного співробітництва** (утворене в 1992 р.) для вирішення більш локальних проблем. Недостатня ефективність СНД, неспроможність у її рамках вирішити важливі питання економічного співробітництва веде до того, що деякі її члени шукають інші шляхи для надання імпульсу в розвитку взаємовідносин. Так, особливий статус відносин мають Росія й Білорусь; поглиблення інтеграції відбувається між Росією, Білоруссю, Казахстаном, Узбекистаном, Киргизстаном і Таджикистаном. З 2010 р. починає діяти **митний союз** між Росією, Білоруссю й Казахстаном. З іншого боку, все чіткіше формується сполучення **ГУАМ** (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) яке має свої специфічні інтереси.

У Центральній Європі визначною подією стало утворення в 1992 р. **Центральноєвропейської угоди про вільну торгівлю (ЦЕФТА)**. Угоду підписали Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина; згодом до них приєдналися Румунія і Болгарія. Тепер ці країни стали членами ЄС.

У тому ж 1992 р. було застосовано **Раду держав Балтійського моря**. Вона була утворена за ініціативою Німеччини й Данії; включає всі скандинавські держави, Німеччину, Польщу, Росію, Естонію, Латвію, Литву. Рада сприяє вирішенню регіональних проблем у широкому спектрі міжнародних відносин.

Соціально-політичні перетворення в Центральній та Східній Європі поступово знімають перепони на шляху інтеграційних процесів усієї Європи (Західної, Центральної та Східної). Ініціатива відносно загальноєвропейської інтеграції виходить від Європейського Союзу. Згідно з нею утворювалися особливі економічні програми допомоги

країнам Центральної та Східної Європи, які сприяли б прискоренню їхнього економічного розвитку. В 1989 р. було розроблено програму PHARE для Польщі та Угорщини; згодом вона поширилася на Чехію, Словаччину, Боснію й Македонію. Для сприяння процесу реформ в СНД розроблено програму TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States). Вона включає технічну допомогу, надання ноу-хау, гуманітарної і надзвичайної допомоги.

10.2. Європейський Союз – ЄС (European Union – EU)

10.2.1. Цілі, принципи й організаційна структура ЄС

Європейський Союз утворено згідно з Маастрихтською угодою, що була підписана 7 лютого 1992 р.; дія угоди розпочалася з 1 січня 1993 р. ЄС являє собою вищий ступінь еволюції західноєвропейської інтеграції, яка пройшла стадії Європейського об'єднання вугілля і сталі та Європейського економічного співтовариства (Спільного ринку).

Започаткували Європейський Союз шість країн, а зараз у його складі нараховується 27 країн-членів. У травні 1950 р. тодішній міністр закордонних справ, а згодом прем'єр-міністр Франції Робер Шуман запропонував Франції, ФРН та будь-якій іншій європейській державі об'єднати ресурси у вугледобувній та сталеливарній промисловості. Ця пропозиція одержала назву «Декларація Шумана». Через рік, у квітні 1951 р., Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди й Люксембург підписали в Парижі договір про заснування Європейського об'єднання вугілля й сталі.

«Декларація Шумана» виходила за межі суто економічного об'єднання. Головною метою було припинення тривалої ворожнечі між європейськими країнами, об'єднання політичне, культурне, утворення єдиної європейської спільноти, яка назавжди відвернула б протистояння між націями континенту. В основу об'єднаної Європи покладалися принципи миру, демократії, рівноправного співробітництва між країнами.

Ініціатори європейської інтеграції розуміли, що об'єднання Європи – тривалий процес. І було визнано, що його слід починати з економічної сфери. Для успішності процесу інтеграції необхідно було

сформувати правову базу, систему інститутів, частина з яких мала б наднаціональний характер.

У березні 1957 р. та ж сама «шістка» підписує в Римі **Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства та Європейського Співтовариства з атомної енергетики**. У Договорі про цілі його заснування сторони зазначають:

«...Сповнені рішучості закласти основи для дедалі більш тісного союзу європейських народів, прийнявши рішення забезпечити економічний і соціальний прогрес своїх країн шляхом здійснення спільних дій, спрямованих на усунення бар'єрів, що розділяють Європу, підтверджуючи, що основною метою їх зусиль є невпинне поліпшення умов життя і праці своїх народів,

визнаючи, що усунення існуючих перешкод потребує узгоджених дій, покликаних гарантувати сталий розвиток, збалансовану торгівлю і чесну конкуренцію, спонуковані прагненням зміцнити єдність економік своїх країн і забезпечити їх гармонійний розвиток шляхом зменшення різниці між різноманітними районами і подолання відсталості районів, що перебувають у менш сприятливих умовах,

сповнені бажання сприяти за допомогою проведення спільної торгової політики поступовому усуненню обмежень у міжнародному товарообміні,

маючи на меті підтвердити солідарність, що зв'язує Європу та іноземні держави, і бажаючи забезпечити їх процвітання відповідно до принципів статуту Організації Об'єднаних Націй, сповнені рішучості зміцнити за допомогою такого об'єднання ресурсів мир та свободу та закликаючи інші народи Європи, що поділяють їх ідеали, приєднатися до їх зусиль, вирішили створити Європейське Економічне Співтовариство...» [57].

«Римські договори» набули чинності 1 січня 1958 р. Того ж року було засновано **Європейську парламентську асамблею**, президентом якої був обраний Робер Шуман.

Економічна співпраця «шістки» починає поглиблюватися. В 1960 р. було утворено Європейський соціальний фонд, завданням якого передбачалося сприяння працевлаштуванню та професійній мобільності працівників між країнами-членами. В 1962 р. започатковано проведення єдиної сільськогосподарської політики як важливого елемента інтеграції. Утворено Європейський фонд організації і гарантування сільського господарства (ФЕОГА).

Тривалий час «шістка» була, по суті, замкненим угрупованням і не поповнювалася новими членами. Більше того, президент Франції Шарль де Голль заявив, що його країна категорично проти вступу Великої Британії до ЕЕС. Причина полягала в тому, що Франція боялася появи у Співтоваристві ще одного потужного конкурента, до того ж тісно пов'язаного політично з США. Але, з іншого боку, ЕЕС звертає увагу на ринки країн, що розвиваються, особливо на африканські країни, які в минулому були здебільшого колоніями Франції, Бельгії, Німеччини. З них сімнадцятьом країнам було зафіксовано асоційоване членство спеціальною конвенцією в місті Яунде (Камерун).

Інтеграційний процес набуває подальшого поглиблення. В 1965 р. було об'єднано виконавчі структури ЕОВС, ЄЕС та Євратома. В 1968 р. було укладено договір про митний союз; таким чином, економічна інтеграція піднялася на новий, вищий щабель.

Нарешті через 20 років після об'єднання «шістки» вона починає розширюватися за рахунок нових членів. У 1972 р. підписують договір про вступ до Європейського Співтовариства Велика Британія, Ірландія, Данія та Норвегія. Втім, Норвегія так і не стала членом Співтовариства через негативний результат референдуму населення щодо цього питання. Інші три країни стали членами ЄЕС у 1973 р.

Задля поглиблення інтеграції в 1972 р. було прийнято рішення про створення європейського фонду валютного співробітництва, а також визначено нові сфери діяльності співтовариства: проведення спільної регіональної, соціальної, енергетичної політики та політики щодо охорони довкілля. Прогнозовано, що економічний та валютний союз буде утворений у 1980 р.; проте це був занадто оптимістичний прогноз. У 1974 р. створюється Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР).

Поступово розширюється склад асоційованих членів Співтовариства. В 1975 р. підписується **Ломейська конвенція** (у м. Ломе, столиці Того), згідно з якою асоційованими членами стають уже 46 держав Африки, Карибського та Тихоокеанського регіонів. Ломейська конвенція замінила собою Яундську конвенцію. В 1979 р. була підписана Друга Ломейська конвенція, в 1984 р. — Третя, яка зафіксувала 65 асоційованих членів. Четверту конвенцію (1989) підписали вже 69 держав.

Продовжується і розширення самого Європейського Співтовариства. У 1981 р. до нього приєдналася Греція, у 1986 — Іспанія й

Португалія, у 1994 — Австрія, Швеція й Фінляндія. У складі 15 членів Співтовариство функціонувало десять років, аж до 2004 р., коли воно поповнилося ще десятьма країнами, а в 2007 р. — ще двома.

Після утворення митного союзу і Спільного ринку настала черга підготовки до валютного союзу, шлях до якого виявився досить довгим. У 1978 р. в Брюсселі було прийнято рішення про впровадження валютної системи, в основі якої була б єдина грошова одиниця — екю. З 1979 р. європейська валютна система вступила в дію. З 1 січня 1999 р. була уведена нова валюта — євро, яка замінила собою екю.

Важливою подією інтеграційного процесу стало підписання в 1985 р. у м. Шенген (Люксембург) угоди, яка відома як Шенгенська угода, про скасування прикордонного контролю між Бельгією, Німеччиною, Францією, Люксембургом та Нідерландами. Згодом Шенгенську угоду підписали й інші члени Співтовариства.

У Шенгенській угоді зазначалося, що для громадян країн ЄЕС формальності на спільних кордонах значно спрощуються. Здійснюється лише візуальний контроль за приватними транспортними засобами, які перетинають кордони на малій швидкості, але не зупиняючись. Передбачалося спрощення порядку переміщення для громадян, які проживають у районах, розташованих поблизу спільних кордонів. Угода визначила необхідність координації митних служб і поліції з метою боротьби із злочинністю. Водночас контроль за пересуванням громадян переносився на зовнішні кордони, й цей контроль ставав більш пильним і суворим. Окремо було оговорено про необхідність запобігання нелегальній міграції з країн, що не є членами ЄЕС.

У 1986 р. підписано Єдиний європейський акт, що доповнював і уточнював Римський договір. Нарешті, в 1991 р. в Маастрихті (Нідерланди) було прийнято проект договору про утворення Європейського Союзу. Договір підписано в 1992 р., а чинності він набув у листопаді 1993 р.

Маастрихтською угодою підтверджується спадкоємність основних принципів і здобуків Європейського товариства і водночас визначається, що з її прийняттям розпочинається нова стадія в процесі європейської інтеграції [11, с.13].

Союз засновується на базі Європейського Співтовариства, доповненого сферами політики і новими формулами співробітництва.

Після розпаду СРСР і всієї системи соціалістичних держав Європейський Союз звертає значно більше уваги на стосунки з пост-

соціалістичними країнами Європи. У 1993 р. формується програма TACIS («Технічна допомога країнам СНД»). Наступного року в Люксембурзі підписується угода про партнерство й співробітництво між Європейським Союзом та Україною. Ця угода була ратифікована парламентами країн ЄС тільки в 1998 р. Аналогічна угода укладена між ЄС та Росією, Грузією, Вірменією, Азербайджаном. В 1994 р. статус асоційованих членів надано Естонії, Латвії та Литві. Через 10 років, а саме у травні 2004 р., ці балтійські країни, а також Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр та Мальта були прийняті до Європейського Союзу. В 2007 р. до ЄС приєдналися Болгарія й Румунія.

Отже, Європейський Союз складається з 27 країн:

Австрія	Італія	Португалія
Бельгія	Кіпр	Румунія
Болгарія	Латвія	Словаччина
Велика Британія	Литва	Словенія
Греція	Люксембург	Угорщина
Данія	Мальта	Фінляндія
Естонія	Нідерланди	Франція
Ірландія	Німеччина	Чехія
Іспанія	Польща	Швеція

Економіка Європейського Союзу, за даними МВФ, виробляє ВВП, у розрахунку по ППС на суму понад € 12,25648 трлн (\$ 16,52378 трлн у 2009 р.). Економіка ЄС являє собою єдиний ринок і у ВТО представлена як єдина організація.

Головною метою Європейського Союзу проголошується сприяння інтегруванню Європи в єдине економічне й політичне ціле для подальшого економічного й соціального прогресу її народів. Зі змісту головної мети випливають такі основні **цілі**:

- досягнення високого рівня економічного розвитку й зайнятості;
- утворення єдиного простору без внутрішніх кордонів;
- створення економічного й валютного союзу;
- здійснення спільної зовнішньої політики;

- здійснення в майбутньому спільної оборонної політики;
- захист прав та інтересів народів Союзу шляхом запровадження спільного громадянства.

У 1997 р. було підписано Амстердамський договір, який уточнив і розширив положення Маастрихтського договору. В ньому підтверджено цілі Європейського Союзу, доповнено розділ щодо здійснення спільної зовнішньої політики й політики безпеки. Амстердамський договір містить також окремий розділ про дотримання державами—членами ЄС принципів демократії, прав людини й пріоритету законності, утворення «зони свободи, безпеки й справедливості» в інтересах громадян. Наголошена необхідність боротьби з тероризмом, расизмом, контрабандою, злочинністю.

Відповідно до Маастрихтського й Амстердамського договорів, цілі Європейського Союзу визначаються так:

1. Сприяння здійсненню збалансованої й довгострокової соціальної й економічної політики, зокрема шляхом утворення простору без внутрішніх кордонів, шляхом економічного й соціального вирівнювання, створення економічного й валютного союзу, запровадження єдиної валюти. (Цей пункт практично вже виконано.)
2. Затвердження Європейського співтовариства на міжнародній арені, зокрема шляхом здійснення спільної зовнішньої політики й політики в галузі суспільної безпеки, що передбачає в разі необхідності створення системи спільної оборони.
3. Посилення захисту прав та інтересів громадян держав-учасників шляхом запровадження громадянства Союзу.
4. Розвиток тісного співробітництва в галузі судової практики й внутрішніх справ.
5. Збереження досягнутого рівня інтеграції Співтовариства й визначення заходів для подальшого підвищення ефективності його функціонування.

Діяльність ЄС ґрунтується на **загальних принципах** міжнародного співробітництва:

- вірність принципам свободи, демократії та поваги людських прав;
- визначення верховенства права;
- поважання національної ідентифікації держав-членів.

До компетенції Європейського Союзу належать такі функції:

- скасування митних податків і кількісних обмежень на імпорт та експорт товарів між державами-учасницями;
- спільна торговельна політика;
- спільна аграрна політика;
- спільна транспортна політика;
- зближення національних законодавств держав-учасниць з метою нормального функціонування спільного ринку;
- політика в соціальній сфері;
- політика захисту довкілля;
- підвищення конкурентоспроможності промисловості Європейського Союзу;
- сприяння дослідженням і технологічному розвитку;
- сприяння досягненню високого рівня охорони здоров'я;
- сприяння розвиткові освіти, професійного навчання й культури;
- політика співробітництва у сприянні всебічного розвитку держав-членів;
- заходи в галузі енергетики;
- асоціація з іноземними країнами для розширення торгівлі й спільного сприяння економічного й соціального розвитку.

Організаційна структура Європейського Союзу досить складна й розгалужена. Пояснюється це, з одного боку, тим, що ЄС — багатофункціональна організація; з іншого — особливістю еволюції Союзу: з поглибленням інтеграції утворювалися нові органи, проте старі не ліквідувалися. Так, і до сьогодні збереглися ЄОВС, Євратом і Європейське Економічне Співтовариство.

Організаційно ЄС ґрунтується на загальних основах західної політичної системи, проте має деякі власні **відмінності**. До них належать:

1. Об'єднання інститутів двох типів — міждержавних і наднаціональних. Особи, що входять до органів першого типу, діють як офіційні представники держав-членів. Функціонери органів другого типу також призначаються своєю державою, але діють як незалежні особи.

2. Гнучкий розподіл компетенцій між органами ЄС і національними урядами. У загальному вигляді компетенції розподіляються за трьома напрямками:

- сфери спільної політики ЄС (аграрна, торговельна та ін.);
- сфери змішаної компетенції — за окремі питання відповідають органи ЄС, а за решту — національні уряди (регіональна, соціальна політика);
- сфери, де функції ЄС обмежуються координацією дій держав-членів та розробленням рекомендацій (макроекономічна політика, охорона довкілля та ін.).

3. Значна кількість рішень, які приймають органи ЄС, рекомендаційні.

4. У межах, визначених договорами, право ЄС переважає над національними законодавствами держав-членів.

Функціонально Європейський Союз складається з трьох блоків:

- Європейські співтовариства (ЄОВС, Євратом і ЄЕС);
- Спільна зовнішня політика й політика в галузі безпеки;
- Співтовариство в галузі юстиції і внутрішніх справ.

Кожний блок має свою організаційну структуру; найголовніші органи є спільними для всіх блоків, при цьому вони ж є головними для ЄС в цілому.

Головні органи Європейського Союзу:

1. Європейська рада.
2. Європейський парламент.
3. Рада Європейського Союзу.
4. Європейський суд.
5. Європейська Комісія.
6. Палата аудиторів

З 1 грудня 2009 р. в організаційній структурі Європейського Союзу з'явилися дві нові важливі посади — **президента ЄС** і **міністра зовнішньої політики ЄС**. Це стало наслідком змін Конституції Союзу. Президентом став колишній прем'єр — міністр Бельгії Херман Ван Ромпей, а міністром зовнішньої політики й безпеки — британська баронеса Кетрін Ештон, яка до того була Комісаром ЄС з питань торгівлі. Президент обирається на два з половиною роки й може один раз бути переобраний на другий строк.

Європейська рада є вищим органом ЄС. Вона складається з керівників держав або урядів та їх політиків, якими є міністри закордонних справ. Європейська рада дає Союзу необхідні імпульси для розвитку та визначає його загальні політичні орієнтири [11, с. 17].

Рада збирається двічі на рік для обговорення найактуальніших питань діяльності Союзу. Вона подає Європейському парламенту доповідь про хід кожного засідання і щорічний письмовий звіт про результати своєї діяльності.

Європейська Рада утворена в 1974 р. В ході зустрічей голів держав і урядів, а також голови Європейської Комісії (який входить до складу ЄР) обговорюються найважливіші політичні проблеми Союзу, стан світової економіки й міжнародних відносин, визначаються пріоритетні напрями діяльності Європейського Союзу, приймаються рішення стратегічного характеру. Засідання проходять під головуванням президента або прем'єр-міністра тієї держави, яка в даному півріччі головує в Раді.

Європейський парламент складається з представників держав ЄС, які обираються прямим загальним голосуванням. Усього в парламенті 732 депутати. Кількість представників від кожної країни залежить від чисельності населення країни та її економічної потужності. Представники обираються на п'ятирічний термін. У парламенті вони гуртуються не за країнами, а по партіях (соціалісти з соціалістами, ліберали з лібералами, християнські демократи із своїми однопартійцями з різних країн тощо).

Європейський парламент бере участь у процесі прийняття актів ЄС, висловлюючи свою згоду або рекомендації. Раніше роль парламенту була саме рекомендаційною, але, згідно з Маастрихтською угодою, тепер він має і законодавчі функції; за деякими важливими постановами необхідна його згода. Парламент має й контрольні функції: він слідкує за порушеннями правил та норм іншими органами (Європейською радою, Комісією та ін.). З цією метою він може утворювати тимчасовий Комітет із розслідування.

Парламент має повноваження в прийнятті бюджету ЄС. Він може вносити поправки до бюджету, може навіть відхилити бюджет у цілому.

Європейський парламент розглядає скарги будь-якої фізичної або юридичної особи на утиснення своїх прав з боку інститутів Союзу; для цього він призначає омбудсмена, який має повноваження приймати скарги. Виявивши порушення, омбудсмен передає справу відповідному інституту.

Сесії парламенту відбуваються один раз на рік. Засідання проводить Голова парламенту. Рішення приймаються абсолютною

більшістю голосів. Європейський парламент обговорює на сесіях звіт Комісії; якщо члени парламенту незадоволені її діяльністю, то вони можуть висловити їй недовіру; в такому разі члени Комісії колективно йдуть у відставку.

Засідання парламенту відбуваються в Страсбурзі. Діяльність парламенту відбувається під керівництвом Бюро, що складається з голови й 14 віце-голів, яких обирають на два з половиною роки. Порядок денний сесій визначає Конференція голів. Депутати розподіляються по 20 комісіям відповідно до окремих напрямів діяльності ЄС.

Рада Європейського Союзу називається ще Радою міністрів, оскільки її членами є міністри країн-учасниць. При цьому, залежно від питання, що розглядається на черговій сесії, члени Ради можуть бути представлені різними міністрами (закордонних справ або фінансів, або екології тощо). Кількість голосів у представників Раді від кожної країни неоднакова.

Рада забезпечує координацію загальної економічної політики держав-членів. Вона має повноваження приймати рішення з найважливіших питань. У своїй роботі Рада спирається на Комітет постійних представників, який складається з 25 послів (по одному від кожної країни). Комітет відповідає за підготовку роботи Ради та виконує завдання, покладені на нього Радою.

Серед повноважень Ради Європейського Союзу визначаються такі:

- повноваження на законодавчу діяльність;
- право на призначення президента Єврокомісії, Верховного представника Європейського Союзу, членів Єврокомісії, ЕКОСОК, Комітету регіонів, Європейської рахункової палати, Європейського суду, правління Європейського центрального банку, адміністративної ради Європейського інвестиційного банку;
- право вимагати від Єврокомісії ініціювання нового правового акту;
- право на укладання договорів з третіми країнами чи міжнародними організаціями;
- право на складання проекту плану бюджету;
- право на встановлення обсягу власних коштів співтовариства.

Рада Європейського Союзу розробляє процедурні правила діяльності органів Союзу. Вона встановлює також розміри зарплати та винагород для посадових осіб Союзу.

Європейська комісія є виконавчим органом Союзу. Вона забезпечує дотримання всіх положень Угоди про утворення ЄС всіма структурними підрозділами. Комісія готує рекомендації щодо прийняття рішень з різних питань діяльності Союзу, бере участь у розробці найважливіших заходів, які здійснюють рада і парламент. Комісія також готує загальний щорічний звіт про діяльність ЄС.

Європейська комісія складається з 20 членів, які обираються за принципом їхньої загальної компетентності та незалежності яких не підлягає сумніву [11, с. 157]. Члени Комісії під час виконання своїх обов'язків не повинні приймати інструкцій від своїх урядів, не можуть займатися ще якою-небудь діяльністю поза Комісією. Очолює Комісію Голова, який обирається її членами, але його кандидатура мусить бути затверджена Європейським парламентом. У процесі своєї діяльності Комісія постійно консультується з Радою, рішення приймають вони спільно.

Найголовніша функція Комісії полягає в слідкуванні за сумлінним виконанням державами-членами рішень Ради Європейського Союзу, щоб конкуренція між ними була чесною і ніхто не отримав би «незаконні» пільги [14, с. 36] — додаткові кредити, дотації тощо. Це стосується також і окремих фірм, якщо вони ведуть нечесну конкурентну боротьбу, Комісія може прийняти рішення про їх покарання штрафом.

Комісія збирається один раз на тиждень у Брюсселі.

Європейський суд забезпечує дотримання законності при тлумаченні положень Угоди про ЄС. Він складається з 15 суддів і 9 генеральних адвокатів. Обов'язком генерального адвоката є представлення Суду мотивованого висновку щодо справи, яка там розглядається. Судді та адвокати обираються з числа осіб, незалежність, компетентність і порядність котрих не підлягає сумніву [11, с. 161]; вони призначаються на термін 6 років. Судді обирають президента Суду строком на 3 роки.

Суд розглядає справи найчастіше з ініціативи Комісії. Якщо Комісія вважає, що держава-член не виконує своїх зобов'язань щодо Угоди, вона може передати справу до Суду; при цьому Комісія надає мотивовані висновки щодо порушення. Держава-член, яка вважає, що її інтереси утиснені іншими членами або органами Союзу, надсилає спочатку свою скаргу до Комісії, а потім уже її розглядає Суд. Якщо

Суд вважає, що держава-порушник не виконала його постанови, то на неї накладається штраф, розміри якого визначає Комісія.

Суд розглядає законність актів, прийнятих Європейським парламентом, Радою, Комісією та Європейським центральним банком. Компетенція Суду не поширюється на спільну зовнішню політику й політику безпеки, а також на співробітництво держав-членів у галузі правосуддя й внутрішніх справ, які належать до сфери міждержавних відносин.

Фізична або юридична особа може оскаржити в Суді дії будь-якої інстанції Союзу щодо неї.

Засідання Суду відбуваються в його головному офісі в м. Люксембург.

Розглянуті вище органи є головними для ЄС в цілому. Проте окремі блоки Союзу мають свою специфічну структуру. Європейське Співтовариство складається з таких органів:

- Європейський парламент;
- Рада Європейського Союзу;
- Європейська комісія;
- Європейський суд;
- Рахункова палата;
- Економічний і соціальний комітет;
- Консультативний комітет ЕОВС;
- Комітет регіонів;
- Європейський інвестиційний банк.

Як бачимо, тут немає Європейської ради, але додається декілька інших органів.

Рахункова палата здійснює перевірки. Вона складається з 15 членів, які в своїх країнах працювали в органах зовнішнього аудиту або мають відповідну кваліфікацію. Рахункова палата перевіряє звіти про всі доходи і витрати Співтовариства, надає Європейському парламенту й Раді Європейського Союзу документ щодо правильності ведення рахунків та законності всіх операцій.

Перевірка ґрунтується на бухгалтерській звітності. У державах-членах аудит здійснюється в контакт з національними аудиторськими органами. Після закінчення кожного фінансового року Рахункова палата готує щорічний звіт, який направляється іншим інститутам Співтовариства.

Економічний і соціальний комітет (ЕКОСОК) є консультативним, допоміжним органом. Він складається з 222 членів, які представляють три соціальні групи: I – роботодавці; II – робітники; III – інші (фермери, споживачі тощо). З цього приводу кількість представників від кожної країни повинна ділитися на 3. Найбільшу кількість членів – по 24 – в ЕКОСОК мали Німеччина, Франція, Італія, Велика Британія. Іспанія має 21 представника; Бельгія, Греція, Нідерланди, Австрія, Португалія, Швеція – по 12; Данія, Ірландія, Фінляндія – по 9; Люксембург – 6. Члени Комітету призначаються Радою терміном на чотири роки. Вони повністю незалежні у виконанні своїх обов'язків і діють тільки в інтересах Співтовариства. Зі вступом до ЄС нових 12 членів місця в ЕКОСОК перерозподілені.

Основна функція ЕКОСОК – надання консультацій Раді та Комісії з різних аспектів економічної діяльності. З цієї метою членами Комітету призначаються представники як різних соціальних груп, так і різних галузей економіки. Комітет має у своєму складі спеціалізовані секції по окремих галузях господарства.

Комітет регіонів є представником місцевих і регіональних органів влади в ЄС. Він, як і ЕКОСОК, складається з 222 членів, які призначаються Радою від країн за такими ж самими квотами на чотири роки. Комітет консультує Раду чи Комісію по регіональним проблемам, зокрема щодо транскордонного співробітництва, порушення регіональних інтересів.

10.2.2. Економічна політика Європейського Союзу

Як зазначається в Договорі про заснування ЄС (ст. 98), держави-члени здійснюють свою економічну політику згідно з принципом відкритої ринкової економіки та вільної конкуренції [11, с. 92]. Основні положення економічної політики розробляються Комісією, потім обговорюються й затверджуються Європейською Радою; Рада інформує Європейський парламент про прийняті рекомендації.

Економічна політика ЄС здійснюється за такими напрямками: торгівля; виробництво (промисловість, сільське господарство, транспорт); рух факторів виробництва (капітал, робоча сила); регулювання відносин між суб'єктами міжнародної економіки в межах ЄС (конкуренція, антимонопольне законодавство та ін.) Розглянемо ці напрями.

Спільна торговельна політика. Вона ґрунтується на митному союзі, затвердження будови якого відбулося в 1968 р. Митні збори на імпорт та експорт товарів між членами Союзу скасовані; це стосується як протекціоністського мита, так і фіскального. Ставки митних тарифів щодо третіх країн — єдині і затверджуються Радою за рекомендацією Комісії. Забороняються кількісні обмеження (квоти й т. ін.) в торгівлі між державами-членами.

Для стимулювання експорту в треті країни здійснюється політика надання пільг виробникам тих товарів, в експорті яких зацікавлений ЄС. Спільна торговельна політика ґрунтується на єдиних принципах щодо укладання угод з третіми країнами. Це стосується не тільки встановлення тарифів та квот, а й спільних заходів щодо демпінгу на міжнародних ринках.

У міжнародній торгівлі ЄС застосовує такі протекціоністські заходи:

- антидемпінгове мито;
- компенсаційне мито проти країн, що субсидіюють свій експорт до країн ЄС;
- кількісні квоти, якщо надмірний імпорт шкодить промисловості країн-членів;
- різноманітні санкції (підвищення імпортного мита, кількісні обмеження, скасування торгових пільг) відносно третіх країн, які застосовують дискримінаційні заходи проти експорту з країн—членів ЄС.

У деяких випадках застосовується ембарго з політичних міркувань (наприклад, проти Іраку).

У відносинах з розвинутими державами торгівля Європейського Союзу ґрунтується на принципах ГАТТ/СОТ. Відносно країн, що розвиваються, здійснюється політика надання преференцій. Що ж до країн СНД, то в цілому діють принципи СОТ, але в деяких випадках ще залишаються торговельні обмеження (зокрема, антидемпінгові процедури й кількісні квоти).

Запровадження спільної торговельної політики дало ефективні наслідки для розвитку взаємної торгівлі в країнах ЄС. З 1960 по 1997 р. її обсяг зріс у 40 разів (у межах 15 країн, у поточних цінах) [43, с. 108]. Особливо швидкими були темпи зростання в 1970—1980 рр., тобто тоді, коли вже було затверджено утворення митного союзу.

Найважливішим свідченням успішності інтеграції є переважання темпів зростання взаємної торгівлі країн ЄС над їх зовнішньою торгівлею в цілому. Так, експорт у межах «шістки» збільшився в 1960–1970 рр. в 5,5 разу, а в її торгівлі в цілому — тільки в 3,8 разу; для «дев'ятки» 1970–1980 рр. — відповідно в 6,2 і 5,9 разу. Правда, з розширенням ЄС і з уповільненням темпів економічного розвитку Західної Європи ефект інтеграції в сфері торгівлі знизився. Так, за 1990–1997 рр. взаємна торгівля 15 країн ЄС зросла в 1,3 разу, тоді як їх зовнішня торгівля в цілому — в 1,4 разу [розраховано за: 43, с. 122]. Наприкінці 90-х років на ЄС припадало 39% світового експорту і 36% імпорту [розраховано за: 43, с. 32, 35]. У 2008 р. — 38,6 та 39% відповідно.

Промислова політика спрямована на підвищення конкурентоспроможності, промисловості країн ЄС. Для цього створюються умови: сприяння структурній перебудові відповідно до науково-технічного прогресу; заохочення ініціативи і розвитку підприємництва, особливо малих і середніх підприємств; сприяння співпраці між підприємствами; стимулювання інноваційної політики, впровадження наукових досліджень і нової технології у виробництво.

У 1990 р. Європейська комісія розробила документ «Промислова політика у відкритому і конкурентному економічному середовищі», в якому були сформульовані основні принципи промислової політики. Згідно з цією програмою, особливий пріоритет віддається високотехнічним галузям. Розроблено документи щодо організації НДДКР, технічної стандартизації, європейського господарського права, утворення єдиної системи енергопостачання й телекомунікацій та ін. Ці програми називаються «прагматичною ринковою промисловою політикою» [7, с. 435].

З метою сприяння конкурентоспроможності малих та середніх фірм було прийнято рішення про Європейське об'єднання з економічних інтересів (ЄОЕІ). Об'єднання формується шляхом підписання угод між двома або більше учасниками кран-членів. ЄОЕІ координує діяльність своїх членів, сприяє розширенню їх діяльності, субсидує витрати на наукові дослідження [7, с. 430].

Спільна економічна політика, особливо в промисловості, передбачає встановлення єдиних стандартів для всіх країн ЄС. Найбільша увага в процесі уніфікації стандартів приділяється найновітнішим галузям — електроніці, аерокосмічній техніці.

Важливе значення в економічній політиці надається боротьбі з нечесною конкуренцією між фірмами країн-членів. Забороняються дії (рішення, договори між суб'єктами підприємницької діяльності), які можуть обмежувати або усувати конкуренцію в межах спільного ринку. До таких дій належать: фіксація закупівельних або продажних цін; контроль виробництва; розподіл ринків або джерел постачання (ст. 81 Договору про заснування Європейського Співтовариства) [11, с. 82].

Аграрна політика є важливою складовою частиною спільної економічної політики країн ЄС. Метою сільськогосподарської політики є збільшення продуктивності сільськогосподарського виробництва шляхом підтримки технічного прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільського господарства, оптимального використання факторів виробництва, особливо людської праці. В Договорі (ст. 33) наголошується на забезпеченні дотримання достатнього рівня умов життя працівників сільського господарства, зокрема за рахунок збільшення індивідуальних заробітків. Важливого значення набуває стабілізація ринку сільськогосподарських регулярних поставок і збуту продукції за доступною для споживача ціною [11, с. 61].

Для досягнення означених цілей заснована спільна організація сільськогосподарських ринків. Ця організація займається регулюванням цін, надає виробникам маркетингові послуги, сприяє стабілізації обсягів експорту та імпорту сільськогосподарської продукції. Впроваджується єдина цінова політика.

З метою підтримки сільськогосподарських виробників в 1962 р. утворено Європейський фонд організації і гарантування сільського господарства — ФЕОГА (Fonds europeen par orientation et garantie de agriculture — FEOGA). Фонд засновано в рамках плану «Зелена Європа», що передбачав утворення спільного аграрного ринку. Він субсидує експорт сільськогосподарської продукції за межі ЄС і, таким чином, сприяє продовольчій інтервенції країн Союзу на зовнішні ринки.

Завдяки ефективній сільськогосподарській політиці країни ЄС не тільки забезпечили себе практично всіма сільськогосподарськими продуктами, що притаманні кліматичним поясам Європи, а й стали їх значними експортерами. Політика стимулювання виробництва й обмеження імпорту іззовні призвела до того, що ціни на сільськогосподарську продукцію на ринках ЄС стали вищими, ніж ціни світового ринку [27, с. 256].

У 1984 р. аграрна політика ЄС зазнала реформування. Реформа передбачала:

- установа фіксованої межі надвиробництва, після якої фермер вже не отримував гарантованої ціни за продукцію;
- перехід до нової цінової політики, яка враховувала б реальний стан ринку сільськогосподарської продукції й орієнтувалася на стримання зростання надвиробництва;
- скорочення імпорту продукції сільського господарства з третіх країн.

Згодом ЄС відходить від політики гарантованих цін до політики структурної перебудови сільського господарства. Нового імпульсу аграрній реформі було надано в 1992 р. Ставилася мета підвищити конкурентоспроможність фермерів як на території Союзу, так і на світових ринках. Важливим елементом аграрної політики стало зниження цін на основні продукти, що стимулювало виведення зайвої землі з обороту. Фермерам при цьому компенсувався недоодержаний прибуток.

Політика в галузі транспорту й зв'язку спрямована на утворення єдиної інфраструктури в просторі ЄС. З цією метою розроблено й впроваджено спільні правила щодо перевезень вантажів і пасажирів між державами-членами, встановлено єдині тарифи. Ліквідуються всілякі перешкоди на шляху перевезень від країни до країни. Водночас для найменш розвинутих регіонів ЄС дозволяються пільгові тарифи; обумовленість таких тарифів вивчає Комісія, вона ж дає висновок з цього приводу.

Згідно з метою зменшення відмінностей між регіонами і встановлення єдиного економічного простору, в ЄС будується система трансєвропейських мереж у сферах транспорту, телекомунікацій та енергетичного комплексу. Особлива увага приділяється взаємодії національних мереж. Утворення єдиних трансєвропейських мереж включає технічну стандартизацію, розробки проектів впровадження здобутків науково-технічного прогресу в сфері комунікацій; такі проекти фінансуються відповідними органами й фондами ЄС.

Сприяння міжнародному рухові факторів виробництва. Економічна політика ЄС передбачає ліквідацію обмежень на пересування капіталу та робочої сили між державами—членами, лібералізується рух капіталу також між державами—членами і третіми країнами.

Забороняються обмеження на платежі між країнами. Лібералізація руху капіталу включає прямі і портфельні інвестиції, надання фінансових послуг і допуск цінних паперів на ринки капіталу. Договором передбачено, що у випадках, коли переміщення капіталу в треті країни або з них погрожує економічному стану Союзу, щодо третіх країн можуть бути запроваджені захисні заходи (тобто обмеження).

Гарантується свобода пересування працівників у межах Союзу. Вона означає скасування будь-якої дискримінації на національній основі між представниками держав-членів; це саме стосується і оплати за працю. Усі громадяни Союзу мають однакові права на безпеку й охорону здоров'я. Окремо стимулюється обмін молодими працівниками між державами.

Забороняється обмеження свободи та ведення бізнесу громадянами держав-членів на території іншої держави-члена. Це стосується також створення агенцій, філій та дочірніх компаній. Усі суб'єкти економічної діяльності в межах Союзу мають рівні умови — як резиденти, так і нерезиденти — на території кожної країни-члена.

10.2.3. Валютно-кредитна система Європейського Союзу

Утворення валютно-кредитних і фінансових інститутів Європейського Союзу, особливості їх функціонування пов'язанні з певними етапами розвитку європейської економічної інтеграції. Основними елементами валютної інтеграції є: режим спільно плаваючих валютних курсів; валютна інтервенція; утворення колективної валюти як міжнародного платіжно-резервного засобу; спільні фонди взаємного кредитування країн-членів для підтримки курсів валют; міжнародні регіональні валютно-кредитні і фінансові організації для валютного й кредитного регулювання [25, с. 96].

Уже із самого початку функціонування Європейського економічного співтовариства відповідно з Римським договором було утворено Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) і Європейський фонд розвитку (ЄФР), згодом виникли й інші інститути. Валютно-кредитні й фінансові організації ЄС є складовими елементами Європейської валютної системи, вищим досягненням еволюції якої стало утворення Європейського валютного союзу.

Європейська валютна система (European Monetary System — EMS) була утворена в 1979 р. з ініціативи урядів Франції та ФРН.

До неї увійшли не всі члени Співтовариства; Велика Британія не зразу погодилася стати її учасницею, а в 1992 р. вийшла із системи. ЄВС була заснована з метою регулювання валютних курсів країн Співтовариства. Для підтримки курсів було використано Європейський фонд валютного співтовариства (ЄФВС), котрий надавав кредити урядам для покриття дефіциту платіжного балансу.

Для полегшення взаємних розрахунків у 1961 р. було уведено європейську розрахункову одиницю (ЕРО), яка мала золотий вміст і профункціонувала до 1972 р. В 1979 р. розрахунковою одиницею стала ЕКЮ (European currency unit – ECU). Вона розраховувалась на основі валютного кошика з 12 валют. Емісію ЕКЮ здійснював ЄФВС. Вона виконувала такі функції: була еталоном вартості в системі обмінного курсового механізму; індикатором відхилення ринкових курсів валют; рахунковою одиницею в операціях по валютним інтервенціям; засобом розрахунку між центральними банками.

Відповідно до Маастрихтського договору почалося формування Економічного й валютного союзу. Було засновано Європейський валютний інститут (ЄВІ), який здійснював безпосередньо підготовку Європейського валютного союзу – ЄВС (European Monetary Union – EMU). Європейський валютний інститут прийшов на зміну Європейському фонду валютного співробітництва, який вичерпав свої функції. Одним з головних завдань ЄВІ було створення умов для введення нової міжнародної валютної одиниці – євро.

Для запровадження євро в обіг держави мали виконати умови, які відомі як критерії конвергенції:

- темпи інфляції не повинні перевищувати більше ніж на 1,5% середнього показника у трьох країнах з найменшим зростанням цін;
- відсоткові ставки по довгостроковим кредитам не повинні перевищувати 2% відсотка середнього показника для трьох країн з найменшим зростанням цін;
- дефіцит державного бюджету не повинен бути більшим ніж 3% від ВВП;
- державний борг не може перевищувати 60% ВВП;
- протягом двох років валюта не повинна девальвуватися і її обмінний курс не повинен виходити за межі коливань обмінних курсів, установлених у рамках Європейської валютної системи.

Свої функції ЄВІ виконав до початку 1999 р., коли євро замінив ЕКЮ. З цього часу йому на заміну приходить Європейська система центральних банків (ЄСЦБ) на чолі з Європейським центральним банком (ЄЦБ).

Розглянемо роль і місце кожного інституту в системі валютних відносин ЄС.

Європейський інвестиційний банк — ЄІБ (European Investment Bank — EIB) утворено в 1958 р.; місцезнаходження — м. Люксембург.

Основні цілі ЄІБ:

- фінансування капіталовкладень в економіку країн ЄС;
- освоєння найменш розвинутих регіонів ЄС;
- реконструкція і будівництво підприємств, які не можуть бути здійснені силами однієї країни;
- модернізація галузевої структури економіки;
- створення спільних господарських об'єктів, що являють інтерес для країн ЄС;
- розвиток пріоритетних галузей.

Операційна структура банку складається з Ради керуючих, Директорату й Президента. Рада керуючих — вищий орган. Вона складається з міністрів фінансів країн-членів. Рада визначає кредитну політику банку, затверджує щорічні баланси, виносить рішення про надання кредитів, випуск позик, установлює відсоткові ставки.

Уставний капітал банку складається із внесків країн-членів. Кожна країна має квоту, що відповідає її економічній потужності. Найбільші квоти в Німеччині, Франції, Великій Британії та Італії. Крім того, банк практикує облігаційні позики. Рейтинг ЄІБ на міжнародних валютних ринках дуже високий, тому комерційні банки й компанії охоче дають йому позики.

Банк надає довгострокові позики державним органам і приватним компаніям країн ЄС. Кредити банку спрямовуються переважно на регіональний розвиток порівняно відсталих районів (наприклад, Південь Італії). Із загальної суми кредитів 75% одержують країни ЄС, решту — в основному асоційовані члени. Відсоткова ставка визначається виходячи з ринкових ставок. Для кредитування малорентабельних проектів в асоційованих країнах встановлюються пільгові кредити (строком на 40 років) під 1—2%.

Європейський фонд розвитку — ЄФР (European Development fund — EDF) утворено в 1958 р. в рамках Європейського Інвестицій-

ного банку. Його метою є надання допомоги країнам, що розвиваються, асоційованим з ЄС.

Управляє фондом Генеральний директор Комісії ЄС з питань співробітництва й розвитку. Країни, що розвиваються, мають право дорадчого голосу. Ресурси ЄФР формуються за рахунок безвідплатних внесків країн ЄС. Найбільші квоти внесків мають Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія.

Функцією ЄФР є кредитування на компенсацію втрат при експорті сільськогосподарської й мінеральної сировини, а також координація двосторонніх програм допомоги країнам, що розвиваються. Для виконання цієї функції в рамках ЄФР утворено два спеціалізованих фонди: МІНЕКС і СТАБЕКС.

Фонд МІНЕКС (MINEX Fund) утворено в 1980 р. Він фінансує асоційовані країни в разі скорочення ними експорту промислової сировини через скорочення обсягів виробництва в країнах ЄС. Фонд СТАБЕКС (STABEX Fund) утворено в 1975 р. Він компенсує втрату валюти асоційованих країн у разі падіння експортних цін на сільськогосподарську сировину.

Європейська система Центральних банків (ЄСЦБ) почала функціонувати з 1999 р. Її основні цілі:

- забезпечення цінової стабільності;
- розробка й реалізація єдиної грошової політики;
- здійснення валютних операцій згідно з Маастрихтським договором;
- управління офіційними валютними резервами держав-членів;
- зміцнення платіжної політики.

Серцевиною ЄСЦБ є **Європейський центральний банк – ЄЦБ (European Central Bank – ECB)**. Він міститься у Франкфурті-на-Майні (Німеччина). Основні його функції:

- контролювання грошової маси в обігу;
- встановлення базисних процентних ставок;
- встановлення ліміту бюджетних витрат.

Емісія євро здійснюється національними центральними банками. В 2002 р. євро замінив національні валюти в обігу. Велика Британія не приєдналася до Європейського валютного союзу.

Організаційно ЄЦБ складається з Виконавчого правління, Управлінської ради, Загальної ради. Виконавче правління включає

президента, віце-президента й інших членів; воно координує реалізацію валютної політики. Управлінська рада включає Виконавче правління й управлінчих національних центральних банків; вона відає поточними справами валютної політики. Загальна рада відповідає за зв'язки між країнами ЄВС та іншими країнами ЄС.

Європейський фонд регіонального розвитку – ЄФРР (European Development Fund – ERDF) утворено в 1975 р. для стимулювання розвитку відсталих регіонів у країнах ЄС шляхом фінансування народногосподарських об'єктів. Ресурси фонду формуються за рахунок спільних бюджетних коштів країн ЄС.

Основна діяльність ЄФРР – надання субсидій для вирішення економічного розвитку відсталих районів країн ЄС. Переважну частину субсидій одержали Італія, Велика Британія, Греція, Ірландія [54, с. 120].

10.2.4. Соціальна політика Європейського Союзу

Соціальна політика Європейського Союзу має на меті сприяння зайнятості, поліпшення життя та праці трудівників країн-членів. Вона спрямована на забезпечення соціального захисту населення, встановлення партнерських відносин між управлінцями й працівниками, боротьбу з безпідставними звільненнями робітників.

Серед цілей соціальної політики одне з чільних місць посідає поліпшення умов праці, захист здоров'я та безпека працівників. Ставиться завдання забезпечити рівність чоловіків і жінок щодо можливостей на ринку праці та ставлення до них на роботі. Передбачається захист робітників по закінченні строку дії їхнього контракту.

Європейська комісія координує співпрацю держав-членів у таких напрямках:

- зайнятість;
- трудове законодавство та умови праці;
- соціальний захист;
- запобігання нещасним випадкам під час роботи та професійним хворобам;
- гігієна праці;
- права на асоціації та колективні договори між управлінцями та працівниками.
- заходи щодо цих напрямків Комісія узгоджує з економічним і соціальним комітетом (ЕКСОК).

Для сприяння ефективному вирішенню соціальних проблем утворено **Європейський соціальний фонд – ЄСФ (European Social Fund – ESF)**. Фонд фінансує заходи щодо працевлаштування робітників, підвищення їхнього професійного рівня, полегшення їхньої адаптації до змін у системах виробництва. Фондом управляє Комісія. В цій справі Комісії допомагає Комітет, що складається з представників урядів, профспілок та організацій працедавців.

ЄСФ був заснований у 1960 р. Його мета – підвищення рівня кваліфікації та навичок трудових ресурсів як засобів попередження втрат робочих місць внаслідок структурних змін в економіці. Спочатку його кошти використовувалися для фінансування заходів, пов'язаних з переселенням мігрантів та їх адаптацією на новому місці. ЄСФ повинен був спрямовувати фінансування головним чином на боротьбу з довгостроковим безробіттям, прискорення інтеграції молоді та адаптацію робітників до процесів індустріальної модернізації. Починаючи з 80-х років, найбільша частка фінансових коштів витрачається на допомогу молоді в її пошуках роботи та отриманні кваліфікації.

Європейський соціальний фонд є основним фінансовим інструментом, за допомогою якого ЄС реалізує **політику розвитку зайнятості**. Розроблено Європейську стратегію зайнятості (ЄСЗ). На реалізацію ЄСЗ на 2001–2006 рр. було профінансовано 40 млрд євро; понад 60% цих коштів спрямовано на забезпечення умов відтворення робочої сили.

Кожна країна–член ЄС розробляє щорічний національний план дій у сфері зайнятості. Європейська комісія та Європейська рада спільно перевіряють плани кожної країни і представляють на розгляд Ради ЄС загальний звіт про зайнятість у Європейському Союзі.

Основною метою Європейської стратегії зайнятості є розроблення нових механізмів реалізації державної політики щодо зменшення безробіття та створення нових робочих місць. Стратегія виокремлює чотири основних напрями діяльності у сфері зайнятості:

- забезпечення процесу відтворення робочої сили;
- розвиток підприємництва;
- адаптація трудових ресурсів до нових умов, пов'язаних з процесами глобалізації, швидкими технологічними змінами у виробничому процесі;

- забезпечення рівних умов зайнятості (в тому числі забезпечення рівності жінок з чоловіками).

Складовою частиною соціальної політики ЄС є розвиток **якості освіти**. ЄС націлює держави-члени на тісну співпрацю в цьому напрямі. Поширюється реформування системи вищої освіти в рамках Болонського процесу. Політика галузі освіти, зокрема, передбачає викладання та широке розповсюдження мов держав-членів, мобільність студентів та викладачів, визнання дипломів навчальних закладів усіх країн-членів, обмін інформацією та досвідом з питань освіти. Особливого значення надається розвитку молодіжних обмінів між країнами. Доцільним вважається розвиток заочного навчання.

Важливим елементом соціальної політики є **професійна підготовка**. Вона розцінюється як ефективний засіб адаптації до змін у виробництві, а також як засіб полегшення інтеграції у ринок праці. Стимулюється співпраця між освітніми та професійними установами і фірмами.

Однією з важливих соціальних цілей є розквіт культур держав-членів. Політика ЄС полягає в тому, щоб, поважаючи національну та регіональну різноманітність, в той же час віддавати пріоритет спільній культурній спадщині [11, с. 128]. Основними напрямками політики в галузі культури є: поширення знань про культуру та історію європейських народів; забезпечення та охорона культурного надбання європейського значення; некомерційні культурні обміни; розвиток художньої та літературної творчості.

Соціальна політика включає заходи щодо **охорони здоров'я**. Дії ЄС спрямовані на поліпшення системи громадської охорони здоров'я. Такі дії включають вивчення причин виникнення загроз здоров'ю, поширення методів їх відвернення. Спеціальна увага приділяється боротьбі з вживанням наркотиків.

Значним соціальним і політичним надбанням стало впровадження **єдиного європейського громадянства**; житель кожної країни-члена є водночас і громадянином ЄС. Це ще більше полегшує адаптацію мігрантів усередині ЄС, сприяє мобільності робочої сили.

У цілому соціальна політика ЄС виявилася ефективною. Проте не всі проблеми ще вирішено. Хоча рівень соціальної забезпеченості в усіх країнах-членах зріс, розбіжності між окремими країнами все ще відчутні. Так за даними статистичної служби ЄС «Євростат», у

середньому в 27 країнах Європейського Союзу виділяється по 6350 євро на душу населення на рік на соціальний захист населення. Але розходження, хоча й трохи скоротилися з 2008 р., залишаються дуже істотними. Так, у Люксембурзі, країні з найвищою соціальною захищеністю, витрати на душу населення становлять майже 13,5 тис. євро за рік, тоді як у Болгарії й Румунії — всього по 1200 євро. Щоб досягти більш гармонійного розвитку держав у межах ЄС, розробляють заходи, спрямовані на зміцнення економічного та соціального згуртування. Рада утворила спеціальний **Фонд згуртування**, який фінансує реалізацію деяких соціальних проектів, зокрема у сфері охорони навколишнього середовища.

10.2.5. Спільна зовнішня політика й політика безпеки

Спільна зовнішня політика й політика безпеки спрямована на захист спільних цінностей, основних інтересів, незалежності та цілісності Союзу. Вона передбачає співробітництво держав-членів за такими напрямками:

- визначення принципів спільної зовнішньої політики та політики безпеки;
- визначення спільних стратегій;
- узгодження спільних дій;
- узгодження спільних позицій;
- зміцнення систематичного співробітництва між державами-членами в політичній сфері [11, с. 21].

Принципи і загальні напрями спільної зовнішньої політики безпеки визначає Європейська Рада. Вона вирішує питання спільної стратегії, яка здійснюється в регіонах, де держави-члени мають важливі спільні інтереси. Держави-члени інформують одна одну з будь-якого питання в сфері зовнішньої політики для розроблення спільних узгоджень дій.

Спільна зовнішня політика та політика безпеки включає організації спільної оборони. Маастрихтським договором передбачається, що основою оборонної системи ЄС стане Західноєвропейський Союз (ЗЄС). Проте в 90-х роках суттєво змінилися зовнішні умови для Західної Європи; протистояння Заходу і Сходу (для чого й було утворено ЗЄС) втратило свою актуальність. Тому в листопаді 2000 р. було об'явлено про розпуск ЗЄС. Оборонна політика ЄС тепер спирається на членстві країн в НАТО.

Держави-члени координують свою діяльність у міжнародних організаціях та на міжнародних конференціях, де вони виробляють спільну позицію. Держави, які є постійними членами Ради Безпеки ООН, повинні в ході виконання своїх повноважень захищати позиції та інтереси ЄС.

Для підвищення ефективності зовнішньої політики в рамках ЄС утворено **Політичний комітет**, який здійснює контроль за міжнародною ситуацією. Він має повноваження вести від імені Ради діалог з третіми країнами. Зовнішня політика і політика безпеки входить також до компетенції Комісії і Європейського парламенту.

Пріоритетним напрямом зовнішньої політики ЄС є зміцнення політичних і оборонних відносин з партнерами по НАТО, особливо в 90-х роках, з'явилися і нові орієнтації. Усе частіше згадується про те, що Європа не обмежується тільки заходом. Після розпаду СРСР, РЕВ і Варшавського договору ЄС йде на зближення з **країнами Центральної та Східної Європи**. Щоб підтримати процес реформ у цих країнах, ЄС уклав низку двосторонніх угод про торгівлю й співробітництво, що охоплюють такі пріоритети сфери: полегшення доступу товарів на ринки Союзу; співробітництво в сільському господарстві й харчовій промисловості; стимулювання інвестицій; підготовка кадрів; навколишнє середовище [51, с. 215].

Для підтримки процесу реформ у країнах СНД розроблено програму TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States). Вона передбачає надання технічної допомоги, передачу ноу-хау, надання гуманітарної допомоги.

Одним з напрямів зовнішньої політики ЄС є розширення цієї організації. В 1993 р. було визначено **Копенгагенські критерії** вступу до ЄС нових членів. Згідно з цими критеріями країни Центральної та Східної Європи можуть стати членами ЄС, «якщо країна зі статусом асоційованого члена буде готова взяти на себе обов'язки членства й відповідатиме необхідним економічним та політичним вимогам» [57]. Ці вимоги включають стабільні демократичні інституції, повагу до меншин, існування ринкової економіки, здатної витримати конкуренцію в Союзі, спроможність дотримуватися цілей політичного, економічного і валютного союзу.

Європейський Союз уклав у 1992 р. з країнами ЄАВТ угоду про утворення **Європейського економічного простору**, що передбачає вільний рух товарів між цими двома організаціями.

Особливий статус мають відносини ЄС з групою країн, що розвиваються (69 держав), які є асоційованими членами. Ці відносини регулюються **Ломейськими конвенціями** (від. м. Ломе, столиці Того). Вони надають певні пільги цим країнам у торгівлі, а також передбачають співробітництво в промисловості, сільському господарстві, сфері послуг і соціальній сфері.

10.2.6. Регіональна політика ЄС

У Римському договорі 1957 р. було визначено необхідність зменшити суттєві відмінності в соціально-економічному розвитку різних регіонів держав ЄС. Основні функції регіональної політики покладено на Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР); його завданням є усунення значних регіональних диспропорцій у Співтоваристві шляхом участі в розвитку та структурній перебудові регіонів, що відстають у розвитку.

Отже, **головною метою** регіональної політики є ліквідація територіальних диспропорцій економічного й соціального розвитку всередині розвинутих держав Європейського Союзу, підтягування менш розвинутих до рівня більш економічно розвинутих регіонів.

Критерієм розвинутості регіону є величина ВВП й національного доходу на душу населення й зіставлення цих показників із середніми по країні в цілому.

Принципи регіональної політики були сформовані в 1988 р. До них належать:

- субсидіарність;
- децентралізація;
- партнерство;
- програмування;
- концентрація;
- додатковість.

Принцип **субсидіарності** означає, що вищі владні структури ЄС мають право й обов'язок вирішувати ті проблеми, які не здатні вирішити нижчі структури. Тобто якщо регіональні органи невзможі вирішити якесь питання самотужки, то це завдання бере на себе вищий орган держави. Так само, якщо держава не може самостійно вирішити проблему, то за цю проблему беруться наднаціональні структури ЄС (Європейська комісія, Європейський суд та ін.). В решті випадків місцеві й національні органи діють самостійно.

Принцип **децентралізації** означає перерозподіл повноважень на користь регіонів з метою їх ефективного використання й заохочення місцевих ініціатив, а також чітке розмежування функцій між різними рівнями управління в ЄС. Саме на місцеві влади покладається головна відповідальність за проведення регіональної політики.

Принцип **партнерства** полягає у співробітництві між суб'єктами різних рівнів (ЄС, національною державою, регіоном). Згідно з цим принципом, усі задумки й проекти мають бути узгоджені структурами усіх рівнів. Процедура партнерства починається від складання планів регіонального розвитку, їх спільного фінансування, реалізації й закінчується контролем і оцінкою кінцевих результатів. Партнерами є владні структури, представники комунального господарства, інвестори, банки, профспілки та ін.

Принцип **програмування** означає перехід до фінансування комплексних (а не розрізнених, як раніше), інтегрованих програм регіонального розвитку.

Принцип **концентрації** полягає в зосередженні зусиль і коштів на пріоритетних, найважливіших проектах, які є фундаментальними для соціально-економічного згуртування країн ЄС.

Принцип **додатковості** має відношення до фінансування пріоритетних проектів. Він означає, що структурні фонди ЄС не підміняють, а лише збільшують власні витрати окремої держави на здійснення регіональної політики.

Регіональна політика спирається також на спеціальні **регіональні програми** ЄС. На їхнє здійснення передбачаються кошти поза рамками регулярної фінансової підтримки, яку надають структурні фонди ЄС. Ці програми групуються таким чином:

- національні програми, що відповідають інтересам країн, які їх здійснюють;
- наднаціональні програми, що мають за мету об'єднання регіональної та галузевої діяльності ЄС;
- довгострокові специфічні програми ЄС, орієнтовані на розвиток територій, що перебувають в особливо тяжких стартових умовах фінансування;
- інтегровані програми, у фінансуванні яких разом з ЄФРР бере участь Європейський інвестиційний банк.

Тривале існування європейського інтеграційного співтовариства, яке нині має форму Європейського Союзу, показало ефективність

його політики практично в усіх сферах. Особливо вражаючими є соціально-економічні наслідки інтеграції. Європейський Союз перетворився на потужний світовий центр економічного й політичного тяжіння, на впливову силу в міжнародних відносинах. Цим пояснюється прагнення низки держав, у тому числі України, стати повноправним членом інтегрованої Європи.

10.3. Європейська асоціація вільної торгівлі – ЄАВТ (European Free Trade Association – EFTA)

ЄАВТ була заснована в 1960 р. в складі 7 держав, але, як вже відзначалося, відтоді відбулися значні зміни в її складі. До ЄАВТ входять: Норвегія, Швейцарія, Ісландія і Ліхтенштейн. Штаб-квартира міститься в Женеві.

Основною метою організації є сприяння стійкому економічному зростанню повної зайнятості, раціональному використанню ресурсів. Для досягнення цієї мети визначено такі **цілі**:

- забезпечення розвитку торгівлі між державами-членами на принципах добросовісної конкуренції;
- утворення рівних умов для постачання сировини, що виробляється в країнах-членах;
- сприяння розвитку світової торгівлі й поступовому усуненню торговельних бар'єрів [51, с. 224].

Організаційна структура ЄАВТ складається з головних і допоміжних органів. Головними є Рада, Постійні комітети, Секретаріат.

Рада є вищим органом. До неї входять представники від кожної держави-члена. Вона приймає рішення з усіх питань політики ЄАВТ.

Постійні комітети утворені Радою відомчим принципом. Це комітети: економічний, з походження товарів і митних питань, з торгівлі, з технічних перешкод в торгівлі, консультативний, комітет парламентарів, бюджетний, економічного розвитку, сільського господарства і рибальства. Консультативний комітет складається з представників промисловості, торгівлі, профспілок. У цілому комітети займаються розробкою рекомендацій для Ради.

Секретаріат складається з відділів, що займаються питаннями торговельної політики, права, інтеграції, інформації, адміністрації. Він забезпечує роботу Ради і комітетів.

Крім головних органів, до структури ЄАВТ належать також допоміжні інститути: Контрольне відомство, Суд ЄАВТ та ін.

Європейська асоціація вільної торгівлі, як вже виходить із самої назви, являє собою другий ступінь економічної інтеграції — зону вільної торгівлі. В її межах усунуто всі митні тарифи, але щодо третіх країн (за виключенням країн ЄС), то кожний член зберігає свою митну політику. На відміну від ЄС, Асоціація не передбачає політичного згуртування.

Важливою подією і для ЄАВТ, і для західноєвропейської інтеграції в цілому стало утворення спільно з ЄС **Європейського економічного простору — ЄЕП**. Угода про ЄЕП була підписана в 1992 р., а вступила в силу в 1994 р. До цього об'єднання входять держави ЄС і три — від ЄАВТ; Швейцарія до угоди не приєдналася.

В угоді про ЄЕП передбачається:

- вільний рух товарів, послуг, капіталу та людей;
- координація політики в таких галузях, як дослідження, освіта, споживання, довкілля, соціальна сфера;
- розробка і втілення спільних норм і правил правової системи.

ЄЕП має спільну **організаційну структуру**. Вищим органом є **Рада ЄЕП**, яка складається з членів Ради Європейського Союзу і Європейської комісії — з одного боку, та міністрів держав ЄАВТ — з іншого.

Виконавчим органом є **Об'єднаний комітет ЄЕП**, який складається з представників ЄС і ЄАВТ; він відповідає за поточну діяльність ЄЕП.

Крім того, є дорадчі органи:

- Консультативний комітет ЄЕП — готує рекомендації з економічних питань і надає їх на розгляд Об'єднаного комітету;
- Об'єднаний парламентський комітет — складається з парламентарів ЄС і ЄАВТ (по 33 депутати від кожної сторони). Він також дає пропозиції Об'єднаному комітету.

У структурі ЄАВТ є інститут, який спеціально займається питаннями діяльності країн ЄАВТ в ЄЕП; це **Постійний комітет держав ЄАВТ**.

Створення ЄЕП має ще більше значення, оскільки передбачає вільне пересування чотирьох факторів виробництва — товарів, послуг, капіталу й робочої сили. ЄЕП створено одночасно з єдиним

ринком ЄС, тобто до 1 січня 1993 р. Переговори, що мали метою підготовку тексту угоди, почалися в червні 1990 р. На нараді міністрів держав-членів ЄС і ЕАВТ, що відбулися 19 грудня 1990 р. у Брюсселі, були погоджені позиції з ряду важливих аспектів майбутньої угоди, з питань інституціональної структури ЄЕП.

Спостережний орган ЄАВТ і Суд ЄАВТ регулюють дії членів ЄАВТ щодо їхніх зобов'язань по Європейському економічному простору (ЄЕП). Швейцарія не є членом ЄЕП, вона не бере участі в цих установах. Спостережний орган ЄАВТ виконує роль Європейської комісії як «гарант угод» для країн ЄАВТ, у той час як Суд ЄАВТ виконує для них роль Європейського суду. У початковому плані ЄЕП не було ні Суду ЄАВТ, ні Спостережного органа ЄАВТ, і Європейський суд з Європейською комісією повинні були здійснювати їхньої ролі. Однак під час переговорів щодо угоди про ЄЕП Європейський суд повідомив Раді Європейського союзу в письмовій формі, що, на його думку, надання повноважень установам ЄС щодо держав—нечленів ЄС буде порушенням угод, і тому була розвинута поточна домовленість.

10.4. Співдружність Незалежних Держав — СНД (Commonwealth of Independent States — CIS)

10.4.1. Цілі, принципи і структура СНД

СНД утворилася в 1991 р. на просторі колишнього СРСР. До її складу входило 12 країн: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменія, Україна та Узбекистан. У 2008 р. Грузія вийшла зі складу СНД, і в організації залишилося 11 членів.

У 1992 р. було підписано Статут СНД, який визначив цілі і принципи діяльності Співдружності.

Головною метою СНД є співробітництво в політичній, економічній, гуманітарній, екологічній та культурній сферах для всебічного й збалансованого економічного й соціального розвитку держав-членів. Таке співробітництво, як задекларовано, має перетворитися на Економічний союз; угоду про його створення підписано в 1993 р.

Принципами СНД задекларовано:

- держави-члени суверенні й рівні;
- держави-члени є самостійними й рівноправними суб'єктами міжнародного права.

Останній принцип означає, що Співдружність не буде рухатися до утворення єдиної держави. Проте Статут передбачає широкий діапазон функцій СНД; серед них не тільки співробітництво в сфері економіки, а й колективна безпека, військово-політичне співробітництво, запобігання конфліктів і т. ін. Практично ж не всі країни погодилися співробітничати в усіх сферах. Так, Україна не бере участі у військових структурах СНД.

Організаційна структура СНД досить громіздка. Вона включає 12 основних органів:

1. Рада голів держав.
2. Рада голів урядів.
3. Рада міністрів закордонних справ.
4. Координаційно-консультативний комітет.
5. Рада міністрів оборони.
6. Штаб по координації воєнного співробітництва.
7. Рада командуючих прикордонними військами.
8. Економічний суд.
9. Міждержавний банк.
10. Комісія з прав людини.
11. Міжпарламентська асамблея.
12. Виконавчий секретаріат СНД.

Рада голів держав — вищий орган СНД. Вона складається з президентів країн-членів і приймає рішення з найважливіших питань діяльності Співдружності. На свої засідання Рада збирається двічі на рік під головуванням чергового президента (в порядку літер російського алфавіту).

Рада голів урядів складається з прем'єр-міністрів і розглядає питання економічної і соціальної сфер. Вона збирається по чотири рази на рік.

Рада міністрів закордонних справ відає питаннями зовнішньої політики країн-членів з метою її координації.

Координаційно-консультативний комітет є виконавчим органом СНД. Він складається з постійних представників (по двоє з кожної країни). Комітет розробляє пропозиції з питань співробітництва в усіх сферах, передбачених Статутом, і надає їх для обговорення до відповідних рад. Значна частина діяльності Комітету зосереджена на економічних питаннях (торговельна, бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна, митна сфери).

Економічний суд розв'язує спори економічного змісту, забезпечує виконання економічних зобов'язань країнами-членами.

Міжпарламентська асамблея складається з парламентарів країн-членів. Вона обговорює рішення, що пропонуються радами і координаційно-консультативним комітетом, розробляє спільні пропозиції щодо політики СНД.

Виконавчий секретаріат виконує організаційно-адміністративні функції. Він готує засідання рад, а також здійснює правову експертизу проектів документів, що готуються іншими органами СНД [51, с. 273].

Координаційно-консультативний комітет базується в Мінську, Міжпарламентська асамблея – в Санкт-Петербурзі.

10.4.2. Проблеми економічної інтеграції в СНД

Для успішної економічної інтеграції на просторі СНД є чимало об'єктивних умов. На початку 90-х років ще збереглися виробничі зв'язки між підприємствами колишніх республік СРСР. Тривалий процес територіального розподілу праці в межах Союзу утворив механізм доповнення, кооперації між економіками союзних республік. Необхідно було пристосувати цей механізм до нових умов, пов'язаних з переходом до ринкової економіки. До того ж відсутність мовного бар'єру, культурні, навіть сімейні зв'язки сприяли, здавалось, успішному розвитку інтеграції. Проте насправді цей процес іде з великими труднощами.

Метою урядів СНД було утворення Економічного союзу. Його функціонування означало б вільний рух товарів, послуг, капіталів і робочої сили. Передбачається здійснення узгодженої політики в сферах грошово-кредитних відносин, бюджету, цін і оподаткування, валютних відносин, митних тарифів.

Цілями Економічного союзу є стабільний розвиток економіки країн-членів, утворення спільного економічного простору, спільне здійснення економічних проектів, що являють сумісний інтерес, розв'язання екологічних проблем [7, с. 255]. Договір про утворення Економічного союзу передбачає сприяння взаємним інвестиціям; утворення платіжного союзу із взаємним визнанням внутрішніх валют, взаємну конвертованість валют, що є необхідним для переходу до валютного союзу. Ще в Статуті було відзначено про необхідність правової охорони інтелектуальної власності, сприяння стандартизації й сертифікації промислової продукції й товарів. Зверталась увага на

важливість розвитку спільного інформаційного простору, здійснення спільних проектів і програм в галузі науки й техніки, освіти, охорони здоров'я, культури, спорту.

Зараз економічна інтеграція в СНД, по суті, знаходиться на стадії зони преференційної торгівлі. Тому шлях до Економічного союзу пролягає через проміжні стадії: зона вільної торгівлі — митний союз — спільний ринок товарів, послуг, капіталів і робочої сили — валютний союз. У 1994 р. було підписано Договір про утворення зони вільної торгівлі. Він передбачає поступове скорочення митних зборів і утворення в майбутньому міждержавної економічної ради. У тому ж 1994 р. утворено Міждержавний економічний комітет Економічного союзу СНД. Він є наднаціональним органом, який має втілювати в життя економічні програми й рішення, розроблені в структурах СНД. Було підписано важливі документи, які конкретизували цілі Економічного союзу й розробляли механізм його дії в різних сферах. Серед них: Меморандум Ради держав СНД «Основні напрями інтеграційного розвитку Співдружності Незалежних Держав», Угода про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності, Угода про утворення зони вільної торгівлі та ін.

Проте багато з цих важливих рішень залишаються тільки на папері і не втілюються в життя. Є дві основні причини такого явища. З одного боку, це наслідок глибокого падіння економік усіх країн СНД, розрив економічних зв'язків між суб'єктами економіки колишнього СРСР і труднощі переходу до ринкової економіки. З іншого боку, така ситуація утворюється через політичні амбіції лідерів, партій і деяких соціальних верств країн, що входять до СНД. Незважаючи на багаторазову задекларованість необхідності знижувати митні бар'єри, країни СНД діють у зворотному напрямі — утворюють митні пости, вводять квоти, ліцензування взаємної торгівлі [27, с. 295]. Неодноразові зустрічі голів держав і урядів не надають інтеграційному процесові належного імпульсу через неоднакове трактування національних інтересів кожного члена СНД. В 1998 р. СНД було на грані саморозпуску.

З'явилася тенденція до ослаблення взаємних економічних відносин. Якщо в 1990 р. частка взаємних поставок 12 держав СНД перевищувала 70% загальної вартості їхнього експорту, то в 1995 р. вона становила тільки 55, а в 2003 р. — менше 40%. При цьому насамперед

зменшується частка товарів з високим ступенем оброблення. За оцінками, близько половини спаду виробництва в країнах СНД в 1991-1995 рр. зумовлено саме скороченням їх взаємного товарообігу [1, с. 95–96].

Однією з головних перешкод у процесі поглиблення інтеграції в межах СНД є небажання передати частку суверенності до наднаціональних структур, як це зроблено, наприклад, в ЄС. Причина в тому, що уряди деяких країн СНД побоюються гегемонії Росії в економічному союзі, що планується. Росія має безсумнівну перевагу майже з усіх економічних показників.

У цій ситуації здійснюються заходи щодо утворення в межах СНД локальних угруповань країн, розбіжності серед яких у поглядах на цілі й способи інтеграції мінімальні. Найбільше зближення позицій відбувається між Росією й Білоруссю. В 1998 р. було підписано Декларацію про тісну економічну й політичну інтеграцію обох країн. Утворено Союз Росії й Білорусі. Прийнято рішення (2000) про утворення між ними валютного союзу і запровадження єдиної валюти.

Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан і Узбекистан утворили митний союз, а з 2000 р. — **Євразійське економічне співтовариство**, яке є самостійною організацією зі своїми органами, цілями й принципами, механізмом прийняття рішень. Метою ЄвразЕС є утворення митного союзу та єдиного економічного простору. Головними органами є: Міждержавна рада; Інтеграційний комітет; Міжпарламентська асамблея; Суд співтовариства. Міждержавна рада є вищим органом, вона складається з голів держав і голів урядів. Фінансування Співтовариства здійснюється за рахунок внесків держав-членів. Однак фактично митний союз тоді не запрацював.

Україна не входить до цього об'єднання, вважаючи, що сполучення такого типу можуть утискувати національні інтереси. До речі, навіть в Економічному союзі наша країна має статус асоційованого члена. Натомість уряд України виступає за утворення на теренах СНД зони вільного економічного простору без наднаціональних структур.

У 1999 р. між Росією, Білоруссю, Казахстаном і Киргизстаном було підписано договір про **Єдиний економічний простір (ЄЕП)**. Країни ЄвразЕС займають територію 20789,5 тис. кв. км (це 94% території СНД), сукупна чисельність населення перевищує 208 млн чол. (73% населення СНД). Частка ВВП становить 88% від обсягу СНД.

Основними цілями ЄЕП проголошено ефективне функціонування спільного ринку товарів, послуг, капіталу та праці, утворення умов для єдиної структурної перебудови економіки в інтересах суттєвого підвищення рівня життя населення; проведення узгодженої податкової, грошово-кредитної, валютно-фінансової, торговельної, митної і тарифної політики; формування єдиних транспортних, енергетичних та інформаційних систем; створення спільної системи заходів щодо державної підтримки пріоритетних галузей економіки, виробничої й науково-технологічної кооперації [1, с. 96].

У 2003 р. ідея створення Єдиного економічного простору одержала нове наповнення. В м. Ялта було підписано угоду про його утворення між Білоруссю, Казахстаном, Росією й Україною. Зміст ідеї полягав у тому, що інтеграція буде просуватися скоріше й глибше в тому разі, якщо в інтеграційне об'єднання будуть залучені найрозвинутіші країни СНД; вони мали б стати своєрідним локомотивом, який активізує інтеграційний процес на всьому просторі СНД.

Угодою були визначені принципи ЄЕП — забезпечення вільного руху товарів, послуг, капіталу і робочої сили через кордони держав-учасниць, а також узгоджена макроекономічна політика і спільна політика за окремими галузями. Принцип вільного руху товарів передбачає усунення вилучень з режиму вільної торгівлі й усунення обмежень у взаємній торгівлі на основі уніфікації митних тарифів.

Проте реальне майбутнє ЄЕП досі не визначене. Хоч Верховна Рада України ратифікувала Угоду, уряд нашої країни підкреслює, що головний вектор наших інтеграційних устремлень — Європейський Союз, а інші вектори є другорядними й не повинні заважати досягненню головної мети. Мова повинна йти про максимальний захист інтересів України в будь-якому об'єднанні.

У 2005 р. на саміті голів держав — учасників Угоди по формуванню Єдиного економічного простору Президент України зауважив, що українське керівництво вважає за можливе підписати лише 15 документів, які регламентують створення зони вільної торгівлі. Решта документів по ЄЕП, в яких йдеться про створення наднаціонального тарифного органа й митного союзу, українську сторону не влаштовує.

Наприкінці 2009 р. керівники Росії, Білорусі й Казахстану підписали угоду про реальне формування **митного союзу**, який почне функціонувати із середини 2010 р. Підписання документів відбулося

на мінському саміті ЄврАзЕС. До цієї організації приєднуються згодом Киргизстан і Таджикистан, які мають статус спостерігачів.

На основі конкретних домовленостей буде створено єдину митну територію та єдиний митний тариф. Передбачається, що й інші члени ЄврАзЕС зможуть бути включені до митного союзу. З 1 липня 2010 р. починає функціонувати єдина митна територія в рамках Білорусі, Росії й Казахстану; єдиний митний тариф застосовується з 1 січня 2010 р.

Як зауважив президент Росії, сторони вперше домовилися про передачу частини суверенітету своїх країн у наднаціональні органи, крім кодексу прийняття рішення про створення спільного страхового ринку, про основні принципи, напрями й форми співробітництва по підтримці режими зовнішніх кордонів. Спільний ВВП трьох країн становить 2 трлн дол., спільний товарообіг — 900 дол. [58].

Ще одним угрупованням на терені СНД є **ГУАМ**. Це абревіатура, яка складається з початкових літер назв держав, які входять до цієї організації: Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова. Її було утворено в 1997 р. у Страсбурзі на зустрічі президентів чотирьох держав. В 1999 р. до цього форуму додався Узбекистан, але в 2005 р. вийшов з нього. Офіційна назва ГУАМ — Організація за демократію й економічний розвиток.

Основним завданням організації є вирішення проблем розбудови транскавказького коридору; нафта Азербайджану, як планувалося, має піти через Грузію, Чорне море до України, а далі нафтопроводом Одеса—Броди до Центральної і Західної Європи. Поки що цей проект повною мірою; не реалізовано у повній мірі; азербайджанська нафта пішла через Грузію до середземноморського порту Туреччини (Джейхан).

У листопаді 2002 р. Верховна Рада України ратифікувала Угоду про створення зони вільної торгівлі між державами—учасницями ГУАМ. Угодою передбачається відмова від сплати мита, податків та зборів, кількісних обмежень у торгівлі між країнами-учасницями; співробітництво в проведенні економічної політики в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту, фінансів, інвестицій, соціальної сфери.

У 2006 р. на зустрічі президентів країн ГУАМ було ще раз підтверджено прагнення сприяти піднесенню ефективності функціонування

ГУАМ як інтеграційного угруповання; особливо проголошено, що головною метою організації є сприяння демократичним перебудовам у регіоні.

Формування локальних інтеграційних угруповань у межах СНД може мати протилежні наслідки. З одного боку, такі процеси потенційно небезпечні для цілісності СНД і самого її існування. З іншого боку, якщо буде доведена ефективність цих угруповань чи якогось із них, то вони можуть стати осередком зміцнення інтеграційного процесу в СНД в цілому.

10.5. Організація Чорноморського економічного співробітництва – ОЧЕС (*Black Sea Economic Cooperation – BSEC*)

ОЧЕС утворено в 1992 р. Декларацією про чорноморське економічне співробітництво. Секретаріат ОЧЕС розташований в Стамбулі. До ОЧЕС входить 12 держав: Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина та Україна. Усі вони безпосередньо виходять до Чорного моря або мають економічні інтереси на просторі його басейну.

Первинним мотивом формування ОЧЕС була необхідність усунення перешкод у використанні транспортних артерій та вирішення екологічних проблем, а основною ознакою функціонування організації – превалювання двосторонніх зв'язків над багатосторонніми. Феномен ОЧЕС полягає в тому, що це перше велике інтеграційне угруповання країн, що поєднало держави, які до останнього часу розвивалися, орієнтуючись на різні економічні й політичні моделі [46, с. 8].

Основною метою ОЧЕС є перетворення Чорного моря на море миру, стабільності й процвітання. **Цілями** Співробітництва визначено:

- поліпшення умов для підприємницької діяльності;
- сприяння економічному співробітництву;
- оптимальне використання всіх можливостей для розширення й диверсифікації співробітництва [51, с. 178].

Основні напрями співробітництва ОЧЕС охоплюють практично весь комплекс співпраці між країнами-членами на багато- та двосторонньому рівні. Пріоритетність надається напрямам, які створюють умови для національного економічного розвитку. Особливої актуальності набули інфраструктурні напрями співробітництва, такі

як забезпечення транзиту енергоносіїв територією країн—членів ОЧЕС, а також розбудова європейських транспортних коридорів в регіоні.

Організаційна структура:

1. Зустріч міністрів закордонних справ.
2. Рада ОЧЕС.
3. Парламентська асамблея ОЧЕС.
4. Чорноморський банк торгівлі й розвитку.
5. Зустріч вищих посадових осіб.
6. Робочі групи.
7. Постійний міжнародний секретаріат.
8. Чорноморський координаційний центр обміну статистичними даними та економічною інформацією.

Зустріч міністрів закордонних справ — керівний орган ОЧЕС. Він приймає рішення з усіх питань функціонування організацій. Голова (один з міністрів) координує всю діяльність ОЧЕС.

Рада ОЧЕС складається з представників підприємницьких рад торговельних палат держав-членів.

Парламентська асамблея складається з бюро, постійного комітету, комітетів економіки, торгівлі й навколишнього середовища.

Постійний міжнародний секретаріат виконує адміністративні функції.

Чорноморський банк торгівлі й розвитку засновано в 1994 р., кредитування він розпочав з 1999 р. Цілі Банку: фінансування проєктів інфраструктури; залучення інвестицій; співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями. Статутний капітал Банку становить 1 млрд СДР. Квоти окремих країн: Росія, Греція й Туреччина — по 16,5%; Україна, Болгарія й Румунія — по 13,5, Азербайджан, Грузія, Албанія, Вірменія і Молдова — по 2% [7, с. 261]. Пізніше частка Молдови, Вірменії й Грузії була скорочена до 1% на кожну — на прохання цих країн; завдяки цьому рішенню країни знизили обсяги своїх заборгованостей перед банком.

Основні сфери співробітництва членів ОЧЕС: транспорт і комунікації; інформатика; обмін економічною й комерційною інформацією; стандартизація й сертифікація продукції; енергетика; видобуток і оброблення мінеральної сировини; туризм; спільне господарство; охорона здоров'я й фармацевтика; наука і техніка; охорона довкілля.

Особлива увага надається запобіганню забрудненню Чорного моря й збереженню його біопродуктивного потенціалу.

У рамках ОЧЕС утворені Міжнародний центр чорноморських досліджень, Науковий центр ОЧЕС.

Незважаючи на безумовні досягнення на шляху інтеграції в межах ОЧЕС, для більшості країн Чорноморського регіону торгівля з партнерами по ОЧЕС не посідає чільного місця в загальному обсязі зовнішньоторговельного обороту і не є безумовним пріоритетом зовнішньоекономічної політики. Географічний розподіл товарних потоків показує, що зовнішня торгівля країн—учасниць ОЧЕС значною мірою орієнтується на економічно розвинуті країни, насамперед на ЄС.

Це свідчить про те, що між країнами—членами ОЧЕС ще не склався раціональний поділ праці, який є необхідною складовою розвитку регіонального ринку. Крім того, обмеженість номенклатури продукції та незбалансованість товарообміну, значна частка продукції паливно-енергетичного сектора й видобувної галузі виступають природною перешкодою на шляху лібералізації зовнішньоторговельних режимів у регіоні [46, с. 13].

Але ці проблеми поступово вирішуються. Україна має міцні й тривалі інтереси в регіоні ОЧЕС й намагається докласти свої зусилля на підвищення ефективності функціонування цієї організації.

Семінар № 10. Інтеграційні процеси в Європі

Мета й завдання заняття: розглянути етапи розвитку Європейського Союзу та його сучасний стан. Проаналізувати причини виникнення та сучасний стан СНД. Визначити проблеми співробітництва в рамках СНД. Визначити причини виникнення локальних утворень на території СНД. Визначити перспективи співробітництва інтеграційних союзів на території Європи.

План

1. Особливості еволюції інтеграційних процесів у Європі.
2. Європейський Союз: цілі принципи й організаційна структура.
3. Економічна політика ЄС.

4. Спільна зовнішня політика та регіональна політика ЄС.
5. Співдружність Незалежних Держав.
6. Проблеми інтеграції в рамках СНД. Локальні утворення на територіях СНД.
7. ОЧЕС: сучасний стан та перспективи співробітництва.

Ключові поняття

Регіональна інтеграція; рівні інтеграції; еволюція інтеграційних процесів; Європейське об'єднання вугілля та сталі; Європейське економічне співтовариство; Європейський Союз; Шенгенська угода; Маастрихтська угода; Єдиний європейський акт; Європейський економічний простір; Європейська асоціація вільної торгівлі; Співдружність Незалежних Держав; Єдиний економічний простір; ГУАМ; Організація Чорноморського економічного співробітництва.

Проблемно-пошукові запитання

1. Які рівні регіональної економічної інтеграції ви знаєте?
2. Що собою являла Рада Економічної Взаємодопомоги?
3. З чого починався процес економічної інтеграції в Західній Європі?
4. За яких історичних і економічних обставин утворилося Європейське об'єднання вугілля та сталі?
5. У чому полягала суть Римських угод?
6. У чому суть Шенгенської угоди?
7. Що задекларовано в Єдиному європейському акті?
8. Яку еволюцію пройшла Європейська асоціація вільної торгівлі?
9. Що є головною метою Європейського Союзу?
10. Назвіть головні органи ЄС.
11. Якими є основні напрями економічної політики ЄС?
12. З чого складається валютно-кредитна система ЄС?
13. У чому полягає соціальна політика ЄС?
14. За яких обставин утворилася Співдружність Незалежних Держав?
15. Які цілі декларують учасники СНД?
16. У чому полягають проблеми процесу інтеграції в межах СНД?

17. Що таке єдиний економічний простір?
18. Яку позицію займає Україна щодо співпраці в СНД?
19. Що таке ГУАМ, які цілі задекларовано його членами?
20. У чому полягають основна мета і цілі ОЧЕС?

Теми доповідей і рефератів

1. Європейський Союз: основні цілі й історичні етапи утворення.
2. Європейський Союз: організаційна структура й головні функції.
3. Причини виникнення Європейської асоціації вільної торгівля.
4. Організація Чорноморського економічного співробітництва: перспективи співробітництва.
5. Співдружність Незалежних Держав: основні проблеми діяльності.
6. Ефективність діяльності ЄврАзЕС.
7. Ефективність діяльності СНД.
8. Ефективність діяльності ЄСП.

Література: 1; 10; 13; 30; 32; 40; 44; 45; 50.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 11

РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНАХ АЗІЇ, АФРИКИ Й АМЕРИКИ

АТЕС; АСЕАН; «план Коломбо».

ШОС.

НАФТА.

МЕРКОСУР, ЛААІ, КАРИКОМ,

ЕКОВАС, САДК, ЮДЕАК.

В одинадцятому змістовому модулі розкривається суть інтеграційних угруповань Азії, Африки та Америки. Визначається їхній сучасний стан та перспективи розвитку.

Тема 11. Регіональні інтеграційні угруповання в Азії, Північній та Південній Америці, Африці

1.1. Регіональні організації в Азії та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

Азія являє собою величезний за територією простір, на якому розташовані країни, що контрастно відрізняються величиною, кількістю населення, економічною потужністю, культурними й конфесійними особливостями. Це, на відміну від Європи (яка більш однорідна), створює додаткові перешкоди на шляху до інтеграції. Незважаючи на зусилля лідерів країн регіону, інтеграція тут не просунулась поки що далі від зони вільної торгівлі. Частка взаємної торгівлі в повному обсязі зовнішньої торгівлі, що є показником рівня інтегрованості, значно менша для країн—членів угруповань, ніж частка їхньої торгівлі з іншими країнами.

Проте цей регіон має дуже великий потенціал — як у людських і природних ресурсах, так і в рівнях і темпах виробництва. Якщо брати до уваги тільки Азію, то тут є таких два економічних гіганти, як Японія й Китай; нові індустріальні країни із швидкими темпами

розвитку — Республіка Корея, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни; країни з потенційно широким внутрішнім ринком — Індія, Пакистан, Індонезія; країни з перехідною економікою, які можуть одержати новий імпульс розвитку, — Росія, азійські й закавказькі республіки колишнього СРСР; нафтовидобувні країни Перської затоки, що мають не тільки нафту, але й контролюють значні валютні кошти.

Останнім часом у процес інтеграції до азійських країн підключилися неазійські країни басейну Тихого океану — США, Австралія, Нова Зеландія, Канада, острівні держави океану. Таким чином утворюється велетенський за територією й економічною потужністю простір під назвою **Азійсько-Тихоокеанський регіон**.

Процес утворення регіональних економічних організацій в Азійсько-Тихоокеанському регіоні розпочався невдовзі після закінчення Другої світової війни і збігся з початком широкої деколонізації країн регіону. Активну участь у цьому процесі взяла Велика Британія, яка очолювала колись обсяжну колоніальну імперію і мала тут певні інтереси. Пізніше зацікавлення в процесі лібералізації торгівлі й умов для інвестицій у цьому регіоні виявили США, Австралія, Нова Зеландія. Японія ж здавна вважала Південно-Східну Азію й басейн Тихого океану сферою своїх економічних і політичних інтересів. Таким чином, розвинуті держави або безпосередньо присутні в організаціях цього регіону, або впливають на їхню діяльність.

Серед перших регіональних угруповань були Комісія для країн Південної частини Тихого океану — КПТО (1947), «план Коломбо» (1950), Асоціація держав Південно-Східної Азії — АСЕАН (1967), Азійська організація з питань продуктивності — АОП (1961). Саме ці організації мали дати імпульс розвитку колишніх колоній через спільне співробітництво в економічній сфері. Згодом з'являються об'єднання на новій основі. Зусиллями країн Близького Сходу утворюється ОПЕК (1960), Рада арабської економічної єдності (1964), Організація арабських країн-експортерів нафти — ОАПЕК (1968), Рада із співробітництва арабських країн Перської затоки (1981). До цих організацій увійшли країни, що розбагатили на нафті, мали спільні політичні інтереси (принаймні, до війн Іраку з Іраном і ОАЕ), близькі культуру й релігію. Вони вже не спиралися на допомогу західних країн, навіть навпаки, час від часу опинялися до них у протистоянні. Організації цього типу є замкненими або напівзамкненими, оскільки

мають обмеження не тільки за регіоном, а й на національній (мовній) та конфесійній засадах.

Як субрегіональне угруповання, була заснована Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії (СААРК).

Поява на світовому економічному просторі нових індустріальних країн (НІК), економічний ривок Китаю змінили ситуацію в Південно-Східній, Східній Азії та Океанії в 70-х — 80-х роках і привернули до цього регіону ще більшу увагу розвинутих країн. У 1971 р. острівні країни Тихого океану об'єднуються в Південнотихоокеанський форум (ПТФ) під егідою і за участю Австралії та Нової Зеландії. В 1989 р. утворюється найбільша в світі за простором і обсягом ресурсів організація — Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), до якого увійшли, крім держав Азії й Океанії, також США, Канада, Австралія, Нова Зеландія і деякі латиноамериканські держави.

Соціально-економічні перетворення на терені колишніх соціалістичних країн Азії сприяли їхньому вступу до інтеграційних угруповань регіону. Так, ще в 1985 р. до Організації економічного співробітництва (ОЕС), яка була заснована Туреччиною, Іраном і Пакистаном, увійшли Азербайджан і середньоазіатські республіки колишнього СРСР. У 1997 р. до АТЕС була прийнята Росія, а в 1999 р. — В'єтнам.

11.1.1. Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво АТЕС (Asian-Pacific Economic Cooperation — APEC)

Утворене в 1989 р. До складу входять: Австралія, Бруней, В'єтнам, Гонконг, Індонезія, Канада, Китай, Республіка Корея, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Папуа—Нова Гвінея, Перу, Росія, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі, Японія. Секретаріат організації знаходиться в Сінгапурі.

АТЕС має консультативний статус. Його політика ґрунтується на спільних деклараціях і заявах лідерів держав з економічних питань: Сеульська Декларація АТЕС, Бангкокська Декларація про Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво, Осацька Декларація дій АТЕС в галузі економіки та ін.

АТЕС має величезний потенціал людських і природних ресурсів, потужну виробничу базу й контролює значну частину товарного й валютного ринків. Його частка (без Росії) у світовому ВВП

становить 60%, у світовій торгівлі — 40%, а в золотовалютних резервах — 80% [7, с. 282]. У країнах регіону проживає понад 2 млрд чоловік.

Головною метою АТЕС є сприяння економічному зростанню країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Для цього визначені **пріоритетні напрямки** співробітництва: сприяння регіональній торгівлі, інвестиціям, рухові фінансових ресурсів, розвитку людських ресурсів, передачі технологій, промислового співробітництва і розвитку інфраструктури.

Як **довгострокову мету** в процесі інтеграції визначено формування в 2020 р. системи вільної торгівлі та інвестицій. Отже, АТЕС перебуває тільки на початковому рівні інтеграції.

Принципи діяльності АТЕС: рівноправне партнерство; взаємовигідність економічного співробітництва з урахуванням країн, що розвиваються; схильність до відкритого діалогу й досягнення консенсусу в обговоренні найважливіших проблем.

Основна увага в політиці АТЕС приділяється лібералізації умов для торгівлі й інвестицій. Прагнучи створити вільну зону інвестицій, країни АТЕС вживають заходів, що стимулюють рух капіталів між країнами регіону: скорочують кількість галузей, закритих для прямих іноземних інвестицій, спрощують візовий режим для підприємців, забезпечують широкий доступ до економічної інформації.

Незважаючи на рішучість політиків, процес інтеграції йде поки що повільно. Головна причина — дуже високий перепад у рівнях економічного розвитку країн-членів, що створює значні труднощі для гармонійного злиття національних економік у єдине ціле. Особливістю функціональної й правової структури АТЕС є рекомендаційні, необов'язкові рішення, які приймають її органи. Така ситуація притаманна початковому ступеню інтеграції.

11.1.2. Асоціація держав Південно-Східної Азії — АСЕАН (Association of South East Asian Nations — ASEAN)

Заснована в 1967 р. Складається з 10 членів: Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд. Населення країн-членів АСЕАН становить близько 500 млн чол., загальна площа 4,5 млн км.кв, їх сукупний ВВП досягає близько 737 млрд дол. США.

Особливістю цієї організації є співробітництво з деякими іншими країнами за ієрархічним принципом (за ступенем значимості); визначаються партнери по діалогу, партнери по консультації і спостерігачі.

Партнери по діалогу — Австралія, Європейський Союз, Канада, Нова Зеландія, Республіка Корея, США, Японія. **Партнери по консультації** — Росія й Китай.

Місцезнаходження керівних органів АСЕАН — м. Джакарта (Індонезія).

Головною метою АСЕАН є прискорення економічного зростання і соціального прогресу країн регіону. Шляхом досягнення цієї мети є тісне співробітництво і взаємодопомога в економічній, соціальній, культурній і науково-технічній сферах.

Конкретизуючою ціллю є утворення зони спільної торгівлі.

До складу АСЕАН входять як країни з динамічною економікою (НІК) — Таїланд, Сінгапур, Філіппіни, Індонезія, — так і країни, які тільки виходять з глибокої економічної кризи, — Камбоджа, Лаос, В'єтнам. Це призводить до певних труднощів у процесі інтеграції. Для його прискорення розроблено спеціальний механізм зони вільної торгівлі — АФТА (ASEAN Free Trade Association — АФТА). Згідно з цим передбачалося, що вже до 2000 р. товари (понад 90% обсягу взаємної торгівлі) мали обкладатися митом за ставками, які не перевищують 5%. Контроль за дотриманням цієї політики здійснює спеціальна рада на рівні міністрів.

Головним інструментом домовленостей по АФТА була угода про єдині існуючі пільгові тарифи країн АСЕАН. Згідно йому, щороку визначаються чотири списки:

- товари, тарифи на які підлягають безумовному скороченню;
- товари, тарифи на які офіційно затверджені до скорочення, але вступ у силу цієї угоди відкладається на певний строк;
- тарифи на товари, що обговорюються, вводяться в дію на пізніші строки через неоднозначність інтересів країн-членів у цьому питанні;
- тарифи, що повністю виключаються з процесу лібералізації (наприклад, на продукцію сільського господарства).

Список товарів затверджується на щорічних нарадах міністрів економіки країн АСЕАН, а поточною роботою по узгодженню

товарних списків займається Рада АФТА. Проблемою є виключення з процесу лібералізації сільськогосподарської продукції, а також продукції автомобільної промисловості.

Країни АСЕАН докладають зусиль щодо залучення іноземних інвестицій до регіону. Розроблено план Асеановської інвестиційної зони, який передбачає усунення до 2010 р. внутрішніх перешкод для інвестицій. Інші країни будуть користуватися пільговим режимом з 2020 р. Головна мета — створення єдиного ринка капіталу в АСЕАН. Всі інвестори з країн організації одержують однаковий статус з національними компаніями.

Спільними зусиллями країн АСЕАН розроблено програму розвитку потенціалу басейну річки Меконг, що має надзвичайне значення для розвитку економіки Лаосу, Камбоджі і В'єтнаму.

Співробітництво країн АСЕАН не замикається лише на економічній і соціальній сфері. Воно поширюється на культуру, освіту, науку. Так, 11 університетів країн регіону утворили спеціальну університетську мережу АСЕАН.

Поки що політичне співробітництво країн АСЕАН розвивається більш успішно, ніж економічне. Преференційні пільги мало стимулюють взаємну торгівлю; торгівля орієнтується переважно на країни, що лежать за межами АСЕАН (Японія, США, ЄС).

Азіатська фінансова криза 1997 р. дуже негативно відбилася на економіці країн АСЕАН. Знецінилися національні валюти (малайзійський рингіт — на 40%, індонезійська рупія — на 80%). Доходи населення у душовому підрахунку скоротилися удвічі. Приток іноземних інвестицій у 1997 р. скоротився на 40%.

У відповідь на цю кризу на саміті в Куала-Лумпурі в грудні 1997 р. було прийнято документ «Бачення АСЕАН 2020 року». В ньому зазначалося, що до 2020 р. АСЕАН перетвориться на відкритий для діалогу з усіма країнами світу, стабільний і процвітаючий союз, пов'язаний партнерством у динамічному розвитку і гуманними принципами. Реалізації цього плану певною мірою перешкодила економічна криза 2008—2009 рр.

У політичних і економічних колах розглядається перспектива на базі АСЕАН утворення широкого Східно-Азіатського економічного співтовариства за рахунок залучення до АСЕАН Китаю, Японії та Республіки Корея.

11.1.3. «План Коломбо» зі спільного економічного і соціального розвитку в Азії й Тихому океані — «план Коломбо» (The Colombo Plan for Cooperative Economic and Social Development in Asia and Pacific «Colombo Plan»)

Ця організація була утворена в 1950 р. на основі британського плану допомоги колишнім колоніям. Угоду про її заснування було підписано в столиці Шрі-Ланки м. Коломбо, звідти й назва плану. До організації увійшли не тільки колишні колонії Британії, а й інші в минулому залежні держави. Згодом організація поширилась і на деякі незалежні держави Південної Азії.

«План Коломбо» об'єднує дві групи держав: донори — США, Японія, Австралія, Нова Зеландія; **одержувачі допомоги**: Індія, Пакистан, Шрі-Ланка, Афганістан, Іран, Непал, М'янма, Мальдівська Республіка, Бутан, Бангладеш, Лаос, Камбоджа, Малайзія, Таїланд, Сінгапур, Папуа — Нова Гвінея, Індонезія, Філіппіни, Фіджі, Республіка Корея. Всього організація налічує 26 членів.

Цілі «плану Коломбо»: сприяння економічній і соціальній допомозі країнам—членам Азіатсько-Тихоокеанського співробітництва; координація надання технічної і фінансової допомоги цим країнам; обговорення проблем економічного розвитку країн регіону.

Функціональною особливістю «плану Коломбо» є специфічний механізм розподілу допомоги. Спільного фонду допомоги немає: кожна країна-член з групи, що розвиваються, визначає свої потреби в допомозі й веде переговори на двосторонній основі з країною-донором. Але ці переговори здійснюються в рамках основної політики «плану Коломбо» й координуються відповідними органами.

Допомога за «планом Коломбо» поділяється на такі види:

- економічна допомога (продовольчі товари, сировина);
- фінансова допомога (фінансування національних проєктів);
- технічна допомога (послуги, експертиза, добровольці);
- консультації (семінари і практикуми для високопосадових керівників, удосконалення систем національної освіти).

«План Коломбо» передбачає підтримку підприємництва, особливо малих і середніх підприємців; підготовку національних кадрів; оптимізацію управління; екологічну допомогу. Особлива увага приділяється боротьбі з наркотиками в регіоні.

11.1.4. Рада арабської економічної єдності – РАЕЄ (Council of Arab Economic Unity - CAEU)

Утворена в 1964 р. державами-членами Ліги арабських держав. Рада об'єднує 12 країн: Єгипет, Ірак, Іран, Йорданію, Ємен, Кувейт, Лівію, Мавританію, Об'єднані Арабські Емірати, Сирію, Сомалі, Судан. Найбагатша арабська країна – Саудівська Аравія – до РАЕЄ не увійшла.

Головна мета – досягнення арабської економічної єдності. Вона має бути реалізована через утворення спільного ринку, що передбачає вільний рух капіталу і людей, свободу торгівлі, ліквідацію перешкод економічній діяльності в територіальному просторі арабського світу. Угоду про арабський спільний ринок поки що підписали 7 країн: Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен, Лівія, Мавританія та Сирія.

До **функцій** РАЕЄ належить координація політики країн-членів в галузях народного господарства (торгівлі, сільському господарстві, транспорті, промисловості). Здійснюється робота по уніфікації законів і нормативних актів з економічних програм країн-членів.

Важливого значення на шляху інтеграції надається організації спільних арабських компаній, які вже діють в Йорданії, Сирії та Іраку [51, с. 345]. Для координації діяльності країн-членів на галузевому рівні утворено спеціалізовані федерації й союзи: Арабський союз текстильної промисловості; Арабський союз по цементу й будівельних матеріалах; Арабська федерація по цукру; Арабська федерація виробників хімічних добрив; Арабська федерація машинобудування та ін.

11.1.5. Шанхайська організація співробітництва (ШОС)

Ця регіональна міжнародна організація, заснована в 2001 р. лідерами Китаю, Росії, Казахстану, Таджикистану, Киргизії й Узбекистану. За винятком Узбекистану, інші країни були учасниками «Шанхайської п'ятірки», заснованої в результаті підписання в 1996–1997 рр. між Казахстаном, Киргизією, Китаєм, Росією й Таджикистаном угод про зміцнення довіри у військовій галузі й про взаємне скорочення збройних сил у районі кордону. Після включення Узбекистану в 2001 р. учасники перейменували організацію.

Загальна територія країн що входять до ШОС, становить 30 млн км. кв, тобто 60% території Євразії. Її сукупний демографічний потенціал – 1/4 населення планети, а економічний потенціал включає найпотужнішу, після США, китайську економіку.

Одна з особливостей ШОС полягає в тому, що вона в статусному відношенні не є ні військовим блоком, як НАТО, ні відкритою регулярною нарадою з безпеки, як АСЕАН, займаючи проміжну позицію.

Головними завданнями організації є зміцнення стабільності й безпеки на широкому просторі, що поєднає держави-учасників, боротьба з тероризмом, сепаратизмом, екстремізмом, наркотрафіком, розвиток економічного співробітництва, енергетичного партнерства, наукової й культурної взаємодії.

Для виконання цілей і завдань Хартії ШОС у рамках організації були засновані такі органи:

1. Рада глав держав (РГД).
2. Рада глав урядів (РГУ).
3. Рада міністрів іноземних справ (РМІС).
4. Народи керівників міністерств і відомств.
5. Рада національних координаторів (РНК).
6. Регіональна антитерористична структура (РАТС).
7. Секретаріат.

По завершенні саміту в Єкатеринбурзі, а також зустрічі глав держав групи БРІК, що проходила на наступний день, 17 червня 2009 р. Росія й Китай уклали безпрецедентну угоду в енергетиці на 100 млрд дол. Перші особи держав домовилися розробити механізм взаєморозрахунків у рублях і юанях. Поки всі угоди між Росією й Китаєм оцінюються в доларах. Але якщо буде реалізована ініціатива КНР і РФ, то вона може вплинути не тільки на російсько-китайські відносини, а й на всю світову торгівлю. Москва й Пекін мають намір замінити долар юанем і рублем.

1.2. Регіональні організації в Північній та Південній Америці

Інтеграційні процеси в Америці розпочалися раніше і здійснюються успішніше, ніж в Азії та Африці. Це пояснюється більш сприятливою соціально-політичною ситуацією: переважна більшість держав регіону вже тривалий час була вільною від колоніальної залежності. Крім того, інтеграція полегшувалась відсутністю серйозних мовних, культурних та конфесійних перешкод: більшості латиноамериканських країн - іспаномовні, майже всі їхні жителі – католики. Нарешті, певною цементуючою силою є присутність в обох Америках політичного й економічного впливу США, які хоч і не є членом усіх

об'єднань, але є головним торговельним партнером практично для кожної країни регіону.

Процес економічної інтеграції в Північній та Південній Америці розпочався зразу ж по закінченні Другої світової війни. В 1948 р. було утворено Організацію американських держав (ОАД), яка замінила собою утворений ще в 1890 р. Міжнародний союз американських республік. ОАД за своєю суттю є політичною організацією, проте серед інших напрямів її діяльності є й економічні проблеми. В її організаційній структурі є Міжамериканська економічна й соціальна рада, до функцій якої належить сприяння розвитку економічного співробітництва між державами-членами (ОАД об'єднує 34 держав, практично всі країни обох континентів). У 1994 р. ОАД прийняла «Декларацію про принципи партнерства в цілях розвитку й процвітання: демократія, вільна торгівля і стійкий розвиток в Америці». Згідно з Декларацією, вирішено утворити зону вільної торгівлі, яка охоплювала б усі американські держави; процес формування зони передбачалося в основному завершити в 2005 р. Організації суто економічної цілеспрямованості почали утворюватися трохи пізніше.

11.2.1. Північноамериканська угода про вільну торгівлю — НАФТА (North American Free Trade Agreement — NAFTA)

Об'єднує США, Канаду й Мексику; утворена в 1994 р.

Головна мета — утворення зони вільної торгівлі в Північній Америці протягом 15 років від підписання угоди. Проте неважко збагнути, що НАФТА має і подальшу перспективу. Є підстави міркувати, що саме навколо цієї організації може згодом формуватися спільний ринок обох американських континентів.

НАФТА має великий природно-ресурсний, людський, виробничий і фінансовий потенціал. Населення країн, що входять до організації, перевищує 375 млн чол. Це утворює потенційно широкий ринок для товарів, а також для інвестицій. Економічні відносини між країнами НАФТА дуже інтенсивні. В США реалізується 80% експорту Канади і 70% — Мексики. В Канаді реалізується 20% експорту США. Частка США становить 75% усіх іноземних інвестицій в Канаді [39, с. 62]. З утворенням вільної торгівлі для товарів і капіталів США відкриваються ринки Мексики й Канади. Американські фірми матимуть

більш вільний доступ до багатих мінеральних ресурсів і деревини Канади, до нафти Мексики. Дешева робоча сила в Мексиці сприяє при току сюди капіталу зі США й Канади. В той же час Мексика сподів ається на широкий споживчий ринок США для своєї продукції легкої промисловості та сільськогосподарської продукції. Привабливим для мексиканців є ринок робочої сили в США; проте поки що існують об меження на пересування робочої сили в межах НАФТА.

США, безперечно, є серцевиною НАФТА. Мексика ж є містком між цією організацією й організаціями Латинської Америки; до ба гатьох з них вона входить. Деякі латиноамериканські держави уже розглядають можливість приєднатися до НАФТА.

Механізм утворення зони вільної торгівлі в Північній Америці передбачає: доступ до ринків; лібералізацію інвестиційної діяльності; гарантії на підприємницьку діяльність; узгодження стандартів. Про тягом 15 років мають бути ліквідовані всі торговельні й інвестиційні перешкоди між країнами НАФТА, митні податки усунені. Між США і Канадою в цілому таких перешкод уже немає, але відносно Мексики ще існують проблеми.

До 2000 р. передбачалося вивільнити від митного оподаткування 65% американського експорту до Мексики і 70 мексиканського екс порту до США. Особливий наголос робиться на відміні тарифів на текстильні товари. До цього терміну забезпечується вільний доступ на мексиканський фінансовий ринок ділків із США й Канади; те саме стосується лібералізації інвестування [39, с. 62].

Скасування мита на промислові й продовольчі товари заверши лося в 2003 р. Це особливо стосується автомобільної промисловості. Мексика, щоб підтримати національне автомобілебудування, свого часу встановила високі тарифи на імпорт автомобілів. Тепер же, за Угодою, вона протягом 10 років повинна ліквідувати всі обмеження. Ще одне положення Угоди стосується розробки мексиканських міне ральних ресурсів, насамперед нафти: компанії третіх країн не можуть брати участі в їх розробці, видобуванню, виробництві нафтопродук тів [7, с. 275].

В організаційному відношенні не утворено наднаціональних структур, подібних іншим міжнародним організаціям. Регулювання діяльності НАФТА здійснюється переважно шляхом двосторонніх переговорів між країнами-членами.

11.2.2. Південний спільний ринок – МЕРКОСУР (Mercado Comun del Sur – MERCOSUR)

Утворено в 1995 р. на основі Асунсьонського договору 1991 р. про формування зони вільної торгівлі й митного союзу. До організації входять: Аргентина, Бразилія, Парагвай, Венесуела і Уругвай. Часто це об'єднання називають Спільним ринком країн Південного Конусу, оскільки конфігурація південної частини континенту дійсно нагадує конус, повернутий вершиною до Антарктиди.

МЕРКОСУР являє собою потенційно потужний ринок у Латинській Америці. Він зосереджує 45% її населення (понад 200 млн чол.), 50 – сукупного ВВП, 40 – прямих зарубіжних інвестицій, 60 – сукупного товарообігу й 33% обсягу зовнішньої торгівлі [52, с. 60].

Головна мета – створення спільного ринку країн Південної Америки. Досягнення її має здійснюватися поетапно через стадії зони вільної торгівлі й митного союзу. Договір передбачав скасування всіх тарифних обмежень до початку 1995 р. Це означало б вільний рух капіталу і робочої сили, застосування єдиного зовнішнього тарифу (тобто утворення митного союзу), координацію політики в сферах промисловості, сільського господарства й транспорту, співробітництво у валютно-фінансовій сфері. Отже, ці умови мали бути готові ще до формального утворення організації. Проте в призначений строк повної ліквідації тарифів у внутрішньорегіональній торгівлі не відбулося. Строк перенесено до 2000 р., але й досі є винятки щодо окремих груп товарів, на які ще зберігаються митні податки. Не вдалося повністю узгодити й зовнішні тарифи щодо третіх країн; все ж таки спільні зовнішні тарифи охоплюють 85% товарних позицій [52, с. 62].

МЕРКОСУР виявився ефективною організацією, він дав відчутний імпульс процесові інтеграції в цьому регіоні. За 1991–1995 рр. (тобто за п'ять років від підписання Асунсьонської угоди) обсяг внутрішньозонального експорту зріс утричі. Частка внутрішньозональної торгівлі в загальному товарообігу країн МЕРКОСУР становила 22% [52, с. 63] – це значно вищий показник порівняно з іншими латиноамериканськими організаціями.

Керівництво МЕРКОСУР пропонує поширити зону вільної торгівлі на всю Латинську Америку і розробляє відповідні плани. У

певному відношенні МЕРКОСУР є другим центром інтеграційного тяжіння для латиноамериканських країн поряд із організацією НАФТА. Зараз організація Південного Конусу стоїть на стадії завершення митного союзу, і перед нею відкриваються можливості реального утворення спільного ринку.

11.2.3. Латиноамериканська асоціація інтеграції – ЛААІ (Asociacion Latinamericana de Integracion – ALAI)

У 1980 р. ця асоціація замінила Латиноамериканську асоціацію вільної торгівлі (ЛАВТ), яка виникла ще в 1960 р. Об'єднує 12 держав: Аргентину, Болівію, Бразилію, Венесуелу, Колумбію, Кубу, Мексику, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі, Еквадор. Таким чином, до ЛААІ входять усі найбільші держави Латинської Америки.

Первісною метою ЛАВТ було утворення зони вільної торгівлі в Латинській Америці шляхом установлення жорсткої тарифної системи щодо третій країн. Проте цей захід себе не виправдав, оскільки переважна частина зовнішньої торгівлі латиноамериканських країн припадає на розвинуті країни, насамперед на США. З іншого боку, швидка ліквідація внутрішніх торговельних тарифів також виявилася на користь лише найпотужнішим країнам регіону, передусім Бразилії. В 70-х роках деякі латиноамериканські політики навіть відносили цю країну до числа «імперіалістичних держав».

Договір Монтевідео, за яким було утворено ЛААІ, поставив перед організацією нові цілі. **Головною метою** ЛААІ є активізація економічного співробітництва і розширення ринку для товарів країн регіону. В такому формулюванні це означає утворення зони преференційної торгівлі. **Довгостроковою ціллю** є поетапне й поступове утворення латиноамериканського спільного ринку шляхом стимулювання утворення зони економічних преференцій.

Особливістю ЛААІ є нестандартні відношення до економічних стосунків з третіми країнами. На відміну від ЛАВТ, ця організація прагне до якнайтіснішого співробітництва як з іншими латиноамериканськими державами, так і з такими, що розташовані на інших континентах. Утворено **регіональну тарифну преференцію** щодо третій країн. Статус спостерігачів при ЛААІ мають 15 країн, серед них Іспанія, Італія, Росія, Китай, Швейцарія.

11.2.4. Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок – КАРІКОМ (Caribbean Community and Common Market – CARICOM)

Утворено в 1973 р. замість Карибської асоціації вільної торгівлі. До нього входять: Антигуа і Барбуда, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Монсеррат, Сент-Кітс, Невіс і Ангілья, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Суринам, Тринідад і Тобаго, Ямайка.

Головна мета КАРІКОМ – утворення спільного ринку, що передбачає єдиний зовнішній тариф, а також координацію зовнішньої політики, співробітництво в технічній, соціальній і культурній галузях. Ліквідуються митні податки й нетарифні обмеження в торгівлі між країнами-членами, здійснюється єдина торговельна політика й політика в галузі сільського господарства. Передбачається вільний рух трудових ресурсів і капіталу, співробітництво в розвитку туризму, який є важливою галуззю для країн регіону. В довгостроковому плані намічено утворити валютний союз і увести в обіг спільну валюту.

Незважаючи на амбіційну мету – утворення спільного ринку, - інтеграційні процеси в межах КАРІКОМ (як і в ЛААІ) йдуть повільно. Головна причина полягає в тому, що економіки цих країн майже зовсім не доповнюють одна одну. Для всіх країн регіону туризм – основна галузь; переважна частина зовнішньої торгівлі орієнтована на країни за межами регіону, переважно на США та ЄС. У цих умовах керівництво КАРІКОМ шукає шлях інтеграційного зближення з іншими організаціями Америки. В 1994 р. Конференція голів урядів поставила питання про перспективи вступу країн КАРІКОМ до організації НАФТА на засадах колективного члена. КАРІКОМ підтримує утворення зони вільної торгівлі в межах обох Америк.

У 1991 р. було утворено Карибський інвестиційний фонд, який має стимулювати підприємницьку діяльність у регіоні. Для фінансового забезпечення розвитку країн Карибського регіону ще в 1970 р. засновано **Карибський банк розвитку (КАРИБАНК), а в 1973 р. – Карибську інвестиційну корпорацію.**

У 1990 р. на зустрічі голів держав і урядів КАРИКОМ були прийняті рішення про прискорення інтеграції. Країни домовилися про запровадження спільних тарифів на імпорт товарів з третіх країн,

тобто про створення митного союзу, скасування всіх нетарифних бар'єрів у торгівлі товарами, що виробляються всередині субрегіону, створення спільного ринку з вільним рухом капіталу, зі спільною грошовою одиницею, узгодженою політикою в сфері фінансів, відносно іноземних інвестицій. З 1991 р. єдиний тариф замінив систему кількісних обмежень імпорту як основного інструменту захисту внутрішнього ринку КАРИКОМ. З 1993 р. розпочалося поетапне зниження єдиного зовнішнього тарифу.

1.3. Інтеграційні угруповання в Африці

Інтеграційні процеси в Африці розгорнулися з 60-х років, коли набув силу бурхливий процес деколонізації й утворення незалежних держав на континенті. В 1963 р. була утворена **Організація африканської єдності (ОАЄ)**, до якої сьогодні входить 53 члени, тобто майже всі африканські країни. ОАЄ — політична організація; однією з головних її цілей є боротьба із залишками колоніалізму, для чого необхідна солідарність народів континенту. Економічне піднесення також є серед цілей ОАЄ як умова для досягнення головної мети. В структурі організації є спеціальний комітет з економічних і соціальних питань. У 1991 р. країни ОАЄ підписали Договір про утворення **Африканського економічного співробітництва**; його формування буде здійснюватись поетапно протягом 34 років. Воно стане складовою частиною ОАЄ.

Все ж таки в межах Організації африканської єдності домінують переважно політичні цілі. Інтеграційні процеси поки що розвиваються на просторах регіональних організацій, які охоплюють окремі частини Африки, де розташовані арабські держави. Єгипет, Лівія, Мавританія, Сомалі й Судан об'єднуються в Раді арабської економічної єдності з арабськими країнами, що розташовані в Азії. Взагалі північноафриканські держави надають перевагу загальноарабським і загальноісламським інтересам перед загальноафриканськими.

На процес інтеграції в Африці впливають два протилежних фактори. З одного боку, політична воля лідерів африканських країн, їхнє прагнення спільними зусиллями вивести свої народи на шлях економічного прогресу дають певні позитивні наслідки. З іншого боку, Африка — найменш розвинутий регіон в економічному відношенні.

З групи найбідніших країн, що є в світі, 25 розташовані в Африці. Переважна більшість африканських держав має недорозвинуту народногосподарську структуру з низькою часткою обробної промисловості і відсутністю її сучасних галузей, зокрема машинобудування. Зовнішня торгівля орієнтована на регіони за межами Африки, оскільки національні економіки практично не доповнюють одна одну. Це гальмує розвиток інтеграції.

На економіку африканських країн і, певною мірою, на характер інтеграційних процесів значний вплив має Європейський Союз. Справа в тому, що Велика Британія, Франція, Португалія, Німеччина, Іспанія, Бельгія тривалий час були метрополіями для багатьох колоній на території Африки, і зв'язок незалежних країн з колишніми метрополіями не зовсім увірвався не тільки в економічному, але й в політичному плані. ЄС має в Африці особливі інтереси, і значна частина країн регіону є його асоційованими членами. Англійська та французька мови мають статус державних поряд з національними мовами. Проте є проблеми: частина країн орієнтується переважно на Францію, інша – на Велику Британію. Ці розбіжності більше проявляються в культурній сфері, але іноді гальмують і економічне зближення. Далекосяжні цілі, що ставили перед собою організатори інтеграційних угруповань в Африці, відбилися в назвах організацій: Митний і економічний союз, Спільний ринок, Економічний і валютний союз тощо. Проте інтеграційний процес в Африці здійснюється повільно і з труднощами. Деякі організації розпадаються, не досягши намічених цілей. Так було із Східно-Африканським співробітництвом (Кенія, Уганда, Танзанія), яке 1977 р. припинило своє існування.

11.3.1. Економічне співробітництво держав Західної Африки – ЕКОВАС (Economic Community of West African States – ECOWAS)

Було утворене в 1975 р. згідно з Договором, підписаним у м. Лагос. До складу організації входять Бенін, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Острови Зеленого Мису (Кабо Верде), Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Ліберія, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того. Серед них найпотужнішою й найперспективнішою в економічному відношенні є Нігерія.

Головна мета — утворення економічного союзу в Західній Африці. **Цілі:** підвищення рівня життя населення, досягнення економічної стабільності, підвищення рівня освіти й культури населення регіону. Головної мети передбачається досягнути в декілька етапів. Спочатку це — координація політики держав в економічній сфері, далі — утворення спільного ринку, потім — економічного й валютного союзу.

На сьогоднішньому етапі розвитку інтеграції особлива увага приділяється розвитку внутрішньорегіональної інфраструктури: будівництву Трансзахідноафриканської автомагістралі, утворення мережі телекомунікацій, регіональної авіалінії. В новому тисячолітті ЕКОВАС має вийти на наступний щабель інтеграції: будуть усунуті перешкоди на шляху руху товарів і людей; у 2006 р. передбачалося уведення єдиної валюти.

У 2004 р. міністри оборони Співтовариства схвалили пропозиції щодо створення до 2010 р. боездатного миротворчого контингенту ЕКОВАС, до якого увійдуть сили постійної готовності (1,5 тис. чол.) і основна миротворча бригада (5 тис. чол.). Фактично перебувають у стадії формування зони вільної торгівлі.

Вищим органом управління є Конференція глав держав і урядів. ЕКОВАС має також Парламент, Суд, Екобанк, Економічну й соціально-раду, комісії (з торгівлі, митної політики й т. д.).

Цілі:

- боротьба з бідністю;
- забезпечення миру й безпеки в «гарячих точках» (Ліберія, Гвінея-Бісау), боротьба зі злочинністю й незаконним поширенням легкої стрілецької зброї, роззброювання, боротьба з контрабандою. Для цього була створена Група моніторингу.

Було зроблено:

- створення транспортної й енергетичної інфраструктури (будівництво залізничної лінії, автомагістралі, газопроводу);
- мораторій на імпорт, експорт і виробництво легкої стрілецької зброї;
- введення туристських чеків, прийнятих до оплати всіма банками співтовариства, номіналом 5, 10, 20, 50 і 100 ЗОПІ (західноафриканська розрахункова одиниця).

У перспективі:

- створення федерації західноафриканських держав;
- введення уніфікованого паспорта (єдиного громадянства);
- введення єдиної валюти «еко»;
- стандартизація дипломів про освіту;
- морська, наземна й рибальська інфраструктури (створення енергетичного пулу).

Основні проблеми на шляху до розвитку:

- головна перешкода — відсутність ефективної системи платежів;
- непогодженість митних інструкцій (що призводить до контрабанди);
- багато вимог союзу (наприклад, приведення дефіциту бюджету до рівня ВВП менше 4%) для більшості країн-членів важко досягнути;
- нестабільність політичної ситуації;
- громадянські війни;
- невизначеність регіонально-правового статусу організації.

11.3.2. Спільний ринок Східної та Південної Африки — КОМЕСА (Common Market for Eastern and Southern Africa — COMESA)

Утворений у 1994 р.; його попередником була Преференційна зона торгівлі держав Східної та Південної Африки. Членами КОМЕСА є 19 держав: Бурунді, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Замбія, Зімбабве, Єгипет, Кенія, Коморські Острови, Лівія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Руанда, Свазіленд, Сейшельські Острови, Судан, Уганда, Еритрея, Ефіопія. Більшість із них належать до найбідніших країн світу.

Головна мета КОМЕСА — формування реального спільного ринку до 2000 р. й валютного союзу — до 2020 р. Досягнення мети має здійснюватись поетапно. Насамперед передбачається лібералізація торгівлі. Через 10 років після укладення Договору планувалося утворення митного союзу шляхом усунення митних податків і нетарифних перешкод, уведення спільного зовнішнього тарифу, встановлення режиму найбільш сприятливої нації. До кінця 90-х років майже всі нетарифні обмеження вже ліквідовано.

Основні напрями співробітництва: торгівля й митне співробітництво; транспорт і зв'язок; промисловість і енергетика; валютні

питання й фінанси; сільське господарство; економічний і соціальний розвиток.

Серед функцій КОМЕСА особлива увага надається сприянню співробітництва у валютно-фінансовій сфері. Намічено запровадити спільну розрахункову валютну одиницю — ЕСАКУ (Eastern and Southern African Currency Unit — ESACU), утворити платіжний союз, забезпечити взаємну валютну конвертованість, вільний рух капіталу. Однією з цілей є сприяння інвестуванню, зокрема укладено угоду про усунення подвійного оподаткування.

11.3.3. Південноафриканське співтовариство розвитку — САДК (Southern African Development Community — SADC)

Було утворене в 1992 р. Воно об'єднує 14 держав: Анголу, Ботсвану, Замбію, Зімбабве, Демократичну Республіку Конго, Лесото, Маврикій, Малаві, Мозамбік, Намібію, Свазіленд, Сейшели, Танзанію, Південноафриканську Республіку (ПАР). У рівнях економічного розвитку цих країн спостерігається значний перепад: ПАР, Замбія і Зімбабве входять до числа відносно розвинутих країн Африки, тоді як Ангола, Мозамбік і Танзанія — до найбільших. САДК є одним з найкрупніших і найбільш впливових субрегіональних об'єднань Африки. Загальна чисельність населення країн-членів САДК становить близько 248 млн чол., сумарний ВВП — 432 млрд дол. США. Бюджет організації — майже 50 млн дол. США.

Головною метою організації є економічне зростання й підвищення добробуту населення країн регіону. Її досягнення передбачається за рахунок самозабезпечення й взаємодоповнення національних економік. Конкретними **цільми** є лібералізація торгівлі, забезпечення вільного руху капіталу, робочої сили й технології.

Одним з першочергових завдань САДК визначено утворення єдиної енергосистеми країн Південної Африки та ефективне використання водних ресурсів.

Лідерами держав, що входять до САДК, була підписана угода про створення в Південній Африці зони вільної торгівлі з метою підвищення конкурентоспроможності африканських товарів на світовому ринку. Угода передбачає поступове зняття митних бар'єрів у південній частині Африканського континенту. Строки створення зони вільної торгівлі — 2008 р., митного союзу — 2010 р. В 2015 р. повинен бути створений спільний ринок країн Союзу.

У 2005 р. голова Центробанку ПАР Тіто Мбовені заявив, що до 2016 р. у світі може з'явитися нова валюта Співтовариства розвитку Південної Африки (САДК). Основне забезпечення новій валюті дадуть Південна Африка й Ботсвана — ці дві «алмазні» країни забезпечують, за деякими оцінками, до 90% ВВП співтовариства (з них 2/3 — південноафриканські). На нову валюту, яку у світі заздалегідь прозвали «афро», можуть перейти всі 14 країн—учасниць САДК. При створенні єдиної валюти САДК буде враховано досвід Європейського співтовариства по створенню євро.

САДК у своїй діяльності орієнтується на співробітництво із західними країнами, на допомогу з їхнього боку. Основними донорами є Скандинавські країни (50% зовнішнього фінансування), а також ЄС і США [52, с. 70].

11.3.4. Митний і економічний союз Центральної Африки — ЮДЕАК (Union Douaniere et Economique de L'Afrique Centrale — UDEAC)

Утворений у 1966 р. До його складу входять Габон, Камерун, Конго, Центральноафриканська Республіка, Чад, Екваторіальна Гвінея. Ці країни входять в зону євро.

Головна мета ЮДЕАК — підвищення умов життя народів. Вона буде досягнута шляхом зміцнення співробітництва країн-членів через поступове утворення спільного ринку, а далі — через інтеграцію в економічному й валютному союзи.

З метою просування вперед по шляху інтеграції керівництвом ЮДЕАК були здійснені оперативні заходи. В 1989 р. розроблено Нову стратегію економічної інтеграції, що передбачала утворення «Дійсного економічного союзу», а в 1991 р. — Регіональну програму реформ [51, с. 374]. Нова стратегія передбачає прискорення лібералізації торгівлі, перегляд митних тарифів відносно третіх країн. Регіональна програма реформ стосується податкових і митних питань, а також реформування транспортної системи. В тому ж 1991 р. було поставлено питання про утворення економічного й валютного співробітництва Центральної Африки. Передбачалася ліквідація митних бар'єрів до 2000 р.

Співробітництво в торговельній і валютній сферах здійснюється в цілому успішно. Введено єдиний зовнішній тариф. Випускаються

єдині платіжні кошти; їх емісію здійснює Банк держав Центральної Африки, ЮДЕАК контролює також Банк розвитку держав Центральної Африки і Фонд солідарності.

У 1994 р. члени Союзу прийняли рішення про поступову трансформацію ЮДЕАК в Економічне і Валютне Співтовариство (ЕВСЦА), тобто вихід на вищий рівень інтеграції. Реструктуризація ЮДЕАК здійснювалася за безпосереднім контролем і фінансовою допомогою Франції; на це було виділено 1,5 млрд франків.

Планувалося, що становлення Співтовариства здійсниться в три етапи: в перші п'ять років (1994–1999) першочергова увага відводиться посиленню єдиної валюти, гармонізації макроекономічних політик й уніфікація інвестиційних законодавств. Ці завдання в основному вже виконано. На чергові п'ять років основний наголос робиться на встановлення режиму вільного пересування громадян, капіталів, товарів та послуг. На третій фазі передбачається перехід до спільного ринку, створення митного союзу та юридична уніфікація.

Спеціальний саміт Економічного й валютного співтовариства Центральної Африки (ЕВСЦА), що пройшов у 2009 р. в столиці Габону Лібрєвіль, призвав своїх членів ужити заходів для спільного подолання негативних наслідків міжнародної фінансової кризи.

Виконавчий голова ЕВСЦА, президент Центральноафриканської Республіки Фрасуа Бозізе на нараді відзначив, що економічний розвиток у країнах Центральної Африки піддається великим загрозам у результаті світової фінансової кризи. Він закликав негайно розробити реальні й доцільні заходи для подолання впливу кризи, що зустріло широке схвалення з боку голів держав, що взяли участь у саміті.

Як говориться в комюніке за підсумками саміту ЕВСЦА, у Центральній Африці буде створено структуру спостереження за бізнес-кліматом у регіоні, щоб поліпшити інвестиційне середовище, а також зміцнити правоохоронну базу в галузі захисту інвестицій. Саміт також вирішив виділити з державних банків Центральної Африки й членів ЕВСЦА в цілому 8 млрд африканських франків (близько 16 млн дол. США) як фінансову допомогу Центральноафриканській Республіці по роззброюванню повстанців.

Семінар №11. Регіональні інтеграційні угруповання в Азії, Африці та Америці

Мета й завдання заняття: визначити особливості розвитку інтеграційних угруповань Азії, Африки та Америки. Розкрити етапи та перспективи розвитку кожного з об'єднань.

План

1. Регіональні організації в Азії та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.
2. Регіональні організації в Північній та Південній Америці.
3. Інтеграційні угруповання в Африці.

Ключові поняття

Азіатсько-Тихоокеанський регіон; Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС); Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН); «план Коломбо»; Рада арабської економічної єдності (РАЕЄ); Організація американських держав (ОАД); Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛААІ); Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА); Південний спільний ринок (МЕРКОСУР); Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРИКОМ); Організація африканської єдності (ОАЄ); Африканське економічне співробітництво; Економічне співробітництво держав Західної Африки (ЕКОВАС); Спільний ринок Східної та Південної Африки (КОМЕСА); Південноафриканське співтовариство розвитку (САДК); Митний і економічний союз Центральної Африки (ЮДЕАК).

Проблемно-пошукові запитання

1. Під впливом яких чинників формувалися інтеграційні об'єднання в Азії?
2. Які риси характерні для Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС)?
3. Яку політичну й економічну роль відіграють розвинуті держави в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні?

4. Які цілі поставлено перед АСЕАН?
5. Яку еволюцію пройшов процес інтеграції в Північній та Південній Америці?
6. Яку роль відіграє НАФТА в інтеграційних процесах на Американських континентах?
7. Які перспективи має МЕРКОСУР?
8. Яке значення має ЛААІ для успішності процесу інтеграції в Латиноамериканському регіоні?
9. У яких умовах здійснюються інтеграційні процеси в африканських країнах?
10. Які проблеми стоять перед ЕКОВАС?

Теми доповідей і рефератів

1. Ефективність діяльності ШОС.
2. Міждержавні економічні організації Африки.
3. Північноамериканська асоціація вільної торгівлі.
4. Асоціація держав Південно-Східної Азії.
5. Міждержавні економічні організації країн Латинської Америки.

Література: 7; 10; 12; 30; 32; 49; 51; 52.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 12

ІНТЕГРАЦІЙНІ НАПРЯМИ УКРАЇНИ

Україна в організаціях глобального типу.

Україна в міжнародних регіональних організаціях.

У дванадцятому модулі розглядаються взаємовідносини України з міжнародними організаціями. Визначаються наслідки та перспективи такого співробітництва.

Тема 12. Діяльність України в міжнародних організаціях

12. 1. Україна в організаціях глобального типу

Україна як суверенна держава, що ставить собі за мету стати повноправним членом світової спільноти, прагне брати участь у міжнародних організаціях, заснованих на демократичних принципах. Наша країна не входить до воєнно-політичних блоків. Вступаючи до міжнародних організацій, особливо глобального типу, Україна намагається досягти двоєдиної цілі: з одного боку, покласти свій внесок у справу миру на Землі, в процес зростання світової економіки і підвищення добробуту людства, в справу зміцнення прав людини; а з іншого — одержати підтримку від міжнародних інститутів у вирішенні проблем національного розвитку.

Україна є членом переважаючої більшості міжнародних організацій глобального типу. Насамперед, це **ООН** організації її системи. Україна була серед 51 країни-засновниці, які в 1945 р. підписали Статут цієї унікальної організації. Відтоді наша країна неухильно підтримує принципи ООН і активно співробітнічає з її структурою. На 2000—2001 рр. Україна була обрана непостійним членом Ради Безпеки; вона одержала єдине місце, яке, за правилами, належить країнам Східної Європи. Вона працює в таких найважливіших органах і організаціях системи ООН, як ЮНКТАД, Європейська економічна комісія ООН, МВФ, Група Всесвітнього банку, СОТ, ЮНІДО, СОІВ, МАГАТЕ. Важливе значення для нас має участь у

міжнародних організаціях транспорту й зв'язку — ІКАО, ІМО, МСЕ. З 2000 р. Україна зарахована до «Білого списку» ІМО — офіційного документа, що включає країни, система підготовки моряків у яких відповідає міжнародним стандартам; це надає право морякам торговельного флоту України працювати на рівних правах на будь-якому судні світового флоту.

Представники України працюють у багатьох комітетах, комісіях і робочих групах ООН, беруть участь у реалізації різноманітних програм.

На сьогоднішньому етапі економічної трансформації України найважливіше значення мають її відносини з кредитно-фінансовими організаціями (насамперед з МВФ, Всесвітнім банком, ЄБРР) та зі Світовою торговельною організацією. Розглянемо їх докладніше.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) є найбільшим іноземним кредитором України, його частка становить понад 60% усіх кредитів міжнародних організацій [17, с. 42]. Кредити МВФ спрямовуються на економічну трансформацію в Україні. Вони призначені передусім для покриття дефіцитів платіжного балансу України та для погашення внутрішнього боргу уряду. Тобто кредити Фонду у виробництво не йдуть і не дають можливості одержати прибуток. Це має застерегти уряд від надмірного користування коштами МВФ, здійснювати ретельні макроекономічні розрахунки перш ніж звертатися з проханням про нові кредити.

Свої перші два кредити від МВФ Україна отримала в 1994 і 1995 роках за механізмом фінансування системних перетворень, наступні — за механізмом stand-by, а в жовтні 1998 р. — за механізмом розширеного фінансування. У структурі боргів України іноземним кредиторам борг перед МВФ — найбільший.

Повернення основної частини боргу Україною розпочато з 1998 р., а виплата відсотків — з 1996 р. Усього за 1996—2000 рр. сума виплат основної частини боргу й відсотків за кредити становила майже 1,3 млрд дол., або 42,7% від погоджених на початок 1997 р. позик МВФ.

Квота України в МВФ становить 0,7%, відповідно такою самою є частка її голосів. Україна поки що не може істотно впливати на політику Фонду. Проте позиція МВФ щодо України має для нас велике значення. Справа в тому, що Фонд справляє значний вплив на ситуацію на валютно-кредитному ринку, і від його позиції багато в чому

залежить політика комерційних банків та інших кредитних закладів. Неврівноваженість української економіки сприймається як істотний ризик для надання кредиту; авторитет МВФ, його готовність надати кошти Україні пом'якшують цей ризик. Це так званий «демонстраційний ефект». Крім того, МВФ надає кредити за відсотками, пересічно нижчими, ніж комерційні банки, що також для нас вигідно.

Кредити МВФ почали надходити в Україну в той час, коли її економіка перебувала в критичному стані. Завдяки ним вдалося приборкати гіперінфляцію та увести в обіг нову грошову одиницю — гривню. З кінця 90-х років простежується тенденція до стабілізації курсу, що також відбувається не без допомоги МВФ. Світова фінансова криза 2008—2009 рр. на деякий час призупинила цю позитивну тенденцію.

Проте кошти від МВФ надходять за умови виконання жорстких вимог з його боку. Міжнародний валютний фонд — це не благодійна організація. Він становить вимоги не тільки економічного, але й часто політичного характеру. Країна, що має високу заборгованість перед МВФ, вже не цілком самостійна в своїй економічній політиці; вона перебуває під постійним контролем Фонду й повинна виконувати його рекомендації. Безоглядне і неефективне користування коштами МВФ може поставити під загрозу економічну незалежність країни. Система міжнародних фінансових відносин побудована таким чином, що без санкцій МВФ канали доступу практично на всі ринки позичкового капіталу залишатимуться в такому разі для нас повністю перекритими.

5 листопада 2008 р. МВФ ухвалив рішення щодо виділення Україні кредиту stand by на суму близько 16,4 млрд дол. для подолання проблем в економіці.

Отже, співпраця з МВФ необхідна, але Україна повинна зайняти активнішу позицію і виявити наполегливість в усьому комплексі питань, що стосуються утвердження нового міжнародного порядку, який ґрунтувався б не виключно на економічній силі, а на принципах реального співробітництва вільних і рівноправних націй. Уряд України має намір продовжити переговорний процес із керівництвом Фонду щодо рефінансування наших боргових зобов'язань в обсягах, достатніх для їх обслуговування.

До **Всесвітнього банку** Україна вступила в 1992 р. (одночасно із вступом до МВФ); вона є членом майже всіх його структур — МБРР,

МФК і БАГІ. Серед міжнародних кредитно-фінансових організацій Міжнародний банк реконструкції та розвитку є другим, після МВФ, кредитором України; його частка становить 32,8% усіх позичок [17, с. 43]. При цьому спостерігається тенденція зростання частки кредитів МБРР за рахунок зменшення частки МВФ.

За цільовим призначенням кредити МБРР поділяються на 4 групи: інституційні; реабілітаційні; розвиток певної галузі економіки; структурна перебудова галузей економіки.

Інституційні кредити спрямовані на реформи та розвиток державного управління фінансами, економікою. Реабілітаційна позиція має інвестиційний характер. Кошти, що надходять від Всесвітнього Банку, на відміну від коштів МВФ, використовуються більш різноманітно. Вони спрямовані не тільки на погашення дефіциту бюджету й платіжного балансу, а й на реалізацію довгострокових інвестиційних проектів, підтримку українських підприємств, страхування імпорту.

Позики Всесвітнього банку для України вигідніші, ніж позики з інших джерел, оскільки умови надання ним кредиту більш сприятливі. За класифікацією СБ, Україна належить до III категорії країн (рівень доходів нижчий від середнього), тому термін погашення кредитів продовжується до 20 років з пільговим періодом 5 років. Відсотки за кредит сплачуються за плаваючою ставкою і становлять близько 6,5% річних [18, с. 22].

За рахунок Всесвітнього банку в Україні реалізується 16 проектів: реабілітаційна позиція; інституційна позиція; проект реабілітації гідроенергетики; проект із розробки насінництва; експериментальний проект у вугільній галузі; проект розвитку підприємств; проект структурної перебудови вугільної галузі; проект структурної перебудови сільського господарства; проект розвитку експорту; проект розвитку ринку електроенергії; проект підтримки соціального захисту; проект структурної перебудови фінансового сектора; проект реабілітації та розширення теплопостачання м. Києва; розвиток системи казначейства.

Проект реабілітаційної позики вже реалізовано. Вона була спрямована на фінансування дефіциту платіжного балансу, дала змогу здійснити заходи по макроекономічній стабілізації, створенню конкурентного середовища на ринку товарів та послуг.

Позики Всесвітнього банку надаються у кілька траншів; кожний наступний надається при виконанні певних умов. Представником позичальника виступає Міністерство фінансів України.

У структурі позик Всесвітнього банку значне місце посідають позики на структурну перебудову й розвиток паливно-енергетичної галузі. Зокрема, 300 млн дол. виділяється на реструктуризацію вугільної промисловості. Проект передбачає закриття нерентабельних шахт та переобладнання перспективних. Кредит на цей проект виділяється двома траншами по 150 млн дол. кожний. Перший транш одержано наприкінці 1996 р., кошти другого — в 1999 р. [18, с. 24].

Проект реструктуризації сільського господарства передбачає запровадження ринкових відносин в агропромисловому комплексі, зокрема для впорядкування користування землею. Кредит на це, також двома траншами, вже одержано в 1996 і 1998 роках.

Кошти на розвиток підприємств надаються в два етапи. На першому етапі 310 млн доларів пішли на підтримку масової приватизації підприємств. Завдання другого етапу — реформування економіки України, що передбачає прискорення процесу приватизації, створення прозорого ринку цінних паперів, запровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку підприємств.

Позика на перебудову фінансового сектора передбачає забезпечення відповідності української банківської системи світовим стандартам та її зміцнення.

Затверджено ще два проекти вартістю по 200 млн дол., що будуть кредитуватися Всесвітнім банком: Проект реформування державного управління і Проект реформування державних ресурсів.

Але все ж таки пріоритетним напрямом співробітництва України зі Всесвітнім банком стає одержання коштів на інвестиційні проекти, що надасть нашій країні більш відчутного імпульсу для розвитку економіки.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) формально є регіональною організацією, проте за складом учасників він виходить за межі регіону; тому доцільно розглянути стосунки України з ним саме в цьому розділі. ЄБРР є третьою міжнародною кредитно-фінансовою організацією за обсягом кредитів, що надаються Україні. Позички ЄБРР безпосередньо йдуть на розвиток виробництва, причому значна їхня частина прямується на підтримку приватних малих і середніх підприємств.

ЄБРР працює на комерційній основі, кредити надаються на умовах ринкових ставок. До співпраці з ЄБРР підключені найсолідніші комерційні банки України.

Україна стала членом ЄБРР в 1992 р. За обсягом кредитів банку країнам Центральної і Східної Європи Україна посідає друге місце, що свідчить про високу оцінку ролі нашої країни в Європі.

У галузевому розрізі ЄБРР інвестує переважно харчову промисловість, видобуток нафти й газу, агробізнес, телекомунікації, портове господарство, а також вкладає кошти у фінансову сферу. Серед найвизначніших проектів слід назвати кредитну лінію для малих і середніх підприємств, реконструкцію Дніпропетровського олійно-екстракційного заводу, інвестиції в «Оболонський пивзавод», в хімічний термінал «Південний». ЄБРР брав участь у приватизації «Укртелекому».

У 2008 р. Україна стала 152-м членом **Світової організації торгівлі (СОТ)**. Членство в цій організації для нашої країни може мати такі позитивні наслідки [38, с. 84]:

- зменшення тарифних і нетарифних обмежень для українських товарів практично на всіх світових ринках;
- можливість змінити структуру експорту в бік підвищення частки високотехнічної продукції;
- кількісне і якісне поліпшення української торгівлі, яке відбудеться одночасно щодо 135 країн СОТ, на які припадає понад 90% світової торгівлі;
- забезпечення справедливого вирішення торговельних спорів;
- застосування антидемпінгових і компенсаційних заходів з метою захисту внутрішнього ринку;
- введення тимчасових обмежень імпорту у випадках проблем з платіжним балансом.

У Програмі заходів щодо завершення вступу України до Світової організації торгівлі (затверджена у 2002 р.) висловлювалися сподівання, що Україна з набуттям членства у СОТ матиме такі економічні переваги:

- поліпшення доступу українських виробників та експортерів на основні міжнародні ринки;
- збільшення іноземних інвестицій в економіку держави;
- лібералізація режиму торгівлі між Україною та ЄС, започаткування переговорного процесу з укладенням Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС;

- зменшення тарифних і нетарифних обмежень на експорт до ЄС українських товарів — металургійної, текстильної та швейної продукції;
- отримання можливості захисту національного товаровиробника в антидемпінгових, спеціальних розслідуваннях в рамках процедури розгляду торговельних спорів СОТ;
- створення ефективної системи захисту національного товаровиробника від недобросовісного імпорту [41, с. 4].

12.2. Україна в міжнародних регіональних організаціях

Україна є членом таких регіональних інтеграційних угруповань: Співдружність Незалежних Держав (СНД), Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) і ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова). Серед них першою організацією, до лав якої вступила Україна, була СНД, яка й досі має неабияке економічне значення для нашої країни. Проте інтеграційні процеси як в СНД, так і в інших організаціях, протікають непросто, через що для України виникають певні проблеми. Розглянемо особливості діяльності України в цих організаціях.

12.2.1. Співдружність Незалежних Держав (СНД)

Утворена організація в 1991 р. До її заснування причетна Україна. Вже зазначалося, що утворення СНД зумовлювалося економічними та політичними причинами. Поступово політичний фактор почав ставати не стимулом, а гальмом інтеграції, оскільки бачення політиками різних членів СНД перспектив інтеграції, трактування співвідношення національних і наднаціональних інститутів в організації дуже різняться. Якщо Білорусь, Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Вірменія стоять за найтіснішу інтеграцію з Росією, включаючи політичну й військову, то Україна, Азербайджан, Туркменія побоюються, що через механізм наднаціональних органів може бути встановлено економічний і політичний диктат Росії. Україна, як відомо, не бере участі у військових структурах СНД.

В економічному плані основні розходження містяться навколо форми інтеграції, за якої СНД має будувати спільний економічний простір. Росія виступає за впровадження митного союзу чи навіть економічного союзу. Економічний союз вже задекларовано, проте це

поки що суто формальний акт, не підкріплений реальними економічними відносинами. Україна, до речі, вирішила стати лише асоційованим членом Економічного союзу. Зі свого боку Україна пропонує розпочати інтеграційний процес із утворення вільного економічного простору, що більше відповідає сьогоденним реаліям.

Одним з показників інтенсивності процесу інтеграції є частка взаємної торгівлі в межах організації у відсотках до всієї зовнішньої торгівлі країн-членів; чим вона вища, тим успішніше відбувається інтеграція. Статистичні дані про взаємну торгівлю країн СНД свідчать, що інтеграція йде з труднощами, бо частка їх взаємної торгівлі знижується. Це видно на прикладі України.

Слід додати, що на початку 90-х років частка країн СНД в українському експорті становила понад 40, а в імпорті — понад 60%.

Незважаючи на величезні труднощі, якими супроводжується співробітництво членів СНД в його межах, ця організація має для України важливе значення, принаймні зараз. Для нас економічний простір СНД являє потенційно (і реально) широкий ринок збуту товарів і джерело постачання необхідної сировини (особливо енергоносіїв), машин і обладнання, товарів широкого вжитку. На країни СНД припадає понад 30% експорту й понад 40% імпорту України; особливо велика частка Росії. З СНД ми одержуємо увесь імпортований газ, майже всю нафту, руди кольорових металів, деревину, бавовну, автомобілі. На ринках СНД реалізується переважна кількість нашої продукції чорної металургії, важке обладнання, продукція агропромислового комплексу. Збереглося ще чимало виробничих зв'язків між підприємствами України і країн СНД. Втратити такий ринок, особливо за таких непростих економічних обставин, у яких опинилась Україна, було б недоречно. Інша річ — треба знайти найбільш ефективні шляхи економічного співробітництва між країнами СНД, які б сприяли прискоренню інтеграційного процесу без утиснення національного суверенітету та інтересів кожного члена організації.

Хоч і дуже повільно, але здійснюється просування до утворення вільного економічного простору в межах СНД. Багато товарних груп користуються пільговими тарифами. Більшість країн має безвізовий режим, що полегшує вільне пересування робочої сили. До речі, значна частина українців працює в Росії, зокрема на газо- і нафтопромислах, а в Україні — чимало мігрантів з республік Закавказзя та з

тієї ж Росії. На новій, ринковій основі налагоджуються виробничі й комерційні зв'язки між підприємствами країн-членів, розвивається співробітництво в кредитно-фінансовій сфері.

У межах СНД найважливіше значення мають наші стосунки з Росією. У «Концептуальних засадах стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» зазначається, що наші економічні відносини з Росією органічно узгоджуються з євроінтеграційним курсом нашої держави. Наголошується, що ці стратегічні стосунки мають ґрунтуватися на принципах добросусідства, партнерства та взаємної вигоди.

Проте більш успішному просуванню по шляху інтеграції заважають причини не тільки політичного, але й економічного порядку. Однією з них є відсутність єдиних стандартів оподаткування товарів, зокрема в процесі експортно-імпорتنих операцій. Часто окремі держави, в порушуючи досягнуті домовлення, в односторонньому порядку підвищують тарифи. Так, Росія застосовує високі експортні тарифи на нафту, яка вже на кордоні України стає надто дорогою, і це відчутно на нашій економіці. Зі свого боку, Україна запровадила занадто високі тарифи на транзит товарів через свою територію, що змусило наших торговельних партнерів із СНД шукати інших шляхів, повз країну. Це, зокрема, боляче відчулося на роботі наших чорноморських портів. Ще однією акцією, на цей раз скоріше політичною, ніж економічною, з боку Росії став намір будувати газопроводи в Західну Європу, обминаючи територію України, а також різке підвищення ціни на газ, який ми купуємо в Росії.

Росія є головним постачальником енергоносіїв в Україну, насамперед, нафти й газу. Український уряд відшукує альтернативні джерела забезпечення країни енергетичними ресурсами, щоб зменшити залежність від Росії, яка є майже монополістом на українському енергетичному ринку. Проте в найближчому часі роль Росії як головного поставника енергоносіїв в Україну залишиться. Росія також є потенційно великим ринком для українських товарів та послуг (зокрема, транспортних послуг). Через ці обставини економічні зв'язки між нашими країнами ослаблювати було б недоречно.

Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами СНД регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Положення про порядок поставок і митного оформлення продукції за виробничою

кооперацією підприємств і галузей держав—учасниць СНД». Це положення розроблено згідно з Угодою про загальні умови й механізми підтримки розвитку виробничої кооперації підприємств і галузей держав—учасниць СНД.

Це Положення регулює поставки продукції (сировини, матеріалів, деталей, вузлів) для спільного виготовлення кінцевої продукції. Визначається перелік підприємств і організацій, які беруть участь в кооперації; ці дані реєструються в Міністерстві економіки України. Між підприємствами укладаються договори, на основі яких здійснюється митне оформлення продукції. Така продукція звільнюється від обкладення ввізним або експортним митом, акцизним збором та іншими податками.

Це положення не поширюються на торгівлю спеціальними комплектуючими виробами, призначеними для виробництва озброєння, а також на експорт (брухту чорних і кольорових металів) і на імпорт деяких товарів (окремих сільськогосподарських товарів, товарів харчової та легкої промисловості). Продукція, що постачається за договорами виробничої кооперації, не підлягає реекспорту в треті країни [19, с. 101—102].

Очевидно, що СНД потребує серйозного реформування. Ті цілі, які ставилися в момент її заснування, не в усьому відповідають сьогоднішнім реаліям. Ще більше це стосується механізму функціонування організації. Головна мета реформування — перетворення СНД з переважно політичної організації, якою вона є, на організацію, яка б активно працювала б у напрямі поглиблення економічної інтеграції між країнами-членами. У такому разі участь України в СНД була б доцільною і ефективною.

12.2.2. Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)

Вона була також заснована за безпосередньої участі України, яка в 1992 р., в числі 11 держав, підписала Стамбульську декларацію. Декларацією передбачалося багатостороннє й двостороннє співробітництво чорноморських держав у різних галузях економіки - промисловості, сільському господарстві, транспорті, торгівлі, туризму, телекомунікаціях. Однею зі сфер співробітництва визначено екологію Чорного моря.

Механізм інтеграції в межах ОЧЕС передбачає безподаткову торгівлю, вільний рух капіталів та послуг, створення вільних економічних зон, обмін інформацією комерційного змісту, підтримка приватного бізнесу [45, с. 105].

У 1998 р. в Ялті на черговому саміті високих посадових осіб було підписано Статут ОЧЕС, який уже юридично посвідчив про народження нової регіональної організації. Отже, певною мірою, Україну можна вважати «батьківщиною» ОЧЕС. У Ялті також була прийнята Декларація, в якій окреслено конкретні напрями подальшої діяльності ОЧЕС.

Чорноморське економічне співробітництво перебуває поки що на початковій стадії інтеграційного процесу. Проблему створює велика неоднорідність його членів, і не тільки за розмірами території та економічним потенціалом. Вони належать до різних політичних та економічних угруповань. Шість із них є членами СНД; Греція входить до ЄС і НАТО; Туреччина стане членом ЄС у найближчий час і також є членом НАТО; Албанія, Румунія й Болгарія входять до блоку держав Центральної і Східної Європи, а дві останні з них також є членами ЄС. Ринкові механізми в Греції та Туреччині розвинуті раніше і краще, ніж в інших членах ОЧЕС.

Незважаючи на це, учасники ОЧЕС вбачають реальні перспективи для плідного співробітництва. Уже воно здійснюється в таких галузях, як енергетика, транспорт, зв'язок, екологія. Найперспективнішими напрями інтеграції є об'єднання електромереж у єдиній системі Чорноморського кільця, утворення регіональних транспортних коридорів; прокладення ліній оптиковолоконного зв'язку; програми з охорони Чорного моря.

Багато надій покладається на **Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР)**, який розпочав діяльність у 1999 р. Його функціями є кредитування зовнішньоторговельних операцій та підтримка фінансових систем країн-членів. До речі, двоє з членів ОЧЕС — Росія та Туреччина входять до десятки найбільших торговельних партнерів України.

У рамках ОЧЕС утворені Міжнародний центр чорноморських досліджень, Науковий центр ОЧЕС.

Пріоритетні для України програми ОЧЕС спрямовані на розвиток інфраструктури регіонального економічного співробітництва, проекти створення спільної транспортної мережі країн—членів ОЧЕС,

поєднання електроенергетичних мереж, прокладання ліній оптико-волоконного зв'язку. Україна зацікавлена в реалізації в рамках ОЧЕС проектів щодо модернізації нафтопереробних заводів, створення нових потужностей, зокрема терміналів на берегах Чорного моря для прийняття нафти й газу, здійснення наукових досліджень спільно з іноземними фірмами щодо використання нетрадиційних джерел енергії, технічного переозброєння металургійних підприємств та багатосторонньої програми виробництва електронної техніки для різних галузей народного господарства [46, с. 12].

Велике значення надається створенню єдиної транспортної мережі в просторі ОЧЕС, а також розвитку системи **«транспортних коридорів»**: Транс-Євразійського TRACEKA і Критських. Для України особливо важливі Критські коридори (угоду про їхнє створення було підписано в 1994 р. на острові Крит). З одинадцяти цих коридорів чотири пройдуть по території України:

- транспортний коридор № 3: Берлін — Вроцлав — Львів — Київ;
- транспортний коридор № 5: Трієст — Любляна — Будапешт — Братислава — Львів;
- транспортний коридор № 7: Дунайський від Кельхайма до Суліни;
- транспортний коридор № 9: Гельсінкі — Київ — Одеса — Дмитровград — Александрополіс.

У 1997 р. в Гельсінкі відбулася третя Пан'європейська транспортна конференція, на якій Україна запропонувала розширити систему міжнародних транспортних коридорів ще чотирма лініями:

- Балтика — Чорне море (Гданськ — Варшава — Ковель — Одеса);
- Європа — Азія (Франкфурт — Краков — Львів — Дніпропетровськ — Алмати);
- Євразійський (Ашгабат — Баку — Тбілісі — Чорноморські порти України);
- ЧЕС (Анкара — Єреван — Тбілісі — Ростов-на-Дону — Донецьк — Одеса — Бухарест — Дмитровград — Стамбул).

Ланками майбутньої єдиної транспортної мережі ОЧЕС є паромна магістраль Батумі — Одеса — Варна, а також запроєктована система

транспортування нафти з Азербайджану через грузинське місто Супса на місто Южне і далі по нафтопроводу до західного кордону України.

Чорноморське економічне співробітництво розглядається його членами як важливий шабел ь у просуванні до єдиної Європи. Це було зафіксовано в Ялтинській декларації. З таких позицій країни ОЧЕС природно прагнуть до якнайтіснішого співробітництва з Європейським Союзом. Під час наради міністрів закордонних справ країн ОЧЕС у Тбілісі було прийнято Платформу про співробітництво між ОЧЕС та ЄС. Платформа визначила напрями реалізації стратегічних цілей ОЧЕС, які полягають в інтеграції до Європи з кінцевою метою входження до спільної економічної зони ЄС – ОЧЕС [45, 107].

Україна активно співробітнічає в ОЧЕС. Вона запропонувала створити єдиний інвестиційний простір і спільний ринок інвестиційних проєктів. Фахівці з Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України розробляють плани заходів щодо створення зони вільної торгівлі ОЧЕС.

12.2.3. ГУАМ

У вирішенні проблем транспортування нафти й газу з Центральної Азії й Закавказзя через територію України багато сподівань покладається на організацію **ГУАМ** – Організація за демократію й економічний розвиток, яка включає Грузію, Україну, Азербайджан і Молдову. Україна в цій організації є державою з найбільшим економічним потенціалом. ГУАМ розглядається певною мірою як альтернатива СНД, в якій домінуючу роль відіграє Росія.

Одним з головних завдань ГУАМ є будівництво потужного транспортного коридору «Схід–Захід», своєрідне відродження «Великого шовкового шляху». Але не тільки нафтою живе економічна співдружність ГУАМ. Перспективи для розширення економічних відносин між країнами регіону не обмежуються транспортуванням енергоносіїв, вони значно ширші. Дружні стосунки, які стали особливо тісними, між Україною і Грузією, дають підстави для сподівання на новий імпульс у розвитку ГУАМ. До того ж ця організація відкрита й для інших країн, які поділяли б її цілі й принципи.

12.3. Європейський вибір України

Стратегічною метою України є вступ до **Європейського Союзу**. Модель Європейського розвитку для нас найближча і зрозуміла. За-

лучення до Європейської спільноти відкрило б для України великі можливості щодо прискорення економічного розвитку і підвищення добробуту населення нашої країни.

Наше бажання стати членом ЄС досі не реалізувалося через невідповідність економічного механізму України нормам і вимогам Європейського Союзу. Керівництво ЄС неодноразово заявляє, що двері Європи для України не зачинені, проте наша країна має пройти ще тривалий шлях економічних перетворень.

Відносини України з ЄС ґрунтуються на конкретних угодах та програмах партнерства. В 1994 р. було підписано **Угоду про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною** (набуло чинності в 1998 р.). Основними цілями Угоди визначено:

- розвиток тісних політичних стосунків шляхом постійного діалогу з політичних питань;
- сприяння торгівлі та інвестиціям, гармонійним економічним стосункам;
- забезпечення основ для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, науково-технічного та культурного співробітництва;
- підтримка України в її зусиллях зміцнювати демократію та завершenni переходу до ринкової економіки.

У грудні 1999 р. на саміті в Гельсінкі Європейська Рада зазначила, що стратегічне партнерство між ЄС та Україною, яке ґрунтується на спільних цінностях та інтересах, є фактором зміцнення миру, стабільності та процвітання в Європі. Тоді ж було прийнято **«Спільну стратегію Європейського Союзу щодо України»**. Ця програма містить такі цілі [2, с. 49]:

- робити внесок у виникнення стабільної, відкритої, плюралістичної та правової демократії в Україні та укріплення стабільно функціонуючої ринкової економіки на користь усього народу України;
- співробітничати з Україною в царині збереження стабільності та безпеки в Європі й усього світі, знаходячи ефективні відповіді на спільні проблеми, з якими стикається континент;
- розширювати економічне, політичне та культурне співробітництво з Україною, а також співпрацю в галузі юстиції та внутрішніх справ.

Угода про партнерство й співробітництво (УПС) визначила 28 галузей економічного співробітництва ЄС з Україною. Серед них: захист та заохочення інвестицій, сертифікація, освіта, монетарна політика, наука, сільське господарство та ін.

Європейська асоціація бізнесу, що є в структурі ЄС, представляє і захищає інтереси українських економічних і суспільних організацій у питаннях фіскальної політики, ринкової економіки, інформації й зв'язку, регіонального розвитку, культури.

Одним з найефективніших напрямів співробітництва є програма TACIS – Технічна допомога країнам СНД (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States). Це дуже розгалужена програма підтримки реформи в країнах СНД, в тому числі й в Україні. На економічні реформи в Україні виділено гранти для 32 проєктів. Серед них: пілотні проєкти з реструктуризації сільського господарства, сприяння розвитку фінансових ринків в Україні, підтримка фінансових зв'язків підприємств та ін. [2, с. 53]. З метою підвищення ефективності співробітництва України з ЄС створюється спільний Українсько-Європейський консультативний комітет з питань законодавства на кошти, виділені для реалізації програми TACIS.

TACIS передає ноу-хау, яким володіють державні й приватні організації найширшого спектра, що дозволяє поєднувати досвід з професійними знаннями і навичками на місцях. Ноу-хау надається у формі Консультативного сприяння в питаннях управління, прямування груп експертів. Пріоритетними напрямками програми TACIS є: реорганізація приватного сектора, створення ефективної системи виробництва, переробки і розподілу продукції, розвиток ядерної безпеки, охорона довкілля, забезпечення реформи системи державного управління, соціального захисту й освіти. Технічна допомога TACIS забезпечується тільки тим проєктам, які вписуються в програму реконструкції і реструктуризації, що підтримується урядом країни та Європейською комісією. Кожна країна сама визначає пріоритетні сектори, які відіграють найзначнішу роль у процесі реформ.

У структурі TACIS є спеціалізовані підпрограми, що охоплюють переважно гуманітарний сектор. Серед них:

- програми консультування з питань політики;
- програми побудови громадянського суспільства;

- програми в галузі освіти й професійної підготовки;
- програми підтримки підприємств;
- програми, пов'язані з міжнародними стандартами й обов'язками.

Україна бере участь практично в усіх спеціалізованих підпрограмах TACIS.

Європейський Союз надав Україні додаткову позику в 150 млн євро на підтримку платіжного балансу.

Надаючи допомогу Україні в проведенні економічних і соціальних реформ, ЄС водночас вимагає застосування українським урядом рішучіших заходів для їх здійснення. Серед таких заходів, зокрема, ЄС пропонує: визначення та забезпечення майнових прав; подальшу приватизацію; лібералізацію цін; збільшення квартирної плати й тарифів на комунальні послуги; реструктуризацію бізнесу та підтримку малих та середніх підприємств. Отже, умови досить нелегкі; їх виконання може загострити соціальну ситуацію в країні. Та якщо ми хочемо вступити до ЄС, то мусимо прийняти його вимоги, але реалізувати ці заходи обережно, з урахуванням усіх можливих економічних і соціальних наслідків.

Зі свого боку, Україна розробила національну програму інтеграції в ЄС. У 1998 р. вийшов Указ Президента про затвердження **«Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу»**. Програма передбачає 17 напрямів, які необхідно реалізувати в три етапи: перший припадає на 2000 рік, другий — на 2001–2001, третій — на 2004–2007 роки. Отже, до 2007 р. Україна планувала виконати умови вступу до ЄС. Проте ЄС не визначає конкретного терміну прийняття України до своїх лав і не говорить про можливість асоційованого членства [9, с. 140]. Процес інтегрування України до ЄС - непростий і тривалий. Але логіка розвитку міжнародного поділу праці, соціально-політичні зрушення в Європі неминуче приведуть до інтегрованого економічного утворення в межах усієї Європи.

У грудні 1999 р. Європейська Рада схвалила **Спільну стратегію ЄС щодо України**. Спільна стратегія ЄС передбачає підтримку процесу демократичних та економічних перетворень в Україні, вирішення спільних проблем щодо підтримання стабільності та безпеки на Європейському континенті. У вересні 2000 р. відбувся Паризький саміт «Україна — ЄС», який засвідчив європейську перспективу України,

стратегічний курс на інтеграцію України до ЄС. У 2001 р. було прийнято «План дій ЄС у галузі юстиції та внутрішніх справ в Україні». В 2002 р. у Копенгагені відбувся черговий саміт «Україна – ЄС», на якому було визнано прогрес України у виконанні вимог та стандартів ОБСЄ і Ради Європи, у запровадженні економічних реформ, позитивні зрушення в українській економіці. Було підкреслено необхідність розвивати й надалі стратегічне партнерство між Україною та ЄС.

У зв'язку з розширенням у 2004 р. складу ЄС Україна стала безпосередньо контактувати з ним кордонами, що надало нового аспекту у взаємозв'язках нашої країни з Європейським Союзом. Врахування цієї ситуації знайшло вираження в документі «**Європейська політика сусідства**», який прийнято в рамках Угоди «План дій Україна – Європейський Союз». Цей план був розрахований на три роки. Він передбачає інтенсифікацію політичних, безпекових, економічних та культурних відносин між сторонами. Згідно з Планом, інтеграція України в Європейський Союз в оглядовому періоді буде здійснена у формі Зони вільної торгівлі ЄС – Україна після вступу України до СОТ. Відзначається, що Європейський Союз визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір.

Європейська політика сусідства відкриває **нові перспективи** для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва:

- підвищується рівень інтеграції, включаючи участь України у внутрішньому ринку ЄС;
- розширюється політичне співробітництво;
- збільшується фінансова підтримка України з боку ЄС; через Європейський інвестиційний банк надаватиметься підтримка проектам, що потребують інвестиції в інфраструктуру;
- будуть розширені можливості для участі України в певних програмах ЄС, що сприятиме розвитку культурних, освітніх, технічних, наукових зв'язків, а також співробітництву у сфері охорони довкілля;
- буде надано підтримку в адаптації законодавства України до норм і стандартів ЄС;
- поглибляться торговельні та економічні відносини, особливо після вступу України до СОТ.

План дій Україна – Європейський Союз визначає **пріоритети діяльності**. Серед них виокремлюються такі [57]:

- зміцнення демократичних основ в Україні, забезпечення свободи засобів масової інформації та свободи слова;
- посилення співробітництва з питань спільної сусідської та регіональної безпеки;
- поліпшення інвестиційного клімату в Україні шляхом запровадження недискримінаційних, прозорих і передбачуваних умов ведення бізнесу, спрощення адміністративних процедур та боротьби з корупцією;
- зміцнення податкової реформи в Україні;
- спрощення візового режиму між Україною та ЄС;
- поступове наближення законодавства, норм та стандартів України до законодавства, норм та стандартів Європейського Союзу;
- усунення дискримінаційного ставлення до працівників-мігрантів.

План дій конкретизує заходи щодо співробітництва між Україною та ЄС за окремими напрямами та галузями. Особливе значення приділяється взаємозв'язкам в **економічній сфері**.

Умовою інтеграції України до ЄС визначається насамперед подальший прогрес у створенні повністю функціонуючої ринкової економіки, включаючи ціноутворення, контроль за державною допомогою, законодавче середовище, яке забезпечує чесну конкуренцію між суб'єктами господарювання.

У галузі макроекономічної політики відзначається необхідність посилити незалежність Національного банку України, а також зміцнити стабільність фіскальної системи, в тому числі шляхом проведення податкової реформи та реалізації заходів у пенсійній системі. Наголошується на необхідності зменшення участі держави в ціноутворенні з метою запобігання погіршення умов торгівлі та функціонування економіки.

Вважається за необхідне поліпшити умови для іноземних інвесторів; зокрема, рекомендується скасувати існуючі обмеження, закріплені Земельним кодексом України, на володіння земельними ділянками несільськогосподарського призначення українськими юридичними особами із часткою іноземного капіталу, включаючи ті, в яких іноземний капітал становить 100%.

У **соціальній сфері** наголос робиться на зменшенні бідності та збільшенні зайнятості. Необхідно посилити соціальну інтеграцію,

включаючи стабільну систему освіти, охорони здоров'я, інших соціальних послуг.

Значна увага в Плані дій надається **торгівлі** й реформі ринкових відносин. Згідно з Планом, поступово будуть скасовані усі експортні та імпорتنі обмеження. Буде здійснено поступове скасування експортного мита на брутт чорних металів відповідно до двосторонньої угоди між Україною та ЄС. Необхідно здійснити митну реформу з метою спрощення проходження товарів через митницю й усунення бюрократичних перепон. Поступово будуть усунуті кількісні обмеження імпорту, його ліцензування.

План дій передбачає створення сприятливих умов для руху капіталу. При заснуванні компаній необхідно забезпечити повне дотримання режиму найбільшого сприяння та національного режиму. Дискримінаційні заходи, що впливають на діяльність компаній ЄС та України, мають бути скасовані. Дочірні компанії або філії ЄС, а також України мають діяти в умовах, не менш сприятливих, ніж ті, в яких діють національні компанії. Поступово скасовуються обмеження щодо заснування компаній.

План дій декларує необхідність забезпечення вільного руху капіталу, пов'язаного з прямими та іншими інвестиціями, гарантування захисту іноземних інвестицій, а також ліквідації або репатріації капіталовкладень або прибутку з них.

У сфері **транспорт**у вважається за необхідне розробка й впровадження національної транспортної стратегії, яка включала б розвиток національної транспортної інфраструктури. Передбачається продовження участі у спільному розвитку транс'європейських коридорів, а також у програмі ТРАСЕКА. Буде розвиватися співробітництво у сфері супутникової навігації. Учасники Плану дій візьмуть активну участь у сприянні розвитку Дунаю з метою повного використання його потенціалу як однієї з головних складових європейського внутрішнього водного транспорту.

У галузі **енергетики** передбачається затвердження спільної енергетичної політики України та ЄС. Розглядається можливість участі України в Європейській енергетичній програмі. Вважається за доцільне диверсифікувати постачання нафти й газу в Україну; в цьому відношенні надається увага нафтопроводу Одеса—Броди—Польща. Важливе значення має впровадження реструктуризації українських вугільних шахт, безпеці їхньої експлуатації.

План дій передбачає також заходи щодо **охорони навколишнього середовища**. Зокрема, йдеться про впровадження положення Кіотського протоколу та Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, а також про активізацію участі України в робочій групі Дунай – Чорне море.

Особливого значення надається співробітництву у сфері **науки, технологій та освіти**. Передусім вважається за необхідне зміцнити людський, матеріальний та інституціональний потенціал України з метою поліпшення можливостей фізичних та юридичних осіб, задіяних у науково-технічній та інноваційних сферах. Передбачається обмін науковим персоналом у рамках спільних проєктів та сприяння участі українських науковців у міжнародних конференціях та форумах.

Реформування освіти в Україні здійснюватиметься в напрямі наближення до європейських стандартів у рамках Болонського процесу. Будуть розширені молодіжні обміни та співробітництво у сфері неформальної освіти молоді, посиляться міжкультурний діалог через програму «Молодь» (YOUTH).

У Плані дій звертається увага на розширення контактів та співробітництва на транскордонному та регіональному рівнях із сусідніми новими державами—членами ЄС. Вважається за необхідне забезпечити підтримку регіонів у підготовці та впровадженні «Програми сусідства» за участю України. В 2008 р. дія Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами завершилися. Вона надала певного імпульсу в розвитку економічних відносин між Україною та ЄС. Проте нові реалії у світовій економіці, поглиблення регіональних інтеграційних процесів потребують розширення й удосконалення взаємовідносин між нашою країною та Європейським Союзом. Ця обставина робить актуальним прийняття нових документів, що сприяли б наближенню України до вступу до ЄС. Передбачалося, що такі документи будуть прийняті на саміті Україна – ЄС в 2009 р.; очікувалося, зокрема, що буде підписано угоду про надання Україні статусу асоційованого члена ЄС та утворення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною. Але вплив світової економічної кризи, а також певні внутрішні економічні й політичні проблеми в нашій країні відклали підписання такої угоди на пізніше.

Ефективною формою прискорення інтеграційних процесів є **міжрегіональне співробітництво**, тобто співпраця країн на рівні суміжних адміністративних регіонів. Така форма має успішне поширення в Європі, де міжрегіональні інтеграційні об'єднання одержали назву «**Єврорегіонів**». Перший єврорегіон був заснований у 1959 р. на базі суміжних територій ФРН і Нідерландів. Нині в Європі діє більше 50 єврорегіонів.

У межах єврорегіонів здійснюється транскордонне співробітництво між сусідніми країнами. Основними напрямками співробітництва є торгівля, спільне підприємництво, екологія і культура. Успіху розвитку зв'язків у єврорегіонах сприяє те, що прикордонні території, з якими межують країни, часто мають багато спільного в природних умовах, історії, культурі і навіть в етнічному відношенні.

Україна бере участь у чотирьох єврорегіонах: «Буг» (Волинська область і прикордонні регіони Польщі); «Карпатський єврорегіон» (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області та суміжні території Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії); «Нижній Дунай» (Одеська область і суміжні території Молдови й Румунії); «Верхній Прут» (Чернівецька область та суміжні території Молдови й Румунії).

Розгляньмо особливості функціонування єврорегіонів на прикладі єврорегіону «Нижній Дунай».

«Нижній Дунай» було засновано в 1998 р. До нього увійшла Одеська область, три райони Молдови (Вулканешти, Кагул, Кантемір) і три повіти Румунії (Галац, Бреїла, Тульча). В 2000 р. розглядається можливість приєднання до «Нижнього Дунаю» відповідних регіонів Болгарії. Нормативно-правовою базою для створення єврорегіону «Нижній Дунай» стали: Європейська рамкова Конвенція по прикордонному співробітництву (1980 р.), Договір про добросусідство і співробітництво між Україною й Румунією, Угода між урядами України і Республіки Молдова про співробітництво наших прикордонних адміністративно-територіальних одиниць.

Організаційна структура Єврорегіону «Нижній Дунай» складається з таких органів:

- Рада Єврорегіону – вищий орган;
- Голова Єврорегіону;
- Віце–голови Єврорегіону;

- Комісії по сферах діяльності;
- Координаційний центр — адміністративний орган.

У рамках «Нижнього Дунаю» сформовано 9 комісій: з регіонального розвитку; з економіки, торгівлі й туризму; з гармонізації нормативних документів, що належать до місцевої компетенції; з транспорту й комунікацій; з демографії; з навколишнього середовища; з освіти, науки, дослідженням, культурі, охороні здоров'я; спорту; з фінансового аудиту; з ліквідації наслідків стихійних лих і боротьби з організованою злочинністю.

Комісіями розробляються відповідні проекти співробітництва, деякі з них уже реалізуються. Назвемо найцікавіші проекти:

- Розглядається створення спільного транскордонного заповідника в дельті Дунаю.
- Вивчається можливість відкриття в прикордонних регіонах Румунії центрів торгівлі та послуг Одеської області.
- У рамках «Нижнього Дунаю» проведено фестивалі культур національних меншин прикордонних регіонів.
- Проводяться виставки товарів, вироблених у прикордонних регіонах.
- У рамках євро регіону реалізується програма TACIS по відновленню екологічної рівноваги придунайських озер Одеської області.

За програмою TACIS «Малі проекти з прикордонного співробітництва» передбачається також створення регіонального Центру по координації діяльності євро регіону «Нижній Дунай».

Розробляється концепція створення міжнародної вільної економічної зони на просторі «Нижнього Дунаю». Спочатку будуть створені локальні вільні економічні зони, які згодом зіллються в єдиний простір.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що Україна прагне до активної участі як у глобальних, так і в регіональних організаціях. Реальний внесок, який надає своєю діяльністю Україна в міжнародні організації, підвищує її авторитет у світовій спільноті. Але не заради одних тільки політичних дивідендів вступає наша країна до міжнародних об'єднань. Важливо використати міжнародне співробітництво з максимальною користю для економіки України, тому участь у міжнародних інститутах сприяє вирішенню цього завдання.

Семінар № 12. Інтеграційні напрями України

Мета й завдання заняття: розглянути співробітництво України з МВФ, СБ, СОТ. Участь України в регіональних інтеграційних угрупованнях. Проаналізувати європейський вибір України.

План

1. Україна в організаціях глобального типу.
2. Україна і міжнародні регіональні організації.

Ключові поняття

Організації глобального типу; співробітництво України з МВФ, Всесвітнім банком і ЄБРР; відносини України із СОТ; регіональні організації; діяльність України в СНД, ОЧЕС і ГУАМ; транспортні коридори; «Угода про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною»; «Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України»; Технічна допомога країнам СНД (ТАСІS); «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу»; «План дій Україна – Європейський Союз»; єврорегіони.

Проблемно-пошукові запитання

1. У яких важливих економічних організаціях глобального типу Україна бере участь?
2. Яке значення для України має співробітництво з Міжнародним валютним фондом?
3. На які проекти, що реалізуються в Україні, ідуть кредити Всесвітнього банку?
4. Яку роль відіграє ЄБРР серед міжнародних кредиторів України?
5. Які позитивні наслідки очікує Україна від вступу до Світової організації торгівлі?
6. У яких регіональних інтеграційних угрупованнях Україна бере участь?
7. Яку позицію займає Україна щодо розвитку інтеграційних процесів у межах СНД?

8. Які цілі вважає Україна для себе пріоритетними в межах ОЧЕС?
9. Які міжнародні транспортні коридори проходять через територію України?
10. Яку роль відіграє Україна в організації ГУАМ?
11. Які етапи реформування пройшла Україна в напрямі руху до ЄС?

Теми доповідей і рефератів

1. Наслідки та перспективи вступу Україна до СОТ.
2. Участь України в СНД.
3. Нові форми інтеграції України.
4. Проблеми європейського вибору України.

Література: 2; 9;10; 17; 19; 30; 32; 35; 41; 45; 47; 49.

Контрольні запитання і завдання до модуля III

1. У чому суть економічної інтеграції?
2. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні зони преференційної торгівлі.
3. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні вільного торговельного простору.
4. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні митного союзу.
5. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні спільного ринку.
6. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні економічного союзу.
7. Які позиції посідають найвідоміші міжнародні інтеграційні угруповання у світовій економіці?
8. Які об'єктивні умови економічної інтеграції країн Західної Європи склалися після Другої світової війни? Які завдання поставили на початковій стадії інтеграції?
9. Які напрями економічної інтеграції західноєвропейських країн розглядалися напередодні утворення інтеграційних організацій?
10. Які цілі передбачало утворення Європейського об'єднання вугілля й сталі (ЄОВС)?
11. Назвіть основні положення Римського договору 1957 р. У чому полягає його значення?
12. У чому полягав механізм інтеграції Європейських співтовариств?
13. Як формувалася організаційна структура Європейських співтовариств?
14. У чому полягали основні цілі Маастрихтського договору?
15. Які функції Європейського Союзу надавалися згідно з Маастрихтським договором?
16. Які етапи поглиблення економічної інтеграції пройшов Європейський Союз?
17. У чому полягає проблема співвідношення національного суверенітету й наднаціонального управління в ЄС?
18. У чому виявляється економічний ефект від інтеграції країн ЄС?
19. Як виявляється нерівномірність економічних потенціалів країн-членів ЄС у процесі інтеграції?
20. Охарактеризуйте організаційну структуру ЄС.
21. Проаналізуйте економічну політику ЄС.
22. Визначте роль і місце кожного інституту в системі валютних відносин ЄС.
23. Визначте цілі соціальної політики ЄС.
24. Визначте напрями спільної зовнішньої політики й політики безпеки ЄС.
25. Як впливає ЄС на європейські інтеграційні процеси?
26. У чому полягають недоліки Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ)?

27. Які цілі передбачало утворення Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ)?
28. У чому полягав механізм функціонування РЕВ?
29. Як можна оцінити ефективність процесу інтеграції в межах РЕВ?
30. У яких політичних і економічних умовах було проголошено утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД)? Які цілі перед нею ставилися?
31. Визначте організаційну структуру СНД.
32. Які проблеми перешкоджають поглибленню інтеграції в рамках СНД?
33. Якому рівневі інтеграції відповідає СНД? Які локальні об'єднання утворюються на терені СНД?
34. Які цілі передбачає утворення Організації Чорноморського економічного співтовариства? У чому її значення?
35. Які інтеграційні об'єднання утворилися в Центральній та Східній Європі?
36. Оцініть умови і перспективи економічної інтеграції в Північній Америці.
37. У чому полягає специфіка економічної ролі кожного члена організації НАФТА?
38. Визначте механізм інтеграційного процесу в межах НАФТА.
39. Які типи інтеграційних об'єднань існують в Латинській Америці? Наведіть приклади.
40. Які цілі проголошено організацію КАРИКОМ?
41. Визначте проблеми й перспективи інтеграції країн-учасниць МЕРКОСУР.
42. Оцініть ефективність інтеграції в межах ЛААІ.
43. Оцініть перспективи економічної інтеграції на просторі Північної й Південної Америки.
44. У чому полягають цілі АСЕАН?
45. У чому особливості інтеграційної моделі АСЕАН?
46. Як реалізуються цілі АСЕАН?
47. У чому специфіка інтеграційних процесів в АТЕС?
48. Визначте функціональну особливість організації «план Коломбо»?
49. Визначте головну мету Ради арабської економічної єдності.
50. Визначте цілі та перспективи розвитку ШОС.
51. Які передумови для економічної інтеграції країн Африки?
52. У чому полягають проблеми економічної інтеграції країн Африки?
53. Визначте цілі й функціональну структуру ЕКОВАС.
54. Які інтеграційні угруповання існують в Африці? Які є рівні їхньої інтеграції?

55. Проаналізуйте діяльність України в організаціях глобального типу.
56. Охарактеризуйте діяльність України в організаціях регіонального типу.
57. Які чинники перешкоджають ефективній участі України в міжнародних інтеграційних процесах?

Підсумкові тестові завдання до модуля III

- 1. Ідею «Сполучених Штатів Європи» висунув після закінчення Другої світової війни:**
 - а) У. Черчіль;
 - б) Р. Шуман;
 - в) Ш. де Голль.

- 2. Організація європейського економічного співробітництва згодом перетворилася на:**
 - а) ЄОВС;
 - б) ЄАВТ;
 - в) ОЕСР;
 - г) ЄС.

- 3. Європейське об'єднання вугілля та сталі заснували (вказіть на цілком достовірний склад):**
 - а) Франція, Велика Британія, ФРН, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
 - б) Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
 - в) Франція, ФРН, Іспанія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
 - г) Франція, Іспанія, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург.

- 4. Європейський Союз складається з таких блоків:**
 - а) ЄОВС, ЄЕС, Євратом;
 - б) ЄОВС, ЄАВТ, ЄЕП;
 - в) ЄЕС, Євратом, ЕКОСОК.

- 5. Європейський Союз засновано за угодою:**
 - а) Шенгенською;
 - б) Маастрихтською;
 - в) Амстердамською.

- 6. Серед наведених головних органів Європейського Союзу знайдіть один, який є не головним, а спеціалізованим:**
 - а) Європейська рада;
 - б) Європейський парламент;
 - в) Рахункова палата;

- г) Рада Європейського Союзу;
- г) Європейська комісія;
- д) Європейський суд.

7. Для підтримки аграрного сектора країн ЄС утворено фонд:

- а) ФЕОГА;
- б) МІНЕКС;
- в) СТАБЕКС.

8. Сучасна валютна система ЄС ґрунтується на:

- а) ЄВІ;
- б) ЄВС;
- в) ЄСЦБ;
- г) ЄІБ.

9. Європейський фонд розвитку (ЄФР) утворено для надання допомоги:

- а) країнам—членам ЄС;
- б) країнам, що розвиваються;
- в) країнам з перехідною економікою.

10. До Європейської асоціації вільної торгівлі входять:

- а) Швеція, Данія, Швейцарія, Фінляндія;
- б) Швеція, Швейцарія, Норвегія, Фінляндія;
- в) Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн;
- г) Норвегія, Ірландія, Швеція, Люксембург.

11. СНД складається з:

- а) 9-ти держав;
- б) 11-ти держав;
- в) 12-ти держав;
- г) 16-ти держав.

12. Вищим органом СНД є:

- а) Рада голів держав;
- б) Рада голів урядів;
- в) Координаційно-консультативний комітет;
- г) Міжпарламентська асамблея.

13. Членами ЄврАзЕС є:

- а) Росія, Україна, Білорусь, Казахстан, Киргизстан;
- б) Росія, Україна, Білорусь, Казахстан, Таджикистан;

- в) Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан;
- г) Росія, Білорусь, Казахстан, Азербайджан, Киргизстан.

14. Позиція України полягає в тому, щоб надати СНД статусу:

- а) зони вільної торгівлі;
- б) митного союзу;
- в) спільного ринку;
- г) економічного союзу.

15. До ОЧЕС входять країни, які також є членами:

- а) СНД, ГУАМ, ЄврАзЕС;
- б) СНД, ГУАМ, ЄС;
- в) СНД, ЄАВТ, ЄС.

16. Україна стала членом ООН у:

- а) 1945 р.;
- б) 1960 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 1994 р.

17. Квота України в МВФ становить:

- а) 0,2%;
- б) 0,5%;
- в) 0,7%;
- г) 1,2%.

18. Кредити МВФ призначені для:

- а) інвестиції у виробництво;
- б) регулювання платіжного балансу країни.

19. Україна стала членом Всесвітнього банку в:

- а) 1945 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 1994 р.

20. Кредити Всесвітнього банку призначені переважно для:

- а) інвестиції у виробництво;
- б) регулювання платіжного балансу країни.

21. Україна подала заявку про вступ до СОТ у:

- а) 1991 р.;

- б) 1993 р.;
- в) 1994 р.;
- г) 2001 р.

22. Україна стала членом СНД в:

- а) 1991 р.;
- б) 1994 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 2003 р.

23. Договір про утворення Єдиного економічного простору підписали країни:

- а) Росія, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан;
- б) Росія, Білорусь, Казахстан, Узбекистан;
- в) Росія, Білорусь, Україна, Казахстан;
- г) Росія, Україна, Білорусь, Молдова.

24. Членами ГУАМ є:

- а) Грузія, Узбекистан, Азербайджан, Молдова;
- б) Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова;
- в) Греція, Україна, Албанія, Македонія.

25. Організація Чорноморського економічного співробітництва складається з:

- а) 4-х держав;
- б) 8-ми держав;
- в) 11-ти держав;
- г) 12-ти держав.

26. Квота України в ЧБТР становить:

- а) 2,0%;
- б) 13,5%;
- в) 16,5%.

27. Документ, на підставі якого почалося співробітництво України та ЄС, має назву:

- а) Угода про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною;
- б) Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України;
- в) Стратегія інтеграції України в ЄС;
- г) План дій Україна – ЄС.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ

1. Дайте визначення міжнародної організації.
2. Які чинники ведуть до виникнення міжнародних організацій?
3. Чим супроводжується міжнародний поділ праці?
4. Яку роль у формуванні системи міжнародних організацій відіграє політичний чинник?
5. Які проблеми належать до глобальних проблем сучасності? Дайте їх характеристику.
6. Визначте основні критерії типології міжнародних організацій.
7. Наведіть приклади глобальних та регіональних міжнародних організацій.
8. У чому полягає суть економічної інтеграції?
9. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні зони преференційної торгівлі.
10. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні вільного торговельного простору.
11. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні митного союзу.
12. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні спільного ринку.
13. Розкрийте суть механізму інтеграції на рівні економічного союзу.
14. Назвіть основні етапи розвитку системи міжнародних організацій.
15. Охарактеризуйте I етап розвитку системи міжнародних організацій.
16. Чим характеризується II етап розвитку системи міжнародних організацій?
17. Які події сталися на III етапі розвитку системи міжнародних організацій?
18. Які тенденції простежуються на сучасному етапі розвитку системи міжнародних організацій?
19. Назвіть джерела формування нормативної основи діяльності міжнародних організацій. Дайте їх визначення.
20. Яку роль у правовому регулюванні діяльності міжнародних організацій відіграють принципи міжнародного права?
21. Наведіть приклади спеціальних та загальних принципів у діяльності міжнародних організацій.
22. Які санкції застосовуються у зв'язку з порушенням норм поведінки окремими членами організацій?
23. Як співвідносяться головна мета і підпорядковані цілі міжнародної організації?
24. Як поділяються організації залежно від кола проблем, якими вони займаються?

25. Що означає поява елементів наднаціональності в функціональній структурі міжнародної організації?
26. Які функції виконують міжнародні організації? Розкрийте суть кожної.
27. Як класифікують органи міжнародної організації згідно з функціональним принципом? Дайте характеристику кожного.
28. Дайте класифікацію органів міжнародних організацій виходячи з характеру членства. Охарактеризуйте кожен з них.
29. Яким чином можуть прийматися рішення у міжнародних організаціях?
30. Якою за типологічною класифікацією є ООН?
31. Визначте головну мету ООН.
32. Назвіть головні принципи діяльності ООН.
33. Визначте головні функції та компетенції Генеральної Асамблеї.
34. За яким принципом створена Рада Безпеки ООН?
35. Визначте роль ЕКОСОП.
36. Як здійснюється процедура звертання до Міжнародного Суду?
37. Визначте роль Генерального Секретаря в системі ООН.
38. Розкрийте суть Програми з довкілля (ЮНЕП).
39. Назвіть головну мету Фонду розвитку інвестицій (ФРІ).
40. Яким чином ООН здійснює координаційні зв'язки з неурядовими економічними організаціями?
41. Які організації належать до міждержавних економічних організацій загальної компетенції?
42. Визначте основні цілі ОЕСР.
43. Розкрийте організаційно-функціональну структуру ОЕСР.
44. Охарактеризуйте роботу Консультативних груп країн.
45. Чим відрізняються міжнародні неурядові організації від інших?
46. Наведіть приклади міжнародних неурядових організацій.
47. Визначте роль «міжнародних клубів» у розвитку міжнародних відносин.
48. Визначте головну мету та основні функції Міжнародної торговельної палати.
49. Визначте головну мету ЮНІДО.
50. Назвіть джерела фінансових витрат ЮНІДО на цілі розвитку.
51. Яким чином складається система гарантій МАГАТЕ?
52. Визначте сферу діяльності АЯЕ.
53. Співробітництво ФАО з Україною. Функції ФАО.
54. Головна мета Світової продовольчої програми.
55. Як здійснюється фінансування СПП?
56. Які основні напрями охоплюють проекти Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку?
57. Які вам відомі організації з регулювання в галузі транспорту й зв'язку?

58. Головна мета Міжнародної морської організації.
59. Визначте функції Міжнародної організації цивільної авіації.
60. Основні напрями діяльності Європейської конференції міністрів транспорту.
61. Причини заснування організації Світовий поштовий союз.
62. Розкрийте функції МОП та сферу її діяльності.
63. Визначте особливість МОП відносно членства в цієї організації
64. Назвіть одну з головних форм діяльності ЮНЕСКО.
65. Головна мета Світової туристської організації.
66. За ініціативою якої країни було засновано ГАТТ та чому?
67. Чому ГАТТ було перетворено у СОТ?
68. Чим відрізняється СОТ від ГАТТ?
69. Головна мета СОТ.
70. Розкрийте суть основних принципів діяльності СОТ.
71. Організаційно-функціональна структура СОТ.
72. Процедура вступу до СОТ.
73. Причини заснування ЮНКТАД.
74. Головна мета ЮНКТАД.
75. Яким чином розмежуються функції СОТ та ЮНКТАД?
76. Головна мета та основні функції МТЦ.
77. Діяльність ЮНСІГРАЛ та основні конвенції.
78. Визначте мету міжнародних організації з урегулювання світових товарних ринків.
79. Які проблеми існують у країн—членів ОПЕК?
80. Яким чином ОПЕК регулює ринок нафти?
81. Визначте цілі Арабського Союзу чавуну та сталі.
82. Визначте інституціональну структуру міжнародного валютно-кредитного ринку.
83. Яке головне призначення міжнародних фінансових інститутів?
84. У якому році було засновано МВФ?
85. Розкрийте функції МВФ.
86. Як здійснюється нагляд в МВФ?
87. Механізм формування ресурсів МВФ.
88. Що таке квота?
89. Як надаються фінансові ресурси МВФ?
90. У чому полягає технічна допомога МВФ?
91. Як поділяються СДР між країнами-членами?
92. Роль МВФ у регулюванні міжнародних валютно-кредитних відносин.
93. З яких інститутів складається Група Всесвітнього банку?
94. Основні цілі Міжнародного банку реконструкції й розвитку.

95. Як здійснюється формування ресурсів Міжнародного банку реконструкції й розвитку.
96. Розкрийте суть кредитної політики МБРР.
97. Визначте головну мету Міжнародної фінансової корпорації.
98. Як здійснюється розподіл ресурсів Міжнародної асоціації розвитку?
99. Основні цілі та основні напрями діяльності БАП.
100. Роль Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів у діяльності Всесвітнього банку.
101. Роль Регіональних банків розвитку на світовому валютно-кредитному ринку.
102. Визначте основні цілі Європейського банку реконструкції і розвитку.
103. Процедура прийняття рішення Європейському банку реконструкції і розвитку.
104. Кредитно-інвестиційна політика ЄБРР. Відносини України з ЄБРР.
105. Основна мета та кредитна діяльність Міжамериканський банк розвитку.
106. Основні цілі Африканського банку розвитку.
107. Як формуються ресурси Африканського банку розвитку?
108. Визначте особливість Ісламського банку розвитку.
109. Основні цілі і функції Банку міжнародних розрахунків.
110. У чому полягає особливість БМР?
111. У чому суть економічної інтеграції?
112. Охарактеризуйте рівні економічної інтеграції.
113. Які позиції посідають найвідоміші міжнародні інтеграційні угруповання у світовій економіці?
114. Які об'єктивні умови економічної інтеграції країн Західної Європи склалися після Другої світової війни? Які завдання постали на початковій стадії інтеграції?
115. Які напрями економічної інтеграції західноєвропейських країн розглядалися напередодні утворення інтеграційних організацій?
116. Які цілі передбачало утворення Європейського об'єднання вугілля й сталі (ЄОВС)?
117. Назвіть основні положення Римського договору 1957 р. У чому полягає його значення?
118. У чому полягав механізм інтеграції Європейських співтовариств?
119. Як формувалася організаційна структура Європейських співтовариств?
120. У чому полягали основні цілі Маастрихтського договору?
121. Які функції Європейського Союзу надавалися згідно з Маастрихтським договором?
122. Які етапи поглиблення економічної інтеграції пройшов Європейський Союз?

123. У чому полягає проблема співвідношення національного суверенітету й наднаціонального управління в ЄС?
124. У чому виявляється економічний ефект від інтеграції країн ЄС?
125. Як виявляється нерівномірність економічних потенціалів країн— членів ЄС у процесі інтеграції?
126. Охарактеризуйте організаційну структуру ЄС.
127. Проаналізуйте економічну політику ЄС.
128. Визначте роль і місце кожного інституту в системі валютних відносин ЄС.
129. Визначте цілі соціальної політики ЄС.
130. Визначте напрями спільної зовнішньої політики й політики безпеки ЄС.
131. Як впливає ЄС на європейські інтеграційні процеси?
132. У чому полягають недоліки Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ)?
133. Які цілі передбачало утворення Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ)?
134. У чому полягав механізм функціонування РЕВ?
135. Як можна оцінити ефективність процесу інтеграції в межах РЕВ?
136. У яких політичних і економічних умовах було проголошено утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД)? Які цілі перед нею ставилися?
137. Визначте організаційну структуру СНД.
138. Які проблеми перешкоджають поглибленню інтеграції в рамках СНД?
139. Якому рівневі інтеграції відповідає СНД? Які локальні об'єднання утворюються на терені СНД?
140. Які цілі передбачає утворення Організації Чорноморського економічного співтовариства? У чому її значення?
141. Які інтеграційні об'єднання утворилися в Центральній та Східній Європі?
142. Оцініть умови і перспективи економічної інтеграції в Північній Америці.
143. У чому полягає специфіка економічної ролі кожного члена організації НАФТА?
144. Визначте механізм інтеграційного процесу в межах НАФТА.
145. Які типи інтеграційних об'єднань існують у Латинській Америці? Наведіть приклади.
146. Які цілі проголошено організацію КАРІКОМ?
147. Визначте проблеми й перспективи інтеграції країн—учасниць МЕРКОСУР.

148. Оцініть ефективність інтеграції в межах ЛААІ.
149. Оцініть перспективи економічної інтеграції на просторі Північної й Південної Америки.
150. У чому полягають цілі АСЕАН?
151. У чому полягають особливості інтеграційної моделі АСЕАН?
152. Як реалізуються цілі АСЕАН?
153. Яка специфіка інтеграційних процесів в АТЕС?
154. Визначте функціональну особливість організації «план Коломбо»?
155. Визначте головну мету Ради арабської економічної єдності.
156. Визначте цілі та перспективи розвитку ШОС.
157. Які є передумови для економічної інтеграції країн Африки?
158. У чому полягають проблеми економічної інтеграції країн Африки?
159. Визначте цілі й функціональну структуру ЕКОВАС.
160. Які інтеграційні угруповання існують в Африці? Якими є рівні їх інтеграції?
161. Проаналізуйте діяльність України в організаціях глобального типу.
162. Охарактеризуйте діяльність України в організаціях регіонального типу.
163. Які чинники перешкоджають ефективній участі України в міжнародних інтеграційних процесах?

Підсумкові тестові завдання до курсу

1. Наслідком якого процесу є міжнародна економічна інтеграція:

- а) розвитку міжнародної торгівлі;
- б) утворення ТНК;
- в) міжнародного поділу праці;
- г) утворення міжнародних політичних угруповань;
- д) науково-технічної революції.

2. Які форми міжнародних інтеграційних угруповань ви знаєте:

- а) зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, зона преференційної торгівлі;
- б) міжнародний ринок, митний союз, спільний ринок, політичний союз, зона преференційної торгівлі;
- в) світовий ринок, зона вільної торгівлі, митний союз, валютний союз, політичний союз;
- г) спільний ринок, міжнародний ринок, митний союз, зона вільної торгівлі, економічний союз?

3. Якими рисами характеризується митний союз:

- а) усунення внутрішніх тарифів;
- б) усунення внутрішніх тарифів, спільний зовнішній тариф;
- в) усунення внутрішніх тарифів, спільний зовнішній тариф, вільний рух чинників виробництва;
- г) усунення внутрішніх тарифів, спільний зовнішній тариф, вільний рух чинників виробництва, єдина валютна система.

4. Інтеграційне угруповання має такі риси: усунуто внутрішні тарифи, створено спільний зовнішній тариф, здійснено вільний рух капіталу і робочої сили. Визначте природу цього угруповання:

- а) зона вільної торгівлі;
- б) митний союз;
- в) спільний ринок;
- г) економічний союз.

5. Визначте міжнародні державні організації регіонального типу:

- а) ОЕСР, ЄС, НАФТА, ОАЄ, СНД;
- б) ОЕСР, ЄС, АСЕАН, ЮНКТАД, СНД;
- в) ЄАВТ, ЄС, НАФТА, СНД, АСЕАН;
- г) ЄС, ЮНІДО, СНД, НАФТА, АТЕС.

6. Визначте міжнародні організації глобального типу:

- а) ООН, ОЕСР, МВФ, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) ООН, НАТО, МВФ, СОТ, АТЕС;
- в) ООН, МВФ, ЮНЕСКО, СОТ, ОАЄ;
- г) ООН, ОАЄ, СНД, СОТ, МБРР.

7. Визначте організації загальної компетенції:

- а) ООН, СОТ, МВФ, ОЕСР, ЮНЕСКО;
- б) ООН, ОЕСР, ЄС, НАФТА, СНД;
- в) ОЕСР, НАТО, СОТ, ЄС, СНД;
- г) НАТО, МВФ, СОТ, МБРР, НАФТА.

8. Визначте організації спеціальної компетенції:

- а) ООН, МВФ, ОЕСР, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) ООН, ОЕСР, ЄС, НАФТА, СНД;
- в) НАФТА, ЄС, СНД, ГУАМ, ЄАВТ;
- г) МВФ, СОТ, ЮНЕСКО, МБРР, ЮНІДО.

9. Яка з наведених організацій головною метою має здійснення досліджень з екологічних проблем:

- а) Паризький клуб;
- б) Римський клуб;
- в) Лондонський клуб?

10. Формування системи міжнародних організацій розпочалося з:

- а) XIV ст.;
- б) початку XIX ст.;
- в) середини XIX ст.;
- г) початку XX ст.

11. До неурядових міжнародних організацій належать:

- а) ООН, МВФ, СОТ, ЮНЕСКО;
- б) МТП, Лондонський клуб, Римський клуб, Міжнародний Червоний Хрест;
- в) МТП, Лондонський клуб, Паризький клуб, Міжнародний Червоний Хрест;
- г) Лондонський клуб, Паризький клуб, Римський клуб, Міжнародний Червоний Хрест.

12. У якому році утворено Європейський Союз?

- а) 1951 р.;
- б) 1957 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 1999 р.

13. Серед наведених загальних принципів міжнародного економічного співробітництва знайдіть один, який не є загальним:

- а) принцип мирного співіснування;
- б) принцип суверенної рівності держав;
- в) принцип найбільшого сприяння в торгівлі;
- г) принцип сумлінного виконання міжнародних обов'язків;
- г) принцип взаємовигоди в економічних відносинах.

14. Серед наведених принципів міжнародного економічного співробітництва знайдіть один, який не є спеціальним:

- а) принцип юридичної рівності й неприпустимості дискримінації;
- б) принцип свободи вибору форми організації зовнішньоекономічних зв'язків;
- в) принцип суверенітету держав на природні ресурси;
- г) принцип взаємовигоди в економічних відносинах;
- г) принцип найбільшого сприяння в торгівлі.

- 15. Визначте, до якої категорії належить функція міжнародної організації, що визначає сфери відповідності інтересів держав-учасниць:**
- а) головна;
 - б) регулювальна;
 - в) оперативна;
 - г) контролююча.
- 16. Визначте, до якої категорії належить функція міжнародної організації, що встановлює стандарти поведінки:**
- а) головна;
 - б) регулювальна;
 - в) оперативна;
 - г) контролююча.
- 17. Визначте, до якої категорії належить функція міжнародної організації, що визначає відповідність фактичного стану справ в організації до встановлених норм і еталонів:**
- а) головна;
 - б) регулювальна;
 - в) оперативна;
 - г) контролююча.
- 18. Визначте серед цілей МВФ головну мету:**
- а) спостереження за станом міжнародної валютної системи;
 - б) підтримка загальної системи розрахунків;
 - в) сприяння стабільності обмінних курсів валют;
 - г) надання кредитів.
- 19. Серед наведених організацій визначте організації загальної компетенції:**
- а) ООН, ОЕСР, СНД, НАФТА;
 - б) МВФ, СОТ, МТП, ІКАО;
 - в) ООН, МВФ, ОЕСР, НАФТА;
 - г) ОЕСР, МВФ, СОТ, ІКАО.
- 20. Серед наведених організацій визначте організації спеціальної компетенції:**
- а) ООН, ОЕСР, СНД, НАФТА;
 - б) МВФ, СОТ, МТП, ІКАО;
 - в) ООН, МВФ, ОЕСР, НАФТА;
 - г) ОЕСР, МВФ, СОТ, ІКАО.

21. Вищим органом ООН є:

- а) Генеральна Асамблея;
- б) Рада Безпеки;
- в) Секретаріат;
- г) ЕКОСОП.

22. Як називаються органи міжнародної організації, які здійснюють оперативні функції:

- а) вищі;
- б) пленарні;
- в) виконавчі;
- г) адміністративні;
- г) контролюючі.

23. Визначте тип організації, до якої належить ООН:

- а) галузева;
- б) універсальна;
- в) регіональна;
- г) закрита.

24. ООН була заснована:

- а) в 1919 р.;
- б) в 1945 р.;
- в) в 1949 р.;
- г) в 1958 р.

25. Чи можуть міжнародні організації мати статус спостерігача при ООН:

- а) так;
- б) ні?

26. Визначте головну мету утворення ООН:

- а) розвиток дружніх відносин між націями на ґрунті поважання принципу рівності і самовизначення народів;
- б) міжнародне співробітництво щодо вирішення проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру;
- в) підтримка міжнародного миру й безпеки;
- г) формування центру узгодження зусиль націй для досягнення спільних цілей.

27. У переліку найважливіших принципів ООН є одне положення, яке належить не до принципів, а до цілей; вкажіть на нього:

- а) суверенна рівність усіх членів організації;
- б) сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань;
- в) вирішення міжнародних суперечок мирними засобами;
- г) сприяння економічному співробітництву держав з неоднаковими рівнями соціально-економічного розвитку;
- г) готовність держав надати ООН всіляку допомогу в її діях згідно зі Статутом.

28. Головними органами ООН є (визначте цілком правильну добірку):

- а) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЮНЕСКО, Міжнародний суд, Рада з опіки;
- б) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНЕСКО, ЕКОСОП, МВФ, Секретаріат;
- в) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЮНІДО, Міжнародний суд, Секретаріат;
- г) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЕКОСОП, Міжнародний суд, Секретаріат, Рада з опіки;
- г) Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЮНКТАД, ЕКОСОП, Міжнародний суд, Секретаріат.

29. Більшість рішень Генеральної Асамблеї:

- а) обов'язкові;
- б) рекомендаційні.

30. Генеральна Асамблея ООН складається з:

- а) представників усіх членів організації;
- б) обраних представників.

31. При голосуванні в Генеральній Асамблеї:

- а) кожна країна має один голос;
- б) кількість голосів країни залежить від її економічної потужності.

32. Скільки голосів членів Ради Безпеки достатньо, щоб рішення було прийнятим, якщо не застосовується «вето»:

- а) 15;
- б) 12;
- в) 9;
- г) 5?

33. Рішення Ради Безпеки:

- а) обов'язкові;
- б) рекомендаційні.

34. Рішення Міжнародного суду:

- а) обов'язкові;
- б) рекомендаційні.

35. Серед наведених груп організацій системи ООН визначте такі, що відають промисловістю і торгівлею:

- а) ЮНІДО, ЮНКТАД, МАГАТЕ, СОТ;
- б) МБРР, МАР, МФК, БАГІ;
- в) ІКАО, ІМО, МСЕ, СПС;
- г) ФАО, МФСР, СПП.

36. Серед наведених груп організацій системи ООН визначте такі, що відають транспортом і зв'язком:

- а) ЮНІДО, ЮНКТАД, МАГАТЕ, СОТ;
- б) МБРР, МАР, МФК, БАГІ;
- в) ІКАО, ІМО, МСЕ, СПС;
- г) ФАО, МФСР, СПП.

37. Для якої із наведених організацій системи ООН головна мета - охорона довкілля:

- а) ЮНКТАД;
- б) ЮНЕСКО;
- в) ЮНЕП;
- г) ЮНІСЕФ?

38. З організацій енергетичної галузі назвіть таку, що належить до структури ООН:

- а) МАГАТЕ;
- б) МЕА;
- в) АЯЕ;
- г) ЦЕРН.

39. З організацій енергетичної галузі назвіть такі, що належать до структури ОЕСР:

- а) МАГАТЕ, ЦЕРН;
- б) МЕА, АЯЕ.

40. Головним напрямом діяльності ЮНІДО є сприяння промислового розвитку:

- а) індустриально розвинутим країнам;
- б) країнам, що розвиваються;
- в) країнам з транзитивною економікою.

- 41. Головним джерелом коштів для ЮНІДО є:**
- а) ЕКОСОП;
 - б) ПРООН;
 - в) ОЕСР;
 - г) МВФ.
- 42. Які групи держав не підлягають інспектуванню з боку МАГАТЕ:**
- а) члени Договору Тлателолко;
 - б) члени Договору Раротонга;
 - в) постійні члени Ради Безпеки ООН;
 - г) учасники Договору про нерозповсюдження ядерної зброї?
- 43. Яка з організацій у сфері атомної енергетики контролює використання ядерної сировини у військових цілях:**
- а) МАГАТЕ;
 - б) АЯЕ;
 - в) МЕА?
- 44. Яка з організацій сфери сільського господарства й продовольства має надзвичайний продовольчий резерв:**
- а) ФАО;
 - б) СПП;
 - в) СПР;
 - г) МФСР?
- 45. Яка організація має регіональні відділи для надання практичної допомоги на місцях у сфері продовольства:**
- а) ФАО;
 - б) СПП;
 - в) СПР;
 - г) МФСР?
- 46. Чи є Україна членом ФАО:**
- а) так;
 - б) ні?
- 47. Яка з організацій узгоджує діяльність цивільних авіакомпаній з військовими:**
- а) ІКАО;
 - б) ЄКАК;
 - в) Євроконтрол?

48. До якого типу організацій відноситься СОТ:

- а) універсальна;
- б) спеціалізована?

49. Чи є Україна членом СОТ:

- а) так;
- б) ні?

50. Вкажіть на суттєву різницю між ГАТТ і СОТ:

- а) ГАТТ не була членом ООН, а СОТ — є;
- б) ГАТТ об'єднувала розвинуті країни, а СОТ — і такі, що розвиваються;
- в) правила ГАТТ поширювалися тільки на торгівлю товарами, а СОТ — і на послуги.

51. Принцип «найбільшого сприяння в торгівлі» означає:

- а) скорочення митних тарифів в торгівлі між країнами;
- б) надання країні-партнеру з торгівлі таких самих пільг, які надані будь-якій іншій країні;
- в) надання країні-партнеру з торгівлі валютних пільг.

52. До якого типу організацій відноситься ЮНКТАД:

- а) відкрита;
- б) закрита?

53. З ініціативи яких країн була утворена ЮНКТАД:

- а) розвинутих;
- б) таких, що розвиваються?

54. Рішення ЮНКТАД:

- а) обов'язкові;
- б) рекомендаційні.

55. Чи є Україна членом ЮНКТАД:

- а) так;
- б) ні?

56. Яка організація дієво підтримує гасло «нового економічного порядку»:

- а) СОТ;
- б) ЮНКТАД;
- в) ЮНСІТРАЛ?

57. Основною метою ЮНСІТРАЛ є:

- а) рівноправне і всебічне торговельне співробітництво між країнами;
- б) розширення світової торгівлі;
- в) зміцнення співробітництва країн, що розвиваються, в сфері міжнародної торгівлі;
- г) координація роботи міжнародних організацій з питань права міжнародної торгівлі.

58. Основним регулятором в політиці ОПЕК на міжнародному ринку є:

- а) тарифи;
- б) квоти;
- в) демпінг.

59. До якого типу організацій належить ОПЕК:

- а) відкрита;
- б) закрита?

60. Система золотомонетного стандарту була зафіксована конференцією:

- а) Паризькою;
- б) Генуезькою;
- в) Бреттон-Вудською;
- г) Ямайською.

61. Головними партнерами Банку міжнародних розрахунків є:

- а) комерційні банки;
- б) національні банки
- в) приватні особи.

62. Спеціальні права запозичення (СДР) запроваджені організацією:

- а) МВФ;
- б) МБРР;
- в) БМР;
- г) ЄБРР.

63. Всесвітній банк складається з таких організацій (визначте цілком правильну добірку):

- а) МБРР, МВФ, МАР, ЄБРР, МЦУІС;
- б) МБРР, МВФ, МАР, БАГІ, МЦУІС;
- в) МБРР, ЄБРР, БАГІ, МФК, МЦУІС;
- г) МБРР, МАР, БАГІ, МФК, МЦУІС;

г) МБРР, МВФ, БАГІ, ЄБРР, МЦУІС.

64. Чи є Україна членом МБРР:

- а) так;
- б) ні?

65. Як називається дія, коли країна бере позику в МВФ шляхом купівлі іноземної валюти за національну:

- а) операція;
- б) трансакція;
- в) кредитування?

66. До якої форми фінансування МВФ належить «стенд-бай»:

- а) регулярне;
- б) концесійне;
- в) спеціальне.

67. Що таке «транш» в функціональній структурі МВФ:

- а) квота країни;
- б) частка квоти країни;
- в) міжнародний резервний актив;
- г) запозичені МВФ кошти?

68. Кредити МБРР надаються країнам через:

- а) комерційні банки;
- б) національні центральні банки;
- в) приватні фірми.

69. Голоси в Раді керуючих МБРР розподіляються:

- а) порівно між представниками усіх країн-членів;
- б) залежно від квоти країни.

70. Яка з організацій не вимагає урядових гарантій при наданні позик:

- а) МБРР;
- б) МФК;
- в) МАР;
- г) БАГІ?

71. У якій організації її члени розподіляються на «донорів» і «позиціальників»:

- а) МБРР;

- б) МФК;
- в) МАР;
- г) БАГІ?

72. Яка організація страхує інвесторів від некомерційних ризиків:

- а) МФК;
- б) МАР;
- в) БАГІ;
- г) МЦУІС?

73. Яка з організацій спрямовує свою діяльність переважно на допомогу країнам, що розвиваються:

- а) ЄІБ;
- б) ЄФР;
- в) ЄБРР;
- г) ЄЦБ?

74. Яка з організацій спрямовує свою діяльність на підтримку економічних реформ в країнах з перехідною економікою:

- а) ЄІБ;
- б) ЄФР;
- в) ЄБРР;
- г) ЄЦБ?

75. Чи є Україна членом ЄБРР:

- а) так;
- б) ні?

76. У статутному капіталі ЄБРР переважає частка:

- а) країн ЄС;
- б) інших європейських країн;
- в) неєвропейських країн.

77. Який з клубів є неурядовою організацією кредиторів:

- а) Паризький;
- б) Лондонський клуб?

78. Яка консультативна група є організацією провідних банкірів:

- а) «Група Семи»;
- б) «Група Десяти»;
- в) «Група Двадцяти»;
- г) «Група Тридцяти»?

- 79. Який регіональний банк не стягує відсотків за наданий кредит:**
- а) Європейський банк реконструкції та розвитку;
 - б) Міжамериканський банк розвитку;
 - в) Африканський банк розвитку;
 - г) Азіатський банк розвитку;
 - ґ) Ісламський банк розвитку?
- 80. Ідею «Сполучених Штатів Європи» висунув після закінчення Другої Світової війни:**
- а) У. Черчілль;
 - б) Р. Шуман;
 - в) Ш. де Голль.
- 81. Організація європейського економічного співробітництва згодом перетворилася на :**
- а) ЄОВС;
 - б) ЄАВТ;
 - в) ОЕСР;
 - г) ЄС.
- 82. Європейське об'єднання вугілля та сталі заснували (вказіть на цілком достовірний склад):**
- а) Франція, Велика Британія, ФРН, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
 - б) Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
 - в) Франція, ФРН, Іспанія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург;
 - г) Франція, Іспанія, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург.
- 83. Європейський Союз складається з таких блоків:**
- а) ЄОВС, ЄЕС, Євратом;
 - б) ЄОВС, ЄАВТ, ЄЕП;
 - в) ЄЕС, Євратом, ЕКОСОК.
- 84. Європейський Союз засновано за угодою:**
- а) Шенгенською;
 - б) Маастрихтською;
 - в) Амстердамською.
- 85. Серед наведених головних органів Європейського Союзу знайдіть один, який є не головним, а спеціалізованим:**
- а) Європейська рада;
 - б) Європейський парламент;

- в) Рахункова палата;
- г) Рада Європейського Союзу;
- г) Європейська комісія;
- д) Європейський суд.

86. Для підтримки аграрного сектора країн ЄС утворено фонд:

- а) ФЕОГА;
- б) МІНЕКС;
- в) СТАБЕКС.

87. Сучасна валютна система ЄС ґрунтується на:

- а) ЄВІ;
- б) ЄВС;
- в) ЄСЦБ;
- г) ЄІБ.

88. Європейський фонд розвитку (ЄФР) утворено для надання допомоги:

- а) країнам—членам ЄС;
- б) країнам, що розвиваються;
- в) країнам з перехідною економікою.

89. До Європейської асоціації вільної торгівлі входять країни:

- а) Швеція, Данія, Швейцарія, Фінляндія;
- б) Швеція, Швейцарія, Норвегія, Фінляндія;
- в) Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн;
- г) Норвегія, Ірландія, Швеція, Люксембург.

90. СНД складається з:

- а) 9-ти держав;
- б) 11-ти держав;
- в) 12-ти держав;
- г) 16-ти держав.

91. Вищим органом СНД є:

- а) Рада голів держав;
- б) Рада голів урядів;
- в) Координаційно-консультативний комітет;
- г) Міжпарламентська асамблея.

92. Членами ЄврАзЕС є:

- а) Росія, Україна, Білорусь, Казахстан, Киргизстан;
- б) Росія, Україна, Білорусь, Казахстан, Таджикистан;

- в) Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан;
- г) Росія, Білорусь, Казахстан, Азербайджан, Киргизстан.

93. Позиція України полягає в тому, щоб надати СНД статусу:

- а) зони вільної торгівлі;
- б) митного союзу;
- в) спільного ринку;
- г) економічного союзу.

94. До ОЧЕС входять країни, які також є членами:

- а) СНД, ГУАМ, ЄврАзЕС;
- б) СНД, ГУАМ, ЄС;
- в) СНД, ЄАВТ, ЄС.

95. Україна стала членом ООН у:

- а) 1945 р.;
- б) 1960 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 1994 р.

96. Квота України в МВФ становить:

- а) 0,2%;
- б) 0,5%;
- в) 0,7%;
- г) 1,2%.

97. Кредити МВФ призначені для:

- а) інвестиції у виробництво;
- б) регулювання платіжного балансу країни.

98. Україна стала членом Всесвітнього банку в:

- а) 1945 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 1994 р.

99. Кредити Всесвітнього банку призначені переважно для:

- а) інвестиції у виробництво;
- б) регулювання платіжного балансу країни.

100. Україна подала заявку про вступ до СОТ в:

- а) 1991 р.;

- б) 1993 р.;
- в) 1994 р.;
- г) 2001 р.

101. Україна стала членом СНД в:

- а) 1991 р.;
- б) 1994 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 2003 р.

102. Договір про утворення Єдиного економічного простору підписали країни:

- а) Росія, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан;
- б) Росія, Білорусь, Казахстан, Узбекистан;
- в) Росія, Білорусь, Україна, Казахстан;
- г) Росія, Україна, Білорусь, Молдова.

103. Членами ГУАМ є:

- а) Грузія, Узбекистан, Азербайджан, Молдова;
- б) Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова;
- в) Греція, Україна, Албанія, Македонія.

104. Організація Чорноморського економічного співробітництва складається з:

- а) 4-х держав;
- б) 8-ми держав;
- в) 11-ти держав;
- г) 12-ти держав.

105. Квота України в ЧБТР становить:

- а) 2,0%;
- б) 13,5%;
- в) 16,5%.

106. Документ, на підставі якого почалося співробітництво України та ЄС, має назву:

- а) Угода про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною;
- б) Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України;
- в) Стратегія інтеграції України в ЄС;
- г) План дій Україна – ЄС.

АБРЕВІАТУРИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1. АВФ — Арабський валютний фонд (AMF — Arab Monetary Fund).
2. АзБР — Азіатський банк розвитку (AsDB — Asian Development Bank).
3. АСЕАН — Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN — Association of South East Asian Nations).
4. АСЧС — Арабський Союз чавуну та сталі (AISU — Arabian Iron and Steel Union).
5. АПЕК — Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АРЕС — Asia-Pacific Economic Cooperation).
6. АфБР — Африканський банк розвитку (ADB — African Development Bank).
7. АФЕСР — Арабський фонд економічного і соціального розвитку (AFESD — Arab Fund for Economic and Social Development).
8. АЯЕ — Агенція з ядерної енергетики (NEA — Nuclear Energy Agency).
9. БАГІ — Багатостороння агенція з гарантій інвестицій (MIGA — Multilateral Investment Guarantee Agency).
10. БМР — Банк міжнародних розрахунків (BIS — Bank for International Settlements)
11. ВБ — Всесвітній банк (WB — World Bank).
12. ГАТТ — Генеральна угода з тарифів і торгівлі (GATT — General Agreement on Tariffs and Trade).
13. ВООЗ — Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO — World Health Organization).
14. ЕВС — Економічний і валютний союз (EMU — Economic and Monetary Union).
15. ЕКА — Економічна комісія ООН для Африки (ECU — UN Economic Commission for Africa).
16. ЕКЛАК — Економічна комісія ООН для Латинської Америки (ECLAC — UN Economic Commission for Latin America and the Caribbean).
17. ЕКОВАС — Економічне співтовариство держав Західної Африки (ECOWAS — Economic Community of West African States).
18. ЕКОСОП — Економічна і соціальна рада ООН (ECOSOC — Economic and Social Council).
19. ЕСКАТО — Економічна і соціальна комісія ООН для Азії і Тихого океану (ESCAP — UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific).
20. ЕСКЗА — Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії (ESKWA-UN Economic and Social Commission for Western Asia).

21. ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі (EFTA – European Free Trade Association).
22. ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD – European Bank for Reconstruction and Development).
23. ЄВС – Європейська валютна система (EMS – European Monetary System).
24. ЄВРОКОНТРОЛ – Європейська організація з безпеки повітряної організації (EUROCONTROL – European Organization for the Safety of Air Navigation).
25. ЄЕК – Європейська економічна комісія ООН (ECE – UN Economic Commission for Europe).
26. ЄІБ – Європейський інвестиційний банк (EIB – European Investment Bank).
27. ЄКА – Європейська космічна агенція (ESO – European Space Agency).
28. ЄКАК – Європейська конференція цивільної авіації (ECAC – European Civil Aviation Conference).
29. ЄПО – Європейська патентна організація (EPO – European Patent Organization).
30. ЄОВС – Європейське об'єднання вугілля та сталі (EUCS – European Unity of Coal and Steel).
31. ЄС – Європейський Союз (EU – European Union).
32. ЄФР – Європейський фонд розвитку (EDF – European Development Fund).
33. ЄФРР – Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF – European Regional Development Fund).
34. ЄЦБ – Європейський центральний банк (ECB – European Central Bank).
35. ІБР – Ісламський банк розвитку (ISDB – Islamic Development Bank).
36. ІКАО – Міжнародна організація цивільної авіації (ICAO – International Civil Aviation Organization).
37. ІМО – Міжнародна морська організація (IMO – International Maritime Organization).
38. КАРИКОМ – Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (CARICOM – Caribbean Community and Common Market).
39. КАТТПІІ – Конфедерація Азіатсько – Тихоокеанських торговельно – промислових палат (CACCI – Confederation of Asia-Pacific Chambers of Commerce and Industry).
40. КОМЕСА – Спільний ринок Східної та Південної Африки (COMESA – Common Market for Eastern and Southern Africa).

41. КІТО – Комісія для країн Південної частини Тихого океану (SPC – South Pacific Commission).
42. ЛААІ (ЛАІ) – Латиноамериканська асоціація інтеграцій (ALAI – Asociación Latinoamericana de Integración).
43. ЛАД – Ліга арабських держав (ACL – Arabian Countries League).
44. ЛАЕС – Латиноамериканська економічна система (SELA – Sistema Económica Latinoamericana).
45. МаБР – Міжамериканський банк розвитку (IDB – Inter – American Development Bank)
46. МАГАТЕ – Міжнародна агенція з атомної енергії (IAEA – International Atomic Energy Agency)
47. МАР – Міжнародна асоціація розвитку (IDA – International Development Association).
48. МБРР – Міжнародний банк реконструкції й розвитку (IBRD – International Bank for Reconstruction and Development).
49. МВФ – Міжнародний валютний фонд (IMF – International Monetary Fund).
50. МЕА – Міжнародна енергетична агенція (IEA – International Energy Agency).
51. МЕРКОСУР – Південний спільний ринок, Спільний ринок країн Південного Конусу (MERCOSUR – Mercado Común del Sur).
52. МОП – Міжнародна організація праці (ILO – International Labor Organization).
53. МСЕ – Міжнародний союз електрозв'язку (ITU – International Telecommunication Union).
54. МТП – Міжнародна торговельна палата (ICC – International Chamber of Commerce).
55. МФК – Міжнародна фінансова корпорація (IFC – International Finance Corporation).
56. МФСР – Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD - International Fund for Agricultural Development).
57. МЦУІС – Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (ICSID – International Center for Settlement of Investment Disputes).
58. НАФТА – Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (NAFTA – North American Free Trade Association).
59. ОАД – Організація американських держав (OAS – Organization of American States).
60. ОАЄ – Організація африканської єдності (OAU – Organization of African Unity).
61. ОАПЕК – Організація арабських країн-експортерів нафти (ОАРЕС – Organization of Arab Petroleum Exporting Countries).

62. ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE – Organization for Security and Cooperation in Europe).
63. ОЕС – Організація економічного співробітництва (ECO – Economic Cooperation Organization).
64. ОЕСР – Організація економічного співробітництва й розвитку (OECD – Organization for Economic Cooperation and Development).
65. ОИК – Організація Ісламська Конференція (ICO – Islamic Conference Organization).
66. ООН – Організація Об'єднаних націй (UN – United Nations).
67. ОПЕК – Організація країн – експортерів нафти (OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries).
68. ОЧЕС – Організація Чорноморського економічного співробітництва (BSEC – Black Sea Economic Cooperation).
69. ПРООН – Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP – United Nations Development Programme).
70. ПТФ – Південнотихоокеанський форум (SPF – South Pacific Forum).
71. РТЕС – Рада Тихоокеанського економічного співробітництва (PECC – Pacific Economic Cooperation Council).
72. СААРК – Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії (SAARC – South Asian Association for Regional Cooperation).
73. САДК – Південноафриканське співтовариство (SADK – Southern African Development Community).
74. СНД – Співдружність Незалежних Держав (CIS – Commonwealth of Independent States).
75. СОІВ – Світова організація інтелектуальної власності (WIPO – World Intellectual Property Organization).
76. СПП – Світова продовольча програма (WFP – World Food Programm).
77. СПС – Світовий поштовий союз (UPU – Universal Postal Union).
78. СОТ – Світова організація торгівлі (WTO – World Trade Organization).
79. СТО – Світова туристська організація (WTO – World Tourism Organization).
80. ТЕР – Тихоокеанська економічна рада (PBEC – Pacific Basin Economic Council).
81. УЕМОА – Західноафриканський економічний і валютний союз (UEMOA – Union Economique et Monetaire Ouest Africaine).
82. ФАО – Продовольча і сільськогосподарська організація (FAO – Food and Agricultural Organization).
83. ФАТФ – Спеціальна фінансова комісія з проблем відмивання грошей (FATF – Financial Action Task Force).

84. ФЕОГА – Європейський фонд орієнтації і гарантування сільського господарства (FEOGA – Fonds europeen par Orientacion et garantie de agriculture).
85. ЦАСР – Центральноамериканський спільний ринок (CACM – Central American Common Market).
86. ЦЕРН – Європейський центр ядерних досліджень (CERN – Centre Europeenne pour la Recherche Nucleaire).
87. ЦДНО – Центр досліджень і новацій в галузі освіти (CERI – Centre for Education Research and Innovation).
88. ЧБТР – Чорноморський банк торгівлі і розвитку (BSTDB – Black Sea Trade and Development Bank).
89. ШОС – Шанхайська організація співробітництва (SCO – Shanghai Cooperation Organization).
90. ЮДЕАК – Митний і економічний союз Центральної Африки (UDEAC – Union Douaniere et Economique de L’Afrique Centrale).
91. ЮНДРО – Бюро Координатора ООН з наданням допомоги в разі стихійного лиха (UNDRO – Office of United Nations Disaster Relief Co – ordinator).
92. ЮНЕП – Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP – United Nations Environment Programme).
93. ЮНЕСКО – Організація Об’єднаних Націй з питань освіти, науки, культури (UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).
94. ЮНІДО – Організація Об’єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO – United Nations Industrial Development Organization).
95. ЮНІСЕФ – Дитячий фонд Організації Об’єднаних Націй (UNICEF – United Nations Children’s Fund).
96. ЮНІТАР – Навчальний і науково-дослідний інститут Організації Об’єднаних Націй (UNITAR – United Nations Institute for Training and Research).
97. ЮНІФЕМ – Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (UNIFEM – United Nations Development Fund for Women).
98. ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development).
99. ЮНКТАД/СОТ МТЦ – Міжнародний торговельний центр (UNCTAD\WTO ITC – UNCTAD\WTO International Trade Centre).
100. ЮНСІТРАЛ – Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі (UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law).
101. ЮНФПА – Фонд ООН в галузі народонаселення (UNFPA – United Nations Population Fund).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Астапов К.* Формирование единого экономического пространства стран СНГ // *Мировая экономика и международные отношения.* — 2005. — № 1. — С.95—99.
2. *Баитанник В.* Пріоритетні напрямки державної політики інтеграції України до Європейського Союзу // *Вісник Української Академії державного управління при Президентові України.* — 2000. — №2 — С.49.
3. *Бирюков П. Н.* *Международное право.* — М.: Юрист, 1996.
4. *Буглай В. В., Ливенцев Н.Н.* *Международные экономические отношения.* — М.: Финансы и статистика, 1997.
5. *Бюллетень* иностранной коммерческой информации. — 2000. — № 126. — С.4.
6. *Валютный рынок и валютное регулирование/* Под ред. Платоновой И. Н. — М.: БЕК, 1996.
7. *Герчикова И. Н.* *Международные экономические организации.* — М.: Консалтбанк, 2000.
8. *Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ /* Під кер. Т. М. Циганкової. — К.: КНЕУ, 2003.
9. *Голівинська В.* Україна на шляху інтеграції і Європейський Союз // *Вісник Української Академії державного управління при Президентові України.* — 2000. — №3 — С.140.
10. *Економіка зарубіжних країн /* За ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, В. М. Осипова. — К.: ЦНЛ, 2007.
11. *Європейський Союз. Консолідовані договори.* — К.: Port-royal, 1999.
12. *Зайцева О.Г.* *Международные межправительственные организации.* — М., Наука, 1993.
13. *Ильин Ю.Д.* *История и право Европейского Союза.* — Харьков: Консум, 1998.
14. *Ильин Ю.Д.* *Лекции по истории и праву Европейского Союза.* — Харьков: Консум, 1998.
15. *Киреев А.* *Международная экономика. Ч.І.* — М.: *Международные отношения,* 1998.
16. *Киреев А.* *Международная экономика. Ч.ІІ.* — М.: *Международные отношения,* 1999.
17. *Климко Г. Н., Блешмудт П. П.* *Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями //* *Фінанси України* —2000. — № 11, — С. 42.

-
18. Колосова В. П. Кредитування економіки України міжнародними інститутами // Фінанси України. – 2000. – №2. – С. 22.
 19. Кузнецова Н. В. Регулирование внешнеэкономической деятельности в Украине: Практич. пособие. – К.: СПЛАЙН, 1998.
 20. Кузнецова. Е. В. Индекс человеческого развития и тенденции его изменения в России з зарубежных странах // Вопросы статистики. – 1999. – № 2, – С. 23.
 21. Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економічна інтеграція. – К.: Віпол, 1996.
 22. Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В., Пахомов Ю. А., Филипенко А. С., Пивоносов М. Ю. Международные стратегии экономического развития. – Донецк, 2009.
 23. Максимова М. В XXI век – со старыми и новыми проблемами // Международная экономика и международные отношения. – 1998. – № 10. – С. 9.
 24. Международное право / Под ред. Колосова Ю.М., Кузнецова В. И. – М.: Международные отношения, 1998.
 25. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения / Под ред. Красавиной Л.Н. – М.: Финансы и статистика, 2000.
 26. Международные организации системы ООН: Справочник / Сост. Титаренко А.А. – М.: Международные отношения, 1990.
 27. Международные экономические отношения / Под ред. В.Е. Рыбалкина. – М.: Юнити, 1999.
 28. Международные экономические отношения / Под ред. Е.Ф. Жукова. – М.: Юнити, 1999.
 29. Міжнародна економіка / За ред. Козака Ю.Г., Логвінової Н.С., Осипова В.М. – К.: ЦНЛ, 2008.
 30. Міжнародна економіка / За ред. Козака Ю.Г., Лук'яненко Д.Г., Макогона Ю.В. – К.: ЦНЛ, 2009.
 31. Міжнародні економічні відносини. Система регулювання міжнародних економічних відносин / Філіпенко А. С., Бураковський І. В., Будкін В. С. та ін. – К.: Либідь, 1994.
 32. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навч. посібник / За ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В., Ліганенко І.В. – К.: ЦНЛ, 2009.
 33. Моисеев А.А. Международные кредитно-финансовые организации: правовые аспекты деятельности. – М.: НИМП, 1999.
 34. Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. – М.: Дело, 1999.
 35. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003.
 36. ООН: основные факты: Справочник. – М.: Весь мир, 2000.

37. *Опришко В.Ф.* Міжнародне економічне право. — К.: Либідь, 1995.
38. *Осика С., П'ятиницький В.* Світова організація торгівлі – відкриті двері на шляху інтеграції України у світовий економічний простір // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. — 1999. — №3. — С. 84.
39. *Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В.* Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. — К.: Україна, 1997.
40. *Посельський В.* Європейський Союз. Інституційні основи європейської інтеграції. — К.: Смолоскип, 2002.
41. *Програма* заходів щодо завершення вступу України до Світової організації торгівлі. — К.: Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, 2002. — С.4.
42. *Результати* Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. — К.: Вимір, Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998.
43. *Устинов И.Н.* Мировая торговля. Статистически-аналитический справочник. — М.: Экономика, 2000.
44. *Фонтейн Паскаль.* Європа в 10 пунктах. — К.: Альтернативи, 1999.
45. *Хоманець В.* Чорноморське економічне співробітництво: нові перспективи // Зовнішня торгівля. — 1999. — № 3-4. — С. 105
46. *Хоманець В.А.* Макроекономічні аспекти участі України в Організації Чорноморського економічного співробітництва. Автореферат дисертації. — К., 2006.
47. *Хорошковський В.І.* Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: еволюція, теорія, практика. — К.: Інтелект, 2002.
48. *Циганкова Т.М.* Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ. — К.: КНЕУ, 2003.
49. *Циганкова Т.М., Гордєєва Т.Ф.* Міжнародні організації: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.: КНЕУ, 2003.
50. *Шенгенские* соглашения. — М.: Профобразование, 2000.
51. *Шреплер Х.-А.* Международные экономические организации: Справочник. — М.: Международные экономические организации, 1999.
52. *Щербанин Ю.А., Рожков К.Л., Рыбалкин В.Е., Фишер Г.* Международные экономические отношения. Интеграция. — М.: ЮНИТИ, 1997.
53. *Энг М.В., Лис Ф.А., Мауер Л. Дж.* Мировые финансы. — М.: Дека, 1998.

-
54. *Энциклопедия* рынка. Валютные рынки: мировой опыт – практика в России / Под ред. Б. Дякина. – Ч. 4. – М.: РОСБИ, 1998.
 55. <http://www.un.org>.
 56. www.ebrd.com
 57. <http://old.europexxi.kiev.ua>
 58. www.interfax.ru
 59. http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3fart_id=223349608&cat_id=223344678

СПІЛЬНИЙ ЗВІТ ЩОДО СТАНУ ВИКОНАННЯ ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА–ЄС [59]

I. ВСТУП

План дій Україна – ЄС, доповнений висновками Ради ЄС, які підкреслили зобов'язання ЄС підтримувати Україну, був схвалений у лютому 2005 року на трирічний термін. План дій використовувався як повсякденний інструмент координації та моніторингу співробітництва України та ЄС, а також як інструмент просування вперед процесу реформ в Україні. План дій – це точка відліку для здійснення оцінок під час зустрічей в рамках Угоди про партнерство та співробітництво (УПС).

У березні 2007 року ЄС та Україна розпочали переговори щодо укладення нової посиленої угоди (далі – НПУ), в якій, там, де можливо, передбачається більш глибокий рівень співпраці, аніж той, що забезпечувався Угодою про партнерство та співробітництво і спільним Планом дій.

Виходячи із вищезазначеного, ЄС і Україна погодили такі позиції:

- У виконанні Плану Дій Україною досягнуто суттєвого прогресу. Враховуючи переговори щодо нової посиленої угоди, що продовжуються, виконання Плану дій Україна – ЄС буде продовжено і він повинен слугувати як інструмент співпраці ЄС та України щонайбільше протягом ще одного року.
- Обидві сторони проведуть коротку неформальну спільну оцінку виконання Плану дій, яка також стосуватиметься результатів виконання додаткових конкретних заходів на 2008 рік.
- Наприкінці 2008/на початку 2009 року обидві сторони розроблять новий спільний інструмент (у вигляді «директиви», «плану дій», «дорожньої карти» або інше – назва буде погоджена), який повинен враховувати питання, погоджені на етапі переговорів щодо укладання НПУ, а також забезпечити передумови для набрання чинності НПУ.

Відповідно до цього, у Спільному звіті викладений короткий огляд виконання Плану дій Україна – ЄС з моменту набрання ним чинності, враховуючи висновки Ради ЄС (лютий 2005 р.), тому цей документ не містить вичерпної та детальної інформації щодо результатів оцінки, адже така оцінка регулярно проводилася обома сторонами. Мета цього формату оцінки – здійснити короткий аналіз в основних сферах співробітництва, визначених Планом дій Україна – ЄС, за останні три роки, відводячи основне місце першочерговим завданням Плану дій. Крім того, Спільний звіт містить інформацію щодо конкретних додаткових заходів, які необхідно виконати у 2008 році.

II. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ СПІВРОБІТНИЦТВА

Політичний діалог та реформи

Політичний діалог: з моменту прийняття Плану дій Україна – ЄС відбулося посилення широкомасштабного політичного діалогу між ЄС та Україною. Проводяться регулярні консультації на зустрічах в рамках самітів Україна – ЄС, Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, на зустрічах Трійки міністрів Україна – ЄС та зустрічах Трійки між Комітетом з політики та безпеки ЄС і України. Продовжується також діалог між Міністерством закордонних справ України та відповідними інституціями ЄС, а також із спеціальними представниками ЄС та Секретаріатом.

Демократія та верховенство права: на березневих парламентських виборах 2006 року та дострокових парламентських виборах 30 вересня 2007 року в Україні були присутні спостерігачі Міжнародної спостережної місії під керівництвом Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)/Бюро демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ). Відповідно до підготовлених висновків, і ті і ті вибори було проведено загалом у відповідності до взятих Україною зобов'язань перед ОБСЄ та Радою Європи, а також інших міжнародних стандартів проведення демократичних виборів. Міжнародні спостерігачі визнали, що вибори проходили в атмосфері відкритості та конкуренції.

Ключовим пріоритетом для України залишається здійснення конституційної реформи, яка повинна встановити необхідну систему стримувань та противаг між основними державними установами. Венеціанська Комісія Ради Європи надала рекомендації стосовно ролі Президента, Уряду, Верховної Ради та Конституційного Суду.

Реформа судової влади, зокрема, через реформи, спрямовані на забезпечення її незалежності, неупередженості та ефективності, залишається першочерговим завданням для України. Необхідно забезпечити належне функціонування та незалежність Конституційного Суду.

У січні 2006 року Україна стала членом Групи Держав проти корупції Ради Європи, що стало важливим кроком на шляху боротьби з корупцією. На сьогодні ще не ратифікована Конвенція ООН щодо протидії корупції. Боротьба з корупцією залишається першочерговим завданням для Уряду країни.

Права людини та основні свободи: ситуація стосовно забезпечення прав людини та основних свобод значно поліпшилася за останні три роки. Громадяни України мають широкий доступ до електронних та друкованих засобів масової інформації. Перетворення державних теле- та радіокомпаній у громадські залишається актуальним питанням для України. Подальші заходи,

наприклад, щодо запобігання жорстокому поводженню із ув'язненими, залишаються пріоритетними для Уряду.

На сьогодні Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду залишається нератифікованим Україною.

Спільна зовнішня політика і політика безпеки: співробітництво в сфері зовнішньої та безпекової політики значно посилилось, як по суті, так і за формою. Україна приєдналася до більшості зовнішньополітичних заяв ЄС, взяла участь у Поліцейській Місії ЄС у Кошишній Республіці Югославії та Македонії (EUPOL PROXIMA) та у Поліцейській Місії ЄС у Боснії і Герцеговині (EUPM). Угода між Україною та ЄС щодо процедур безпеки з обміну таємною інформацією набула чинності у лютому 2007 року.

Відбулося подальше зміцнення співпраці між Україною та ЄС з регіональних питань, зокрема, стосовно Придністров'я та регіону Чорного моря, включаючи Південний Кавказ. Позитивні результати Зустрічі міністрів закордонних справ країн Європейського Союзу та країн Чорноморського регіону, що відбулась 14 лютого 2008 року у Києві, висвітлили той потенціал внеску, який сторони можуть зробити для заохочення регіональної співпраці.

Україна та ЄС зобов'язались продовжити консультації щодо можливого використання Європейським Союзом потужностей України у сфері авіатранспортних перевезень на великі відстані. Це питання обговорювалось кілька разів від моменту вступу Плану дій в силу. Однак до цього часу не було досягнуто жодного практичного результату. Українська Сторона підтверджує свою готовність та очікує на подальші кроки ЄС для забезпечення якомога швидшого започаткування відповідних консультацій.

За підтримки **Місії ЄК з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова** (далі – EUBAM) поглиблено рівень співпраці між Україною та Молдовою з прикордонних питань (питання спільних кордонів, ефективного обміну інформацією щодо руху громадян та товарів через спільний кордон). Мета EUBAM – посилити ефективність надання послуг Україні та Молдові на спільному кордоні і тим самим зробити значний внесок у процес врегулювання Придністровського конфлікту. Нещодавно Україна досягла домовленостей щодо завершення демаркації українсько-молдовського кордону, включаючи його придністровську частину, та заохочує ЄС надати відповідну технічну допомогу.

Європейська сторона продовжує надавати Україні допомогу у сфері контролю за міжнародними передачами зброї масового знищення та подвійного використання.

Економічні і соціальні реформи та розвиток

Макроекономічний розвиток: після зниження темпів економічного зростання у 2005 році, у наступні два роки відбулося їх суттєве відновлення

(у 2007 р. – 7,3%), яке супроводжувалось сильним внутрішнім попитом внаслідок різкого розширення кредитування та росту заробітної плати. Інфляція, показник якої збільшився і досяг станом на грудень 2007 р. 16,6% (рік до року), була спричинена підвищенням цін на продукти та послуги (особливо енергоспоживання). Державні інтервенції в економіку через пряме субсидування та зниження податків мають бути заходами виключного характеру та поступово зменшитись. Відкриті та прозорі приватизаційні процедури мають ґрунтуватись на чіткій середньостроковій приватизаційній стратегії. Результати міжнародної оцінки бізнес-клімату в Україні не показали жодних відчутних покращень протягом останніх 3 років. Таким чином, зазначене питання залишається пріоритетним для України, у тому числі через проведення широкомасштабної податкової реформи, запровадження менш обтяжливої системи адміністративного управління, побудованої з урахуванням ризиків та спрощення системи ліцензування.

Соціальний розвиток: незважаючи на те, що загальний рівень безробіття в Україні зменшився до 6,8%, все ще залишаються невирішеними проблеми нестачі кваліфікованої робочої сили, невідповідності фахової підготовки кадрів до вимог ринку праці, а також високого рівня тіньової економіки. Прийняття нового Кодексу законів про працю має стати пріоритетом для Уряду. Крім того, необхідно досягнути більш високого рівня ефективності соціального діалогу.

Торгівля, ринок та регуляторна реформа

Тенденції торгівлі: загальний обсяг торгівлі між Україною та ЄС поступово збільшувався протягом останніх трьох років. Темпи зростання обсягу експорту ЄС дещо перевищують темпи зростання імпорту з України. Угоди між Україною та ЄС щодо торгівлі сталеливарними виробами та текстилем були успішно імplementовані протягом періоду чинності та сприяли збільшенню обсягу торгівлі цими товарними групами (обидві угоди припиняють дію після формального приєднання до СОТ). Враховуючи висновки Ради ЄС (лютий 2005 р.), в грудні 2005 року ЄС надав Україні статус країни з ринковою економікою. У лютому 2006 року було презентовано результати досліджень щодо можливості створення зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ), про що також йшлося у зазначених висновках. Після введення обмежень на експорт зерна у 2006 році та схожих експортних обмежень в інших сферах, Україна погодилась, що у майбутньому такі обмеження будуть тимчасовими і впроваджуватимуться лише за умови чіткого обґрунтування необхідності застосування таких засобів, беручи до уваги правові зобов'язання України, і втілюватимуться недискримінаційним способом.

СОТ: участь України у багатосторонніх торговельних угодах підтверджує її тверді наміри завершити процес набуття членства в СОТ. Були ухвалені

закони, необхідні для виконання зобов'язань, визначених двосторонніми та багатосторонніми угодами в рамках вступу в СОТ. В результаті чого, разом з прийняттям 5 лютого 2008 року Генеральною Радою Звіту Робочої Групи СОТ завершився процес набуття Україною членства в СОТ. Після ратифікації Україна має зосередитись на виконанні взятих на себе багатосторонніх зобов'язань. Прийняття Звіту Робочої Групи СОТ стало підставою для початку (18 лютого 2008 р.) переговорів щодо поглибленої та всеохоплюючої ЗВТ в якості ключового елементу нової посиленої угоди.

Окремі ключові питання:

Необхідно здійснити подальші кроки щодо покращення **інвестиційного та бізнес-клімату** в Україні, включаючи створення прозорої і передбачуваної правової та адміністративної системи, а також забезпечення незалежної діяльності судової гілки влади.

В питаннях фінансових послуг досягнуто певного прогресу після прийняття в рамках вступу в СОТ законодавства щодо банківської сфери та страхування, але потрібні подальші кроки, включаючи прийняття правил введення порядку оприлюднення інформації щодо володіння банками та уніфікованого підходу до розробки нового проекту Закону «Про страхування» для приведення у відповідність українського законодавства в цій сфері до європейських та міжнародних стандартів.

Досягнуто прогресу в питаннях **митної сфери**, зокрема щодо прийняття міжнародних митних стандартів, законодавчого наближення з ЄС, вдосконалення спроможності митної служби та покращення відносин з суб'єктами господарювання. Відбулися позитивні зміни щодо полегшення та пришвидшення митних процедур, включаючи заходи щодо впровадження на кордоні концепції «єдиного вікна». В подальшому передбачається здійснити цілу низку відповідних заходів щодо модернізації митних процедур та боротьби з корупцією. Україна провела переговори та розпочала імплементацію Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислових виробів (АСАА), що забезпечує прогрес у вирішенні питань щодо **технічних стандартів**. Водночас, попри здійснені законодавчі та нормативні зміни, реформування законодавства в системі контролю якості залишається пріоритетом для України. Місії в Україні Офісу ЄС з питань продовольства та ветеринарії у 2006–2007 роках стали підтвердженням посилення співпраці у вирішенні **санітарних та фітосанітарних питань**. ЄС взяв до уваги пропозицію Української сторони розпочати переговори щодо угоди в сфері ветеринарії та запропонував передбачити розгляд цього питання на відповідному етапі в рамках переговорів щодо НПУ.

Необхідно прийняти новий Закон «Про акціонерні товариства», що в свою чергу забезпечить формування **системи корпоративного права**, яка відповідатиме сучасним вимогам. Новий Податковий кодекс, який, як вва-

жається, має замінити та консолідувати більш ніж 200 діючих законодавчих актів, все ще не прийнятий, і залишається пріоритетним завданням для України. В цьому контексті вчасне відшкодування ПДВ експортерам та взагалі суб'єктам економічної діяльності в Україні залишається важливим питанням, вирішення якого забезпечить покращання бізнес-клімату для інвесторів. Після набуття чинності законодавства ЄС щодо реєстрації, оцінки, авторизації та обмежень щодо хімічних речовин («REACH») обидві сторони погодилися продовжити обмін поглядами щодо імплементації цього законодавства та, зокрема, щодо важливості такої імплементації для України.

Завдяки постійному діалогу між Україною та ЄС відбулося посилення співпраці у сфері **сільського господарства та розвитку сільської місцевості**. Розпочались консультації щодо укладення Угоди про географічні зазначення. ЄС та Україна розпочали діалог з питань **прав інтелектуальної власності**, спостерігається прогрес у процесі покращення відповідного законодавства; необхідно здійснити подальші кроки щодо імплементації та застосування відповідних положень. Що стосується **державних закупівель**, то відповідні законодавчі та адміністративні зміни, проведені в Україні, знизили рівень прозорості та перешкоджають ефективному функціонуванню системи державних закупівель. За підтримки ЄС 1 листопада 2005 р. в Києві відкрито перший **Європейський Інформаційний Центр**. Розбіжності у **статистичних** показниках сфери торгівлі залишаються предметом дискусій між відповідними органами влади України та ЄС. Передбачається продовжити консультації щодо зазначеного питання.

Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки (ЮСБ)

Україна, після розширення ЄС, в односторонньому порядку ввела безвізовий режим для громадян країн-членів ЄС, поширивши згодом цей режим і на нові держави-члени. ЄС та Україна провели переговори та уклали угоди про спрощення візового режиму та реадмісію, які вступили в дію 1 січня 2008 року. Візова угода має на меті полегшити українським громадянам процес отримання віз до країн-членів ЄС, включаючи питання умов відмови у видачі віз та сплати за візи необхідних коштів для конкретних категорій громадян. Сторона ЄС зобов'язалася забезпечити повну та цілісну імплементацію Угоди про спрощення візового режиму. Це є пріоритетом для ЄС. Обидві сторони також підкреслили потребу повної та безумовної імплементації Угоди про реадмісію.

Україна зараз перебуває в процесі проведення переговорів і укладання двосторонніх угод зі своїми сусідами про малий прикордонний рух. Разом з Угодою про спрощення візового режиму ці угоди вирішуватимуть деякі питання, пов'язані зі вступом цих країн у Шенгенську зону.

Оновлений План дій в сфері ЮСБ був схвалений у червні 2007 року та є основою для співпраці між Україною та ЄС у цій сфері. З метою забезпечення

прогресу в реалізації цього Плану дій, для моніторингу імплементації цілей визначених у ньому, ухвалено План-графік, який оновлюється під час регулярних зустрічей між Україною та Комісією.

Європейське агентство з прикордонного контролю (Frontex) та Україна уклали робочу угоду з метою покращення рівня ефективності співробітництва з проблемних питань управління кордонами. Укладення стратегічної угоди з питань співробітництва між Україною та Європолом, метою якої є посилення боротьби проти організованої злочинності, залишається пріоритетним завданням.

За умови ратифікації Україною Конвенції Ради Європи 1981 року про захист даних, відновлення переговорів щодо цієї угоди вважається пріоритетом. Ратифікація та імплементація цієї Конвенції буде також внеском в посилення контактів між Україною та Євроюстом, що залишається пріоритетом для обох сторін. Україна досягла значного прогресу в протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, прийнявши відповідне національне законодавство, що відповідає Третій Директиві ЄС з питань відмивання коштів та рекомендаціям FATF. Україна ратифікувала Другий Факультативний Протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, який передбачає відміну смертної кари. ЄС та Україна продовжили діалог з проблемних питань міграції та пересування. Україна здійснила кроки в напрямку продовження процесу наближення українського законодавства до європейських стандартів у сфері надання притулку та міжособистостного захисту.

ЄС та Україна тісно співпрацювали в сфері реформування Державної прикордонної служби, яке проводиться в рамках Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року (основна мета – створення сучасної прикордонної служби, яка відповідатиме шенгенським вимогам). Станом на січень 2008 року призовники не проходять службу на кордонах. Була запроваджена нова система призову, а також започаткована реформа системи професійного росту.

З метою наближення до стандартів ЄС розпочато роботу над удосконаленням інфраструктури та процедур реадмісії.

Енергетика, транспорт, інформаційне суспільство та охорона навколишнього середовища

Енергетика: у 2005 році Україна та ЄС підписали Меморандум про розуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі. Основна мета – підвищення безпеки постачання енергоносіїв та транзитної ролі України, її інтеграція у внутрішній енергетичний ринок ЄС. Заходи, що необхідно вжити: прийняти нову енергетичну стратегію на період до 2030 року, виконати зобов'язання щодо використання нафтогону Одеса-Броди у напрямі Південь-

Північ, проводити подальші дослідження щодо можливості його продовження до м. Плоцьк (Польща), а також розпочати підготовку до створення запасів нафти. У 2006 році Україна отримала статус спостерігача в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство і у 2007 році учасники зустрічі міністрів з енергетичних питань держав-учасників Договору привітали подання Україною Заяви щодо повноправного членства. Проведено аналіз можливостей для України приєднатися до Співтовариства з координації передачі електроенергії (УСТЕ). Міжнародними фінансовими інституціями забезпечено фінансування пріоритетних проектів щодо посилення енергетичної безпеки та транзиту вуглеводнів. Україна прийняла законодавство з метою забезпечення енергоефективності та використання відновлювальних джерел енергії, а також програму розвитку виробництва біопалива. Підготовлено дорожню карту заходів щодо забезпечення енергоефективності, відновлювальних джерел енергії, а також заходів щодо боротьби з проблемами, пов'язаними зі зміною клімату. Україна продовжувала реструктуризацію вугільного сектору, але у цій галузі ще багато проблем залишаються невирішеними, особливу увагу слід приділити питанню підвищення безпеки на шахтах.

Україна продовжувала процес модернізації атомних електростанцій в рамках реалізації Концепції підвищення безпеки діючих енергоблоків атомних електростанцій. Єврокомісія та Україна погодились започаткувати (із залученням Міжнародного Агентства з Атомної Енергії) спільний проект щодо оцінки ядерної безпеки українських атомних електростанцій. У вересні 2007 року були підписані контракти щодо завершення будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива (СВЯП – 2) та Нового безпечного укриття над блоком № 4 ЧАЕС.

Транспорт: ЄС та Україна перебувають у процесі діалогу щодо подальшого поглиблення співпраці в транспортній сфері, беручи до уваги «Звіт Групи Високого Рівня щодо поширення Транс-європейських мереж на країни-сусіди». Розвиток транспортної інфраструктури буде ключовим елементом підготовки до проведення чемпіонату Європи з футболу Євро-2012. Приєднання України до Угоди про міжнародне автобусне сполучення (Interbus Agreement) залишається пріоритетним питанням. У грудні 2007 року розпочались переговори щодо укладання всеохоплюючої авіаційної угоди між Україною та ЄС.

Український парламент 10 січня 2007 року ратифікував Угоду між Україною та ЄС щодо співпраці в сфері цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС), яка була підписана у 2005 році на самміті Україна – ЄС. Українська сторона закликала ЄС ратифікувати цю Угоду без затримки, оскільки набуття нею чинності залишається ключовим пріоритетом.

Охорона навколишнього середовища: ключовими завданнями у цій галузі є покращення якості повітря та води, управління відходами та захист

природи. Україна та ЄС тісно співпрацюють в рамках робочої групи зі зміни клімату. У травні 2007 року підписано Угоду про співпрацю між Україною та Механізмом Співтовариства щодо цивільного захисту. Механізм був створений у листопаді 2006 року з метою підготовки першої оцінки рівня завданої шкоди довкіллю та визначення потреби у заходах щодо відновлення чистоти навколишнього середовища у Керченській протоці після вилування нафти. В рамках виконання багатосторонніх угод (Еспооська, Орхуська, Бернська, Рамсарська Конвенції) Україна взяла зобов'язання виконувати положення цих угод при здійсненні подальших кроків щодо будівництва глибоководного каналу через гірло Бистре. Обидві сторони визнають важливість положень багатосторонніх угод щодо довкілля, сторонами яких вони є, особливо – Конвенції Еспоо.

Інформаційне суспільство: Україна прийняла національну Концепцію розвитку телекомунікацій в Україні до 2010 року, реалізація якої розпочалась з виконання нового плану щодо радіочастот. Більш того, був прийнятий Закон «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Залишається важливим питання відновлення роботи Національної комісії регулювання зв'язку (НКРЗ) для забезпечення функціонування справедливої конкуренції на ринку електронного зв'язку.

Міжлюдські контакти

Наукові дослідження: обидві сторони співпрацювали над поглибленням конструктивного діалогу у цій сфері, в тому числі: шляхом проведення так званих днів інформування, відбувалося присвоєння наукових ступенів відповідно до 7 Рамкової програми (далі – 7 РП), проводилися зустрічі робочих груп з окремих тем, а також було включено особливі питання спільного інтересу до робочих програм 7РП. Політика України в науковій сфері направлена на отримання статусу асоційованого члена у Рамковій програмі.

25 січня 2008 року була підписана Угода між Україною та Європейським Космічним Агентством (ЄКА) про співпрацю у космосі у мирних цілях.

Освіта та молодіжна політика: Україна продовжує реформування в галузі освіти та молодіжної політики, що в свою чергу дозволить їй зробити власний внесок у формування системи європейської вищої освіти. Обидві сторони погоджуються, що програма Темпус є важливим інструментом реалізації таких реформ, важливим також є виконання заходів, направлених на поглиблення співпраці, обмін викладачами, студентами та взагалі посилення участі молоді України в рамках програм Erasmus Mundus, Erasmus Mundus «Можливості міжнародного співробітництва», Молодь в дії, а також в програмі Жан Моне. На сьогодні для продовження ефективного співробітництва між Україною та країнами-членами ЄС в цій сфері необхідно заснувати незалежний Національний Офіс Темпус в Україні.

Охорона здоров'я: реформування у сфері охорони здоров'я продовжено з метою вирішення проблем, пов'язаних із доступом до медичного обслуговування, охороною здоров'я материнства, високим рівнем дитячої смертності, фінансуванням сфери охорони здоров'я, підвищенням кількості ВІЛ-інфікованих та хворих на туберкульоз. З метою подолання наслідків різкого зростання кількості ВІЛ-інфікованих, продовжується реалізація відповідної Державної програми на 2004 – 2008 роки, а також розроблено новий план заходів на 2009 – 2013 роки.

Культура: ратифікація Конвенції ЮНЕСКО про культурну різноманітність залишається пріоритетним питанням для України.

Аудіовізуальні питання: ратифікація Європейської Конвенції про транскордонне телебачення залишається пріоритетним питанням для України.

Допомога ЄС

За останні три роки допомога ЄС Україні в основному була направлена на підтримку реалізації ключових завдань, визначених Планом дій Україна – ЄС, які в свою чергу, покликані забезпечити процес реформування. Сума фінансової допомоги ЄС Україні зросла протягом періоду з 2005 по 2006 роки (програма дій Тасіс) з 88 млн. євро у 2005 р. до 100 млн. євро у 2006 році.

Після того, як Європейський інструмент політики сусідства та партнерства у 2007 році вступив в дію, загальна сума фінансової допомоги зросла до 120 млн. євро. Додатково Україні надано допомогу в сумі 22 млн. євро в рамках механізму сприяння реформам врядування. У 2008 році загальна сума на реалізацію Національного Плану Дій в рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства складатиме 122 млн. євро. Пріоритетними сферами співробітництва залишаються енергетика, торгівля, питання підтримки угоди про реадмісію. Обидві сторони погодились, що Україна має відігравати керівну роль в координації донорського механізму відповідно до Паризької Декларації про ефективність надання допомоги.

Підтримка розвитку політичної сфери, а також проведення реформ, передбачених Планом дій Україна – ЄС, забезпечується також за допомогою інструментів Twinning та TAIEХ.

На регіональному рівні співробітництво відбувається в транспортній, енергетичній сферах, з питань охорони навколишнього середовища, а також управління на кордонах, особливу увагу приділяючи операціям Місії ЄС з прикордонної допомоги Україні та Молдові (EUBAM) на українсько-молдовському кордоні (на додаток до національних програм). Співробітництво з сусідніми країнами підтримується за допомогою реалізації транскордонного співробітництва, що включає в себе прикордонну інфраструктуру, забезпечення управління та регіональний розвиток. Окрема програма «Міграція та притулок» доповнює розпочату в країні політику та регіональне

співробітництво у цій вразливій сфері. Підтримка громадянського суспільства в галузях прав людини та демократизації забезпечується в рамках Європейського інструменту з демократії та прав людини (EIDHR). В подальшому планується продовжити активну підтримку в сфері ядерної безпеки, яка розпочалася ще на початку 90-х років. В сфері освіти допомога надається через програму Tempus та інші вищезазначені відповідні програми. 7 РП є відкритою для українського наукового сектору.

III. ВИСНОВКИ

Протягом трьох років виконання Плану Дій Україна – ЄС було досягнуто значного прогресу в багатьох сферах співробітництва. Вагомими досягненнями стали демократичні парламентські вибори, початок переговорів щодо нової посиленої угоди, включаючи ЗВТ як її основного елементу, набуття чинності договорами щодо спрощення візового режиму та реадмісії, початок та плідне співробітництво з EUBAM, тісне співробітництво в енергетичній сфері, а також завершення довготривалого процесу вступу України в СОТ. Необхідно відзначити також значний прогрес в таких сферах, як зміна клімату, транспорт, освіта та наукові дослідження.

З іншого боку, політична нестабільність протягом цього періоду вплинула на темпи проведення реформ, і багато складних, але надзвичайно важливих інституційних та структурних змін, у тому числі – конституційна та основні економічні реформи – все ще очікують на імплементацію.

ЄС та Україна домовились разом розробити до кінця 2008 року новий спільний інструмент («директиви», «план дій», «дорожня карта» чи інше – назва буде погоджена), який повинен враховувати питання, які будуть погоджені до того часу на етапі проведення переговорів щодо укладання НПУ, а також забезпечити передумови для набрання чинності НПУ. Новий інструмент має бути погоджений до кінця лютого 2009 року.

До того часу План дій Україна – ЄС буде залишатись в силі та обидві сторони зосередяться на імплементації ключових питань Плану Дій, зокрема, визначених цим Звітом пріоритетів, зокрема, ще протягом року.

Крім того, обидві сторони погодилися здійснити окремі заходи в 2008 році:

- Продовжити переговори щодо НПУ, включаючи всеохоплюючу ЗВТ, з наміром успішно завершити переговори в 2009 році; підготувати другий спільний звіт до Саміту восени 2008 року та досягнути згоди щодо форми, основних цілей, принципів інституційного співробітництва.
- Тісно співпрацювати з метою імплементації угод про спрощення візового режиму та реадмісію.

-
- Виходячи з успішної реалізації угод про спрощення візового режиму та про реадмісію, а також беручи до уваги можливість довгострокової мети щодо безвізового режиму поїздок, на яку міститься посилання в преамбулі Угоди про спрощення візового режиму, обидві сторони можуть передбачити діалог з цього питання.
 - Продовжити консультації щодо можливого використання ЄС потужностей України у сфері авіатранспортних перевезень на далекі відстані.
 - Продовжити роботу над законами про акціонерні товариства та державні закупівлі, Податковим Кодексом.
 - Виробити можливі шляхи співпраці щодо REACH.
 - Завершити переговори щодо Угоди про спільний авіаційний простір.
 - Продовжити розробку та розпочати реалізацію національної транспортної стратегії, включаючи пріоритети розвитку транспортної інфраструктури, зокрема, щодо всіх видів транспорту, яка б узгоджувалась з Білою Книгою ЄС щодо транспорту та Звітом Групи Високого рівня щодо розширення транс'європейських транспортних мереж.
 - Укласти рамкову угоду, яка забезпечить участь України в програмах Європейського Співтовариства, а також продовжити співпрацю в напрямку виконання зазначених програм шляхом укладання конкретних робочих угод.
 - Грунтуючись на останніх спільних дослідженнях щодо реформування газотранспортної системи України, посилити співробітництво стосовно залучення інвестицій, спрямованих на відновлення та приведення у відповідність інфраструктури системи транзиту вуглеводнів, у тому числі – шляхом підвищення рівня прозорості її роботи та забезпечити організацію та проведення на постійній основі конференції з метою мобілізації необхідного фінансування.
 - Продовжити та посилити співпрацю з метою використання нафтогону Одеса – Броди у напрямі Південь – Північ та можливості його продовження до м. Плоцьк (Польща).
 - Посилити співпрацю з метою забезпечення приєднання України до Договору про Енергетичне Співтовариство.
 - Започаткувати переговори щодо Регіонального Екологічного Центру (REC) в Україні.
 - Пришвидшити ратифікацію стороною ЄС Угоди між Україною та ЄС щодо співпраці в сфері цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС).
 - Сприяти укладенню Угод між Україною та Євроюстом та Україною та Європолом.

- Продовжити консультації щодо нового впровадження в рамках шенгенських *acquis*, спільних митного та прикордонного контролю між Україною та її країнами-сусідами, що є членами ЄС.
- Сприяти укладенню двосторонніх угод про малий прикордонний рух між Україною та її країнами-сусідами, що є членами ЄС.
- Розглянути заходи в сфері зайнятості та режиму трудових мігрантів з метою забезпечити, відповідно до УПС, щоб такий режим не допускав дискримінації на національній основі.
- Продовжити тісну співпрацю щодо удосконалення адміністративної системи управління в Україні, враховуючи результати проведеної оцінки SIGMA.
- У разі необхідності забезпечити використання існуючих форм співробітництва з метою полегшення процесу підготовки України до футбольного чемпіонату Євро-2012.
- Здійснити відповідні заходи для створення незалежного Національного центру Темпус, який має розпочати функціонування до початку нової фази програми Темпус.
- Ратифікувати Конвенцію ЮНЕСКО про культурну різноманітність, а також Європейську конвенцію про транскордонне телебачення.
- Продовжити діалог з відповідних питань на засіданні Комітету в рамках Угоди між Україною та ЄС в сфері науки та технологій в першій половині 2008 року, в тому числі провести дискусії щодо кроків, необхідних для набуття Україною статусу асоційованого члена в Рамковій програмі.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 3

МОДУЛЬ 1. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК РЕГУЛЯТОР МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ. 6

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. РЕГУЛЮВАЛЬНА РОЛЬ ТА ТИПОЛОГІЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 6

Тема 1. Міжнародні організації в системі регулювання міжнародних економічних відносин 6

1.1. Глобальний економічний простір як середовище формування міжнародних організацій. 6

1.2. Типологія міжнародних організацій. 13

1.3. Основні етапи становлення й розвитку системи міжнародних організацій 20

Семінар № 1. Міжнародні організації в системі регулювання міжнародних економічних відносин 36

Проблемно-пошукові питання 36

Теми доповідей і рефератів 37

Література 37

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 38

Тема 2. Механізм функціонування міжнародних організацій .. 38

2.1. Правові норми і принципи функціонування міжнародних організацій. 38

2.2. Організаційно-функціональна структура міжнародних організацій. 44

Семінар №2. Функціональна структура міжнародних організацій 55

Проблемно-пошукові запитання 55

Теми доповідей і рефератів 56

Література	56
Змістовий модуль 3. МІЖНАРОДНІ МІЖУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ТИПУ	57
Тема 3. Організація Об'єднаних Націй та міжнародне економічне співробітництво	57
3.1. Цілі та принципи діяльності ООН	57
3.2. Організаційно-функціональна структура ООН	60
3.3. Соціально-економічні органи ООН	70
Семінар № 3. Роль Організації Об'єднаних Націй у міжнародних економічних відносинах	73
Проблемно-пошукові запитання	74
Теми доповідей і рефератів	75
Література	75
Змістовий модуль 4. ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	76
Тема 4. Міждержавні економічні організації загальної компетенції	76
4.1. Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) – Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)	77
4.2. Консультативні групи держав	82
Семінар № 4. Міждержавні економічні організації загальної компетенції	84
Проблемно-пошукові запитання	84
Теми доповідей і рефератів	85
Література	85
Змістовий модуль 5. ГЛОБАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕУРЯДОВОГО ТИПУ	86
Тема 5. Міжнародні неурядові економічні організації (МНЕО) ..	86
1.1. Особливості функціонування міжнародних неурядових організацій	86
5.2. Міжнародні об'єднання підприємців	89
5.3. Міжнародні торговельні і торговельно-промислові палати	93

Семінар № 5. Глобальні організації неурядового типу	96
Проблемно-пошукові запитання	96
Теми доповідей і рефератів	97
Література	97
Контрольні запитання і завдання до модуля І	98
Підсумкові завдання до модуля І	99

МОДУЛЬ II. МІЖДЕРЖАВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА ГАЛУЗЕВОМУ РІВНІ. 107

Змістовий модуль 6. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ 107

Тема 6. Міждержавні організації з регулювання в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту й зв'язку . . 107

- 6.1. Організації з регулювання в галузі промисловості й енергетики 108
- 6.2. Організації з регулювання в галузі сільського господарства й продовольства. 115
- 6.3. Організації з регулювання в галузі транспорту й зв'язку . 118

Семінар № 6. Міжнародні організації з регулювання відносин у виробничій сфері 125

- Проблемно-пошукові запитання 126
- Теми доповідей і рефератів 126
- Література 126

Змістовий модуль 7. МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН 127

Тема 7. Організації з регулювання в соціальній сфері. 127

- 7.1. Міжнародна організація праці – МОП (International Labor Organization – ILO). 127
- 7.2. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури – ЮНЕСКО (United National Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO). 130
- 7.3. Світова туристська організація – СТО (World Tourism Organization – WTO). 131

Семінар № 7. Міжнародне регулювання соціальних відносин . . .	132
Проблемно-пошукові запитання	132
Теми доповідей і рефератів	133
Література	133

**Змістовий модуль 8. МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН 134**

**Тема 8. Міжнародні організації у сфері регулювання
світової торгівлі 134**

8.2. Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі й розвитку – ЮНКТАД (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)	143
8.3. Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД/СОТ – МТЦ (International Trade Center UNCTAD/WTO – ITC)	146
8.4. Комісія Організації Об'єднаних націй з прав міжнародної торгівлі – ЮНСІТРАЛ (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL)	148
8.5. Міжнародні організації з урегулювання світових товарних ринків	150

**Семінар № 8. Міжнародне регулювання торговельних
відносин 155**

Проблемно-пошукові запитання	156
Теми доповідей і рефератів	156
Література	156

**Змістовий модуль 9. МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ. 157**

Тема 9. Міжнародні валютно-кредитні організації 157

9.1. Сучасна система міжнародних валютно-кредитних організацій	157
9.2. Міжнародний валютний фонд – МВФ (International Monetary Fund – IMF)	160
9.3. Група Всесвітнього банку (The World Bank Group)	166
9.4. Регіональні банки розвитку	173
9.5. Банк міжнародних розрахунків – БМР (Bank for International Settlements – BIS)	179

Семінар № 9. Міжнародне регулювання фінансової сфери	181
Проблемно-пошукові запитання	182
Теми доповідей і рефератів	182
Література	183
Контрольні запитання і завдання до модуля II.	184
Підсумкові тестові завдання до модуля II	186

МОДУЛЬ III. РЕГІОНАЛЬНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ УГРУПОВАННЯ 192

Змістовий модуль 10. ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ 192

Тема 10. Регіональні інтеграційні угруповання в Європі. 192

10.1. Особливості еволюції інтеграційних процесів у Європі.	192
10.2. Європейський Союз – ЄС (European Union – EU)	199
10.3. Європейська асоціація вільної торгівлі – ЄАВТ (European Free Trade Association – EFTA)	227
10.4. Співдружність Незалежних Держав – СНД (Commonwealth of Independent States – CIS).	229
10.5. Організація Чорноморського економічного співробітництва – ОЧЕС (Black Sea Economic Cooperation – BSEC)	236

Семінар № 10. Інтеграційні процеси в Європі 238

Проблемно-пошукові запитання	239
Теми доповідей і рефератів	240
Література	240

Змістовий модуль 11. РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНАХ АЗІЇ, АФРИКИ Й АМЕРИКИ 241

Тема 11. Регіональні інтеграційні угруповання в Азії, Північній та Південній Америці, Африці 241

1.1. Регіональні організації в Азії та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні	241
1.2. Регіональні організації в Північній та Південній Америці.	249
1.3. Інтеграційні угруповання в Африці	255

Семінар №11. Регіональні інтеграційні угруповання в Азії, Африці та Америці	262
Проблемно-пошукові запитання	262
Теми доповідей і рефератів	263
Література	263
Змістовий модуль 12. ІНТЕГРАЦІЙНІ НАПРЯМИ УКРАЇНИ	264
Тема 12. Діяльність України в міжнародних організаціях	264
12.1. Україна в організаціях глобального типу	264
12.2. Україна в міжнародних регіональних організаціях	270
12.3. Європейський вибір України	276
Семінар № 12. Інтеграційні напрями України	286
Проблемно-пошукові запитання	286
Теми доповідей і рефератів	287
Література	287
Контрольні запитання і завдання до модуля III	288
Підсумкові тестові завдання до модуля III	290
КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ	294
Підсумкові тестові завдання до курсу	299
АБРЕВІАТУРИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	315
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	320
ДОДАТОК	324
ЗМІСТ	337

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Ковалевський В. В., Козак Ю.Г., Лебедева С. Н., Наумчик А. А., Логвінова Н. С.,
Апосталюк Л. П., Граматик Ю. І., Барановська М. І., Левицький М. А.,
Воронова О. В., Захарченко О. В., Гаврилов М. С., Лапін К. В., Кравченко Є. В.

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

КРЕДИТНО-МОДУЛЬНИЙ КУРС

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

3-тє видання, перероблене та доповнене

*За редакцією
доктора економічних наук, професора,
академіка АЕН України Козака Ю. Г.,
кандидата економічних наук, доцента Ковалевського В. В.
доцента Логвінової Н. С.,*

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 03.09.2010. Формат 60x84^{1/16}
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgSTT.
Умовн. друк. арк. 19,35. Наклад – 700 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: www.cul.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2458 від 30.03.2006